

ex bibliotheca filii Lehoux.
de Bretagne anno 1815.

Res 31,870.

BIOI NOMIKΩΝ

SIVE
DE JURISPERITIS
LIBRI DUO.

AUCTORE
JOANNE BERTRANDO
PRÆSIDE TOLOSANO.

Secunda editio, emendatior & nitidior.

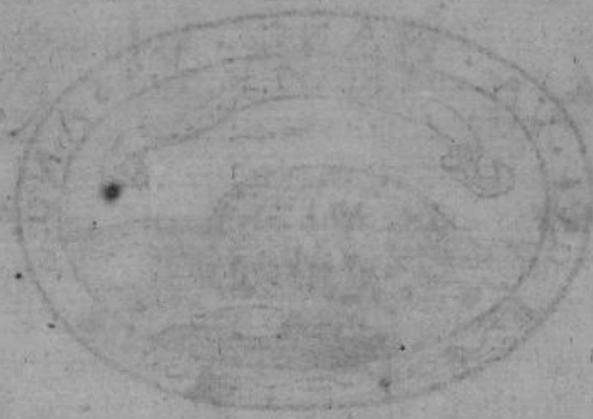

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud JOHANNEM à GELDER.

M D C LXXV.

102.18
БОЛГОРДОН
СИМФОНИЯ
СТИЛИЗАЦИЯ
ОДНОДІЛНА

алогія
однакятя вимін
однаковість як в

ЕДУАРД МАКАРОВ
ПОДІЛЛЯЕВСЬКИЙ

ILLUSTRI VIRO
ÆGIDIO MASUERIO
SENATUS TOLOSANI
PRINCIPI,

*Tristandus Bertrandus Senator Tolosanus, &
Franciscus Bertrandus Catoursæus
fratres S. D.*

BI NOMIKÔN Joannis Bertrandi patris nostri , sive de Jurisperitis libros duos , in lucem mittimus. Homines quidem mali , & filii parum pii simus, si hosce ingenii paterni foetus , & in fiduciaria nostra tutela existentes , fraterno amore non prosequamur. Quod autem illustrius veri affectus testimonium à nobis exhiberi potest , quam eos in lucem prodeuentes nomini tuo Princeps Senatus illustriss. dicare ? cujus virtus & doctrina in luce hujus regni , & in oculis clarissimæ Provinciæ posita est ; & quem non solum , ut Masuerium ; sed ut alterum Masurium * ἀπαίδειας πριεῖον , καὶ σοφὸν , καὶ γένερος δόκτερον , cives omnes suscipiunt

* Atheneus lib. 14.

ciunt & admirantur. Postulat etiam hoc à nobis paternæ dignitatis pia recordatio , & Jurisconsultorum, qui hoc in libro describuntur, nunquam satis laudata memoria. Qua enim justiore hostia paternæ laudi, horumque veterum viorum doctrinæ , parentare possumus: quam librum ejus , qui in senatu principatum tot annos non indigne sustinuit, tibi Principi senatus meritissimo, offerendo? & Jurisperitorum vitas , à Jureconsulto (hoc nobis filiis de patre effari licet) non contemnendo scriptas, tibi Jurisconsultorum peritissimo , consecrando? His tanquam cumulus accessit, humanitatis tuæ singularis testata omnibus professio , quæ nobis non parum gratum , jucundumque hoc munus te habiturum , facile per suasit. Quod si , hoc à te suppliciter postulantes, litare possumus; satis magnum nostræ in manes paternos pietatis frumentum , & tuæ erga nos benevolentiae summum testimonium , percepisse videbimur. Vale.

JOAN-

JOANNIS BERTRANDI
PRÆSIDIS TOLOSANI
V I T A.

A U C T O R E

FRANCISCO BERTRANDO J.F.
C A T O U R S A E O.

AB illustri rerum Gallicarum scriptore traditum est
togatos homines Reipub. vel Principibus utilissimos
esse, cum boni sunt: atque perniciosissimos, cum malis
& iniqui. Quod quam verum sit, ultima Gallie
nostræ calamitosa tempora satis testantur. In hac enim com-
muni & novissima rerum pene eversione, quot togati Rem-
pub. seditionibus undique erumpentibus concussam in eos sco-
pulos impulerunt, ad quos naufragium facturam sperabant?
Quot denique è contrario, togatam omnem auctoritatem &
scientiam, ad Reipub. regnique salutem conferentes, in hoc
publicum naufragium colligendum & resciendum, fideliter con-
stanterque incubuerunt? Quamobrem quod de lingua hominum
vulgo dicitur, eam optimam & pessimam omnium corporis hu-
mani partium esse, id ad togatos homines, vere & non inelegan-
ter referri potest. Politia enim regia, quæ corpus civile est,
membra sua partesque sicut humanam habet. Manus, sunt

JOANNIS BERTRANDI

milites : nervi , vestigalia : pedes, plebeia multitudo : Rex, pro capite constituitur : ejus consilium anima est, quæ totum civile corpus movet & regit ; linguam autem præcipuam capitum partem animæque interpretem , togati homines conficiunt. Sic Questor sacri palatii , qui princeps togatorum est , lingua & vox à celeberrimis auctoribus dicitur. Mala autem & incommoda quæ Reipub. togati quidam intulerunt , qui , ut Tullius linguam appellat , slabella seditionum fuere , ea quidem tanta sunt , ut à me verbis exprimi , & describi nullo modo queant. Illud tamen non minus vere , quam libere dicam , inter omnes togatos bonos cives , & Reipub. amantissimos (qui quamplurimi quidem fuere , quosque meliorem humani generis partem cum Symmacho nuncupare possumus) neminem Joanne Bertranda majori cum integritate , & constantia Rempub. capessivisse , prudentiaque gubernasse. Cujus vitam , ob eximiam ejus virtutem , & in Occitanam provinciam merita , tanquam integritatis & religionis tabulam proponere decrevi , ut aliis admirationi , suis vero exemplo esse possit.

Certum itaque Bertrandorum gentem ab illustri Comitum Tolosanorum familia originem duxisse. Ramundus enim Bertrandus decimus Tolosanorum Comes quatuor habuit filios , Bertrandum , Guillermum , Alphonsum , & Odophredum : quorum tres primi comitatum obtinuerent. Odophredus vero , qui Trinquevalli Vicecomitis Bitterensis & Carcassonensis filiam uxorem duxit , pro portione sua hereditaria Servianum agrum in Narbonensi provincia situm habuit , cognomineque paterno , quod retinuerat , ad posteros omnes transmisso , filium reliquit Hadrianum Bertrandum , qui Rogerii Bertrandi pater fuit : quorum posteri præcipuis militaribus , & ecclesiasticis Gallie honoribus ornati , agri Serviani illis gentilitiis possessionem dominatumque adepti sunt , ad atavum usque Joannis Bertrandi , & quo abjudicatus est. Abavus qui tunc penè puer literarum causa

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

causa Tolosæ alebatur, simul cum re parente amisso, se ad Bit-
terensis Episcopi avunculi sui fidem, potestatemque totum con-
tulit; cui juvanda pueri fortuna in omni genere officii nec fa-
cultas, nec voluntas defuere. Sed eo paulo post obitum patris
etiam mortuo, avunculi ope, opibusque paternis ille destitutus,
post susceplos ex Agnete Fabritia nobili fœmina liberos, ne-
glectis ambitionis studiis tranquillitatem vitæ sequutus est, & in
Dominicano cœnobio reclusus, pie sancteque ad mortem us-
que vixit. Proavus togatis Reip. muneribus functus, non solum
antiquitate nominis voluit, sed etiam virtute commendari.
Avus in restauranda familia dignitate erectior, & Alebreti
Principis Cancellarius factus, quatuor liberos superstites ha-
buit: Joannem Bertrandum S. R. E. Cardinalem, Archiepi-
scopum Senonensem, Galliarumque Cancellarium: Petrum
Episcopum & Comitem Cadurcensem: Nicolaum Senatus To-
losani Præsidem, & Catharinæ Mediceæ tunc Delphinæ Can-
cellarium: aliumque Petrum Abbatem Saramonensem: qui
quidem præstanti gloria, rebusque præclare gestis maxime flo-
ruerunt. Ex Nicolao autem & Antonia Jordania, natus est
Joannes Bertrandus anno 1527. quinto Id Maji. Cujus pri-
ma etatis initia cum patris diligentia, tum etiam naturali lite-
rarum desiderio munita, docilitatis sue non parvum experimen-
tum dedere. Deinde ex puerili institutiune edoctus, sub Antonio
Ufilio non indocto homine, majorem quandam rationem com-
plexus est, confirmationemque doctrinæ. Inde ad juris scien-
tiæ delapsus, unum ex omnibus Antecessoribus Arnaldum Fer-
rierum, magnum etatis sue virum, & Jurisconsultum cele-
berrimum ita coluit, ut cum eo à Valentinis ad jus publice pro-
fendum accersito, Valentiam profectus sit, ibique doctoratu
accepto Tolosam continuò reversus, patrem gravi morbo, &
mortifero affectum invenit. Post cujus obitum in aulam pro-
fectus ad Joannem Bertrandum patruum suum, sub Lodoico

JOANNIS BERTRANDI

Strœbeo viro doctissimo, cum Guillermo Bertrando Villamorio fratre patruele aliquandiu vixit. Paulo tamen post, necdum senatorie etatis adolescens, Senator Tolosanus factus est. Cujus immatura promotionis hæc narratur fabella. Cum jussu patrui sui Dianam Valentiniæ Regulam, quæ apud Henricum secundum prima erat, salutatum iisset gratias acturus, quod ea potissimum intercedente, honorem amplissimum adeptus esset: Dianam ab illo petuisse an Cardinalis Galliarum Pro cancellarii ex fratre nepos esset: quo annuente, suavit ei Diana ne Regis vultum subiret. Nec enim (inquit) Rex imberbes adolescentulos, Consiliarios habere se existimat. Tum postea regii, & sacri consistorii Consiliarius factus: tandemque sextus Tolosani senatus preses a Carolo IX. Galliarum Rege creatus, magna integritatis, & religionis commendatione semper flouruit. Quarum virtutum in eo eminentium innumera licet dentur exempla: per pauca tantum proponam, ut ex iis tota vita sua inclinatio, tanquam ex ungue leo, dijudicari possit. Solent in senatum cooptati ulnas quasdam panni serici Principi senatus dare; is quamvis sub ejus principatu triginta in senatum electi sint, nihil unquam a quoquam accepit. Munera vero non solum a litigantibus non sumpfit, sed ne quidem a propinquis, & conjunctioribus. Preter solemnia stipendia, congiaria annua dederat ei Rex Henricus tertius ex mulierum curia exactione, ea tamen recusavit, ne videretur multam dicere, ut congiaria sibi solverentur, & quasi ovem deglubere, ut pellim lucraretur. Emolumenta autem illa quæ a litigantibus, ob lites calculo rationique obnoxias, judicibus dantur, queque Sabatina Tolose nuncupantur rejicit, & tanquam dignitatis senatus parum digna, condemnavit. Tantaque fide & religione vixit, ut dierum illorum quibus privatis negotiis occupatus a curia abstinerat, stipendia regia sibi solvi noluerit, Quæstoriique reddiderit. Codicillos senatoriae in Curia Tolosa

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

sana dignitatis à Carolo Lotharingio Guisianarum partium in Gallia tunc Principe datos remisit; nec rei publicæ à se gestæ remunerationem à quoquam se accepturum, nisi à Rege suo, animose & fortiter rescripsit. Quæ quidem summa innocentiae ratio, eo magis in ipso enitebat, quod & liberorum numerus, & rei familiaris angustia, eum ad opes non spernendas invitare satis videbantur. Religionis autem & pietatis antiquum propemodum exemplar: quippe qui sine ostentatione piissimus, & sine superstitione religiosissimus fuerit. Singulis diebus dominicis sacra eucharistia communione utebatur: Jejunia vero ab ecclesia pracepta ita ex prescripto observabat, ut ne quidem prope septuagenarius ea unquam soluisse intelligatur. Vita ei proba, mores innocentes, animus quietus & placidus: oratio tamen severa, sed in qua non infrequeenter comitas quedam urbana eluceret. His itaque animi & pietatis dotibus instructus, ad senectutem usque summam constantissime vixit. Sed hoc magnopere mirum in homine nobili, & ad res magnas nato & alto, quod magistratus sui partem ad judicia spectantem tractandam tantum suscepit: illam vero ambitiosam Reip. curam, quam tot homines & stulte & infeliciter amplectuntur, sibi fugiendam non minus, quam navigantibus Syrtes aut Scyllas putaverit. Quod autem ei de judiciario labore temporis dabatur, in studiis literisque conquiescebat, otium sine literis, mortem & hominis vivi sepulturam cum Seneca dicens. Verum in susceppto tranquillitatis consilio solidam vitam agere, fata rerum ei non concederunt, necessitate temporum invitum eum ad Reip. curam sollicitudinemque rapiente. Sicut enim primum mobile, ceteros orbes contrarium motum habentes, rapacitate sua violentiaque secum trahit, sic universa Gallicarum rerum perturbatio, cuiuscunque ordinis & naturæ homines, repantino suo impetu cursum hunc violentum, nolentes etiam, sequi coegerit. Ad instar tamen stellarum orbiumque caelestium, qui primum

JOANNIS BERTRANDI

mobile sequendo, motum suum proprium non amittunt: *Ioannes Bertrandus in hac rapacissima rerum omnium conversione, tranquillum moderatumque animi sui motum, & circulum semper peregit.* Ita enim aquabiliter, temperateque cuncta gubernavit, ut in maximis turbinibus ac fluctibus, civitatem suam sola placabilitate, & sedatione conservarit. Verum ut, quem cursum civitas Tolosana eo gubernatore & Praeside tenuerit, cunctis ostendere facile possumus, eundem nos rectâ tenebimus. Duobus itaque fratribus Duce & Cardinale Guisii, Blesios, ubi conventus Galici agebantur, intersectis: ad hujus necis rumorem tota fere Gallia commota est, & quod medicamentum Reip. salutare credebatur, malorum fuit irritamentum. Plebecula enim urbana suapte natura ad seditiōnem prona, pene omnis agitata est: maximeque Tolosana, à concionatoribus quibusdam: qui quum adversus Regem quadam seditiose perorassent, tum *Joannis Stephani Durantii Senatus Principis, regiique nominis acerrimi vindicis dignitas ab eis laceratur.* Qua concionum licentia, & maledictorum impunitate, factiosi de defectione cogitantes animos sumpsero, & concilium ex cunctis ordinibus, penes quod summa rerum esset, creari postularunt. Quod quidem eis concessum, repugnante Joanne Bertrando. Prævidebat enim vir ille in rebus judicandis sagax, eos ex hac administrationis concessionē, quid ad Reip. eversionem possent, cognituros, ad instar Herculis apud Senecam, qui

Posse cœlum viribus vinci suis
Didicit ferendo.

Hujus autem concilii princeps constitutus est *Joannes Bertrandus*, ut hominum novarum rerum cupidorum turbulentas voluntates moderatione sua mitigaret, & auctoritate frenaret. Verum eō seditito serperat, ut jam timidiores de defectione à Rege non siserent; & cum Dafsius advocatus Regius causidicūm

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

cum quendam accusasset, quod effigiem Henrici tertii è capitolio dejiciendam censuisset, tanta in eum commotio facta est, ut magnum sibi creaverit vita & periculum. Itaque cum ad hoc usque tempus Durantius occulte cuniculis oppugnaretur, aperto marte in posterum expugnari cœpit. Sept. enim Cal. Febr. 1589. hora post meridiem quartā, eum è Senatu exeuntem, rhedamque ingressum quamplurimi armati homines eductis gladiis aggressi, ad extremum deduxissent casum: ni rhedarius equorum velocitate è manibus eorum evadens, dominum ab omni injuria prohibuisset. Bertrandus autem cum Stephano Bertrando Quintio filio suo, qui hoc in repentina motu, cum militari manu ad patrem accurrerat, è curia domum suam incolmis se recepit: primusque aggere dolario, in modum eritii militaris, vici sui angulos clausit. Cujus exemplum sequuti reliqui ci-
ves, in singulis urbis vicis aggeres similes egere. Sed tandem Durantius in Dominicanō cœnobio, in quod cum militum cu-
stodia inclusus erat, decima quinta die post fugam, à plebe
armata, sive potius plebis colluvie occisus est, cum Dafisio
advocato Regio, quem in castro Narbonensi custodiis vincitum,
ob servatam Regi fidem clausum hahebant: & ita pluribus vul-
neribus confossum per totam urbem funiculo pedibus alligato,
cum Regis Henrici tertii effigie maxima cum ignominia trahi-
tur, & ad scalas D. Georgii, ubi damnati & facinorosi homi-
nes plectuntur, cum omnium bonorum mœrore suspenditur. In
hac tanta tamen atrocitate temporis, Joannes Bertrandus quæ
fortem civem, & Senatorem optimum decebat, gerere non
destitit. Nam cum tertiana ipse in lecto laboraret, filium
suum Stephanum Bertrandum Quintium civibus ducem ostен-
tavit ad hanc indignissimam calamitatem è clarissimorum vi-
rorum cervicibus depellendam. Sed cunctis perterritis, Quin-
tius publicam causam suscipere non potuit: hanc tamen plebis
fæcēm è palatio & Dafisi nece revertentem, partim amissis
gladiis

JOANNIS BERTRANDI

gladiis & telis , partim ereptis , diffugere solus ipse cum paucis amicis coegerit . A quibus autem plebs ad hunc furorem impulsa fuerit , varie narrabatur : vel ab his qui privatas injurias publica manu vindicare tutum putabant : vel ab illis qui quum populari tantum freti potentia à Rege defecissent , credebat hoc facinore admisso , plebeculam metu supplicii ad sanitatem facile non reversuram . Hoc quidem popularis levitatis testimonium , & etatis nostrae corruptæ argumentum : inter præcipuas odii & necis causas , eam tunc vulgo ferri , quod rheda in palatium & curiam gestaretur , quasi alienum illud ab antiqua parcitate , & togata modestia . Durantii vero fortis constansque animus in amplectenda morte , à multis laudatus est . Sed hoc in eo mirabile , quod hostium furori , tanquam hostiam publicam se se libenter obtulerit , & pileo quadrato , togæ dignitatisque insigni , capiti imposito , senatoriaque toga sumpta , eodem vultu quo senatum ingrediebatur , furiosam turbam ad exitium suum paratam & anhelantem adierit : ut ipse qui togæ honor & decus fuerat , vere togatus mori videretur . Hoc autem omni admiratione dignissimum , quod his senatoriis insignibus indutus , tanquam alter Arion citharœdi palla , non Orthion ut ille Diis maritimis , morti se offerens : sed hoc vere orthon & rectum Christi carmen Divis cœlestibus pie cecinerit : Domine ignosce illis , quia ne-
sciunt quid faciunt . Duratio itaque mortuo , Joannes Bertrandus principatum senatus obtinuit . Ne tamen publicæ calamitatis molestiam domestica felicitate leniret , filium natu-
majorem Stephanum Bertrandum Quintum nefarie trucidatum
hoc ipso tempore amissit , natum annos tantum xxiii . relictio puerulo bimensi ex Franciscâ Vabresiaâ Castronovo , fœmina nobili ,
omnique honesto lepore conspicua . Cujus mortem quam graviter
tulerit , satis intelligent qui se patres meminerint . Hoc tamen
exasperabat dolorem , quod in tam misero regni statu , nullo pu-
blico solatio , privati mœroris luctum levare posset . Veruntamen

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

statim atque civitatis Tolosanae clavum tenuit, nihil antiquius habuit, quam senatus auctoritatem prostratam & afflictam erigere: Senatoresque profugos, qui ex civitate in hoc communis Optimatum periculo cesserant senatus consulto revocare. Quod quidem fecit repugnantibus quibusdam populi primariis, nonnullisque ex senatu. Cur enim, inquietabat ille, tot Senatores viri boni, & nulla ignominia notati in eam civitatem non revertentur, in qua tot perditos & facinorosos homines non solum habitare, sed etiam auctoritatem habere sinimus. Jam Reip. Tolosanae tranquilla satis & serena frons apparebat, induciaque pacæ inter Guisanarum & Regiarum partium duces, domi forisque cuncta quietiora fore pollicebantur: cum subito discordia animos hominum ad nova surgeentes veluti pestilenti quodam sydere afflavit. Urbano Sangelasio Convenarum Episcopo, a senatu absente Guillermo à Joyosa Gallie Mareschallo, Occitanie Prorege, urbis Tolosana cura demandata erat. Sed cum populariter nimis se gereret, Patres Joyosano auctore, ejusque sententia principe, de abroganda ejus potestate consentiunt. Sangelasius qui cuncta, quæ adversus eum parabantur, satis superque noverat, conturbari Rempub. quam minus ipse valere malens, ut invisum plebi Joyosanum redderet, contra publici solemnisque jurisjurandi religionem, eum cum hæreticis hostibusque inducias fecisse criminatur: & sodalitatem nomine corporis Christi prætexens, post consilia cum plebeiis novarum rerum cupidis, interdiu noctuque agitata, Richardum ordinis D. Francisci à Paulo sodalem, in fano D. Mariae Dealbatæ concionari jubet. Is quum de Reip. statu multa differuisse, Sangelasium tanquam Religionis catholicae verum propugnatorem, plebi commendat: Mareschallum Joyosanum, Patrumque Principes, de urbe hostibus dedenda cogitasse. Quibus sermonibus, jam per se accensi incitantur à monacho plebis animi. Cui concione finita ad arma disurrenti, Sangelasius armatus occurrit: seque pro liber-

JOANNIS BERTRANDI

libertate & religione arma sumpsisse clamitans, ne defensorem suum in ipso discrimine periculi cives destituant precatur. Interim Bertrandus à Mareschallo evocatus, ad Archiepiscopatus aedes proficiscitur: ubi cuncta turbide & turbulentे agitantur. Quidam enim ex nobilitate, vi armisque rem agendam censebant: rudem & inexercitatam turbam ensim solo fulgore terreri. Alii tamen lenibus remedii subveniendum putabant: vim armaque desperatae Reipub. tantum medicamenta: concitatos autem plebis animos, cum turius, tum facilius flecti posse quam frangi. In qua sententiarum anticipiti contentione, Bertrandus nihil temere tendandum suadet: & vocatis Francisco Gargassio prime sententiae Senatore, viro constantissimo prudentissimoque, & quibusdam aliis Senatoribus, qui nihil antiquius communi salute judicabant, capitolium petit: ibique Octumviros ad Senatus, & Mareschalli auctoritatem armis tuendam excitare tentavit. Sed cum illi in varias traherentur sententias, nihilque certi decernerent, Bertrandus uno ex capitolinis cum militum cohorte secum assumpto, purpureaque toga induita, totam urbem perlustrans: civibus imperat, ut Mareschalli Joyosani dicto tantum audientes, aliorum recusent jussa: nec à quolibet ambitioso senatus decreta infirmari impunè patiantur. Sed tanta vis, tabesque morbi omnes ferè cives invaserat, ut apud quos seditio non exarserat, esset dissimulatio, & qui nullarum partium essent, animos ex eventu se sumpturos demonstrarent. Dum hæc Bertrandus ageret, alia ex parte Sangelasius, Richardus monachus, caterique aduersæ factionis cives Joyosanum ob inducias cum hostibus pactas criminantur, concursant circum tabernas, & multitudinis rerum imperitæ sollicitando & pollicitando animos lactant. Has autem contentiones cum nec superveniens diremisset, sequens dies renovavit: postridie enim summoque mane, plebe rursus tympano ad arma vocata, major in plateam Dealbatæ, multitudinis

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

dinis furentis fit concursus. Quo novo populi tumultu Mare-schallus perterritus, Bertrandum invocat: plurimique ex Senatoribus domum ejus veniunt ferè exanimati; admonent in tam aperto rerum discrimine non cunctandum: sed contra periculosisimas factiosorum potentias, conditioni senatus, bonorumque omnium saluti providendum. Quamobrem Bertrandus diutius non cunctatus, cum Senatoribus Mareschallum adit: simulque de summa rerum agunt vocatis ad consilium patribus, octumviris, & ex doibilitate proceribus. Quidam qui non tam in columem civitatem querebant, quam in quorum manu esset, tentandam rem armis censebant: hoc indecorum Gallia Mareschallo, si cum urbana multitudine manum conserere non auderet. Paucorum autem animi à certatione abhorrebant; quorum sententia Bertrandus adjecit similia quædam verba: Ut prius noscerent vires quas haberent exiguae, quam Mareschalli vitam, senatus dignitatem, Occitanie tranquillitatem, bonorum denique fortunas in discriminem adducendo, quicquam periculo ultimo tentandum statuerent: pro dignitate antea pugnari potuisse, nunc pro vita & salute decertandum: satis decora, que tuta: & gloriosiorem eum exitum rerum fore, qui partibus adhuc integris cum pace fieret. His ita dictis, legatos ad Sangelasium mittendos censem. Sed Mareschallo cunctante, quum legationis missa nomen, timoris signum videretur, tulere nonnulli conditiones has pacis, ut qui ex capitolinis Joyosanarum partium erant, populo suspecti claves urbis redderent, darentque eas civibus probatis, & à plebe electis. Tum deinde Mareschallus, copias quas circum se habebat dimitteret: Sanglasio se dimissurum suas pollicente. Quibus conditionibus Mareschallo jam commoto, clamatum est à cunctis hæc fraudulenter dici: si claves darentur, eos in manu hostium esse: haberent saltem liberam exitus portam; si victoriae, sors clauderet. Nec imprudenter dictum, Sanglasio, tota urbe occu-pata,

JOANNIS BERTRANDI

pata , ad Mareschallum obsidendum adventante. Quo novo fremitu crebrescentis seditionis , languere statim multorum studia cœperunt , qui primò alacres , fidem atque animum ostentaverant. Mareschallus propter exiguitatem copiarum suarum , nec occupare pericula , nec obsidionem tolerare contra concitatem multititudinem , tutum & honestum putat : in bona enim causa , sed adversa , bene cedere , quam male opprimi utilius duxit. Cum paucis itaque Mareschallus clam ab urbe exiit. Quo subitaneo discessu nonnulli Senatores perculsi , urbe cedentes cum eo ad Castrum Balmanum ex Archiepiscopatus ditione pervenerunt. Post ejus discessum , rerum omnium potitus Sangelasius , cum universo Clero militum ordinibus stipato , ad Archiepiscopatus aedes proficiscitur : ibique diris per omnium Sacerdotum religiones Mareschallus devovetur. Inde effrenata plebecula , nihil nisi cades & rapinas cogitabat , quum Bertrandus qui post discessum Mareschalli , domum suam se receperat , Sangelasio mandavit , ut prædas , quibus armata turba potentiorum domus minitabatur , prohiberet , provideretque ne quid detrimenti Respublica caperet : Senatum se coacturum , rogabat ut adesset , & ne rerum non penitus desperatarum remedia negligeret. Sed cum ille irata plebis impetum cohibere se non posse , nec in alios , nec in Bertrandum ipsum , qui imperium illi abrogare voluissebat , acerbe & minaciter respondisset : Bertrandus ut ab urbe exiret , Mareschalli literis quotidie monebatur. Ille tamen non videbat , quemadmodum id fieri posset , nec deberet. Nec movebat eum quod Sangelasius civitatem occuparet : quum neque Solonem cum Pisistratus , neque Socratem cum triginta tyranni essent , pedem porta extulisse diceret. Conjiciebat etiam non ex aëlis volatu , nec ex cantu sinistro oscinis , ut in veteri Romanorum augurum disciplina erat : sed vero prudenter augurio , dominationem illam vix bimestrem fore. Violenta enim imperia nemo diu continuuit. Domi itaque remansit

Ber-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

Bertrandus absque ulla Reip. gubernatione. Qui tamen in tam gravi vulnere , non ob erecta civitatis gubernacula , sed Reip. tantum causa dolebat. Nam enim pridem virum illum minime ambitiosum gubernare temebat, etiam cum licebat : & ad instar fici , dulcedinem suam , id est domesticam tranquillitatem retinere malebat , quam imperium adipisci. Ceterum cum ab Scipione Regulo Joyosano , qui exercitum ob vindicandam patris injuriam comparaverat , Tolosa premeretur : à nonnullis civibus viriliter ejicitur Sangelasius , dum vulgus ignavum , & nihil ultra verba ausurum ad sui auxilium frustra appellat. Sangelasio expulso Joyosanus in urbem recipitur , Bertrandoque libera civitatis administratione restituta , cuncta ita pacata redduntur , ut qui rerum magis diffiderent , Tolosam hoc in quieto statu permansuram augurarentur. Verum serena hæc rerum tranquillitas , conjurationum procellas in Rep. maximas concitavit. Ex quibus Tornerianam omnium periculosissimam paucis describere statui , quoniam in ea compescenda & reprimenda , Bertrandi virtus & prudentia præcipue illuxit. Anno itaque 1590. conjuratio facta est à civibus quibusdam , religionis & pietatis nomine eam pratexentibus. In Gallia quippe rerum novatores , vel boni publici , vel religionis nomen induentes , pravum animum simulatione recti semper tegunt. Princeps autem hujus conjurationis ignoratur. Simile enim veri non est Tornerium senatus tantum advocatum , nec opibus nec auctoritate potentem , tantæ conspirationis ducem fuisse : neque ejus auspiciis milites provinciales , à quibus & ipsi primarii togæ viri temporum licentia despiciebantur , ad arma convolasse credibile est. Si conjuratio valueret , ejus principem haberemus : sed infelices successus auctores non reperiunt. Detecta autem conjuratio fuit à Galilio plebeio homine conjurationis consilio , qui cum à conjuratoribus constitutum audivisset senatores delendos VII. Id. Septemb. hora matutina , qua frequens senatus in curia esse

**

con-

JOANNIS BERTRANDI

consueverat : de vita Assesatii Senatoris amplissimi & integerim metuens , cum quo vetus erat consuetudo , tale periculum ei haud occultum habuit . Quæ cum Bertrando Assesatius de nocte enuntiasset , capitolinis ad se vocatis , & Petro Caumello Advocato regio , statuit ille per totam urbem vigilias habendas , præsidiaque in curia ponenda esse , ut sequenti die summoque mane senatus cogeretur , quo frequente aliquid salutare Reip. tu-
tò decerni posset . Postridie senatu vocato , quum ad eum or-
dinem hæc retulisset Bertrandus , decretum est eadem præsidia in urbe retinenda , Galiliumque in carcerem conjiciendum , ut
conspirationis auctores , indiciaque sceleris patefaceret . Qui cum
impunitatis spe allectus , Bernesum , aliosque accusasset : nomi-
naturum eum cæteros conjurationis socios , boni sperabant : san-
tes autem timebant . Interim portarum urbis custodia Senatori-
bus probis , civibusque probatis committitur , ut eis curæ esset , ne
alienus homo quisquam intromitteretur . Fama tunc erat quam-
plurimos milites ad spem præde undique adscitos remissos esse ,
qui per varias portas vel litium persequendarum , vel aliorum
negotiorum nomine , Tolosam ingredi avebant . Conjuratione
itaque prodita , dum Bernesio dubitanti , negantique vincula
injiciuntur , tormentaque proponuntur : reliqui conjuratores sibi
prætimentes jam animo cadebant , cum Tornerius simili oratio-
ne , eos ad aggrediendum projecta erexit . Si diutius , inquit ,
moramur extrema supplicia nobis certa sunt . Eò itaque for-
tunæ nostra redeunt , ut pulchrius in armis mori succurrat , &
ut nobis fortiter potius (licet viçis) quam vincitis turpiter , ca-
dendum sit : neque salutis via hoc modo desperata . Eos enim
qui de fuga cogitare tantum nos cogitant , conjurationemque
similem aquæ in olla ebullienti credunt , quæ cum detegitur fer-
vorem amittit , inopinata aggressione terrebimus . Aspirabit
sine dubio consiliis nostris foruna , ni eam ignavia nostra con-
tempserit : aut nisi lictores qui nos vinciant , carnificesque qui
nos

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

nos ad patibulum trahant , expectare malimus . Hac oratione maxime commoti conjuratores , ut hominum fert natura , dubiam spem certo excidio anteposuerunt : & die dominica v. Id. Septemb. circa horam quartam pomeridianam , Tornerius satelliti- bus stipatus , Papusium & Resseguerium Senatores integerrimos , civesque optimos ex D. Francisci fano exeuntes prehendit : quos (magna voce exclamans , se libertatis & religionis vindicem) in insulam Tonisiam duxit , quæ seditionum & motuum Tolosanorum , sicut Lemnos insula , fulminum & fulgurum officina nuncupari jure poterat . Unde & Tonisiani nomen tunc in urbe , seditionis erat synonimum . Quæ cum Petro Caumello Advocato regio nuntiata essent , imminentis urbis Senatorumque periculo permotus , Bertrandum adit , cuncta narrat , orationeque vehementi animum ejus naturâ remissum , ad ultionem ita incendit : ut cum ipsa toga domestica , qua erat amictus , è domo exierit , populumque ad publicam libertatem , & senatus salutem protegendam concitare tentaverit . Dum autem Joannes Bertrandus , Petrusque Caumellus plebem stimulant , affines eorum quamplurimi , & senatus studiosi subsidio veniunt . Quorum aduentu , palatio ab ipsis occupato , & in turre Tanisia , castrique Narbonensis moletrinis præsidiis collocatis , quæ insulam Tonisiam hac ex parte interclusam tenerent , populum denud ad arma excitant : purpuraque induita magistratus insigni , cum tercentorum hominum manu , insulam Tonisiam versus , salutari expeditoque consilio profiscuntur . Quòd simul ac adveniunt , Templum D. Mariae Dealbatæ , quod est quasi arx , & castellum insulae , occupant . Si fanum tenuisset Tornerius , magno in periculo Tolosana civitas versabatur , plebe conjuratorum studiis favente , innata invidia , odioque inopum erga potentes : vel quod è religione ita putaret esse , à factiosis quibusdam corrupta , qui ambitionem suam religionis nomine plebi adorandam præbebant , non minus impie , quam Arelius

JOANNIS BERTRANDI

pietor meretrices suas Dearum nomine , populo colendas dedisse , traditur . Quibus à Bertrando cognitus , ne Cultellarii per fluvium Garumnam Tonisianis suppetias ferrent , Candellium & Flamandum Cultellariorum duces ad se venire iussit : quibus in templum Dealbatæ conclusis patibulum & crucem denunciat , si Cultellarii , contra senatum vim susciperent . His autem remediis in hoc subitaneo morbo , saluti publicæ subveniendum putavit : ne tamen periculosas curationes & ancipites adhibere videretur , tentandum prius animum Tornerii , conspiratorumque duxit , an Senatores liberos dimittere , senatusque dicto audientes esse velleut . Neque enim magistratus , cives tabe affectos statim dividunt & præcidunt : sed tantum , ut Plato vult , quum insanabiles , & his inquinati ulceribus sunt , qua Plinius desperantia vocat , & medici Σκριψτα , και χριστεα ελκε . Sed quum Tornerius mandata Bertrandii detrectasset , ille non amplius cunctandum ratus , capitolinis imperat , ut è capitulo tormenta quædam bellica ad oppugnandam insulam deduci curarent . Qui dum in ea exequenda mandata summam diligentiam conferrent , Aquensis Archiepiscopus qui à Cardinale Cajetano Sixti quinti summi Pontificis legato , ad senatum missus erat , Dealbatam venit , Basilio ex Franciscanis Capuccenis sodali , nonnullisque sacerdotibus è societate Jesu comitatus ; qui composita ad id oratione Bertrandum à proposito dimovere conatus est . Sed ipse desperatis morbis extrema remedia adhibenda dixit , & quos legum magistratusque veneratio continere non valuerat , armorum vi & severitate comprimendos . Hoc ab ipsis magistratus nomen & officium postulare , ut qui tutores Reip. essent , deteriorem ejus conditionem fieri non paterentur . Rogavit demum eos ut domum se reciperent , ibique pro civitatis salute assidue vota facerent . Dum autem hæc ita colloquerentur , subvenere Odetus à Sancto Ioanne unus , è sex primis senatus , & Antonius Chalabrius Villæ longæ Abbas , Mare- schallii

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

schalli Ioyosani ex sorore nepos, alioque quamplurimi cum hominum armatorum turba. Cumque his copiis senatoriae partes confirmatae fuissent, jactis prius quibusdam tormentariis globis, insulam oppugnare jussit Bertrandus. Qua quidem expugnata parum cruenta victoria, conjuratorum nonnulli viribus confisi, fluvium Garumnam tranantes: reliqui vero lyntribus & naviculis salutem sibi pepererunt. Plebecula autem Tonisiana supplici ad pedes jacenti venia data, liberatis Resseguerio & Papusio, relictisque præsidio ad insulæ direptionem prohibendam, Bertrandus, Senatoresque fanum D. Mariae Dealbatae petierunt, & supplicationem Deo ob conservatam Remp. constituerunt. Moris erat secundum edictorum principalium prescripta, ut qui codicillis senatoriis frui vellent, frequente senatu jurarent, se dignitatem illam venali suffragio non emisse. Cum itaque Gabriel Vesianus vir ornatus simus, candidatus senatui se offerret, & cœtu amplissimo judicante probatus esset: reliquum erat ut de more juraret. Quod quidem ille se facturum denegavit, ingenuè professus codicillos se senatorios emisse. Cumque hoc durum nonnullis videretur. Bertrandus palam testatus est tantum abesse, ut Vesianum damnaret: ut potius candorem animi sui summopere laudandum existimaret. Neque enim honestum, perjurio homines in senatum sibi viam querere, justitiae fundatum fidem esse. Qua autem fide poterat is videri, qui sciens fallensque in ipso justitiae templo pejeraret. Dolendum quidem veniales regni potestates esse; hocque certissimum ruituræ Galliæ signum. Sed principibus sic placere, quos legibus solutos nemo ignorabat. Pudendum autem senatui fore, si perjuria non solum toleraret: sed publica etiam auctoritate juberet. Quamobrem jurisjurandi illius formulam, vel potius perjurii licentiam tollendam penitus censebat. Cui sententiae omnes ad unum assensi sunt, jusjurandumque illud abrogatum. Hæc cum domi gererentur, Antonius Scipio Regulus Ioyosanus Guisiana-

JOANNIS BERTRANDI

rum partium in Occitania princeps, secundis quibusdam præliis
adversus Henricum Mommorensem usus, tantam nomini suo
peperit gloriam, ut nonnulla Gallia Narbonensis oppida ei
ultrò sese dederint. Inter quæ Carcasso florentissimum apud
Tectosages oppidum. Cujus deditio[n]is auct[or] fuit Philippus
Rufus, qui magistratu in agro Carcassonensi, quem judicem
majorem Occitanu[m] vocant, fungebatur; vir apud suos magna
auctoritatis, & ob nomen paternum non mediocris gratia. Ad
defectionem eum impulit libertas civium à Mommorense arce
munitissima oppressa, & Francisci Sabaterii Laborgadei atro-
ciores in eum mina, & severius imperium. Scipio itaque Joyo-
sanus in oppidum à Philippo Rufe accersitus, ut plebis animos
sibi conciliaret, arcem diripit, & Laborgadeum senatus regii
principem, & Giuronum fisci patronum captivos retinet. Ambo
Scipioni invisi: Laborgadeus quod post necem Guisianorum fra-
trum in side Regis permanens, beneficiorum à Joyosana familia
acceptorum immemor, ad Henricum Mommorensem tran-
suffisset, & ejus auctoritate fretus omnia in Occitania miscens
senatum è Senatoribus quibusdam qui urbe excesserant, & novis
extra ordinem electis constituisse. Giuronius quod quum cliens,
& quasi dediticius Joyosana familia fuisset, ingrata oratione
non in causam, sed in personam invetus, frequenti senatu
multa in Joyosanum acerbe & aspere dixisset. Giuronum
itaque cervice strangi iusit. Laborgadeum vero eodem mortis
genere affici cupiebat Quia tamen senator magni nominis, & pri-
ma sententia esset, in ejus caput nihil injuriosum & hostile, præter
custodiā ausus est asserre, priusquam Joannis Bertrandi hac de
re compertam voluntatem haberet. Maxima itaque qua potuit ce-
leritate, unum ex suis, cum litteris & mandatis ad Bertrandum
mittit: rogans, ut quæ ipse de Laborgadeo statuerat, à senatu
probari curaret. Sed hac durior & atrocioraque visa sunt Ber-
trando, quam civitas legibus stabilita & confirmata pati posset:
quam-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

quamobrem hanc Joyosani saevitiam damnans, rescripsit ei
sabito, & cum aliqua objurgationis specie. Consideraret at-
tentius quæ gereret: neminem in caput Senatoris animadverte-
re posse præter senatum: Si aliquid privato imperio in Laborga-
deum statuisse, senatum mirum in modum ipsi iratum fore:
nec existimaret honestum esse tanta severitate in regios homi-
nes sevire, & maxime in Senatorem clarissimum, cui quidem
vitio hoc verti non poterat, quod ut se à laqueis inimicorum eri-
peret Tolosa cœssisset, & se totum Mommoresi commendasset;
humanitatem Duci non minus expetendam, quam rei militaris
scientiam. Quæ quum intellexisset Joyosanus sententiam mu-
tavit, & Laborgadeo se pecunia redimere permisit. Qua qui-
dem in re non mediocre lenitatis & magnitudinis animi speci-
men Bertrandus præbuit. Qui licet cum Laborgadeo maximas
similitates, atque etiam apertas inimicitias exercuisset: pro
illius tamen salute tanto studio erga Joyosanum, & frequenti
senatu agere non destitit, quanto amicus pro amicissimo agere
poterit. Cæterum quum virtute & prudentia Joannis Ber-
trandi res urbanæ comodiorem in statum pervenissent, sors
turbulentis animis novandarum rerum materiam præbuit. An-
tonio enim Scipione Regulo Joyosano Occitanæ Prorege xv.
Kal. Nov. ad Villamurium oppidum quod ipse oppugnabat
submerso & rebus omnibus in exercitu perditis, de Duce novo
partium eligendo varia civium sententia fuit, nonnullique è
Proceribus provinciæ jam inter se de præfectura contendebant.
Cum Bertrandus huic ingruenti malo occurrentum ratus, se-
natum cogit, & Franciscum Cardinalem Joyosanum Scipionis
fratrem Proregem eligendum esse proponit. Quibusdam hoc
durum videbatur & pericolosum: Verebantur enim ne eccl-
esiastici & non militaris viri, nobilitas, legionesque imperium
recusarent. Quum tamen Cardinales Strossam & Armenia-
cum cum militari imperio Occitanæ provinciæ & civitati Tolo-

JOANNIS BERTRANDI

sanæ præfuisse Bertrandus dixisset, & sola nominis Joyosani auctoritate, suo quæque in officio contineri posse: Cardinalis Prorex Occitanæ senatus decreto factus est; mandatumque illi ut provideret, ne quid detrimenti provincia & civitas caperet. Cum tamen paucis abhinc diebus provinciam ille deposuisset, senatus nobilitate postulante Henricum à Joyosa Cardinalis fratrem in cœnobio Capuccenorum Tolos. inter sodales tunc commorantem, Occitanæ Proregem fecit. Sed ne hac in re Christiani nonini religio ulla ex parte laderetur, sacrae Theologie & universitatis Tolosanae collegium coactum est: quod nihil contra Christianæ religionis leges fieri pronuntiavit, dummodo hac auctore summo Pontifice agerentur. Bertrandus itaque senatus nomine, epistolam elegantem & tersam ad Pontificem Maximum Clementem VIII. scripsit, ut, quæ à senatu acta gestaque erant, ab ejus Beatitudine comprobarentur.

Summo Pontifici Clementi VIII. Ecclesiæ Catholicæ Patri Sanctiss. Senatus Tolosanus

S. D.

ET si non duditabamus, beatissime pater, quin & litteris multorum, & fama denique ipsa de morte clarissimi Ducis à Joyosa, hujus Occitanæ provinciae Praefecti tibi esset alatum: tamen existimavimus à nobis quoque nuntium esse perferendum, quo significaremus, eam dolore nos, quantum maximum capere potuimus, affecisse: Intelligeresque ejus viri excellentesque virtutes, omnes probos & pios viros semper fecisse maximi. Ex eo die quum in tam repentina casu, omnes hujus urbis ordines nullum tempus intermitterent de salute civium, corum-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

erumque omnium qui in hac Provincia nobiscum ecclesiam catholicam sartam tectam esse cupiunt, cogitandi & agendi, ne in variis voluntatibus militem sine imperatore, hostis ad suas partes traduceret: aut quorundam circa oppidanorum animi à nobis deficerent, aut illos vis aliqua externa adoriretur. Nullam moram interposuimus, quin Cardinali Ioyosano, Tolosano Archiepiscopo munus hoc tribueremus. Qui quum non multo post illud deposuisset, virum aliquem egregiè fortem, & sapientem in demortui locum creari placebat, qui hujus tam afflcta, & tantum non prostratae provinciae rebus succurreret. Unum esse dicebant ex Ioyosana familia Henricum Cardinalis & ipsius Duci fratem, nuper in Franciscanum Sodalitium allectum, prius quidem illum, & probitate innocentiaque præstantem; sed in quo sit præterea eximia belli scientia, multis antea præclaris ab eo rebus gestis parta, à quo solo opem auxiliumque provinciales, civesque nostri expectare possent; moræ periculum, Imperatorum penuriam commemorantes: si cunctaretur, à singulis factio[n]es p[ro]venturas: in pace consuetudini, in bello necessitati esse serviendum. Nobilitas, quæ hic ob eas causas frequens convenerat, ejus imperia equo animo passuram pollicebatur, neque ulli alii concedere in animum inducebat. Quæcum ille recusaret, neque convenire ista ullo modo suscep[er]to à se vita proposito ostenderet: adfuere pii multi sacrarum litterarum & theologicæ facultatis professores, qui illum in tanto periculi metu & rerum discriminine, ad defendendam armis adversus ecclesiæ Romanæ hostes Occitanam provinciam non solum excitarunt, sed etiam impulerunt: apud te se ejus rei consiliique autores fore. Quibus rebus perspectis & planè cognitis eam provinciam ei administrandam armisque tuendam facto ad hanc rem senatus consulta commisimus, existimantes te hoc ratum gratumque habiturum, & que in eo censimus, decrevimus, libenter probaturum. Et si quid ad id facilius exequendum

JOANNIS BERTRANDI

Pertinet quod à te proficisci atque impetrari debeat, si nostras ad ejus erga te preces adjungeremus facile concessurum. Quod ut facias te etiam atque etiam rogare voluimus. Datum Tolo-
sæ in Parlamento 3. Non. Decemb. anno Domini 1592.

Henrico Joyosano Prorege factō, inducī cum Henrico Mommorantio regiarum partium principe in Occitania pactā, Provin-
cia laxamentum aliquod calamitatis dedēre. Sed domi subito
exarsit nova dissensionis occasio. Quum enim Regulus Joyosanus post suscepīam provinciam in curiam venisset absente Bertran-
do, à nonnullis è senatu derisus, ludibriosis etiam verbis lacef-
sus est. Quorum quidem oratione Joyosani fratres exulcerati,
acceptam injuriam eorum relegatione ulcisci statuunt. Quod
tamen quum sine tumultu, Reique publicā perturbatione fieri
non posse, judicarent, Cardinalis monachorum concionibus ple-
bem suam facere, Regulus autem cohortes in hybernis collocatas
accersere diligenter curarunt: ut populari gratia, suisque co-
piis confirmari, quamcunque experiri possent fortunam. Hęc
quidem Bertrandum magna affecerunt sollicitudine, quod ani-
mo cerneret, si Joyosani in sententia permanerent, civitatem
ad vim atque ad arma descensuram. Cui rei ut præverteret,
eos privatis admonitionibus ab hoc consilio revocare tentavit; ini-
tioque orationis, non solum suum in Joyosanam familiam sum-
mum studium, summamque voluntatem; sed etiam maxima
senatus in eos beneficia commemorat. Quod Proreges ipsi à
senatu appellati essent; quod rejecta Mommorense familia,
principatus provinciæ ipsis esset conservatus. Docebat etiam
qua senatus consulta, quoties, quamque honorifica in eos facta
essent. Quamobrem precabatur ne senatus auctoritatem im-
minuere conarentur, à quo tantam honoris & gloria ampli-
cationem accepissent. Si è senatorio ordine quidam partibus su-
specti essent, non ignorabant de capite Senatoris senatum tantum
cognoscere posse: accusationem intentarent, senatum eadem
equi-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

equitate qua solebat, jus eis redditurum: exemplum patris, & Scipionis fratribus sequerentur, qui in pari causa, quæ per vim & seditionem fortasse assequi potuissent, per senatum consequi maluerunt. Si in proposito permanerent, senatum suo jure usurum. Orabat denique ut respicerent, quam difficile esset Senatores expellere, quorum salutem neque senatus negligere neque civitas quod contra publicam libertatem hoc fieret, levi momento estimare posset. Sed quum Joyosani à sententia non dimoverentur, capitolinos Bertrandus ad se vocat, quæ Joyosani statuerint, exponit, & eos ad publicam libertatem, senatusque auctoritatem tuendam magnopere cohortatur. Qui quum omnem suam industriam senati Reique publicæ polliciti essent, & præsidis per plateas urbis dispositis cuncta ad arma decurrent; Joyosani fratres incertum rerum eventum timentes, Bertrandum rogant, ut motum omnem in urbe pacaret: quæcumque senatus vellet, se facturos. Posteroque die Cardinalis in curiam venit, ut senatum abalienatum sibi reconciliaret: multaque in eam rem dixit, quibus familiae Joyosanæ erga senatum voluntatem testaretur maximam. Bertrandus autem de loco suo orationem Principe senatus dignam, plenamque gravitatis ex tempore habuit. Cujus inter præcipua capita, præterire nefas hæc duxi. Senatum vivam Regum imaginem: ut illis, sic & ipsi, manus oblongas dari. Cæteras Galliæ potestates, ut caducas quotidie interire: Senatum vero ut æternum corpus, nec cum ipsa regni machina periturum. Male semper cum illis actum, qui auctoritatem ejus labefactare conati essent: patrumque memoria & Pro reges ipsis ex vinculis causam dixisse, & adhuc carnificinas sanguine eorum qui in senatum quicquam hostile tentarant, rubescentes spectari. Cujus orationis magnitudine, maximam in senatu, & non parvam apud reliquos cives virtutis & constantiæ gloriam est consequitus. Cæterum nec oppressa Tornerii conjuratione, nec rebus ita constitutis, planè confirmata.

JOANNIS BERTRANDI

firmatam senatus auctoritatem putavit, quandiu Stephani Durantii Principis senatus mortis vindicta silentio & timore abolita remaneret. Proponendae itaque Mercurialis morem jam à quibusdam annis intermissum, renovavit. Cujus caput prae-
puum hoc erat, ut de Durantii nece quaestio decerneretur. Peri-
culosa & intempestiva videbatur hujus rei agitatio nonnullis,
qui minime pravum, sed quidem parvum & parum fortis animum
ad Remp. conferebant. Alii vero quasi providi cives hac
una re quietem publicam perturbari, & ab eo bellicum cani-
cebant. Nunquam tamen virtus ejus contremuit: sed con-
stanti egregioque animo, suam hac de re explicuit sententiam: in
quam S. C. factum est. Quod tamen frustra sancitum: edicto
regio, rerum omnium amnestia decreta, & promulgata. Quum
autem hac Tolosæ à Bertrando agerentur, Henricus IV. Galliarum & Navarræ Rex, Lutetiam Parisiorum à Comite Brissa-
cio, & civitatis Curatoribus recipitur. Quo Tolosæ renuntia-
to, variis agitari coepit urbs motibus, quum quisque ad sua desi-
deria inclinaret animum. Qui enim nomen regium oderant, sub-
eunda antequam ei pareretur, cuncta pericula clamabant: jam
Hispanorum auxilia ditionemque amplexabantur, & extrema
queque cogitatione volvabant. Alii vero qui regiarum partium
fautores erant, hoc nuntio quasi è somno excitati, audacter pro-
ferunt, victori & Regi parendum; ultima tentanda non esse, nisi
ad pacem veniamque prateritorum obtinendam; magnum civi-
tati periculum impendere, nisi ad Regis clementiam confugerent:
habere Parisiensium exemplum: famaque eorum conducere, ut
quos ad deficiendum sequuti erant, eosdem ad novam Regi fidem
præstandam imitarentur. Clamabant denique non cunctandum:
ne ut officio inter ultimos, ita & gratia reponerentur. Peri-
culosa tamen erat tam subitanea illius negotii consecratio, quum
maxima pars populi in contrariam traheretur partem. Ideoque
Bertrandus qui nihil aliud in animo propositum habebat, quam
civi-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

civitatem Tolosanam tot seditionum fluctibus , partiumque ventis agitatam , leni concordiae quietisque aura spirante , ad regis potestatem , tanquam ad tutissimum portum perducere : longiorem ambitum circuitumque in hujus rei tractatione , quam ardens animus postulare videretur , amplecti coactus est . Primum itaque tentandum duxit Ioyosani Reguli animum , cuius maxima & in provincia , & in urbe auctoritas erat , & fluctuantes in tam ancipiti rerum voluntatumque conditione cogitationes ejus , ad id unum maxime direxit , ut ipse se à senatu non sejungeret . Rebus igitur hoc modo paulò confirmatis , convocavit senatum , qui frequens convenit propter expectationem tanti negotii , unaque cum Regulo Ioyosano decretum est , ut legati cum conditionibus ad Regem mitterentur , nomine senatus , ipsius Reguli Ioyosani , & civitatis Tolosana ; in quibus præter cetera , hoc unum erat caput : senatum , civitatemque orare Regem , ut Henrico Ioyosano præfectura Occitanæ provinciæ confirmaretur . Quum vero Anthonius Chalabrius Villæ longæ Abbas , Petrus Raoüllius , & Franciscus Sallustius senatus advocati , legati cum mandatis ad Regem profecti essent , diversis denudè conquassata est urbs motibus . Nonnullis omnes pacis conditiones respuendas : aliis vero urbem Regi protinus dedendam , nec ea quæ à legatis gesta erant expectanda censemibus . Regulus autem Ioyosanus , qui nullam sui rationem hac in ditione ab eis haberi satis intelligebat , sibi ipsi præcavere cœpit , civitates præsidio sibi confirmare , & voluntates civium sollicitare . Bertrandus autem qui satis superque noverat , quam frangerentur senatus opes , Regisque negotia , ejus disjunctione : in hoc unum maxime incumbebat , ut animum ejus diversa cogitantem & molientem retineret . Iamque cura sua naufragium evaserat civitas , & propemodum in vado salutis res esse videbatur , quum Bertrandus tot vigiliis curisque fatigatus , dysenteria laborare cœpit , & octavo morbi die è vita excessit Cal . Novemb .

JOANNIS BERTRANDI &c.

1594. Cujus morte luctuosa suis , & acerba patriæ , civitas in veteres seditionum scopulos recidit : iisque casus eam sequuntur , ut non immerito boni omnes ejus mortem , tanquam publicæ quietis interitum lugerent . Mortuus autem est anno atatis suæ sexagesimo septimo , superstribus relictis uxore charissima Maria à Castronovo Serviesia , fœmina primaria , ex nobilioribus Albensis provinciæ familiis orta , & ex ea sex liberis : quorum privatis lachrymis , publicus dolor dedit se comitem .

IN-

I N D E X

Jurisconsultorum quorum vitæ hoc in libro
describuntur.

S Alvius Julianus	pag. 2	Maximus	pag. 183
Æmilius Papinianus	14	Hermogenianus	185
Q. Mutilus Scævola	25	Ælius Gallus	186
Sabinus	37	Junius Gracchanus	190
Proculus	47	Cato	192
Alphenus Varus	54	Tubero	193
Antistius Labeo	58	Sextus Ælius	198
Neratius Priscus	70	Publius Mutius	200
Jabolenus Priscus	74	Brutus	202
P. Juventius Celsus	78	Matcus Manilius	208
Sextus Pomponius	86	P. Rutilius Rufus	212
Aburnius Valens	92	C. Aquilius Gallus	218
Volusius Mætianus	93	Cajus Juventius	224
Julius Mauritianus	96	Servius Sulpitius	225
Terentius Clemens	97	C. Aulus Ofilius	235
Africanus	98	Aufidius Namusa	239
Ulpianus Marellus	101	C. Ateius Pacuvius	240
Cervidius Scævola	104	Cinna	241
Florentinus	108	Publicius Gellius	244
Titus Cajus	108	L. Tubero	245
Venuleius Saturninus	116	C. Trebatius Testa	247
Domitius Ulpianus	117	Aulus Cascellius	253
Tertullianus	135	Cajus Flaccus	258
Papirius Justus	139	Fulcinius	259
Julius Paulus	140	Carrilius	260
Claudius Triphonius	157	Puteolanus	261
Callistratus	159	Vivianus	262
Artius Menander	163	Quintus Saturninus	263
Ælius Mærianus	164	Minitius Natalis	266
Julius Aquila	169	Blesus	268
Herennius Modestinus	171	Paconius	ibid.
Tarantinus Paternus	175	C. Cassius Longinus	ibid.
Æmilius Macer	176	Plautius	277
Aurelius Arcadius Charisius	179	Vindius	278
Licinius Rufinus	180	Valeius Severus	279
P. Furius Antinus	182	Pedius	282
			Læ-

L elius	p ag. 284	A ttianus	p ag. 301
Atilicinius	285	Varius Lucullus	303
O ctavenus	286	Vitellius	304
Sextus Cæcilius	287	Drusus	305
U rseius Ferox	289	Fafidius	<i>ibid.</i>
Papirius Fronto	290	Cælius	306
Mela	293	Atteius Capitolinus	310
Mecius	294	Nerva	317
Campanus	295	Sextus Pompeius	319
Aristo	295	Tuscanus	321
Servilius	300		

T Y P O G R A P H U S L E C T O R I .

Quae verus est querela, per novorum hominum novas, ac s^epē etiam numero cacatas, ut ille dicebat, chartas fieri, ut meliorum, qui germana atque liberali doctrina politi fuerunt, scripta jaceant; ea me querela movit, per pulitque, uti nihil optare instituerim magis, quam ab hac calamitate istos heroas liberatos, & statui pristino quodam quasi postliminio restitutos videte, viderique; nam hoc idem esse votum eorum, qui veram, non simulatam eruditionem affectant, dudum intelligebam. Itaque quantum quidem ipse prestare potui, feci sedulo, ut ejusmodi notæ atque ordinis scriptores aliquot quam emendatissimi rursum in manus hominum redirent; atque adeo & Cragium *de rep. Lacedemoniorum*, & Paschalium *de coronis*, correcere, quo ad potuit, nitideque typis meis descriptos publico dedi; dedi etiam Labittum, atque cum eo nunc Bertrandum tibi, Benevole Lector, offero, JCtum politissimum illum quidem, gravissimumque, at pessime priori, hoc est, Tolosana editione habitum, sive hypothetæ vitio, sive etiam culpa heredum, qui cum in adducendis legum capitibus, tum in ipsis rerum argumentis tradendis non nimis intelligentes, aut ut leviore verbo utamur, parum diligentes fuisse videntur. Quapropter & ea, quæ ab Ægidio Menagio V.CL. in libro, cui titulum fecit *juris civilis amœnitatum*, quasi errata Bertrandi sparsum observata notataque sunt; quæ item ab aliis eruditis hominibus, quorum ope consilio in hac re libenter usi sumus, animadversa: huic nostræ editioni adjecimus; non reprehendendi equidem tanti vii i voluntate, sed tuo commodo. Uttere hac opera istorum hominum, & nostra; quam si non ingratam tibi accidisse ostendes, porto opera dabitur, ut plurium ejusdem, id est, non publici saporis, scriptorum copiam habere per nos queas. Ex eorum numero propediem Celeberrimi Viri Jac. Gothofredi *Manuale Juris Civilis* exspectare, & valere te jubeo.

Lugduni Batav. Anno ætæ Christianæ 1675. a. d. xii. Kal. April.

Tuis omni studio

JOHANNES à GELDER.

DE JURISPERITIS, LIBER PRIMUS.

Egimus apud Spartianum , Severum Imperatorem quamplurimas ædes publicas ruinam minitantes & injuriæ temporum labentes , tantâ cum vetustatis reverentiâ instaurasse , ut nusquam propè suum nomen ascriperit : servatis tantum ubique titulis conditorum . Hæc eadem fero in Justiniano antiquitatis observantia fuit . Cùm enim leges antiquas jam sénio prægravatas , Jurisconsultorumque opera penè confusa & dissoluta refecit , & renovavit : licet nomen suum præfulgere voluerit ; veterum tamen Juris auctorum in primordiis Digestorum suorum inscribi nomina jussit , ut , inquit , manifestum esset , ex quibus legislatoribus , quibusque libris , & quot millibus hoc justitiæ templum ædificatum est ; factumque ut jüsserat . Nam exarata cernuntur in omnibus

2 DE JURISPERITIS.

Pandectarum voluminibus eorum nomina. De quibus eodem quo ille ordine dicere institui, & breviter: non enim ubertatem orationis ista desiderant, nec eam h̄ic cogito consecrari.

SALVIUS JULIANUS.

A pud antiquos auctorum nomina, qui cūdam scientiæ operam dederant, & de ea scripta posteritati mandaverant, in catalogum redigebantur, qui index vocabatur; sic indicem Jurisconsultorum Justinianū componi curavit, & Seneca mentionem facit indicis Philosophorum Epist. 39. *Sume in manus*, inquit, *indicem Philosophorum*, *hæc ipsa res expurgisci te coget, si videris quām multi tibi laboraverint, concupisces & ipse ex illis unus esse.* Et in his indicibus librorum ab auctoribus scriptorum numerus continebatur, ut ex indice Justinianeo colligere licet, & ex Ciceronis verbis lib. 2. de Orat. *In Philosophos vestros*, inquit, *si quando incidi deceptus indicibus librorum, quod sunt fere inscripti de rebus notis, &c.* Fiebantque ē membranulis, ut est apud eumdem Ciceronem. Mirabitur autem fortasse quispiam, quod Justinianus in indice Salvium Julianum primò scriperit, Quintoque Mutio Scævolæ, aliisque Jurisconsultis illo antiquioribus præposuerit: cū magis congruum videretur, ut hâc in re temporis

LIBER PRIMUS. 3

ris series observaretur, quām si confusè, & sine
ullā antiquitatis ratione describerentur Juriscon-
sulti. Verūm hoc ideò factum puto, quod Salvius
Julianus perpetuum composuerit Edictum. Im-
perator autem Justinianus ad Edicti perpetui
imitationem totum Pandectarum opus confecit.
Idcīrcō æquitati consentaneum ei visum est, ut
qui Digestorum quasi prototypus erat, quem-
que ad imitandum sibi maximē proposuerat, is
tanquam primus hujus operis auctor, primum
locum occuparet in indice, in quo nomina
Prudentum eorumque libros, ex quibus Dige-
sta composita & concinnata sunt, exarāri voluit.
Nec enim assentior iis qui scripsere, Pandectarum
opifces, integros non habuisse libros Ju-
risconsultorum : sed ex fragmentis quibusdam,
quæ in foro circumferebantur, singulis præno-
tatis auctoris nomine librique titulo, hoc opus
confecisse, & prænotatum libri numerum au-
ctorisque nomen, ut in his portiunculis inve-
nerant, retinuisse. Simile enim veri non est,
hoc tam magnum opus Justinianum, sive potius
Tribonianum ex imperfectis centonibus con-
suisse. Quin & ipse Justinianus contrarium
testatur in orat. *ad Senatum & pop.* In præsentī
autem, inquit, consummatione maximus legum
obtinentium congestus est numerus, ex libris rarīs
& qui vix inveniri poterant, & quorum nec no-
mina ne eruditissimi quidem in legibus complures

4 DE JURISPERITIS.

homines neverant. Quorum sanè copiam nobis uberrimam dictus gloriofissimus Tribonianus præbuit multorum librorum, & qui vix numerari possunt suppeditat à multitudine, quibus omnibus perfectè lectis congesta sunt hæc volumina, &c. Salvii autem Juliani nomen apud antiquos maximæ commendationis fuit, illudque ipsi Imp. amplificis & honorificis verbis prosequuti sunt. Julianum enim Imp. fratres amicum, & clarissimum appellárint in l. 17. *D. de Jure patr.* & Justinianus ipse, sapientissimum, in Nov. 74. *de liber.* quom. eos oport. vel natur. intel. Tantæ existimationis virum, & disertissimum Jurisperitum, in l. non sine C. de bonis quæ lib. Juris sublimissimum testem, in l. pen. C. de condic. indeb. & summum auctorem Juris scientiæ in l. inter antiquam C. de usuf. & habit. & optimum in orat. ad Senat. Eum etiam νομικὸς φόδος, i.e. jurisprudentiæ lumen in veteri quodam Epigrammate Græco nuncupatum legimus.

Τέτοιο Ιγνατίῳ νομικῷ φάσθαι εἶπον ἡδύσας

Ρώμη, ηγετὸν τωντὰ διάδοσις διώναται.

Ubi tamen corruptè ηγετὸν exaratum puto: legendumque Ρώμη, Βηρυτός. Quamvis enim Be-roës civitatis mentio fiat apud auctores, quòd ibi prædicatum sit à Paulo verbum Dei, ut in Act. Apostol. relatum est; nusquam tamen hāc in urbe doctrinam Juris publicè, vel privatim traditam legi. Berytos autem urbs est à Pomponio

LIBER PRIMUS. 5

nio Mela *lib. 1. cap. 12.* de situ orbis, in orā primæ partis Syriæ collocata , in quâ celebre fuisse legalis scientiæ ac facultatis gymnasium constat ex Nicephoro Callisto *lib. 14. cap. 52.* *Eccles. hist.* Theodosii temporibus , atque etiam Diocletiani & Maximiani ex *I. i. C. qui æt. se excus.* Et Sosomenus *Tripart. hist. lib. 1. cap. 10.* ait Tryphillum Ledrensem Episcopum, virum eloquio & sapientiâ, nec non Beryto legibus eruditum. Quamobrem arbitror legum nutricem appellari à Justiniano in procœmio Digest. Et hâc in re similem Romæ, quam patriam legum idem vocat in *Nov. const. 10.* Et Sidonius Apollinaris domicilium legum *lib. 1. epist. 6.* Rectè autem in Epigrammate Græco Πώμη, βήμη tantum ponuntur, quia prohibitum erat à Justiniano in aliis urbibus doctrinam Juris publicè tradere. Sed ut ad Julianum revertamur, non immerito tot elogis ornatus est, qui maximè nobilis gloriâque clarus ob juris civilis cognitionem fuisse dicitur ab Elio Spartiano, & Edictum perpetuum, sicuti diximus, compo-suit; sive ut vult Justinianus orat. 2. ad Senatum, Hadrianus , assumpto ad id optimo Juliano. Et ad hunc sensum referenda sunt fortasse, quæ scribit Nicephorus *lib. 3. Eccles. hist. cap. 24.* Hadrianum leges ad Draconis & Solonis Atheniensium legislatorum imitationem promulgasse. Leges enim Romanas ex legibus

6 DE JURIS PERITIS.

Draconis , & Solonis desumptas esse certissimum est. Hoc autem ei Hadrianus commisit negotium , quasi illa quæ jam antè ab Ofilio eā de re prodita erant , non sufficerent. Non enim sparsa Prætorum edicta solum compilavit , & in ordinem coëgit Salvius Julianus (ne quis ex verbis Justiniani in *I. pen. C. de condic. indeb.* hoc colligat , ubi eum Prætorii Edicti perpetui ordinatorem appellat) sed etiam de suo addidit , quæ ibi deesse videbantur ; quod ex *I. qui duos de conjung. cum emancip. lib. manifestò* apparet. Ideoque Edicti perpetui conditor appellatur in *Const. 2. §. sed quia. C. de veteri jure enucl.* & ab Ulpiano Edicti conceptor in *I. I. D. commod.* Hæc enim verba *qui Edictum concepit* de Juliano explicanda sunt. Quædam etiam rejicit , quæ necessaria non videbantur. Gellius enim meminit Prætorii Edicti , quo Prætor de Vestalis sacerdotis , & Flaminis Dialis juramento cavebat. *Flaminem* , inquit , *Diallem* , & *Sacerdotem Vestalem* jurare non cogam ; cuius tamen capititis Edicti nulla fit mentio à Juliano in suâ compositione. Quædam porrò immutavit , quæ verè concepta non videbantur : sicuti videre est in *I. I. D. commodati* , ubi olim Pacuvius Prætor sic conceperat Edictum de commodato , *Quod quis utendum dederit judicium dabo*. Julianus verò sic concepit , *quod quis commoda dñe dicetur judicium dabo*. Et Ulpianus in

LIBER PRIMUS.

7

in tit. de eo quod met. causâ admonet aliter olim
 fuisse conceptum Edictum Prætoris , antequam
 Julianus Hadriani præcepto illud ordinasset .
 Nonnulla denique contra receptam Jurisconsulto-
 rum sententiam scripsit , ut testatur Callistratus
 in l. 1. C. de jure fisci , his verbis : *An bona quæ sol-
 vendo non sint , ipso jure ad fiscum pertineant quæ-
 situm est ? Labeo scribit , etiam ea quæ solvendo non
 sint , ipso jure ad fiscum pertinere , sed contra sen-
 tentiam ejus Edictum perpetuum scriptum est .*
 Ceterum in hac Edicti perpetui compilatione ,
 si quid Julianus dubitatione , vel animadversione
 dignum inveniret , alios Jurisconsultos consulere
 non dubitavit , quod colligere possumus ex l. 6.
*D. de legat. præst. contra tab. quæ Juliani est ex
 lib. 23. Digestorum ; ex quâ constat Salvium Ju-
 risconsultum Aristonem per epistolam consu-
 luisse (sic enim legendum esse in Aristotle
 ostendemus) super hac parte Edicti , qua eman-
 cipatus acceptâ contra tabulas liberorum posse-
 sione , liberis & parentibus legata præstare jube-
 tur . Respondetque Aristo , hanc partem Edicti
 multas habere reprehensiones , ut saepe se anim-
 adverteat testatur . Tantâ autem ingenii sedu-
 litate hoc Edicti perpetui opus confectum est ,
 ut in posterum Impp. Romani uti eo , tanquam
 vero & æquissimo jure voluerint . Idcicò Dio-
 cletianus & Maximianus illud vocant jus per-
 petuum in l. *Præses C. de Appellation.* quod*

8 DE JURIS PERITIIS.

quidem malè interpretatur Accursius, Edictum generale in *l. un. C. quando non pet. part. generali* enim Edictum dicitur de singularibus Magistratum Edictis, quæ generaliter ad certos spectant; sicut Edictum provinciale Proconsulis de minoribus 25. annis, Caus generale Edictum appellat in *l. 57. D. de acquir. hered.* Fuit autem hoc Edictum perpetuum à Juliano ordinatum anno 15. Imperii Hadriani, auctore Eusebio in *lib. Chron.* Præceptorem autem se in jure civili Javolenum habuisse testatur ipse in *lege 5. D. de manum vind.* A quo non solum ociosâ illâ doctrinâ, & in scholarum umbris delitescente institutus, & imbutus est; sed veram & puram, quæ in solem, & lucem perducitur, Philosophiam hausit. Cujus præcepta, ita infixa in animo semper habuit, ut ad exemplum illius, in Præturâ, & in Consulatu quosdam ex servis suis vindictâ liberaverit, & aliis quibusdam Prætoribus eum consulentibus, idem suaserit. Meminerat enim Javolenum præceptorem suum in Aphricâ, & Syriâ cum consilium præberet, servos suos manumisisse, ut ipse scribit in *d. l. 5. D. de manum. vind.* Litterarum etiam, & rerum cognitionem ita ardenter appetiit: ut & honores assequutus, & senex in ore habuerit semper hæc verba, οὐ τὸν πόδα ἐν τῇ σωρῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βγλοίμεν, i.e. et si pedem in tumulo haberem, ad discere aliquid vellem auctore Pomponio in

l. apud

LIBER PRIMUS.

9

l. apud Julianum D. de fideic. libert. Quam sententiam vel à Solone accepit, quem M. Tullius in libro de Senectute ait, in quibusdam versibus gloriari, se quotidie aliquid addiscentem fieri senem: vel illud vetus proverbium imitatus est, quod usurpavit Lucianus in sectis, οὐ τὸν ἔτερον ποδα φάσιν εἰ τὴ σωρῷ ἔχων. Honores autem & Magistratus eos gessit, quos summi Jurisconsulti consequi solebant. Hadrianum enim in consilio eum habuisse cum Julio Celso, Neratio Prisco, aliisque Jurisconsultis tradit Spartanus in Hadriano: Præturamque urbanam exercuisse in Didio Juliano: & Consulem bis fuisse, idem auctor est. Julianum quidem Antonino Pio imperante, anno ab Urbe condita 901. Consulem fuisse cum Torquato tertium, apud Cassiodorum *in Chron.* vel cum Torquato secundum, in Fastis Græcis reperimus. Cūspinianus quærendum putat, an ille sit hic Salvius Julianus Jurisconsultus; Onuphrius in Fastis affirmat, cuius sententiæ libentissimè assentior; nostrum siquidem Julianum Divi Pii temporibus vixisse, indicant satis ipsius verba, quæ ex lib. 44. Digestorum desumpta sunt in l. 17. *D. de eo quod met. causa.* ubi cùm de Antonini Pii rescripto ad Claudio Frontinum loquitur, utitur eo verbo *Imperator*, quod de Imperatore regnante, & adhuc vivente semper intelligi debere infra ostendemus. Docent etiam verba

10 DE JURISPERITIS.

Ulpiani in *l. i. D. ad Senatusc. Tertull.* Et Julianus recte putat, circa Tertullianum locum esse succedenti agnato. Tertullianum enim S. C. sub D. Pio factum est. Quamobrem Salvium eum esse puto, ad quem D. Pius rescripsit in *l. i. C.* ut in poss. legat. De secundo autem Juliani Consulatu, nihil compertum habeo; quandoquidem Julianum, quem Cassiodorus Consulem factum esse cum Pisone, M. Antonino Vero imperium obtinente ait, 30 anno post Torquatum Consulem III. alium esse ab eo, qui cum Torquato Consul factus est, series temporum nos docet. Eumque potius cum Onuphrio existimarem, quem avunculum Didii Juliani Imperatoris fuisse, scribit Spartianus. Ceterum Salvius Julianus Insuber Mediolanensis fuit, Severi nomen habuit, filiumque genuit Salvium Julianum, teste Lampridio; cuius apud auctores nulla extat mentio. Sed ex eo habuit Nepotem Petronium Didium Severum, qui pater fuit Didii Juliani Imperatoris. Ex quibus constat Julianum Jurisconsultum, proavum fuisse Juliani Augusti, qui post Pertinacem impetravit auctore Ælio Spartiano in Didii Juliani vitâ, qui & ipse Jurisperitus fuit, ut Eusebius in *Chron. & Eutropius lib. 8. Rerum Roman.* scripsere. Quapropter Sextum Aurelium Victorem maximè depravatum esse constat hoc loco. At Didius (an Salvius?) Julianus fretus

Pra-

LIBER PRIMUS.

II

Pretorianis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex praefecturâ Vigilum ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, jurisque Urbani præstans scientia; quippe qui primus Edictum, quod varie, inconditeque à Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit. Non enim existimandum est Sextum Victorem ignorasse non Didium Julianum Imperatorem, sed Salvium Julianum ejus proavum, Edictum Hadriani temporibus composuisse. Evidens quippe est, librariorum solam ignorantiam hoc tam portentosum mendum in Victore inflixisse; quem candori suo pristino restituemus, si illa verba *An Salvius* transposita, loco suo reddamus, post dictiōnēm quippe quæ etiam corrupta est, & sic emendemus, *Qui pronepos Salviī*. cùm enim his notis, *pr. np.* verbum *pronepos* scribatur, facillimè potuit exemplaribus vetustate exefis, pro his notis, librariorum insciā quippe *an Salvius* exarari. quæ quidem verba subsequentes scriptores, cùm ex his nullum aptum sensum elicere possent, putaverunt separanda, & dictiōnēm, *an Salvius*, in initio hujus loci reponendam: nec tamen fœlicius, quam alii fecere. Salvius autem Julianus noster sub D. Pio mortuus est, & miliario quinto viâ Lavicanâ sepultus, in monumento, quod sibi & posteris suis construxit; ut colligere licet ex Lampridio in Didii Juliani vitâ. Sed antequam diem

12 DE JURISPERITIS.

diem ultimum obierit multos de jure Civilis
scripsit libros, quorum plerique in Indice Justinianeo reperiuntur; & in primis.

DIGESTORUM XCIX.

nuncupatione Jurisconsultis familiari. Sic Marcellus, sic Celsus libros Digestorum compo-
suere, quos imitatus Justinianus in Pandectarum conscriptione, Digestorum nomine usus
est Quod quidem ita usurpatum, quoniam
his in libris decisiones & disputationes juris
continerentur, & quasi digestæ essent, *Orat. Justiniani ad Senatum & pop.* In his autem
Digestorum libris Julianum puto, quæ in
Edicto perpetuo continebantur (quod qui-
dem brevi libello complexus erat, auctore eo-
dem Justiniano) latissimè & fusè explicasse.
Quædam autem in his libris Scævolam notâsse
deprehendimus ex *l. si venditione D. de peric. & comm. rei vind.* Labittus verò nullam legem ex
lib. 4. Digestorum depromptam affert. Verum-
tamen ea quæ ab Ulpiano in *l. 7. D. de dolo ma- lo. ex lib. 4.* Juliani referuntur, ex *lib. 4.* Dige-
storum desumpta esse existimo, & quæ ab eo-
dem Ulpiano in *l. 17. D. ex quib. causis majores.*
Scripsit etiam Julianus

AD URSEIUM FEROCEM LIBB. QUATUOR.

DE AMBIGUITATIBUS LIB. UNUM.

AD MINITIUM NATALEM, LIBB. SEX.

Minutium legit Politianus *lib. 5. Epistol. & Al-*
cia-

ciatus in eâ Epistolâ, quam præposuit libris Prætermisorum, qui verba hæc accipit, quasi Minitio Julianus libros dicaverit; qui error, quod facile appareat ex inscriptione legis. *cum res. D. de aet. empt. & ex l. Plautius. D. ad leg. Falcid. & l. si proprietarius §. ult. D. de damno inf.* aliisque permultis, admonitionem non magnopere desiderat. Ex *l. Minitius D. de rei vindicat.* apparet, notas quasdam ad nonnulla scripta Minitii Julianum edidisse, & ex inscriptione *l. nec adversus. D. depos.* Etenim scripsisse de jure Minitium auctor est Pomponius, in *l. tenetur. § si tibi. D. de aet. empti.* quod nos fusiùs ex aliis Pandectarum locis ostendemus. Labittus denique nactus videtur codicem, in quo in *l. ex emplo. §. denique.* Ulpianus meminit *libri x.* Juliani ad Minitium: cùm in aliis legatur, liber quintus. Verumtamen præter eos libros, quorum extant nomina in Indice Justiniano, scripsit tractatum

DE DOTALI PRÆDIO:

cujus meminit Justinianus in *l. non sine. C. de bon. quæ lib.* Item

AD EDICTUM.

quod intelligitur ex inscriptione legis *l. D. de his qui not. infam.*

ÆMILIUS PAPINIANUS.

AMilius Papinianus, Papiniano Hostilio patre, & matre Eugenia Gracili natus est: quod ex hâc inscriptione, quæ Romæ extat, deprehenditur.

ÆMILIO. PAULO. PAPINIANO.

PRÆF. PRÆT. JUR. CONS.

QUL. VIX. ANN. XXXVI. M. IIII. D. X.

HOSTILIUS. PAPINIANUS.

EUGENIA. GRACILIS.

TURBATO. ORDINE. IN. SENIO.

HEU. PARENTES. INFELICISS.

FILIO. OPTIMO. P. M.

FECERUNT.

Socinus in *l. cum avus, D. de condit. & demonstr.* scripsit, temporibus Sixti Summi Pontificis urnam argenteam Romæ repartam, cum aliâ quâdam de Papiniano inscriptione; quam, quod subrustica ea mihi visa est, hîc transscribendam esse non putavi. Fuit autem Papinianus Cerbidii Scævolæ præceptis, & institutis eruditus; tum multo rerum aulicarum usu, morum integritate, Juris Civilis scientiâ maximam est gloriam consequutus. Argutum genus scribendi habuit cum acumine sententiarum, & studio verborum venustatis. Itaque disertissimi nomen meruit, in *l. fin. C. de instit. & substit.*

stit. Neque illum puduit si quâ de re melius cogitasset, mutare sententiam, quod ex *l. qui. §.*
sed cùm C. de furt. & serv. corr. licet cognosce-
 re. Non enim ita destinatis sententiis conse-
 cratus fuit, ut judicio suo (quoniam erat acer-
 rimum) magis tribuerit, quam ratio veritatis
 ferre posset. Quamobrem à Sabino facilè se
 vinci passus est, in contrariam sententiam eum
 vocante, in *l. si vendito. D. de serv. export.*
 Quod si in Papiniano viro excellentibus animi
 dotibus prædicto, ingenio acutissimo, & discipli-
 nâ juris eruditissimo ferendum est, quod quan-
 doque sibi minimè constans, conveniensque
 fuerit; ne id quidem vitio verti nostris tempo-
 ribus debet in tam multiplici sinuosâque hujus
 scientiæ tractatione, cùm & Imperatores ipsos,
 qui jus constituunt, suas leges emendare non
 pigeat, ut scribit Justinianus *Novell. Const. 122.*
 & *Const. 22.* Papinianum Diocletianus in *l. utero,*
C. de præd. minor. prudentissimum virum ap-
 pellat; Justinianus in *l. cùm acutissimi C. de fi-*
deicom. acutissimum, & merito ante alios excel-
 lentem; in *§. sed quia Instit. de fideic. hered.*
 hominem excelsi ingenii; in *Nov. 4.* & in *l. ge-*
neraliter §. cùm autem C. de instit. & *substit.*
 magnum Papinianum; in *Nov. 108.* prudentis-
 simum. Nec immerito tot elogiis ab Impp. or-
 natur; Justinianus enim narrat, ante sua tem-
 pora, qui jus civile docebant, pro more insti-

16 DE JURISPERITIS.

tutoque majorum , & propter nimiam Papiniani subtilitatem , non nisi tertio anno auditibus suis ejus scripta explicasse : nec illa quidem omnia , sed viii. tantum libros , ex xix. ejus Responsorum. Ideoque tertii anni auditores Papinianistæ vocabantur: ac quò magis tanti viri nōmēn commendaretur, primi dies quibus illi ejus scriptorum adyta penetrabant , festi atque solemnes celebrabantur. Quas institutas ceremonias Justinianus , in præfatione suā in Pandectas , continuandas persequendasque in posterum voluit : cavitque mutato eorum librorum ordine , quæ ab Antecessoribus juris studiosis dabantur addiscenda. Et maneat (inquit) viri sublimissimi Praefectorii Papiniani per hoc in æternum memoria , hocque termino tertii anni doctrina concludatur. Imperatores verò Theodosius & Valentinianus in l.l. de *Resps.* prud. C. Theod. cùm animadverterent Juris Civilis populi Romani multiplicem cognitionem , diversasque & in omnes partes diffusas disputationes , quædam aliorum Jurisconsultorum scripta probârunt , quædam improbârunt ; Papiniani quicquid erat retinuerunt , & de discrepantibus eorum sententiis in hæc verba sanxerunt: *Ubi diverse sententiæ proferuntur potius numerus vincat auctorum ; vel si numerus æqualis sit, ejus partis præcedat auctoritas, in quâ excellentis ingenii vir Papinianus emineat , qui ut* fin-

singulos vincit, ita cedit duobus. Ad eam tam
en Constitutionem obiter adnotabimus, quod
de Notis Pauli atque Ulpiani sequitur, trans-
positum malè à librario quodam. Debent enim,
meo judicio, quod & sensus orationis desiderat,
post illa verba *ita cedit duobus*, illa subsequi, ubi
autem pares sententiæ recitantur, quarum par-
censetur auctoritas, quod sequi debeat, eligat mo-
deratio judicantis. Tum postea, Notas Pauli,
atque Ulpiani in Papiniani corpus factas, sicut
dudum statutum est, præcipimus infirmari. Pa-
uli quoque sententias semper valere præcipimus.
Ordine enim orationis inverso, non solum or-
do rerum; sed etiam ratio ipsa omnis plerum-
que invertitur. Ex his constat, primas semper
apud doctos in jure Papinianum tenuisse. Un-
de non miror D. Hieronymum sagacis ingenii,
variaeque doctrinæ virum, cum tanti fecisse, ut
sub ejus nomine universum jus Romanum
comprehenderit, divoque ipsum Paulo Apo-
stolo conferre non dubitaverit in Epitaphio
Fabiolæ Æliæ. Multos autem Papinianum dis-
cipulos habuisse, scribit Lampridius in Alexan-
dro Severo, Fabium videlicet Sabinum, Sabini
insignis viri filium; Domitium Ulpianum;
Ælium Gordianum, Gordiani Imperatoris pa-
trem; Julium Paulum; Claudium Venatum;
Pomponium; Alphenum; Africanum; Floren-
tinum; Martianum; Celsum; Proculum; Mo-

destinum. Ex quibus in præfecturâ Prætorianâ duos habuit assessores, Paulum , & Ulpianum : unum ad memoriam , alterum ad libellos. Paulus enim in *l. lecta* , *D. d. re. cred. se* Papinianno præfecto Prætorio assedit scribit. Libellis etiam Papinianus præfuit , ejusque libellos agentis meminit Tryphoninus in *l. Rescriptum D. de distract. pign.* Advocatus etiam fisci fuit post Severum, cui successit, ut auctor est Ælius Spartanus in Antonino Caracallâ. Præfecturam autem Prætorianam Bassiani temporibus gessit, cuius jussu nefariè trucidatus est , qui ne voce quidem nutuve lædi debuerat. De cuius morte scripsit Spartanus in Bassiano, quæ quidem ut apertè, ejusque causa innotescat , ipsissima ejus verba referam. *Scio (inquit) de Papiniani nece multos ita in litteras retulisse ut cædis non adsciverint caussam , aliis alia referentibus ; Sed ego malui varietatem (sic enim legendum, non, ut vulgò, veritatem) opinionum edere, quam de tanti viri necereticere. Papinianum amicissimum fuisse Imperatori Severo , & ut aliqui loquuntur, affinem etiam per secundam uxorem memoria traditur: ad hoc præcipue utrumque filium à Severo commendatum , eumque cum Severo professum sub Scævolâ , & Severo in advocatione fisci successisse , atque ob hoc concordiam fratrum foviisse , egisse quietiam ne occideretur, cum jam de insidiis ejus Bassianus quereretur , atque ideo*

una

unà cum his qui fautores fuerant Getæ à militibus non solum permittente, verum etiam suadente Antonino occisum. Multi dicunt Bassianum occiso fratre illi mandasse, ut & in Senatu pro se & apud Populum facinus dilueret, illum autem respondisse. Non tam facile parricidium excusari posse, quam fieri. Est etiam hæc fabella, quod dictare noluerit orationem, & constat eum quasi fautorem Getæ occisum esse. Ex quibus discere possumus, quam integritate mentis, animique puritate vixerit Papinianus, qui rem iniquam imperanti Principi parere noluerit. Et è contra, quam damnandus Neotericus ille Jurisconsultus, qui in libris suis de Republicâ Papinianum nostrum reprehendit, quod hæc in re Imperatoris dicto audiens non fuerit. Meliusque Pompeius Trogus apud Justinum lib. 16. *Histor.* à quo Papinianum tam pium responsum desumpsisse auguror, de parricidio ab Antipatro in Thessalonicem matrem perpetrato, scripsit hæc aurea verba : *In parricidio nulla iusta causa ad sceleris patrocinia pretexi potest.* Fertur autem Papinianus cùm raptus à militibus ad palatium traheretur occidendum, prædivinasse dicendo: Stultissimum fore, qui in suum surrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam vindicaret. Securi autem percussus est à milite, cui Bassianus dixit : Gladio te exsequi oportuit meum jussum, auctore Spar-

20 DE JURISPERITIS.

tiano. Tractum ejus cadaver per plateam fuit, sine aliquâ humanitate. Filium Papinianum habuit, qui quæstoriā dignitatē consequitus est, quemque idem Bassianus interfecit eodem Spartiano auctore. Ceterū libri quos Papinianus composuit, in Indice recensentur.

QUÆSTIONUM LIBRI XXVII.

In Codice Florentino QUÆSTIONON
ΒΙΒΛΙΑ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΠΤΑ. Justinianus in
dicta Novell. 108. in §. novimus, citat ex 19.
libro Quæstionum, sapientissimum (sic enim
loquitur) Papiniani dictum. Gratus autem
hic fuit Quæstionum tractandarum modus aliis
quoque Jurisconsultis, nempe Q. Mutio Scæ-
volæ, Callistrato, Paulo, Mætiano, Tertul-
liano. Quæstionis vocabulum tractatusque vi-
detur confundere Aphricanus in l. qui qua-
dringenta. D. ad leg. Falcid. Ex Paulo vero li-
bro 1. Quæst. colligi videtur in omni quæstio-
ne tractatum præmitti, in l. Nesenius. D. de
negot. gest. Seneca lib. Controvers. tractationem
appellat, & à quæstione differre tradit. Sed
Accursius in dictâ l. qui quadrangenta, ex Isido-
ro differentiam esse monstrat, qui definit
tractatum unius rei multiplicem expositi-
onem. qui locus refertur etiam ab eodem Accur-
sio in l. fin. D. si pars hered. pet. Hanc tamen
veriorem differentiam existimo, scilicet: Quæ-
stio-

stionem esse appetitonem cognitionis, ex Cicero lib. 4. Academ. Tractatum verò explicationem, sive agitationem, ut loquitur Paulus l. 1. §. veteres D. de acquir. vel amitt. poss. ejus rei quæ tractatur. Quod satis probatur ex Ul piano lib. 31. ad Edictum in l. 59. D. pro socio, & ex Afric. lib. 4. Quæst. in l. 19. §. in proposito D. ad Senatusc. Vellejan. l. qui bonâ fide §. si quis, D. de acquir. rerum dom. Hocque ipsa verborum Græcorum vis indicat. Tractatus enim apud Græcos dicitur διδαχή, quod verbum à διαλαμβάνω descendit, quod explicō significat. Sic enim apud Theophrastum ἐπὶ τῷ πάντα διαλαβεῖν, ab interprete dicitur, in universum explicare; atque ita διδαχή, rectè vertitur, explicatio ejus rei quæ tractatur. Quæstio autem à Græcis appellatur πρόελημα, quod à verbo προελλω descendit, quod dubito significat. Sic enim Tusanus hæc verba Nazianzeni προεβλημάδιανοίματα, dubias cogitationes interpretatur. Unde & πρόελημα quod quæstio appellatur, dicitur dubitatio apud Ciceronem, vel dubia propositio lib. 7. Epist. ad Attic. Et simul tu hoc δισδικινός πρόελημα sane πολιτικόν. Quod contra Manutium particulæ, aut, vel, quæ sequuntur, apertè demonstrant: quæ tantum ad dubium significandum apponuntur. Neque enim ut plurimum certa & vera sunt, quæ in his libris Quæstionum referuntur; sed potius verisimiliæ. Hocque satis

argumento esse potest, quod hoc verbo, *constat*, his in libris Jurisconsulti non utantur. Quod qui-dem jus certum Jurisconsultorum demonstrat, auctore Cicerone in Orat. pro Flacco: *Retulit*, inquit, *ad Jurisconsultos*, *constabat inter omnes*. Sed his verbis dubium designantibus, potest dici, ut Papinianus lib. 27. *Quæst. in l. si stipulatus D. de usur.* & illis: *facilius putabo*, ut Paulus in l. 34. *D. de negot. gest.* Denique dicendum est, in *Quæstione tractatum* sæpè inspici, teste Paulo in l. 5. *D. de præsc. verb.* & ipso Papiniano l. 6. §. *si ædes D. si serv. vind.*

RESPONSORUM LIBRI XIX.

in Florentinâ editione RESPONSONIB'BLIA DEKAENNEA. Responsionum corruptè legitur apud Politianum. Verum autem hunc numerum librorum esse apparet, ex §. tertio vero anno. præfationis Justiniani in Pandectas. Qui tanto in honore fuere, ut ante Justiniani institutum Juris Civilis constituendi, proporen-rentur in scholis legendi. Citatur ex his locus quidam à Diocletiano in *dictâ l. utero*; alias in *d. l. cùm acutissimi*. is siquidem locus est, qui extat in *l. cùm avus. 102. D. de condit.* & *demonstrat.* & in *l. generaliter. §. cùm autem. de instit.* & *substi.* Alius ab eodem Justiniano in *l. si testamentum C. eod. tit.* ipsius Papiniani verbis (nisi me judicium fallat meum) expre-sus; sunt enim gravia, sonantia, & non vulgata.

Est

Est præterea ex iisdem libris præclara sententia in *l. si quando. §. illud de inoff. testam.* Meritis magis filios ad paterna obsequia provocandos, quam pactionibus astringendos. Quæ quidem Papinianum maximè redolet. Fuit enim pietatis patrum erga filios, & filiorum erga parentes pius æstimator. Sic in *d. l. cùm avus pro liberis conjecturâ pietatis respondit: & pro parentibus in l. 15. D. de inoff. testam.* Meminit Justinianus libri quinti Responorum in *§. item qui. de excusat. tut. in Instit. Liber XVI.* totus de Reis capitalium criminum erat. Hunc autem Responorum morem à Papiniano, aliisque Jurisconsultis observatum, cùm quid cuique viro responderint, condemnat Crassus *lib. 2. de Orat. apud Ciceronem.* Credo, inquit, ut putaremus in hominibus, non in re, consultationis, dubitationis caussam aliquam fuisse. Ceterum ex præfatione Justiniani in Pandectas colligi potest, hæc Papiniani Responsa Paulianis multò difficiliora fuisse, quod illa discipuli per semetipsos recitabant: hæc autem Professores discipulis explicabant. Sequuntur postea in Indice,

DEFINITIONUM LIBRI DUO.
qui Regulas juris continebant.

DE ADULTERIIS LIBB. DUO.

Libri tantum singularis mentio fit in Indice vulgato, cùm tamen primi, & secundi in plerique legum inscriptionibus existent vestigia. Ad

24 DE JURISPERITIS.

primum pertinet l. 28. etiam D. de fundo dot. Ad secundum l. si pœnituit D. de divort. Ad eum verò librum notas scripsit Mætianus , si Martiano credimus, in l. qui pupillam. D. ad leg. Iul. de adulter.

ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝ.

Ασυνόμια Ἀδilitas; ασυνόμητα νόμιμα Ἀδilitiæ leges apud Aristotelem in politicis libris; & verè ασυνόμητa; propriè enim hæ leges ad curam Urbis, viarumque ejus pertinebant. Unde Ulpianus in *Comment. in orat. Demosthenis* contra Timocratem eos patres appellat. Hique ασύνομοι Magistratus, functionis rationes reddebant auctore Demosthene in dicta Orat. Quamobrem Plato lib. 6. de legib. de his Ἀδilibus loquens, hanc legem ponit: δικαστῶν ἢ καὶ ἀρχοντα ἀνυπέβουν, γδέντα δικάζειν καὶ ἀρχεῖν δεῖ πᾶν τὸ τέλος ἀνιθετων διον βασιλέων. Cujacius autem lib. 22. Observat. cap. 31. rectè notat differentiam inter ασυνόμητa; & αγορανόμητa;. quæ desumpta est ex Platone dicto lib. 6. de legib. ut hi rerum venalium curam; illi viarum & ædificiorum haberent. In Glossario autem Ἀδilis αγορανόμητa; est. Quid vero in hoc singulari libro contineretur, cognosci potest ex l. i. D. de viâ publ. diversum scilicet ab Ἀdilitio Edicto, quod interpretatum à Paulo, & Ulpiano inter Pandectarum titulos numeratur.

Q. MUTIUS SCÆVOLA.

Q. Mutius Scævola ex Muriā familiā fuit, Scævolæque cognomen hereditarium ab **Q** Mutio Scævolā, qui Porsennam interficere tentaverat, acceptum retinuit. Patrem P. Mutium Scævolam habuit, ut colligitur ex fragmento Capitolino **C R A S S U S**.... **Q. M U T I U S P.** F. & ex Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur.* qui Consul fuit cum **L. C a l p h u r n i o**, anno ab Urbe conditā 620. quo anno Tiberius Gracchus seditione ortā occisus est. Avum autem habuit **P. Scævolam** qui Consul fuit anno 578. cum **M. Lepido**, ut *Annales Cassiodori* testantur; quem de Liguribus triumphasse appareret ex fragmento quodam Capitolino, quod Siginus in *Commentariis Fastorum* explicat. **Quintus** verò Mutius noster fuit homo omnium disciplinā Juris eruditissimus, ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maximè limatus; ita ut à Crasso Jurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium Jurisperitissimus appellaretur *lib. 1. de Orat.* quod tamen elogium Cicero, tanquam Crasso & Scævolæ debitum, eis æqualiter tribuit in Bruto; Crassum enim eloquentium Jurisperitissimum: Scævolam Jurisperitorum eloquentissimum appellat, quem severiorēm Crasso in dicendo fuisse testatur. **Hancau-**

26 DE JURISPERITIS.

tem eloquentiæ facultatem , Q. Mutius dome-
sticā consuetudine acquisit , eodem Tullio au-
tore ; Juris verò Civilis scientiam tanquam
gentilem hereditatem à majoribus accepit ;
multos siquidem Mutios Jurisperitissimos fuisse
legimus. ideòque Symmachus lib. 3 Epist. 23.
Mauritiano scribit : *Tenet te eruditio Scævola-
rum , dum forenses rabulas per vigil docto*r* insti-
tu*s*.* & Antonius apud Ciceronem 2. de Orat.
*Istam oscitantem & dormitantem Scævola-
rum , &c.* id est Juris Civilis scientiam. & lib. 1.
Patrimonium Scævolarum. Ludum scruporum
Q. Mutius Scævola amâsse videtur ex Quinti-
lianō lib. 2. cap. 2. quo ex ludo memoria ejus
maximè commendatur ; cùm enim calculum
prior promovisset , essetque vicitus , dum rus
tendit , repetito totius certaminis ordine , quo
dato errâisset , recordatus , rediit ad eum quî cum
luserat , isque ita factum esse confessus est. Opti-
mè etiam pilâ lusisse traditur , & ad hoc diver-
ticulum animum forensibus ministeriis fatiga-
tum , transferre solebat auctore Valerio lib. 8.
cap. 8. Tantâ autem nominis famâ floruit , ut
omnes in Repub. maximos honores consequi-
tus sit ; Tribunus enim plebis fuit anno post
Tribunatum Crassi , de cuius tamen Tribunatu
nihil memoratu dignum invenitur , nisi Cras-
sum eo in Rostris sedente Serviliam legem sua-
fisse. Omnibus verò aliis in magistratibus col-
lega

lega fuit L. Crassi. unde collega, & æqualis à Crasso appellatur *lib. 1. de Orat.* præterquam in Censurâ. neminem enim unquam Scævolarum, magistratum eum petuisse scribit Cicero in Bruto. Consules itaque simul fuere, anno ab Urbe conditâ 658. & ab his lata est lex Mutia Licinia de regundis civibus, ut in suæ quisque jus civitatis redigeretur; multi enim Italiae populi cupiditate Civitatis Romanæ tenebantur, & Romano jure uti volebant. Quæ quidem lex (quamvis eorum Consulatu, pacem domi forsque fuisse, Julius Obsequens testetur in libello de prodigiis) gravissimum bellum, quod post triennium exortum est, procreavit, auctore Cicerone *de Offic.* & Asconio Pædiano in *Orat. de Majestate.* Eorum etiam Consulatu multa prodigia accidisse, agnum videlicet bicipitem, puerum tribus manibus, totidemque pedibus natum, aliaque multa Julius Obsequens scriptis reliquit. Post Consulatum autem Asia provincia ei obvenit; cuius administratio ita laudata, ut Senatus iis, qui ad eam regendam mitterentur, exemplum Scævolæ decreto suo proponeret apud Valerium Maximum *lib. 8.* Pontificatum denique Maximum adeptus est, à quo sacerdotio denominatur; quapropter, quam à vero aberrent, qui putant eumdem esse hunc Scævolam P.M. cum Augure, dignoscitur ex Tullii verbis in Dialogo de Amicitia; ubi ait

ait se à L. Mutio Scævolâ Augure, à cuius senis latere non discedebat, ad Q. Mutium Scævolam Pontificem Maximum se contulisse. Et de Augure intelligenda sunt, quæ de L. Scævola tradit Valerius *lib. 8. cap. 13.* ea enim Auguri tribuit Cicero pro Cornelio Balbo. idcirco Valerius clarissimum legum vatem appellat, alludens ad nomen Auguris, qui & Vatem significat, iisque nominibus promiscuè utitur Cicero de Naturâ Deorum. Ceterum inter oratores sui temporis præcipui nominis fuit: & inter varias & multiplices causas quas egit, celebris est C. Coponii adversus L. Crassum, quæ magno concursu, magnaque omnium expectatione agitata est. Cujus quæstio apud Ciceronem *lib. 1. de Orat.* hæc describitur: Paterfamilias qui gravidam uxorem putabat, postumum instituit heredem: & si postumus mortuus fuerit, antequam in suam tutelam veniret, M. Curium heredem esse voluit. Ex hæc conditione lis orta est, postumus siquidem nullus fuit; atque ita Crassus qui Curium defendebat, Curium substitutionis jure heredem esse dicebat. Hac enim mente eum fuisse, qui testamentum fecisset, sustinebat, ut si filius non esset qui in tutelam veniret, M. Curius heres esset. Q. verò Scævola qui pro Coponio defuncti agnato agebat, ex scripto testamentorum jura defendebat, negabatque nisi postumus & natus, & antequam in suam

suam tutelam venisset mortuus esset, heredem eum esse posse, qui esset secundum postumum, & natum, & mortuum heres institutus, atque ita ad Coponium jure agnationis hereditatem pertinere; cum is postumus nec natus, nec mortuus sit. Quæ res nos docet, Scævolam jus testamentorum calluisse, & illorum quæ in l. 73.

D. de Reg. jur. traduntur ex libro singulari opœv, auctorem fuisse. Strenuam itaque & foro & Reipublicæ navans operam, & inter Civitatis Principes constitutus, ad senectutem usque vixit. In quâ tamen infirmislimâ valetudine fuit, auctore Cicerone *ad Attic.* sive ut idem loquitur pro C. Rabirio præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus. Nunquam tamen Rempublicam deseruit, sed cum Syllanis & Marianis partibus tota civitas divideretur, Syllam acriter ac forti animo sequutus est, ac tandem à Mario imperfectus, cum ad proscriptionem fugiendam, aram Vestæ amplexaretur. Cujus mortem his elegantissimis verbis prosequutus est D. Augustinus *lib. 3. de Civit. Dei,* cap. 28. *Mutius Scævola Pontifex Max.* quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habetur, aram ipsam amplexus occisus est, ignemque illum qui perpetuâ curâ virginum semper ardebat, suo penè sanguine extinxit. Et cap. 29. *Marianis autem partibus quid sanctum, cui parcerent fuit, quando Mutio, Civi,*

Senatori , Pontifici aram ipsam ubi erant , ut
 ajunt , fata Romana , miseris ambienti amplexi-
 bus , non pepercerunt ? Miror D. Augustinum
 inter tot elogia , Jurisconsulti epitheton omis-
 se : cum hæc in arte princeps fuerit , primusque
 jus civile constituerit auctore Pomponio in l. 2.
D. de orig. jur. generatim illud in libros decem
 & octo redigendo . Cautionem etiam invenit
 quæ ejus nomine Mutiana in Jure appellatur ,
 primusque cautionum formam introduxit . Un-
 de hæc cautio remedium appellatur in l. *Mutianæ* . *D. de condit. & demonstr. & in l. 79.* ad cu-
 jus exemplum aliæ etiam cautiones , quæ poste à
 introductæ sunt remedia vocantur : ut cautio
 illa ususfructus à Senatu inventa , remedium di-
 citur in l. 2. *D. de usufr. earum rerum* , ab Cajo .
 Unde illa verba l. si ususfructus *D. de jure dot.*
Quidam ergo remedii loco cautionis loco expli-
 canda puto , ratioque nostra confirmabitur , si
 eam legem ex Pomponio lib. 8. ad Q. Mutium
 desumptam dixerimus . Cujus cautionis utili-
 tas consistit in conditionibus quæ in non fa-
 ciendo sunt conceptæ , in d. l. *Mutianæ* *D. de*
cond. & demonstr. Et quæ morte legatariorum
 finiuntur l. 73. *D. eod.* Balduinus existimat
 Q. Mutium aliam cautionem legi Miscellæ ad-
 jecisse , hocque conjicit ex verbis *Nov. 22. cap.*
 43. secundum Haloandri versionem & lectio-
 nem ; qui προσγνωμενίας legit , & interpretatur
 appo-

LIBER PRIMUS. 31

apposuit; quod si verum esset, sequeretur legem Miscellam antiquorem Scævolâ fuisse: vel latam Scævolæ temporibus, quod tamen Cujacio displicet, qui leges Julianam & Papiam, legem Miscellam arbitratur. Hoc ex lege 62. auguratur, quæ ex Clementis libris ad leges Julianam & Papiam desumpta est; de lege tamen Miscellâ videtur loqui. Cùm verò leges Julianam & Papiam, novas leges vocari ab Ulpiano in *l. ult.* *D. de Reg. Caton.* tradit *libro 14.* *Observat.* *cap. 4.* destruit omnino sententiam suam. Lex enim Miscella à Justiniano lex vetusta, lex antiqua παλαιὸς νόμος nuncupatur, *d. Novell. 22.* Ideoque & perperam Senatusconsultum illud, quod circa legem Julianam Miscellam factum esse traditur in *l. 3.* *C. de indiciâ viduit.* malè trahit ad Senatusconsulta Calvisianum & Pernicianum; primum enim de Senatusconsulto loquitur *l. 3.* non de Senatusconsultis: deinde Ulpianus *tit. 16.* horum Senatusconsultorum mentionem facit, ea circa legem Miscellam factâ esse non scribit, nec circa leges Julianam Papiamque Popxam. Dicemus itaque contra Baldum, nullum *Q. Mutium* legi Miscellæ cautionem adjecisse, sed illam Mutianam cautionem, de quâ loquuti sumus, à juris auctoribus ad conditiones etiam legis Juliæ Miscellæ productam fuisse, quod satis colligitur ex verbis *d. Nov. 22.* *cap. 43.* quamobrem in *l. 2.* *C. de ind.* viduit.

& l.

& l. 3. cùm de cautione Mutiana Justinianus scribit, non ait eam factam super legem Miscellam, sed sic loquitur: *Et lex Julia Miscella cedat cum Mutiana cautione super hoc introducta,* i. super conditionibus ad nuptias spectantibus, quod apertissimè distinguit in l. 3. his verbis: *Etiam expressim sancimus legem Julianam Miscellam;* & *Senatusconsultum,* quod circa eam factum est, nec non *Mutianam cautionem que super talibus nuptiis introducta est.* ubi dictio illa, *introducta magnopere notanda est,* cuius vis est, ut significet generalem illam cautionem jam à Mutio inventam, quæ ad alia negotia trahi solebat, ad tales nuptias, vel ad conditiones, quæ circa has nuptias spectant, applicatam esse à Prudentibus. Sciendum enim est, cautionem Mutianam locum habere in legatis & fideicommissis sub conditione non faciendi relictis, in hereditatibus sub eādem conditione relictis, l. *Mutianæ.* l. *is qui.* D. *de condit.* & *demonstr.* in mortis causâ donationibus, & in his conditionibus legis Miscellæ. Quæ quidem cautio tam utilis reperta est, ut in his rebus in quibus ipsa cautio Mutiana interponi non poterat, Imperatores introduxerint quamdam cautionem ad exemplum Mutianæ, quam velut Mutianam vocant l. 72. D. *de condit.* & *demonstr.* Scripsit etiam Q. Mutius

LIBROS OPN,

ut

ut ex indice Justiniani apparet.

LIBROS JURIS CIVILIS DECEM ET OCTO.
 quibus ut supra dixi jus Civile in artem redegit,
 quod ad ejus exemplum Cicero conceperat, ut
 ipse testatur. Ad hos libros pertinent ea, quæ
 extant in *l. penum D. de penu leg. in l. 19. D.*
de auro, & arg. leg. in l. Mutius. D. pro socio.
Lib. 2. meminit Ulpianus in *l. 27. D. de auro,*
arg. leg. & quæcumque ex Mutio in illo titulo
adferuntur ex lib. 2. desumpta sunt. Ad quos
 libros scripsit notas Pomponius, ut ex indice
 apparet: quas, *lectionum libros ad Q. Mutium,*
nominavit; in quorum nono sententias Mutii
 refert varias, ut colligitur ex *l. scribit. D. de*
auro, arg. leg. cuius extrema verba non indignam
 discussionem merentur. *Quod si, inquit, legâs-*
set uxori aurum, quod ejus causâ paratum erit,
tunc rectissimè scribit Q. Mutius, ut hæc scri-
ptura habeat in se demonstrationem legati & ar-
gumentum. Ideoque ipso jure alienata libra au-
 ri, amplius quatuor pondo non remanebunt in
 obligatione, nec erit utendum distinctione quâ
 ex causâ alienaverit testator. Jacobus Cuja-
 cius hæc verba corrupta existimat, sicque resti-
 tuere tentat *lib. 2. Observat. cap. 35.* ut pro
 demonstrationem legati & argumentum legamus
 diminutionem legati & augmentum. Et sancè
 demonstrationem, si hâc in lege legeremus, con-
 trarium sibi Pomponium faceremus, qui in *l. nu-*

per. *D. de leg. 3.* sic scribit: *Labeo tamen scriptis etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem, qui meus erit, pro demonstratione accipendum: sed alio jure utimur.* hocque & Julianus confirmat in *l. Stichum D. de legat.* 1. qui hoc verbum *Erit* non demonstrationem, sed conditionem in se continere scribit. nec enim hæc verba *magis conditionem legato injecisse, quam demonstrare voluisse comparative*, ut *Glossa existimat*, intelligenda sunt; licet eam Bartolus & Paulus sequantur, ut scilicet conditionem & demonstrationem hæc *scriptura Stichum, qui meus erit cum moriar*, contineat, sed magis conditionem, quod ex *l. 19. §. hæc scriptura. D. de condit. & demonstr.* liquet. Julianus siquidem hoc loquutionis genere usus est; quia Proculjani qui à Labeone descenderant hæc verba *qui meus erit demonstrandi causâ concepta esse dicebant, d. l. nuper.* Ipse verò qui Capitonis præceptis ut Sabinianus, adhærebat, vult ostendere ex ipsis verbis, patrem fam. magis, i. potius conditionem legato injecisse, quam demonstrare voluisse. quod ex sequentibus legis verbis manifestum redditur, & ex Pomponio in *d. l. nuper.* Sabinianæ sectæ Jurisconsulto, cùm ait: *Plane in mortis tempore collatum hunc sermonem: vestem, quæ mea erit, sine dubio pro conditione accipiendum puto.* Rectè itaque demonstrationis dictio ut adulterina à Cujacio hæc

LIBER PRIMUS. 35

in lege damnatur : cur autem dictionem illam *argumentum* respuerit non video ; minus cur legat *diminutionem legati & augmentum*. Dictio quidem *diminutionem* mentem Jurisconsulti non turbat , sed quomodo scripturam illam *augmentum* in se habere Pomponius ex *Mutio* dixerit, ignoro , cùm sequentia verba contrarium arguant. *Augmenti* itaque verbum hoc in loco rejiciamus , restitutâ antiquâ & communi dictione , *argumentum* , sicque ex conjecturâ legamus , ut hæc *scriptura habeat in se demum detractionem legati*. Et *argumentum ex eo quod ipso jure, &c.* *Argumentum i.* ex verbis *Mutii* colligitur , ut alienatâ librâ auri ipso jure amplius quatuor pondo non remaneant in obligatione , nec utendum erit distinctione , quæ in superiori casu expressa est. Non enim diminuere legatum dicitur vel diminutio legati , nisi à *Marcello* semel in *l. ex asse* , *D. ad leg. Falcid.* sed minuere legatum vel diminuere ex legato , ut ex dictâ lege appareat ; *l. si peculium. D. de pecul. leg. l. Lucius, D. de alim. legat. l. Nesen-nius §. si debitori, D. ad leg. Falcid. & in l. denique D. de pecul. leg. æs alienum diminuitur , legatum minuitur.* Detrahi autem legatum dicitur passim à Latinis Juris auctoribus pro minus esse in legato : ut ab Ulpiano in *d.l. denique §. item si servo* ; à Cajo in *l. 78. D. ad leg. Falcid. & alibi* : *Argumentum autem hoc loco retine-*

mus rectè, usitata loquutione à Pomponio. Sic eodem verbo usus est in *l. si usus fructus D. quando dies legat. vel fideic.* & Africanus in *l. 21. §. quod si stipulator. D. de fidejuss.* & in *l. qui negotia §. nec huic simile D. mandati.* Hocque magis moveor ad hanc lectionem probandam, quod magis vestigia communis, quam Cujaciana retinet. Cæterum præter ea, quæ apud Juris conditores de Mutii præceptis leguntur, quædam ab aliis auctoribus referuntur. Gellius *lib. 5. cap. 19.* tradit jusjurandum, quod in arrogando juraretur, à Q. Mutio Pontifice Maximo conceptum fuisse: & *lib. 7. cap. 15.* hanc ejus sententiam affert. *Quod cui servandum datum est, si is usus est, sive quod utendum acceperit, ad aliam rem atque accepit, usus est, furti se obligavit.* qui locus nos admonet ex his libris Ulpianum in *l. si ut certo §. commodatum. D. commod.* à Q. Mutio deprompsisse sententiam eam de commodato, quam ipse veriorem esse scribit. Et Pomponius, cum dubitaretur, an usu mulieri relicto posset illa & cum marito habitare, Q. Mutium primum admisisse dicit. Hunc, Macrobius *lib. 1. cap. 3.* *Saturnal.* scribit se legisse, dicere solitum non esse usurpatam mulierem [quæ cum Calend. Januariis apud virum matrimonii causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Januarias sequentes usurpata esset, ubi quidam legendum putant, usurpatum

LIBER PRIMUS. 37

tum esset : ego ex Gellio lib. 3. cap. 2. usurpatum
isset. Q. etiam Mutii Scævolæ mentionem fa-
cit Festus, in verbo Nefrendes. Nefrendes, in-
quit, dictos asserit Provintus lego Quintus
Mutius Scævola arietes, quod dentibus fren-
dere non possint.

S A B I N U S.

PLures fuere Sabini Jurisconsulti. Fuit Cælius Sabinus, cuius Pomponius memi-
nit in l. 2. *de orig. jur.* Fuit Vitellius Sabinus,
fuit Juventius Sabinus, ad quem rescriptum D.
Pii extat in l. 1. *D. ad Senat. Sillan.* Fuit Sa-
binus vir Consularis, ad quem Lampridius
ait Ulpianum libros scripsisse. Eum intelligit,
quem bis Consulem imperante Antonino Ca-
racalla liber Cuspiniani & Cassiodorus produnt.
Secundum Consulatum, alii cum Venusto:
alii cum Annullo gessisse asseverant. sed Onu-
phrius ad veritatem propriùs accedere putat eos,
qui Annulinum ei in secundo Consulatu colle-
gam adjiciunt; Id confirmat ex antiquo tubulo
plumbeo, in quo

Q. A Q U I L I U S S A B I N U S II.

& S. A U R. A N N U L L I N U S

leguntur. cuius sententiam probare puto *legis*
4. subscriptionem C. de quest. quæ est pars re-
scripti Imperatoris Antonini, ubi sic exaratum

38 DE JURISPERITIS.

est: *PP. V. Calendas Apr. Sabino & Annulino Coß.* Hunc Imp. Heliogabalus jussit occidi vocato Centurione: sed Centurio, inquit Lampridius, aure surdior imperari sibi credidit, uturbe pelleretur: hocque fecit; sic vitium Centurionis Sabino saluti fuit. Habuit filium, Fabium Sabinum, Catonem sui temporis dictum, qui eodem Lampridio auctore cum Ulpiano, Paulo, aliisque ejus ætatis Jurisconsultis, Alexandrum Severum ex bono principe meliorem fecit. sed dubitat Politianus paterne, an filius de Jure scripserit. Hi tamen alii sunt ab hoc Sabino, de quo in præsentiarum sermo est, & cuius in Indice Justinianeo fit mentio, Massurius enim Sabinus vocatur. Quapropter facile crediderim allucinatum fuisse Lampridium, cum retulit, Ulpianum ad Sabinum Consularem Fabii patrem libros scripsisse, cum ad Sabinum Massurium scripserit: quod ex *S. I. de hered. instit. in Instit.* & ex *I. cum in libris C. de hered. instit. comprobatur.* Et vero etiam in inscriptione *I. I. de legation.* fit mentio libri *VIII. Ulpiani* ad Massurium Sabinum, & lex *falsus creditur in S. qui alienum D. defurt.* si cum his quæ à Gellio tradita sunt *lib. 10. cap. ult.* conjungatur, videtur non mediocriter fulcire hanc sententiam: quandoquidem quæ Gellius ex libro Massurii Sabinii de Jure Civili *2.* verba protulit, ea ibi ab

LIBER PRIMUS.

39

ab Ulpiano lib. 41. ad Sabinum conscripta feruntur. Quibus in locis admonendus lector est, animadversiones quasdam & notas Ulpianum in illis libris ad Sabini scripta edidisse, quemadmodum suprà de Juliani libris ad Minitium diximus : tantumque verba hæc *Ulpianus lib. 41. ad Sabinum* valere , quantum illa *Ex Sabinō*. Assentior & Labitto , existimanti Sabinum , cuius fit mentio in *l. quæsumus* §. sed & si defundo instr. in *l. qui penum de penu leg. in l. tutorem* §. denique de his quib. ut indign. Massuriū Sabinum esse ; quem ex plebe natum ob virtutem & Juris Civilis cognitionem eximiam, in Equestrem ordinem relatum fuisse credendum est , jam grandem natu , & annorum ferè quinquaginta auctore Pomponio *l. 2. de orig. jur.* ei enim amplæ facultates non fuere: sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est , eodem teste. Quamobrem eum probitate & sapientia insignem facit Athenæus *lib. 14. his verbis*: Μασσύριος ἀπαλλαξόποτος καὶ σοφὸς καὶ γενεὺς δεύτερος : i. e. *Massurius omnino bonus & sapiens, & nulli secundus.* & merito nulli secundus dicitur, primas enim inter Jurisconsultos eum tenuisse , videntur demonstrare hæc verba Gellii *lib. 14. cap. 2.* Atque in rerum quidem diffissionibus , comperenditionibus & aliis quibusdam legitimis in rebus ex ipsa lege Julia , & Sabini Massuri , & ex quorundam aliorum Jurisperitorum

commentariis commoniti , adminiculati sumus.
 Sabinum enim solum, tamquam præstantiorem,
 nomine proprio designat ; alios verò , veluti
 Deos minorum gentium , silentio prætermittit.
 sicut Arrianus lib. 4. in Epictetum , legibus
 naturæ potius parendum esse ait , quām Mas-
 surii i. juris civilis ; quasi in Massurio totum jus
 civile resideret . quem locum imitatus videtur
 D. Hieronymus de Papiniano loquens ; Aliæ ,
 inquit , sunt Cæsaris leges , aliæ Christi : aliud
 Paulus noster , aliud Papinianus præcipit . Eò
 videtur spectare Persius Satyra 5.

*Vindicta postquam meus à Prætore recessi
 Cur mihi non liceat , jussit quodcumq; voluntas ,
 Excepto si quid Massuri rubrica vetavit.*

ubi obiter adnotabo , in manuscripto , quem
 penes me habeo , exaratum esse : *Massura rubri-
 ca vetavit.* nec certè malè ; cùm Massurius du-
 plici β scribatur apud Græcos , & Latinos au-
 ñtores . Cæterū lectioni Græcorum poëtarum
 operam dedisse , manifestò apparet ex I. 1. D.
de contrah. empt. ubi Homeri versus ab eo citati
 referuntur ; linguae tamen Græcae perfectam
 cognitionem non habuisse , atque in eo à Paulo
 reprehensum , quod versus Homeri , qui per-
 mutationem significare videbantur , pro emptio-
 ne afferret . Augurem quidem Massurium fuisse ,
 vel de jure Augurii scripsisse apparet ex Plinio
lib. 10. cap. 7. Nullum autem magistratum eum
 gessisse

LIBER PRIMUS.

41

gesisse quidam putant; nec Pomponius ullius mentionem facit in *d. l. 2.* est tamen antiquus nummus, qui Sabini cujusdam Triumviri meminit; sic enim inscribitur:

SABINUS TURPILIANUS III. VIR.

quem Massurium asseverare ausim; Massurius siquidem Sabinus, Tiberii Cæsaris temporibus floruit, ut ex Pomponio constat: ipseque Massurius Tiberii meminit *lib. 11.* Memorabilium, ut relatum est apud Gellium; hic autem Triumvir Tiberii sæculo vixit; Turpilianus enim collega Consul fuit anno urbis conditæ **DCCXIII.** cum Pæto, ut liber Cuspiniani, & Cassiodorus testantur, **XXIII.** annis tantum post mortem Tiberii Cæsaris. Cæterum Massurius Sabinus cùm in equestrem ordinem relatus fuit, impetravit à Cæsare Tiberio, ut populo responderet, jam grandis natu & ferè annorum quinquaginta: hocque ex antiquo Romanorum more, apud quos senectutis non inertis gratum honestumque munus erat, consulentibus responde-re, auctore Cicerone *lib. 1. de legib.* unde apud eumdem *lib. 1. de Orat.* Crassus interpretatio-nem juris, non solum ad usum forensem, sed etiam ad decus, senectutem comparasse ait. quò induci debet illud Ovidii *lib. 9. Metam.*

Jura senes norint.

atque id manus, vel domi exercebant, vel tra-verso foro dcambulantes; fuisse enim id in-

C 5

signe,

signe, Cicero scribit lib. 3. de *Orat.* eum qui id ageret, facere civibus omnibus consilii sui copiam. Ad illos verò plerique Juris Civilis discendi studio ventitabant. Quamquam enim se ad docendum non darent, tamen, ut ait idem Tullius in *Bruto*, consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebant: quod & Athenis olim factitatum existimo, indeque Romam alatum. quamobrem Demosthenes in *Orat. in Euergom* ait, Jurisconsultos quos adierat, ei dixisse, an sibi de jure responderi, vel consilium dari vellet. Hoc autem munere respondendi, nulla publica auctoritate: sed privata studiorum suorum fiducia fungebantur. Consulebatur aliquando unus solus: aliquando plerique simul. Quare recte apud Alphenum legitur in l. 17. *D. si servit. vind. Anno consilium omnes Jurisperiti dederunt.* Aliquando cùm unum convenissent, ejusque responso vel consilio non contenti, propter idem negotium alias prudentes consulebant, ut colligitur ex l. 16. *D. de inst. vel instrum.* quæ ejusdem Alpheni est. Aliquando etiam ipsi quid de re, de qua consilium petebant judicarent, enarrabant, ut patet ex l. ult. *D. de minor.* Et qui consulebantur, plerumque Judicibus ipsis scribebant, aut testabantur, qui illos consuluerant, auctore Pomponio in d. l. 2. *D. de orig. jur.* Hocque obtinebat ante D. Augustum, qui primus, ut major

major juris auctoritas haberetur , constituit , ut ex auctoritate ejus responderent : & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit . Quod tamen postea ab Hadriano remissum est , cùm ab eo viri Prætorii peterent , ut sibi liceret respondere ; rescripsit eis , hoc non peti , sed præstari solere : & ideo delectari se , si qui fiduciam sui haberet , populo ad respondendum se præpararet , eodem Pomponio auctore . Renovatum deinde morem ab Augusto institutum , videtur innuere Justinianus in *Instit. tit. de Jure natur. gent. in §. Responfa* : additque , post id tempus sententias & opiniones eorum , qui hoc beneficium obtinuerint , tantùm ponderis ac momenti habuisse , ut ab his recedere judici non liceret . quod quidem Tribonianus , ut Theophilum taceam , de suo adjecit : non enim credibile est rem tam notam & cognitione dignissimam , si fuisset , Pomponium hominem peritissimum Romanæ vetustatis , atque hic ex professo illam indagantem , reticere voluisse : aut certè , tantæ antiquitatis effigiem quibusdam aliorum monumentis expressam haberemus . Quin imò quamplurimùm sententias Jurisconsultorum ab ipsis Imperatoribus & judicibus sequutas non fuisse constat : ut Pauli ab Antonino in lege *Æmilius Larianus D. de minor. 25. ann. & à Prætore fideicommissario , in l. quæsum. §. penult. D. de legat. 3. in qua mulieri tamquam advc-*

44 DE JURISPERITIS.

advocatus aderat. Aedesse enim consueverant Jurisconsulti aliquando ut advocati, vel ut advocates rationes juris suggererent *l. moris. D. de pœn.* nisi malimus dicere id, quod Tribonianus asserit, sub novissimis Imperatoribus constitutum: atque ita Pomponii ætate non factum. Hoc tamen non silendum puto, cum quis offerebat preces Imperatori, eum apponere solitum sententias Jurisconsultorum, qui pro eo sentiebant. Hoc colligitur ex *l. 14. C. de præd. & aliis reb. min.* ubi Impp. Diocletianus & Maximianus rescribunt Phromonio. *Utere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque quorum precibus fecisti mentionem, sententiis.* & ex *l. 12. C. de legat.* Imperatores etiam rescripta sua Jurisconsultorum sententiis fulciebant: sic Alexander in *l. 4. C. de contrah. & commit. stipul.* rescribit Sabinæ: *Secundum responsum Domitii Ulpiani Praefecti annonæ, Jurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est cum moreretur, &c.* & frequentissimè qui Jurisconsultos consulebant, principum rescripta in libello eis oblato apponebant, ut in *l. 87. D. de legat. 2.* is qui Paulum consuluit, Alexandri rescriptum ad Julianum in libello posuit. Cæterum Massurius Sabinus secundum Augusti institutum, Tiberii auctoritate, populo respondit: & in juris disciplina Capitonis sectam sequutus est; cuius erat summa, non recedere ab his quæ

tra-

LIBER PRIMUS. 45

tradita erant: cum Labeo plurima innovaret. Ejus scripta apud posteros maximæ auctoratis fuere. In indice Justinianeo recensentur tantum.

JURIS CIVILIS LIBRI TRES.

Sic & in indice Græco, βιβλία τρία. Sparsa autem quædam in his libris fuisse de Operis libertorum, videri potest his verbis, ex Satyra 5. Persii depromptis.

*Vindicta postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat, jussit quodcumq[ue] voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetavit.*

Gellius verò lib. 2. Juris Civilis, quod jumentorum causa apparatus esset, quibus dominus uteretur, penori attribuisse Massurium Sabinium scribit lib. 4. cap. 1. Ex 3. lib. idem Gellius hæc verba transposuit lib. 5. cap. 13. *In officiis apud majores ita observatum est: primū tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini; de qua causa fæminæ viris potiores sunt habitæ, pupillarique tutelæ muliebris prælata; etiam adversus quem affuissent, ejus filii tutores relicti in eadem causa pupillo aderant.* Omnes officiorum gradus his verbis exposuit, cum Cicero lib. 1. de Offic. Deorum tantum, patriæ, parentumque expressisset: reliquos verò his verbis, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur, comprehendisset. Ad eos libros pertinere arbitror, quod Plinius scribit.

bit lib. 7. cap. 5. *Massurius*, inquit, *auctor est*, *Lucium Papirium Praetorem*, secundo herede *lege agente*, *bonorum possessionem contra eum dedisse*, cùm mater partum se XIII. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendo statutum videretur. Scio Cujacium in Nov. Justiniani 39. decem mensibus legere. sed de ea re quid sentiendum sit, non est praesentis disquisitionis. Illa etiam quæ ascripsit idem Gellius lib. 11. cap. 18. sunt ex Massurio. Manifestum, inquit, furtum, ut ait *Massurius*, quod deprehenditur, dum fit; faciendi finis est, cùm perlatum est, quò ferri cœperat.

Scripsit præter hos libros indicis Justinianei

DE INIDGENIS COMMENTARIOS
qui citantur à Gellio lib. 3. cap. 9.

LIBROS FASTORUM
auctore Raphaële Volaterrano lib. 9. Anthro-
pologiæ.

LIBROS MEMORABILIA
quorum meminit Paulus Jurisc. in l. *Massurius D. de verb. signif.* Gellius librum primum Memorab. citat lib. 5. cap. 6. & Nonius Marcellus in verbo *Strigosus* Massurii lib. 8. quem puto Memorabilem; tot enim libros, nisi Memorabilem, edidisse non legi. Quædam refert ex Massurio Macrobius lib. 1. cap. 10. *Saturnal.* de Angerrona, & Plinius lib. 16. cap. 18. auctorem profert Massurium, fecisse pastores, qui rapue-

LIBER PRIMUS.

47

rapuerunt Sabinas, de spina fascēs nuptiales.
Composuit etiam librum

DE TRIUMPHIS ROMANORUM

ex Plinii lib. 15. cap. 29. ex quo verba desumpta certissimum est, quæ de Massurio ab eo traduntur cap. 30.

LIBROS AD EDICTUM PRÆTORIS URBANI,
quorum quintus citatur à Paulo in *l. suo victu*
D. de oper. libert. Et

LIB. ADSESSORIORUM

cujus meminit *l. 5. §. hac lege D. de injur.*

LIBRUM DE FURTIS,

unde multa sumpsisse Gellium & Macrobiū
notavit Bernardinus Rutilius.

PROCULUS.

LIcinius Proculus vir pravus & callidus,
Urbanae militiae impiger, auctore Tacito,
præfectus prætorio fuit sub Othonē, in eo bello
quod ab Othonē contra Vitellium gestum:
Honor quidem nomenque penes Titianum
fuit fratrem Othonis; jus verò ac potestas penes
Proculum præfectum, qui tamen nec auctoritate
nec imperio prospere, vel prudenter usus
est. Othonianum enim exercitum amisit cum
pugnare contra Vitellium infeliciter eum coegisset,
abnuentibus Celso & Paulino, qui militem
itinere fessum, sarcinis gravem subjicere
hosti

48 DE JURISPERITIS.

hosti imprudentiae esse censebant; Titianus tamen & Proculus ubi consiliis vincebantur, ad jus imperii transibant: profligato tandem superatoque exercitu, Vitellii victoris potestati se submisit, quem tamen tristi mora squalidum tenuit Vitellius, donec auditus, necessariis magis defensionibus, quam honestis uteretur, teste eodem Tacito *lib. 18. Annal.* Quædam tamen pro Othoni in Republica non inutiliter gessit, post seditionem illam quam prope urbi excidio fuisse scribit idem Tacitus *lib. 15.* cum milites quibusdam Tribunis & severissimis Centurionum obtruncatis palatium petiissent, ubi Otho splendidum & magnificum convivium primoribus fœminis virisque celebrabat, milites una Proculus cum Plotio Firmo alloquutus manipulatim est, ex suo quisque ingenio mitius, aut horridius: finis autem sermonis in eo, quinque millia nummūm singulis militibus numerarentur. Nepos autem Proculus Sempronii cuiusdam fuit, ut ipse testatur in *l. 47. D. de legat. 2. Sempronius*, inquit, *Proculo nepoti suo salutem*, quem consuluit, utrum Titius centum & quinquaginta, an centum dumtaxat habiturus sit, cum binæ tabulæ testamenti eodem tempore exemplarii causa scriptæ, ut vulgo fit, ejusdem patrisfamilias profertur, & in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei Titio legati sunt. Eum etiam consuluit

luit Licinius Lucusta per epistolam , quæ extat
lib. 8. Epist. ut appareat ex l. 48. D. eod. Hiberi
 etiam cuiusdam familiaris fuit , ut appareat ex
l. 13. D. de Servit. Urban. præd. Cæterū Nervæ
 Jurisconsulto Proculum successisse , atque
 auctoritate antecessisse C. Cassium Longinum
 Pomponius refert. Plurimum enim ipse potuit
 in jure tractando: unde non tenuis jurisconsultus
 appellatur à Divis fratribus in *l. Divi D. de*
jure patron. tenuit enim certam quandam pro-
 priamque viam , in multis articulis tractandi
 atque explicandi Juris Civilis. Atque ejus tem-
 pore jurisprudentiæ scientia , in duas divisa est
 familias. qui enim institutionem ejus sequuti
 sunt , Proculeiani vocati , ad differentiam
 corum qui Cassii sectatores erant , qui Cassiano-
 rum nomen obtinuerunt ; dissimilis enim diver-
 saque doctrina eorum fuit : unde Proculeianos
 diversæ scholæ auctores appellat Justinianus
tit. de empt. & vendit. §. diversæ scholæ , & tit.
de mandato §. is qui exequitur in Institut. Loci
 quidam eorum controversiæ leguntur in *l. si*
idem. §. fin. D. de Jurisd. omn. jud. Proculus
 in communi actione plurium personarum sin-
 gulas partes spectandas esse dicebat circa jus
 dicentis jurisdictionem ; Cassius totam rem.
 deinde in *tit. 11. fragmentorum Ulpiani eum*
 Proculeiani dicebant esse puberem , qui 14. an-
 nos implevisset ; Cassiani verò eum , qui habitu

corporis pubes appareret, i. qui generare possset. Justinianus in maribus Proculeianorum sententiam probavit in §. 1. quib. mod. tut. finitur in *Instit.* Sic in l. 79. D. de petit. hered. Si post litem contestatam mancipia aut jumenta aut pecora deperierint, damnari debere in speciabilibus petitionibus Proculo placet; Cassius contra sentit; Paulus tamen in prædonis persona Proculi sententiam laudat: in bonæ fidei possessoribus Cassii. Habemus etiam in l. 7. §. 7. cum quis D. de acquir. rerum domin. Proculi & Cassii controversiam; cum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit: Proculus enim Nervam sequutus, putat hunc dominum esse qui fecerit; Cassius vero & Sabinus qui materiæ dominus fuerit. sed Catus, si species ad materiam reverti possit, Cassii sententiam sequitur: si non possit reverti Nervæ & Proculi. Nota est item celebris illa dissensio inter Proculeianos, & Sabinianos sive Cassianos, cuius fit mentio in l. possideri. D. de acquir. vel amitt. possess. an duo unius rei possessores insolidum esse possint, Sabino existimante posse; Proculo verò non consentiente, qui à Trebatio & Labeone cœptam controversiam auxere. sed Proculi sententia posteriori ætate recepta est, ut ex d. l. possideri constat. Sabini autem & Trebatii probatam sententiam Ciceronis temporibus appetet ex Oratione ejus pro Quintio:

LIBER PRIMUS.

51

Proficiscenti, inquit, tibi in possessionem Prætor ipse, Sex Nævi, palam dicit, ita possideto, ut tecum simul possideat Quintius. Denique non omittemus disceptationem illam, quæ ample describitur à Paulo in *l. i. D. de contrah. empt.* utrum sine nummis venditio esse possit, velut si ego togam dedi, ut tunicam acciperem, Cassio & Sabino emptionem & venditionem esse existimantibus; Nerva vero & Proculo permutacionem, non emptionem: Cassius & Sabinus auctoritate Homeri utebantur ex *Iliad.* 3 & 1 desumpta; Proculus item & Nerva eodem auctore utuntur, licet hoc à Paulo traditum non sit in *d. l. i.* sed Tribonianus id testatur apud Justinianum. *tit. de empt. & vendit. §. sed Proculi:* ubi tamen notandum, verba Servii Virgilii interpretis in 3 *Georg.* Apud majores omne mercimonium in permutatione constabat, quod & Caius Homerico confirmat exemplo, non de Cajo Jurisc. qui Hadriani temporibus vixit intelligenda, ut quidam magni nominis vir arbitratur, eò fortasse deceptus, quod Servius aliquando illius auctoritate utatur: sed de Cajo Cassio, Cassianæ & Sabinianæ sectæ parente, ut ex superioribus verbis Triboniani apud Justinianum *d. tit. de empt. & vend.* constat: qui Cassium hujus sententiæ auctorem profert. Sæpiissime enim & ab ipsis Juris auctoribus Cassius sub nomine Caji solo citatur, ut à Javo-

52 DE JURISPERITIS.

leno in *l. si quis. D. de condit.* & demonstrat.
& in *l. si alieni. D. de solut.* quod earum legum
inscriptiones satis docent. Veruntamen explo-
sa à Paulo Cassianorum sententia, Proculi præ-
valuit; & meritò, inquit Justinanus *d. tit.* quod
& ipse aliis Homericis versibus adjuvaretur, &
validioribus rationibus argumentaretur. Ex
quibus obiter animadvertisendum puto, quanto
in precio Homeri opera à Proculo, & aliis Ju-
ris auctoriis habita fuerint, cum quæstionem
juris difficultiam Homericorum versuum au-
ctoritate decidendam putarint: sic Martianus,
sive potius Cassius (verba enim Cassii ea esse
existimo) ex Homeri Odysseæ loco sues gre-
gatim pasci, & ideo pecorum appellatione con-
tineri probat in *l. legatis. §. pecoribus. D. de*
legat. 3. & olim Athenienses de Salamina con-
tententes testem Homeri locum adduxerunt
auctore Aristotele *lib. 1. Rhetor. cap. 95.* Dio-
dorus etiam scribit *lib. 6.* Phocenses à Philomelo
Homeri versuum auctoritate adductos, ne Am-
phictionum publici Græciæ Concilii sententiæ
starent. Sed ut ad Proculum nostrum revertam-
mur, in *l. 14. D. de jure Codicil.* refertur hæc
quæstio: an *legata*, quæ postea quam instituti
mortem obierint, codicillis adscripta vel adempta
sint, à substitutis debeantur. & in quæstione
hujusmodi, controversia Cassii & Proculi:
Cassio respondentे deberi; Proculo dissentien-

te; cuius opinio à Scævola confirmatur. Proculi enim major auctoritas, quam Cassii & Sabinii in jure interpretando fuit, & sic verba Pomponii in *d. l. 2. de Orig. jur.* explicanda sunt. Ideoque in omnibus controversiis sententia Proculi prævaluuit, præterquam in quibusdam, quæ recensentur à Justiniano in *l. quod certatum C. de post. hered. instit. in l. fin. C. de usufr. usuve & habit. in l. fin. de servit. & aqua. in l. cum quidam C. de impub. & aliis subst. in* quibus Imperator explosa Proculi sententia Sabinianorum probat. Atque ita diu in diversas scissa sectas juris scientia remansit. Posteriores tamen Jurisconsulti nullo sectarum studio tenebantur; aliquando enim Proculum sequebantur: aliquando Cassium & Sabinum: aliquando vero medium viam tenentes, utriusque scholæ dogmata moderatione quadam temperabant. Cæterum ex hoc nostro Proculo originem sumpsisse Claudium Proculum nepotem auguror, qui sub D. Hadriano Prætor fuit, & ad quem Hadriani rescriptum extat in *l. 1. §. 14. D. de ventre in possess. mitt.* qui pater fuit Cornelii Proculi, cuius meminit Paulus in *l. 24. D. de tut. & curat. dat.* cui D. Marcus & Verus rescripsere, qui Consul fuit cum Munatio, ut colligitur ex *l. 27. D. de liber. causa, & Proconsul Aphricæ sub D. Pio l. 1. D. de jure immu.* & ad id tempus referendum est D. Pii rescriptum,

54 DE JURISPERITIS.

quod ab Ulpiano traditur in l. 7. D. qui satisd.
cog. qui etiam male Cæcilius pro Æmilius dicitur
in l. 1. D. de opt. legata. Æmilii siquidem nomen
Corneliorum gentis fuit. Habuit filiam Pro-
culam quæ sub Commodo vixit, cuius quæstio
de fideicommisso adversus fratris sui heredes
extat apud Papinianum in l. 26. D. de probat.
ad quam D. Marcus & Verus rescripsere in l.
11. §. si in opere D. de l. gat. 3. Ulpii etiam
Proculi mentio fit ab Ulpiano in l. 1. §. usque
adeo D. de tut. & rat. distractab. nisi malimus re-
ponere Ulpium Marcellum: quod fortasse non
inconciuum. Scriptorum autem quæ Proculus
noster edidit in indice Justinianeo recensentur
tantum

EPISTOLATUM LIB. OCTO.

Scripsisse etiam notas in quosdam Labeonis
libros indicat l. sed an ultro §. sed ut Celsus D.
de negot. gest. & lex si ita expressum D. de condit.
& demonst. Ad eum Ferox scripsit, ut notatur
ex l. 11. D. de aqua & aquæ pluv. arc.

ALPHENUS VARUS.

P. Alphenus Varus patria Cremonensis
Acrone auctore antiquo Horatii interpre-
te, inter decem Servii discipulos numeratur
à Pomponio in l. 2. D. de Orig. jur. quem plu-
rimum auctoritatis habuisse, Consulemque fui-
se

se scribit. Cassiodorus quidem in Chronicis Consulem eum cum C. Vinitio adjicit sub annum ab urbe condita 754. Onuphrius vero sub annum 755 male enim apud Dionem legitur P. Alphinius. His Consulibus Vellejus Paterculus scribit Tiberium Neronem Rhodo Romanam magna omnium ordinum lœtitia reversum esse. Alius est is ab eo Alpheno Varo, cuius mentio fit apud Tacitum lib. 18. qui temporibus Othonis Imperatoris praefectus Prætorio suffectus fuit in locum Sabini, & praefectus Castrorum creatus seditionem contra Valentem ortam compescuit: sed facile crederem ejus filium fuisse. Noster autem Jurisc. P. Alphenum Varum patrem habuit, ut ex Dione colligere licet. Cremonæ sutrinam primum exercuit, si Acroni credimus, qui de eo putat intellexisse Horatium lib 1. Sermonum Sat. 3.

Alphenus vafer omni

Abjecto instrumento artis clausaque taberna,
Sutor erat; sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex, sic rex solus.

Sutrinam enim ingenui homines Romæ olim discebant, ut notari potest ex l. 5. §. proponitur. *D. ad leg. Aquil.* Atque ita Alphenus ex sutori Jurisconsultus celeberrimus factus est, ob vafritem illam i. subtilitatem ad jus interpretandum aptam; unde vafer ab Horatio superioribus versibus appellatur: non ut quidam putavere pro

56 DE JURISPERITIS.

Varo, gentili nomine. Nam & alibi lib. 2. Sermonum Sat. 2. illud nomen vafri quasi epitheton, juri apposuit Horatius,

Nos expulit ille,

Illum aut nequities, aut vafri inscitia Juris.
Ex futore autem Jurisconsultus evasit Alphenus, sicut Nicodorus apud Ælianum lib. 2. qui cum pugil in juventute tantum esset, legislator in senectute Mantinensium præstantissimus fuit, & memoria patrum nostrorum Bernardus Malcius, qui cum coriariam exercuisset ad legum scientiam accessit, auctore Paulo Jovio. Jurisprudentiæ autem studia in Alphenorum familia ab hoc introducta per multos annos viguere. Fuit enim Alphenus Jurisconsultus sub Alexander Imperatore, quem Papiniani discipulum Lampridius in Alexandro tradit. Noster autem Alphenus non solum juris cognitionem adeptus est, sed Philosophiæ studiis summè eruditus fertur, cuius scientiæ floribus aspergere opera sua non dubitavit, ut appareat ex l. 76. *D. de judic.* Gelliusque scribit lib. 6. cap 5. eum rerum antiquarum non incuriosum fuisse. reprehenditur tamen ab eodem Gellio, ut errans in veteribus verbis interpretandis, quod eadem affinitas illi visa est horum verborum puri, & puti, quæ sit novi, & novitii, quodque putum longa prima syllaba pronunciandum esse existimasse visus est, quasi à puro ductum inclinatumque, non
à pu-

à putando. Verùm hæc non faciunt, quin à Marcello in *l.* ut *Alphenus*. *D.* de verb. signific. & in *l.* qui concubinam. §. cum ita *D.* de leg. 3. nominetur tanquam auctor locuples proprietatis verborum, & à Paulo Vari tantum nomine apposito in *l.* summa. §. item *Varus* *D.* de aqua & aquæ pluviae arc. Hunc intelligit Varum Ulpianus in *l.* Idem Pomponius. §. de arbore. *D.* de rei vindic. & Javolenus in *l.* si quis *D.* qui testam. fac. possunt. Ceterùm fuit sæpè consulitus Alphenus de legibus, quas censores dicunt in locandis vectigalibus, ut *l.* in lege locat: *l.* Cæsar vel censor de publican. & hæ sunt quas Censorias appellat ipse in *l.* 203. *D.* de verb. signific. Reliquit autem

DIGESTORUM LIB. QUADRAGINTA,
qui in indice Justinianeo recensentur. Libri trigesimi meminit Gellius loco supra citato. Hos libros Paulus Jurisc. in Epitomen redigisse videtur, ex inscriptione legis qui insulam. & *l.* in nave Sauphelli. *D.* locat. *l.* duo *D.* de præscript. verb. *l.* cum multi *D.* si pars hered. pet. *l.* qui scapham *l.* qui fundam *D.* de evict. aliisque nonnullis inscriptionibus. Præterea idem Gellius scribit eum composuisse

COLLECTANEORUM LIB. QUATUOR
Intelligi etiam potest ex *l.* actione §. ita scriptum *D.* pro soc. collegisse quædam è Servii scriptis, è cuius schola ipse emanaverat, & ex *l.* 77. *D.* de verb. signific. AN-

ANTISTIUS LABEO.

Antistius Labeo veterum Jurisconsultorum princeps, ut appareat cum ex Pomponio in l. 2. *D. de orig. jur.* tum ex Papiniano lib. 5. *quest.* in l. 39. *D. de pact.* qui cum aliquid Labeoni placuisse vult demonstrare, *veteribus* placuisse dicit, tanquam si tota Jurisconsultorum antiquitas in ejus verba juraret solum. Huc pertinet Petronii Arbitri versus:

Atque esto quicquid Servius & Labeo.

Neratiam uxorem habuit, cui testamento nominatim legavit vestem, mundum muliebrem omnem, ornamentaque muliebria omnia, ut est apud Paulum in *l. pediculis l. 6. D. de auro argento mundo*. filius autem Labeonis Antistii fuit Sulpitii auditoris, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus *lib. 4.*

Λαβεῶν δὲ Επί σοφίᾳ γνώριμος, ὁ τατῆρ Λαβεῶν οὐ καὶ ἐμπειριανόν τομόν ἔτι νινῶ τερισθέματα τὸ πειστέα τὸ οἰκεῖων τὸ δεξιαῖς λαβόντες, καὶ τεριστέας αὐτὸν, ὡς οὐδὲ οὐδὲ Ρωμαῖος ἐλαύητον διτεριστέαν οὐδέποτε ξιφός θάνατον, καὶ τὸ σφαγὴν θνεστήσει. Et qui coniurationis in Cæsarem factæ particeps fuit, auctore Plutarcho in Bruto; nec est quod dubitet Bernardinus Rutilius, an is sit Labeo pater, qui Servii auditor dicitur à Pomponio, cum eum patrem nostri Labeonis ex ipsius Pomponii verbis liquido constet. Antistius itaque filius paterna in republica vestigia fe-

sequutus , jus civile tractandum suscepit , & antiquæ libertatis amator fuit. *Agitabat* , inquit Atteius Capito in epistola quadam quæ extat apud Gellium lib. 13. cap. 12. hominem libertas quædam nimia & vecors , usque eò , ut Divo Augusto jam principe & rempublicam obtinente ratum tamen pensumque nihil haberet , nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset. Hujus libertatis exemplum dat Gellius. Ac deinde , inquit , narrat quid idem Labeo per Viatorem à Tribunis plebis vocatus responderit. *Cum à muliere* , inquit , quadam Tribuni plebis adversum eum aditi , Gellianum ad eum mississent , ut veniret & mulieri responderet , jussit eum qui missus erat redire , & Tribunis dicere , jus eos non habere neque se , neque alium quenquam vocandi , quoniam moribus majorum Tribuni plebis pensionem haberent , vocationem non haberent. Alia ejus libertatis apparent vestigia apud Suetonium in Augusto cap. 54. *Antistius Labeo* , inquit , Senatus lectione cum Triumviratum legeret , sive ut quidam legunt , vir virum legeret M. Lepidum hostem olim ejus , de Octavio loquitur , & tunc exulantem legit , interrogatusque ab eo , annon essent alii digniores , suum quemque judicium habere respondit . cumque ob hanc rem infensum Octavii sibi animum reddidisset , liberè dixit : nihil se commisisse , si hominem quem Octavius

60 DE JURISPERITIS.

Pontificem esse pateretur , in Senatum ipse ascivisset. Libertatem tamen illam detrimentum numquam Labeoni attulisse idem Suetonius testatur , quod quidem (si conjectura affirmare aliquid licet) verum non puto. ei enim consulatum abstulit , quod ex Cornelio Tacito lib. 3. Annalium sic scribente constat : *Et Capito Atteius , de quo memoravi , principem in civitate locum studiis adsequutus civilibus , sed avo Centurione Syllano , patre Praetorio. Consulatum ei acceleraverat Augustus , ut Labeonem Antistium iisdem artibus praecellentem dignatione ejus magistratus anteiret.* Hanc tamen libertatem incorruptam , ut vocat idem Tacitus , quæ pro dignitate laudari debuerat , (si aliquid puri incorruptique adulatio innata , corruptique temporum mores in animo reliquissent) à principum assentatoribus damnatam legimus. eam enim Attejus Capito , qui hac re juris divini & humani scientiam bonasque domi artes , quibus excellebat , dehonestavit , auctore eodem Tacito , recordiam appellat lib. 13. citato Gellii : & Suetonius eum sequutus dicto cap. 54. contumaciam : Horatius vero lib. 1. Sermonum Satyra 3. Satyrica procacitate , insaniam nominat. Constat igitur debet , Consulatus honorem non adeptum Labeonem , ob incorruptam libertatem , quæ in ejus animo vigebat. Quamvis Pomponius in l. 2. de Orig. jur. oblatum esse ab

Au-

Augusto ei Consulatum, quo suffectus fieret, scripsiterit, quod tamen ab aliis auctoribus relatū non est. Sed hoc sententiam nostram non destruit, ominosum quippe fuit in locum mortui vocari: & in Censura eam rem religioni fuisse tradit Livius lib. 5. Pomponius etiam testatur Labeonem hunc Consulatum recusasse. Prætor itaque, Labeo noster tantum fuit. Unde apud Plinium lib. 35. Natur. hist. cap. 4. legendū puto, *Parvis gloriabatur tabellis extintus nuper in longa senectute Antistius Labeo Prætorius*, non ut in vulgaribus Codicibus *Atteius Labeo*. Ei tamen quod præturam intra stetit, commendatio ex injuria oriebatur, & ut Gregorius Nazianzenus de Cæsario à Julianō injuriosè tractato scribit, magis ignominiā quam splendore clarior fuit. Capitoni vero quod Consulatum adeptus est odium ex invidia auctore Tacito. Cæterūm quamvis intra præturam steterit, Praeconsulatu tamen provinciæ Narbonensis functus est, ut est apud Plinium dicto loco. Itaque ætas hæc duo pacis decora tulit simul; sed Capitonis obsequium dominantibus magis probatum, Tacito teste ad summa dignitatum fastigia eum evexit: Labeo libertatis illius incorruptæ amator, studiorum potius, quam honorum ambiendorum cura nebatur, totum enim ita diviserat annum, ut Romæ sex menses cum studiosis esset, & sex

men-

mensibus secederet , conscribendisque libris
operam daret , ut relatum est apud Pomponium
dicta l. 2. Romæ enim viri tantum magnæ au-
ctoritatis secessibus utebantur , quamobrem re-
ctè aquid Ulpianum legitur in l. 21. §. si arbiter
D. de recept. arb. *Arbitri qui in eo loco qui sit*
circa urbem , adesse litigatores jusserrit , valere
jussum : si ejus auctoritatis sit arbiter , ut in se-
cessibus soleat agere. Et cum Capito in veteri-
bus juris præceptis constans remaneret ; La-
beo , ut inquit idem Pomponius , ingenii qua-
litate & fiducia doctrinæ fretus , ut qui & præ
cæteris operis sapientiæ operam dederat , pluri-
ma innovare instituit : sic enim apud Pompo-
nium legere magis æquum puto , quam quorun-
dam lectionem sequi , qui sic scribunt : qui &
cæteris operis sapientiæ operam dederat : illam
autem penitus rejicio , quæ ab aliis traditur , qui
& præ cæteris sapientiæ operam dederat . Non
enim dictio Operis delenda , qua Pomponius
utitur ad demonstrandum universum corpus
juris sive Civilis , sive Pontificii , sive publici ,
sive privati , ut superioribus verbis dictæ legis
de L. Ælio Tuberone Pomponius expressit ,
qui complures ab eo traditur utriusque operis
libros reliquisse i. publici , & privati juris , &
Offilius , qui omnem partem operis fundarent ,
i. corporis Juris Civilis , ut nunc vocamus , di-
stinguimus enim vulgo universum jus in Cor-
pus

pus Civile, & Corpus Canonicum, sive Pontificium, loquendi genere non omnino barbaro; sic $\zeta\omega\mu\alpha\lambda\omega\nu\alpha$ legum dicitur Novel. Leonis prima. Corpus enim sumitur pro opere scripto, apud Ciceronem *Epist. 2. ad Q. Fratrem*, & $\tau\omega\mu\alpha$ dicta Novella, & hoc modo Corpus Homeris scribitur ab Ulpiano in l. 52. §. 2. *D. de legat. 3.* Eadem ratione Cicero *epist. lib. 2. ad Attic.* dixit, *Hoc totum corpus curabo ut habeas.* Significat itaque Pomponius præ cæteris operis partibus Labeonem sapientiæ operam dedisse i. Juri Civili. Quod hoc in loco sapientiæ nomen propriè designat, sicut & apud veteres Romanos; sic Atilium appellatum sapientem testatur Tullius in Dialogo de Amicitia, quod prudens in Jure Civili, & Sempronium vocatum $\tau\omega\phi\delta\omega$ scribit idem Pomponius, quod maximæ in Jure Civili scientiæ fuerit, & Justinianus *tit. de Codic. in Instit. Jurisperitos* sapientes appellat. Quamvis hoc nomen quibusdam nimis arrogans visum sit, qui eos juris studiosos modestiori denominatione vocarunt. Suetoniuss in *Nerone cap. 32.* *Deinde*, inquit, *ut integrorum in principem testamenta ad fiscum pertinerent, ac ne impune esset studiosis juris, qui scripsissent vel dictassent, &c.* Et Paulus in l. 1. *D. de offic. adfess. & in l. Divus. D. de extraord. cognit.* Pythagoram imitati qui superbum nomen $\tau\omega\phi\delta\omega$, & sapientis rejiciens, $\varphi\iota\lambda\omega\sigma\tau\omega\phi\delta\omega$ & studio-

diosus sapientiæ nominari tantum voluit: omnibus deinceps sapientiæ professoribus nomen id sibi vindicantibus. Labeonem autem ex disciplinis, Juris Civilis scientiam principali studio exercuisse nos docet Gellius *lib. 13. cap. 10.* Cæterarum verò artium expers non fuit; in Grammaticam enim sese atque Dialecticam litterasque antiquiores & altiores penetravit: Latinarum vocum origines rationesque percalens, qua præcipuè scientia ad enodandos juris laqueos utebatur. Grammaticæ quidem præcepta normasque eum tenuisse satis aperte demonstrant, quæ apud autores de eo leguntur, & præcipuè apud Festum, qui Antistii Labeonis auctoritatem affert, ut probet, *penatis*, posse dici singulariter. A Proculo tamen Juris. notatus est, quod dixisset usuarium ædium eas habitantem posse inquilinum quoque recipere, quod non belle inquilinus dicatur, qui cum eo habitat, sed qui solus in ædibus conductitiis, apud Ulpianum *l. 2. & 4. D. de usu & habitat.* Cognitionem etiam juris augurii eum consequutum fuisse testatur D. Augustinus *lib. 4. de Civit. Dei.* Cum præsertim Labeo, inquit de victimis Deorum loquens, quem hujusmodi rerum peritissimum prædicant; numina bona à numinibus malis, ista etiam cursus diversitate distinguat, ut malos Deos propitiari cædibus, & tristibus supplicationibus afferat: bonos autem obse-

LIBER PRIMUS. 65

obsequiis lētis atque jucundis, qualia sunt, ut ipse ait, ludi, convivia, lectisternia. qui locus ad scientiam eximiam juris auguralis, quæ in Labeone residebat, ostendendam locupletissimus est. Cæterū legitur Q. Labeo de 12. tab. quædam edidisse, apud Gellium lib. 7. cap. 15. & lib. 20. cap. 1. Noct. Attic. Meminit & Persius *Satyra* 1. Labeonis cuiusdam poëtæ. De Cornelio Labeone locus apud Macrobius. Noster verò Antistius quadraginta volumina reliquit, ex quibus plurima inter manus versabantur temporibus Pomponii, ut ipse testatur dicta *lege* 2. quæ omnia maximè à Trebatio Jurisc. hausit; ab eo enim institutum esse, licet Ofilium & Tuberonem etiam audierit, scribit idem Pomponius. Cujus Trebatii in Jure Civili singularis memoria, & summa scientia laudatur à Cicerone lib. 7. epist. ad *Familiares*. In indice autem Justinianeo librorum Labeonis hi recensentur.

MEIOANΩN LIB. VIII.

i. probabilitum, sive ut Politianus, vertit, verisimilium. Hos libros fuisse in Epitomen redactos à Paulo, constat ex inscriptionibus *l. fin. D. si servit. vind. l. si vehenda. D. ad leg. Rhod. de jactu. l. fin. de pignor.* aliarumque, quas hic annotare non libet. Traduntur etiam Labeonis

POSTERIORUM LIB. X.

in indice Græco βιβλία δέργα, de quibus Gellius

lib. 13. cap. 10. scribit eos post mortem Labeonis editos fuisse, ideoque *postiores* inscribi. Sed licet libri tantum decem in indice recensentur, plures tamen scripsisse constat. eorum enim librorum tres continuos, 38. videlicet, 39. & 40. plenos esse id genus rerum ad enarrandam, & illustrandam linguam conduceant Gellius tradit. Ex 37. citat locum quendam Ulpianus in *l. si quis §. Labeo D. de Dolo*: Alium ex 38. Paulus in *l. sacrilegii ad leg. Iul. pecul.* in quo Labeo *peculator* definitionem dat. Hos vero Labeonis libros fuisse in Epitomen constrictos à Javoleno, apparet ex inscriptione *legis cum colono D. quib. mod pig. vel hypoth. solv l. si pater de vulgari l. qui concubinam l. qui quatuor D. de legat. 3. & in l. 60. D. de acquir. vel omitt. hered.* in qua sententiam Labeonis reprehendit: contrariæ enim scholæ erat.

Præter tamen hos libros indicis Justiniane meminit Gellius in dicto cap.

LIBRORUM AD EDICTUM

Labeonis, in quibus lepide & argute multa reperta inveniuntur, sicuti hoc est quod in 4. ad Edictum libro scriptum legimus: *Soror, inquit, appellata est quod quasi seorsum nascitur separaturque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.* Ex eisdem libris credo erant & illa, quæ idem Gellius *lib. 4. cap. 2.* ait, Labeonem sensisse, cum quæreretur, an is ser-

LIBER PRIMUS. 67

vus, cui dens deesset, redhiberi posset: *Labeo*, inquit, *in causa redhibendi esse negavit, nam & magna inquit pars dente aliquo carent, neque eo magis plerique homines morbosи sunt, & absurdum admodum est dicere, non sanos nasci homines, quoniam cum infantibus non simul dentes gignuntur.* *Labeonis librum I.* citat Ulpianus in *I. I. D. de fugit.* §. 5. ubi fugiti vi appellatione ex fugitiva natum non contineri scribit, non enim, ut Accursius putat, hæc verba Ulpiani, *Labeo lib. I. ad Edictum scribit*, referenda sunt ad ea quæ sequuntur. Desumpta etiam ex libris ad Edictum existimo ea quæ ex Labeone Ulpianus affert in *I. I. D. de Edil. Edicto. Labeonis*.

LIBRORUM PRÆTORIS URBANI
idem Ulpianus mentionem facit in *I. Labeo. D. de verb. signif.* Ejusdem libri 31.

PRÆTORIS PEREGRINI.
in *I. si quis. §. hæc de dolo actio. D. de dolo:*

LIBRORUM EPISTOLARUM.
ejusdem, Pomponius in *I. rerum mixtura* §. *Labeo D. de usucap.* Extat etiam Antistii Labeonis apud Festum de mortis causa stipulatio-ne locus non contemnendus. *Mortis causa*, inquit, *stipulatio existimatur fieri, ut ait Antistius Labeo, quæ ita fit, ut morte promissoris confirmetur, aut, ut quidam dixerunt, cuius stipulationis mors fuit causa.* Memor est idem Festus commentariorum Juris Pontificii Labeonis

68 DE JURISPERITIS.

in dictione *sistere*, ubi xv. librum citat, & in dictione *spurcum*, ubi x. profert, ex quo illa esse arbitror, quæ de virgine capienda Gellius *tib. 1. cap. 12.* tradit Labeonem scripsisse. Javolenus in *l. cum ex filio D. de vulgari.* scribit, avum quendam, qui ex filio duos nepotes habebat, alterum in potestate, alterum non, velletque utrique substituere, cum filio quem non habebat in potestate, non posset, testamentum ex consilio Labeonis, Offilii, Casselli, Trebatii fecisse. moris enim erat olim, quum quis consideret testamentum, Jurisperitos vocare: unde in *l. codicillus 89. §. Lucius Titius. D. de legat.* 2. sic scriptum est: *Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine ullo Jurisperito.* Citatur etiam Labeo ab Ulpiano in *l. sed est quæsumus D. de liber.* & post. nihil enim immutandum censeo, contra viri doctissimi Jacobi Cujacii sententiam, qui pro *Labeo & Cassius* scribunt, legendum putat, *Javolenus & Cassius* scribunt. ratio enim illa, quam affert, quod *Cassius & Javolenus* supra citentur, *avilesq; oppugnatur*, si enim nomen *Javoleni* supra positum esset, frustra repeteretur. Præterea Jurisconsulti solent, isque mos Ulpiano peculiarior, cum nomen alicujus auctoris repetunt, quem paulo ante nominavere, dictionem, *Idem*, semper adjicere, ut in *l. 10. D. de usu & habit.* in *l. 15.* in *l. ædiles. D. de Ædil. Edicto,* in *l. 9. D. pro socio.* & in multis aliis, quas

quas recensere supervacaneum esset. nec lectio-
nem vulgarem condemnat id, quod objici po-
test: Labeonem scilicet & Cassium diversæ sectæ
auctores esse, atque ita absurdum eadem sentire
videri; Jurisconsultos enim Cassianos & Pro-
culeianos, quamvis contrariæ scholæ, in qui-
busdam convenire passim in Pandectis legimus.
Sic Cassius, & Pegasus idem responderunt in
l. 12. D. de usufr. & quemad. quis ut. sic Celsus
& Sabinus in *l. 19. D. si servit. vind.* sic iidem
Labeo & Cassius in *l. 12. D. de usu & habit.*
sicuti è contra quamvis ejusdem scholæ sint,
tamen inter se semper non consentiunt: sic in
l. 10. D. de negot. gest. Proculus & Labeo di-
versæ sententiæ sunt, & Celsus Labeonis sen-
tentiam deridet. Cæterum his quæ ad libros
Labeonis pertinebant expositis, prætereundum
non reor locum illum singularem Justiniani *tit.*
de Codic. qui alibi nec in nostris, alienisve au-
ctoribus invenitur, de codicillorum origine &
usu, qui à Labeone omnem auctoritatem de-
sumpsere: quamvis enim Lucio Lentulo mor-
tuо, qui primus codicilos introduxit, quibus
ab Augusto petiit per fideicommissum, ut face-
ret aliquid, dicitur Augustus convocasse sapien-
tes viros, interque eos Trebatium quoque,
cujus tunc maxima auctoritas erat, & quæsiisse
an posset recipi, nec absconans à juris ratione
codicillorum usus esset: & Trebatium suasisse

70 DE JURIS PERITIS.

Augusto, quod diceret utilissimum & necessarium hoc civibus esse propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: ubi si quis testamentum facere non posset, tamen codicillos posset. nec Augusti tamen, nec Trebatii auctoritas tanti fuit apud Romanos, ut contra jus vetus morem introductum recipieren. Sed post hæc tempora cum Labeo noster, qui à Trebatio institutus fuit, codicillos fecisset, nemini jam dubium fuit, quin codicilli iure optimo admitterentur. Tantæ auctoritatis apud Romanos & ponderis Labeonis sapientia fuit.

NERATIUS PRISCUS.

Neratium Pegasi sectatorem fuisse scribit Pomponius in fine l. 2. *D. de Orig. jur.* & Trajanum Imperatorem hujus consilio usum Papinianus ait in ea facti specie, in qua pater qui filium coactus emancipaverat, eo mortuo bonorum possessionem petebat l. fin. *Si à parente quis fuer. manum.* quem ita charum acceptumque habuit, tantumque de summo ejus ingenio, & spe amplissimæ dignitatis judicavit, ut in successione Imperii Hadriano anteponere eum in animo habuisse, frequens fuerit opinio, auctore Spartiano in Hadriano; Prisco enim aliquando Trajanum dixisse

LIBER PRIMUS. 71

dixisse testatur hæc verba: *Commendo tibi provincias, si quid fatale contigerit.* Verum postquam Hadrianus imperio potitus est, nullus eum invidentiæ ventus sive potius malevolentia, qui Principum animos parum fortis conquassare plerumque solet, non dicam commovit, sed ne quidem agitavit: tantum valet ingenuitatis & candoris in animo altissime defixas habere radices; Neratium enim Priscum in consilio, cum judicaret, semper habuit, auctore eodem Spartiano: & sub Hadriano Consulem fuisse factum, colligere possumus ex eo quod collegam Annium Verum habuerit, sicut enim corrigenda sunt verba *leg. is qui servum D. ad leg. Corn. de sicar.* Quod Neratio Prisco & Annio Vero Coß. qui siquidem Neratius Verus, aut Annius Priscus fuerint, non memini adhuc me invenisse: facileque fuit hunc errorem nominum commutatione impingere. hæc autem ad tertium Annii Veri Consulatum referri debent. hunc enim ter Consulem fuisse testatur Dion Nicæus, cum primum Consulatum cum Sylvano sub Vespasiano, & cum Augure sub Hadriano secundum gessisse scribat Cassiodorus in Chronicis. sed in quem annum suggeri debeat hujus Consulatus, non facilis cognitionis; sub Hadriano tamen referri debere satis appetet. Fratrem autem Neratium Marcellum habuit, cui de Jure Civili consultus per Epistolam respondit, ut

72 DE JURISPERITIS.

est apud Ulpianum in *l. quæsum* §. *deinde D.*
de fundo instr. quemque clarissimum vocat Plinius *lib. 3. epist.* Eum Haloander Consulem cum
Juventio Celso Consule *11.* imperante Hadriano comparat: Marcellum & Celsum habent Fasti
Græci: Celsum vero & Marcellinum Cassiodori
Chronicon. veruntamen Marcellum illum qui
Consul profertur cum Juventio Celso *11.* fuisse
unum ex suffectis eo anno Consulibus, probat
vetus illa inscriptio quam prodidit Onuphrius
lib. 2. Fastorum, de qua infra sumus dicturi.
Ille fortasse est Marcellus, quem Hadrianus
quamvis amicissimum, ut ait Spartianus, com-
pulit ad mortem sibi conscendam, & ad quem
Hadrianum Imperatorem rescripsisse Ulpia-
nus *lib. 21. ad Sabinum* scribit. Extat præclara
ejus sententia in *l. 2. D. de jur. & facti ignor.* *Jus*
finitum & esse posse & debere. quem imitatus
Justinianus in Proœmio Digestorum scripsit
hanc solam juris scientiam finitam esse. Scripsit
autem Neratius Priscus quamplurima juris vo-
lumina, quorum hæc in indice Justiniano re-
periuntur.

MEMBRANARUM LIB. VII.

i. e. Responorum in membranis scriptorum.
moris enim erat olim apud Jurisconsultos, ut
chartis & membranis responsa sua compone-
rent, sicut Principes constitutiones suas codici-
bus. Hoc autem puto observatum, quod Juris-
peri-

peritis jam proiecta aetate visus debilior esset. tradit siquidem Plinius *lib. 7. cap. 21.* quibus visus infirmior erat, membranarum usum familiarem fuisse: aliis vero ceræ. In *libro 2. & 3.* de Servitutibus tractavit, ut colligitur ex *l. item sic D. de servit. rust. præd.*

RESPONSORUM LIB. III.

Citatur liber secundus ab Ulpiano in *l. Inde Neratius D. de usu fr. accr.* Ex his responsis unum extare arbitror in *l. Neratius D. de regul. jur.* Neratius, inquit Paulus, *consultus, an quod beneficium dare se, quasi viventi, Cæsar rescripsérat, jam defuncto dedisse existimaretur.* Respondit, non videri sibi, *Principem, quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, defuncto concessisse: quem tamen modum esse beneficii sui vellet, ipsius estimationem esse.* Ex quibus verbis colligere possumus Beneficiorum originem à Romanis Imperatoribus ortam. sic apud Pomponium in *l. 2. de orig. jur.* potestas de jure respondendi à *Principibus peti pro beneficio cœpit.* & apud Ulpianum in *l. 4. D. de his qui not. infam.* cum de ministerio designatoris loquitur, scriptum est: *Et sane locus iste hodie non pro modico beneficio datur.* Beneficia autem hujusmodi in peculiarem librum referebantur, qui liber Beneficiorum dicebatur. Hyginus *libro de limitibus.* Lampridius in *Alexandro Severo.* Recensentur etiam

Præter eos libros Neratii, quorum sunt in indice Justinianeo conscripta nomina, edidit

EPISTOLARUM LIBROS.

Quorum quartus citatur in *d. §. denique. Meminit etiam Ulpianus in l. sed addes §. I.D. locati epistolæ Neratii ad Aristonem.*

Collegisse autem quædam ex Plautio indicio est *lex ergo D. de servit. rustic. præd.*

LIBRUM DE NUPTIIS

composuisse refert Gellius *lib 4. cap. 4. Noct. Attic.* Multis denique in locis incerto libro rum numero citatur à legum conditoribus.

JABOLENUS PRISCUS.

Temporibus Hadriani Trajanique Imperatoris floruit Jabolenus Priscus, ut ex Plinii epistolis colligere licet. Tempora etiam Antonini Pii attigisse videtur ex Capitolino, qui ejus consilio Pium scribit, cum quid de jure sanctaret, usum fuisse. Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur.* ait eum Cælio Sabino successisse, quod ego in juris disciplina explicanda intelligendum arbitror, ad quam cognoscendam, percipiendoque Julianus Jurisconsultus se hujus præceptis institutisque, ut diximus, fuisse instructum professus est in *l. an manumittere D. de manum. vind.* in qua Jabolenus cum consilium præberet, ser-

servos suos manumisit. qua ex lege Jabolenum
 magistratum in Africa, & Syria gessisse constat.
 cum tantum ii qui magistratum gererent, con-
 silium præbere possent. Ulpianus lib. 3. de om-
 nibus Tribunalibus in *l. mandata D. de offic.*
ejus cui mand. est jurisd. vocat *consilium exerce-*
re; Accursius hæc verba interpretatus est au-
 ðoritatem manumittendi præstare, quod legis-
 set Jabolenum cum consilium præberet manu-
 misse: nec quidem malè Ulpiani mentem ex-
 plicat, Ulpianus enim ipse in *l. unica D. de*
offic. Conf. dicit Officium Consulis esse, præ-
 bere consilium manumittere volentibus.
 quod quidem συνέδριον vocatur à Theophilo,
 cui præerat Romæ Prætor, & in provinciis
 Proconsul vel Præses: sive ut Theophilus ge-
 nerali nomine loquitur ἀρχων. Eratque Romæ
 consilium illud quinque Senatorum, & quin-
 que Equitum Romanorum, in provinciis vi-
 ginti recuperatorum civium Romanorum, au-
 ðtore Ulpiano in *fragmentis tit. 1.* Ex his itaque
 colligere possumus Jabolenum Proconsulem
 Syriæ & Africæ fuisse; Præses enim esse non
 potuit, cum in notitia Provinciarum Imperii
 Romani Aphrica sub Proconsule ponatur. Cæ-
 terum cum magistratu perfunctus erat, in consi-
 liis ipse adhibebatur, sic enim de eo Plinius scri-
 bit *lib. 6. epist.* Interest tamen officius, adhibetur
consiliis. i. adseffor fuit. adseffores enim Con-
 filia-

76 DE JURISPERITIS.

filiarii appellantur à Paulo lib. 1. sentent. in l. 5.
D. de offic. adfess. & in l. consiliariis C. eod. &
apud Heliodorum lib. 10. *Gymnosophistæ συνεδροι καὶ σύμβουλοι* *adfessores* & *consiliarii* simul nomi-
nantur. Et in l. 1. C. de *adfessor. consiliorum*
participes; quæ verba me movent, ut *legem* 1.C.
si rector provinciæ. sic restituam: *quod ita late pa-*
tere volumus, ut non solum *circa administrantes*,
sed circa etiam administrantium filios, nepotes ac
propinquos & *participes consiliorum domesticos*,
que locum habeat. quæ vulgo sic legitur *partici-*
pes, id est, *consiliarios*. Unde πάρεδροι esse apud
Latinos Jurisconsultum Procopius scribit lib. 1.
de bello Parthico. quod Jurisconsultorum pro-
priè munus fuit l. 1. *D. de offic. adfess.* Ideò
Celsus filius patrem in consilio Consulis fuisse
scribit in l. *pater meus D. de legat.* 2. Consiliis
autem Jabolenum adsedisse constat non solum
magistratum, sed etiam Principum: ut Antoni-
ni Pii in consilium admissum eum fuisse supra
diximus; Jurisperitos enim in consilium Princi-
pum assumptos, præter alias docet Papinianus
in l. 3. *D. de excusat. tut.* Cæterum Jabolenus
amicissimum habuit Pescennium Paulum, splen-
didum Equitem Romanum & eruditum, ut
tradit Plinius lib. 6. epistolarum. Ex cuius ver-
bis dubiæ sanitatis hominem Jabolenum discere
possimus. cum enim Pescennius versus recitaret,
& ita cœpisset, *Prisce jubes*. ad hoc Jabolenus
Pris-

Priscus, qui Paulo Pescennio ut amicissimus aderat: *Ego verò non jubeo.* Hic risus, joci eò maiores, quo vir gravioris professionis desipuerat. De jure tamen civili publicè respondit, scripsitque plures libros. Ex quibus in indice Justiniano hi reperiuntur.

Ex CASSIO xv.

Politianus legit *ex Cassio* 5. sed refellunt cum inscriptiones multarum legum, quæ sexti, septimi, octavi, noni, decimi, undecimi, duodecimi, decim tertii, decim quarti, decim quinti mentionem faciunt. Satis erit unius legis inscriptionem ex unoquoque illorum indicare. Ex sexto *lex adoptio D. de adoption.* Ex septimo *l. cum servo D. de contrah. empt.* Ex octavo *l. si quis. D. de negot. gest.* Ex nono *l. si is D. de interrogat. aet.* Ex decimo *l. certo generi D. de servit. rustic. præd.* Ex undecimo *l. non ex omnibus D. de acquir. poss.* Ex decimotertio & decimoquinto *l. moribus l. solvendo D. de verb. signific.* In his libris multa Cassii dogmata Jabolenum libenti animo collegisse crediderim, quod ejus sectæ se adjunxerat.

AD PLAUTIUM. LIB. V. five

EX PLAUTIO,

ut in permultis inscriptionibus legum legitur.

In nonnullis indicibus, & recentioribus reponuntur:

ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΚΑΤΕΣΣΑΡΑ.

Ex

Ex quibus quamplurimæ leges desumptæ sunt.

Præter tamen hos libros indicis Justinianei, scripsisse eum constat.

EPITOMEN IN LIBROS POSTERIORUM LABEONIS,

sive potius notas. Contrariæ enim sectæ à Labone fuit: atque ideo *lib. 9.* Labonem reprehendit in *l. 44.* *D. de injur. & fam. lib.*

P. JUVENTIUS CELSUS.

P. Juventius Celsus hic Jurisconsultus appellatur (*non Jubentius*, ut male legitur in indice Justiniano Haloandri) sicut in Pandect. Florentinis exaratum est in *l. 20. §. Præter. D. de petit hered.* Juventia autem familia Romæ etiam stante Rep. consularis fuit ex Tusculano antiquissimo municipio orta, teste Cicerone pro *Cn. Plancio*, ex qua hic Juventius qui Hadriani in consilio fuit, auctore Spartiano, si cum Cuspiniano Juventium Celsum, non Julium Celsum legamus. Fuere autem duo Celsi juris scientia commendati pater, & filius. Patrem Pomponius in *l. 2. de orig. jur.* scribit Pegaso successisse, eumque in consilio Duceni Consulis fuisse, testatur Celsus filius in *l. pater meus D. de legat. 2.* In quo consilio cum ejusmodi factum proponeretur: Otacilius Catulus filia ex asse herede instituta liberto ducenta legarat, petierat.

ratque ab eo, ut ea concubinæ ipsius daret. cum libertus vivo testatore decessisset, & quod ei relictum erat apud filiam remansisset, quærebatur, an id fideicommissum apud heredem remanere deberet, vel concubinæ cui relictum est redderetur: putavit cogi debere filiam fideicommissum concubinæ reddere, atque itum est in sententiam suam. Celsus autem filius, de quo nunc loquimur, bis Consul fuit. De primo ejus Consulatu nihil asseverare ausim: eumque suffectum augurarer, cum in Fastis primum Juventii Celsi Consulatum nullum legamus; Celsus siquidem ille, quem Cassiodorus Consulem ponit cum Crispino anno urb. cond. 863. post Trajanum vii. & Africanum Coss. alias est ab hoc Juventio Celso: quod ex Maffeiорum tabula loco, quem Onuphrius scriptis suis inferuit, judicari potest. in qua ita exaratum est:

L. PUBLILIO CELSO II. C. CLAUDIO
CRISPINO Coss. ID. APRIL.

nusquam enim Celsus noster L. Publius nominatur. deinde Juventii Consulatum primum quærimus: hic autem Celsi secundus refertur. qui ne quidem de secundo Juventii Consulatu intelligi potest: cum in eo non Crispinum, sed Q. Julium Balbum collegam habuerit, ut ex antiqua inscriptione, quæ in ænea tabula Venetiis apud Aquilejensem Patriarcham observatur, probare licet:

80 DE JURISPERITIS.

IMP. CÆSAR. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. F. DIVI.
NERVÆ. NEPOS. TRAIANUS. HADRIANUS. AUG.
PONT. MAX. TRIB. POTEST. XII. COS. III. P. P.
A. D. XII. CAL. MART.

P. JUVENTIO. CELSO. II. Q. JULIO. BALBO. COSS.
A. D. VIII. CAL. JAN.

MARCELLO. ET. GALLO. COSS.

Atque ita non male is Celsus, qui cum Marcellino apud Cassiodorum refertur pro Marcellio, Juventius noster erit. Hæc autem inscriptio confirmatur Senatusconsulto Hadriani Imperatoris temporibus facto, &c ab Ulpiano in *l. item veniunt D. de petit. hered. relato*, quod à Petro Pithœo viro doctissimo *lib. 2. cap. 15. adversariorum est emendatum.*

PRIDIE. ID. MART. QUOD. L. JULIUS. BALBUS.
ET. P. JUVENTIUS. CELSUS. T. AUFIDIUS. OENUS.
SEVERIANUS. COSS. VERBA. FECERUNT.
DE. IIS. QUÆ. IMP. CÆS. TRAIANI. PARTHICI.
F. DIVI. NERVÆ. N. HADRIANUS. AUGUST. P. M.
P.P. V. NON. MART. QUÆ. PROXIMÆ. FUERUNT.
LIBELLO. COMPLEXUS. ESSET. QUID. FIERI. P.D.
E. R. I. C.

Malè autem hic *Oenus Severianus*, quamvis ex Pandectis Florentinis legit vir eruditus: sicut etiam malè scriptum reperitur in quibusdam codicibus, *Onerius Severianus*. nec enim in Fastis, nec alibi, *Oenus vel Onerius Severianus* Consul legitur. sed reponendum *Arrius Severianus* secundum Haloandri editionem, sic enim

enim in Fastis Onuphrii consularibus legitur : qui cum Juventio Consul suffectus fuit , & secundum consulatum ordinarium cum Sentio Augurino geslit. Diocletianus autem & Maximianus Impp. in *l. ult. C. de serv. reip. man.* alius Senatusconsulti mentionem faciunt hoc Juventio Celso *iterum* Consule facti , sicut enim legendum est non , item , quod & ab Antonio Augustino adnotatum est in *libro emendat.* 3. cap. 5. quo legis Vectibulici potestas ad provincias porrigebatur. Huic tamen collegam non Q. Julium Balbum , sed Neratium Marcellum unum ex suffectis dant Impp. Alios autem magistratus Juventius Celsus consequutus est , præter Consulatum ; Prætor enim fuit , ut scribit Plinius *lib. 6. epist. 5.* & in prætura cum Licinio Nepote jurgio contendit , neque contumeliis temperavit : quod in Senatu Lici- nius dixerat , petendum à Coss. ut referrent sub exemplo legis ambitus , de lege repetundarum , an placeret in futurum ad eam legem adjici , ut sicut accusatoribus inquirendi , testibusque denunciandi potestas ex ea lege esset : ita reis quoque fieret. Ita autem hæc rixa contentioque inflammata est , ut Celsus Nepoti ex libello responderit : Nepos vero Celso ex pugillaribus. Filium habuit Juventium Celsum , qui sub Antonino Promagister fuit , ut ex veteri marmore apud Alberinos Romæ reperto , quod

82 D E JURISPERITIS.

refertur à Bernardino Rutilio , & à Brissonio ex Parrhasii Catanæique scriptis lib. 3. Select. antiqu. cap. 7. quod & transcribere hoc in loco non pigebit emendatius , quam ab illis traditur.

CUM ANTE HOS DIES CONJUGEM ET FILIUM AMISERIM , ET PRESSUS NECESSITATE CORPORA EORUM FICTILI SARCOPHAGO COMMENDAVERIM DONEC QUIETIS LOCUS QUEM EMERAM ÆDIFICARETUR VIA FLAMINIA INTER MILIAR. II. ET III. EUNTIBUS AB URBE PARTE LÆVA MONUMENTI FLA. THYMELES FILIÆ M. SINI ORIGI. ROGO DOMINE PERMITTAS MIHI IN EODEM LOCO IN MARMOREO SARCOPHAGO QUEM MIHI MODO COMPARAVI EA CORPORA COLLIGERE UT QUANDO ETIAM EGO ESSE DÉSIERO PARITER CUM EIS PONAR.

SEPULCHRUM FIERI PLACET.

JUVENTIUS CELSUS PROMAGISTER SUBSCRIPSI III. NON. NOVEMB. ANTIO POLLIONE ET OPIMIANO COSS. ORDINARIIS SEVERO ET SABINIANO COSS.

Ex quo colligere possumus , officium Promagistrorum in libellis Imperatori oblatis subscribendis constitisse: eui muneri sæpiissimè ab Imp. Jurisconsulti præficiebantur , ut Papinianus in *l. rescriptum D. de distraet. pig.* qui libellos agens appellatur , & Aurelius Arcadius magister libellorum in *inscript. legis I. D. de offic. præf. præt.* Miror tamen virum clarissimum Barnabam Brissonium loco supracitato tradidisse,

se, Imperatores ipsos non semper his libellis subscrispisse, sed subscribendi curam aliis mandasse, cum nullum hujus rei auctorem habeat. quinimo contrarium verum est, Imperatores scilicet ipsos subscribere solitos libellis, & cum illis Promagistros: neque aliter subscriptiones Principum legis habebant vigorem; & sic interpretanda est *lex 1. D. de constit. princ.* Qui quidem mos (quod à nemine adhuc animadversum legitur) desumptus sine dubio est à Julio Cæsare, qui subscriptos libellos manu sua, ab amplissimis viris, quos volebat, obsignari etiam jubebat, teste Cicerone *lib. 16. epist. 17. ad Attic.* in ea quæ ad Plancum est: *Adivimus, inquit, Cæsarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus, quod est obsignatum ab amplissimis viris.* quod olim apud nos Gallos observatum fuit, ut decreta regum & subscriptiones libellorum manu etiam procedum quorundam obsignarentur, ut ex Annalibus constat. & hæc subscriptio libellis apposita annotatio appellatur in *l. 1. C. de precib. imperat. offer.* Multa vero quæ ad Juris Civilis cognitionem pertinent à patre didicit, ejusque præceptis institutus est; se enim à patre accepisse fateatur ipse, quod servo communi legatum sit, si alter dominorum omitteret, alteri non accrescere in *l. 20. D. de leg. 2.* Ejus extat dictum apud Justinianum in *l. 10. C. qui testam. fac. poss. nullum*

esse qui penitus non exaudiat, si quis supra cerebrum illius loquatur. De Celso autem filio intelligit Paulus in *l. si servum* 91. §. sequitur *D. de verb. oblig. cum* ait, Celsum adolescentem scripsisse, eum qui moram fecerit in solvendo Sticho quem promiserat, posse emendare eam moram postea offerendo. in qua memoranda ejus extat sententia, quam in hominum mentibus, qui juris disciplinæ navant operam, impressam esse cuperem. *Cum de bono & a quo queritur, in eo genere plerunque sub auctoritate juris scientiæ perniciose errari.* A Flavio Respecto Prætore consultus fuit de facto, cum hæc quæstio esset: Minor 25. annis, annum fortè 24. agens judicium tutelæ heredi tutoris dictaverat, & major factus pro herede sententiam acceperat, an in integrum restitui possit; & suasit Celsus Flavio, non facile hunc in integrum restitui, nisi probaretur calliditate adversarii id actum, ut majore eo facto liberaretur *l. 3. de min.* A Plotiana etiam consultus fuit, ut appareat ex *l. Plotiana D. de jure codic.* Familiaritate etiam conjunctus fuit cum Domitio Labeone, ut constat ex duabus epistolis sibi invicem rescriptis, quæ extant in *l. 27. D. quia testam. fac. poss.* ex qua colligit satis lector, Jacobum Cujacum hæc verba legis rerum mixtura *D. de usurpat.* *Labeo libris Epistolarum* ait sic frustra emendare conatum *Javolenus libris Epistolarum* ait quamvis hac ratione

moveatur, quod nulla apud auctores Labeonis Antistii Epistolarum mentio fiat. non enim verba legis *rerum mixtura* de Antistio Labeone interpretanda sunt; Domitium autem Labeonem Epistolas scripsisse de jure, more aliorum Jurisconsultorum apparet ex dicta *lege 27.* Cæterum fuit quidam Juventius Celsus Jurisconsultus, quem Cicero in Bruto ait nec indoctum fuisse, & magna Juris Civilis intelligentia; ex quibus non perperam concludemus, Juris Civilis scientiam in Juventiorum familia quasi hereditariam fuisse. Fuit etiam Celsus, qui cum quibusdam contra Domitianum conjuraverat, at salvus nec opinato conservatus est; quod luculenter Dio describit: quem patrem Celsum Jurisconsultum & ratio temporis, & aliæ conjecturæ cogunt augurari. Noster autem Celsus composuit complures libros, quorum in indice Justinianeo memorantur

DIGESTORUM LIB. XXXIX.

In quorum septimo ad Epistolam Cornelii Felicis quædam scripsit, ut apparet ex Ulpiano lib. 31. *ad Edictum in l. si id D. pro socio.* Reliquit præter hos

INSTITUTIONUM LIB. XX.

EPISTOLARUM LIB. XI.

QUÆSTIONUM LIB. XIX.

Citatur enim liber xix. in l. 19. §. 6. *D. de auro*

SEXTUS POMPONIUS.

Sextus Pomponius inter splendidissimi Papiani discipulos & Alexandri Severi Imperatoris familiares & socios à Lampridio nominatur, c. 68. à quo legum peritissimus appellatur: quamvis Cujacius de fide auctoris dubitet: ego quidem de fide codicis potius dubitarem, cum in eo, qui in Bibliotheca Regia servatur, Pomponius non numeretur à Lampridio. nihil tamen obstat, quo minus cum recte à Lampridio inter Alexandri Severi familiares nominari credamus, certum enim est eum post Julianum vixisse, qui ad Antoninum Pium usque pervenit, quod ex l. 2. *D. de orig. jur.* recte concluditur, ubi Pomponius Julianum ultimum ex juris auctoriibus memorat: hac autem in lege eorum tantum qui jam è vita excesserant mentionem facere voluit, viventium nomine omisso, ut auctores alii facere solent, verecunda quadam modestia impulsi. Hoc conjicitur etiam ex verbis ipsius Pomponii lib. 7. epistolarum in l. apud Julianum 20. *D. de fideicom. libert.* qui cum refert sententiam Juliani, non ait; quām ab illo audivi, sed sic loquitur, *quam dixisse fertur Julianus.* quæ satis denotant, *eam*

eam ab aliis accepisse, & eo mortuo illa verba scripsisse. quamvis enim Pomponius Juliani extrema tempora attigerit, non tamen in epte dicemus epistolam illam imperante Alexandro Severo eum scripsisse; Pomponium si quidem ex temporum supputatione Torquato 111. & Juliano Jurisconsulto Cos. aut anno sequenti natum constabit: quamvis septuagesimus octavus ætatis suæ annus sub 4. Imperii Alexandri annum inciderit. Ex quibus liquidò appetet verba Ulpiani in l. 63. §. si seruo. 9. D. pro socio corrupta esse: *Et ait Julianus, Sextum Pomponium referre Sabinum respondentem non communicari, & posse hanc sententiam defendi Julianus ait.* sicque restituenda: *Et ait Sextus Pomponius, Julianum referre Sabinum respondentem non communicari &c.* Quos honores in republica gesserit scriptum non reperi. Eum quidem & ad senectutem extremam literarum studia produxisse certum est, ex dicta lege apud Julianum. ubi ipse scribit: *Ego discendi cupiditate quam solam vivendi rationem optimam in octavum septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum ejus sententiae quam dixisse fertur Julianus,* οὗτοι ἔτερον πόδα καὶ τὴ σωρῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βγλοίμεν. Et philosophiæ Stoicæ præceptionibus imbuitum fuisse declarant verba legis rerum mixtura D. de usurpat. & usucap. quæ Senecæ doctrinam sapiunt libri 2. Natural. quest. cap. 2. Is

est qui Magistratum & Jurisconsultorum successionem , & quasi Juris Civilis prosapiam eleganti & brevi stylo deduxit, tantæque in Jure Civili auctoritatis fuit, ut à multis Jureconsultis , tanquam auctor sapientissimus nomineatur, & præsertim ab Ulpiano plerisque in locis; cuius tamen, ut brevitati consulamus, *legem 31 si quis à filio D. de legat.* 1. notabimus, quoniam purgatione non contemnenda illius legis hæc verba egent: *quod ita verum esset am Sextus quam Pomponius putat, si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit.* quæ sic emendanda puto: *quod ita verum esse tantum Sextus Pomponius putat &c.* ut Sextus & Pomponius non diversi sint Jurisconsulti. quis enim Sextum Jurisconsultum unquam novit? quippe eum cujus fit mentio in *l. i. D. ad Senatusc. Silan. §. 27.* rectè Anton. Augustinus hunc Sextum Pomponium esse conjicit, & Græci non Sextum sed Σέπειον legunt. Facilè autem ex librariorum ignorantia hic error nasci potuit. dictio enim, *tantum,* eodem modo quo, *tam,* scribitur, nisi linea superjecta , quod & series orationis, sensusque legis factum satis ostendunt, nam cum Sabinus scripsisset (hæc enim sunt verba Sabini) *Si quis à filio pupillo herede instituto, cum is in tutelam suam venisset, pecuniam legaverit, & à substituto herede legata repetierat: impubere filio mortuo, secundum heredem legatum non debere:*

Ulpianus scribit , Sextum Pomponium hoc verum tantum putare , si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit, veluti: *Quæ à filio meo legavi, quæque eum dare jussi, si mihi heres esset, id heres meus iisdem diebus dato,* & non aliter ; Pomponius enim ad Sabinum libros edidit , ut infra dicemus. Cæterum Sextus Pomponius à Junio Diophanto per epistolam consultus est, quæ extat in *I. ult. D. de minor.* Labeonisque sectam minime probavit , ut ex lib. 35. ad *Sabin.* colligitur. Reliquit autem eximia doctrinæ suæ monumenta non per pauca. Hæc in indice Justinianeo recensentur.

AD Q. MUTIUM LECTIONUM LIB. XXXIX.
 Et index Græcus habet βιβλία τετράντα τρία. Politianus tamen legit undequadraginta. Ad hos libros referenda est *I. quod autem D. de servit. urb. præd.* cuius inscriptio est ejusmodi: *Pomponius lib. xxvj. ad Quintum Mutium. & lex Q. Mutius D. de act. empt.* Ex his libris illud est quod refert Ulpianus in *I. Juris gentium §. adeo D. de pact.* Pomponium sensisse, posse in parte recedi ab emptione quasi répétita partis emptione, & in *I. sicut §. apud D. si servit. vindic. ex xl. libro,* non licere agere, ut quis possit fumum non gravem facere in suo. * Ex his etiam libris desumptas puto *I. 1. & 2. D. de annuis legat.* quamvis in vulgatis codicibus Ulpiano tribuantur, cum in meo manuscripto exemplari Pom-

90 DE JURISPERITIS.

ponii sint, stilumque ipsius maximè redoleant. Labittus quidem ad Pomponium ex lib. 5. ad Sabinum primam refert, ad Ulpianum vero secundam.

* AD SABINUM LIB. XXXV.

EPISTOLARUM LIB. XX.

VARIARUM LECTIONUM LIB. XV.

Martianus tamen in l. 2. *D. quibus in caus. pig. vel hypoth.* meminit lib. 40. variarum lectionum Pomponii, quam ideo mendosam puto, legendumque lib. quartodecimo, ut libri tertii-decimi mentio sit in l. 5. quæ est ejusdem Martiani, & ex quo *lex 7.* desumpta est. in decimoenim tertio, & decimoquarto libro Pomponius de jure hypothecæ & pignoris tractavit. Quædam autem in his libris ad Edictum notata fuisse indicat inscriptio legis in prædiis *D. in quibus causis pign. vel hypoth. tac. contrah.* quæ est hujusmodi: Pomponius libro xij. ad Edictum ex variis lectionibus, qui libri aliquando *Ad edictum tantum vocantur*, ut in l. xiii. §. 2. *D. de pignor.*

AD PLAUTIUM LIB. VII.

FIDEICOMMISSORUM LIB. V.

SENATUSCONSULTORUM LIB. V.

REGULARUM LIB. SINGUL.

In indice Græco scriptum est βίβλιον ἐν. Ad hunc librum Marcellum notas scripsisse, appareat ex

inscriptione *l. furiosus D. de acquir. hered.* ubi ita scriptum est: *Marcellus libro singulari Regularum Pomponii.*

'ΕΓΧΕΙΠΙΔΙΟΥ LIB. II.

Scripsisse etiam alium librum singularem Enchiridii, arguitur ex inscriptione *legis 2. D. de orig. jur. & l. 2. D. de justit. & jure.*

Præter tamen eos libros qui in indice Justiniæo Pomponio tribuuntur, scripsit

LIBRUM SINGULAREM DE TACITIS
FIDEICOMMISSIS.

Ex quo desumpta est *l. pupillus D. de verb. signific.*

LIBROS AD EDICTUM.

quorum sextus citatur ab Ulpiano in *l. juris gentium §. adeo D. de pact.* septuagesimus nonus in *l. i. §. Pomponius D. de Carbon. Edicto*, & fortasse libri *lx. & lxxxiii.* qui citantur ab Ulpiano in *l. quod in herede §. 2. D. de tributor. act.* & in *l. i. D. si quid in fraud. patron.* §. 14. non annotato loco, ad hos referri possunt. Ea quidem quæ de Pomponio afferuntur ab Ulpiano in *l. i. D. ne quis eum qui in jus voc.* ex libris quos ad Edictum scripsit, desumpta sunt. Meminit idem Ulpianus *lib. viii. Pomponii.*

DE STIPULATIONIBUS.

in *l. hoc Senatusc. §. fin. D. de usufr. earum rerum quæ usu.*

ABURNIUS VALENS.

JAvoleno Prisco successisse Aburnium Valens, Pomponius ait in dicta *l. 2. D. de orig. jur.* quem Antoninum Pium in consilio habuisse Capitolinus refert. Fasti meminerunt Caii Valentis, qui Consul fuit anno urb. conditæ octingentesimo & quinquagesimo, ut scribit Eutropius *lib. 8.* cum C. Antistio, sub quibus Domitianum Imperatorem occisum, tradit Dion in Domitiano. Cuspinianus Cassiodori in commentariis nostrum esse putat, ejusque familiaritate usum Antoninum Pium, hoc Capitolini citato loco, ut auguror, inductus, eum tamen alium fuisse ab hoc nostro arbitror; Cajus enim Valens Imperium Antonini non attigit, cum eum nonaginta annos habentem in Consulatu mortuum esse scribat Dion in Domitiano, eodem anno quo Domitianus occisus est; noster autem Valens quinquaginta post Domitianum annis consuluit Pio Imperatori. quam obrem dicendum est, hunc potius esse, ad quem scribit Plinius *lib. 4. epist.* qui Trajani temporibus vixit, eumque sic alloquitur: *Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te præceptis, vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quæ ratio hujus epistolæ fuit. quæ oratio hominis est senis,*

ado-

adolescentem in causis forensibus non multum versatum adhortantis. Nec credendum Bernardino Rutilio, qui Aburnium & Valentem duos esse putat; minusque, cum Valentem à Capitolino Salvium dici existimat, non enim apud Capitolinum hæc dictio *Salvius* ad Valentem, sed ad Salvium Julianum referenda est, quem ad Divi Pii tempora pervenisse, ejusque consilio assedit, certissimum est ex his, quæ supra diximus in Juliano. Libri ejus recesentur in indice.

FIDEICOMMISSORUM LIB. SEPTEM.

Ad quos referenda sunt, quæ apud Aburnium Valentem relata invenisse scribit Paulus in l. 78.
§. cum vir D. de legat. 3. Hunc etiam

ACTIONUM LIBROS

composuisse putat Labittus, ex inscriptione l. fin. D. ut in posses. legatorum eatur: quæ tamen in vulgaribus codicibus tribuitur Javoleno. Hujus denique Valentis meminit Paulus in l. debitor 82. §. servo alieno D. de legat. 2. & in lege si heres 25. D. de fideicom. libert.

VOLUSIUS MÆTIANUS.

ANgelus Politianus epistolarum lib. 5. ad Jacobum Modestum, scribit Volusium Antonini Pii præceptorem fuisse. Capitolinus quidem auctor est, cum quid Antoninus Pius de jure

jure sanciret, habuisse hunc Mætianum in con-
filio, atque ab eo M. Antoninum Philosophum
jus civile didicisse. Cujus, & L. Ælii Com-
modi Veri præclarum extat rescriptum apud
Ulpianum in *l. Divi D. de jure patron.* cuius hæc
sunt verba: *Sed & Volusius Mætianus amicus
noster & Juris Civilis præter veterem & bene
fundatam peritiam anxie diligens, religionere.
scripti nostri ductus est, nepotem, neque verbis ne-
que sententia legis aut Edicti Prætoris, ex per-
sona vel nota patris sui excludi à bonis aviti lib-
erti. ex quo rescripto qualis, quantusque vir
fuerit Volusius, existimari potest, licet nulla
extarent doctrinæ ejus monumenta.* Extat
aliud DD. fratrum ad Mætianum rescriptum in
l. 27. D. de liber. causa, si Fradrinei codicis le-
ctionem sequamur. quæ quidem si vera est, ut
veram puto, eum Consulen fuisse, saltem suf-
fектum, colligere possumus ex ipsius rescripti
verbis. Cæterum Cassianæ sectæ fuit, quod ex
scriptis ipsius constat: & Julianum, qui Cassia-
nus fuit, suum ipse appellat in *l. xxx. D. ad leg.
Falcid.* Ab Antonio autem Augustino Ælius
Lampridius falsi crimine damnatur, quod Mæ-
tianum inter Alexandri Severi Consiliarios re-
censeat, quem Antonini Pii & Marci tempori-
bus vixisse diximus. verum, simile veri non est
Lampridium, qui locupletissimos hujus rei au-
tores affert Acholium & Maximum, tam igno-
ran-

LIBER PRIMUS. 95

ranter hac in re lapsus fuisse. existimo itaque dictionem *Mætianus* apud Lampridium corruptam esse, legendumque *Metius*, ut intelligatur de Metio Jurisconsulto illo, qui auctor est l. 5. *D. de jure fisci*; Marcum enim Metium sub Alexandro floruisse, & Consulem cum P. Turpilio Dextro fuisse, testatur vetus inscriptio relata ab Onuphrio lib. 2. Fastorum. Nonnullos autem de jure libros scripsit, quorum in indice Justiniane hi referuntur.

FIDEICOMMISSORUM LIB. XVI.

Citatur ab Ulpiano liber tertius quæstionum de fideicommissis in l. si dominus *D. de usufr.* & à Javoleno liber quæstionum in l. *Pannonius* 86. *D. de adquir. hered.* qui alias à libris fideicommissorum est. In eodem indice describuntur ejusdem Mætiani

PUBLICORUM LIB. XIV.

Præter hos scripsit etiam

AD LEG. RHODIAM LIB. I.

quem librum vulgares indices non habent, eumque Politianus ipse prætermisit. Ex eo desumpta est l. *ἀξιωτις D. ad leg. Rhod. de jactu.* Notandum tamen, Mætianum non tantum de jactu, in suo libro tractare, sicut tractatur in hoc tit. Pandectarum; jactus enim tantum est caput legis Rhodiæ, Mætianus autem hoc in libro suo, universam legem Rhodiam interpretatur, ac proinde omnia navalia commercia

ex-

explicat; lex siquidem Rhodia auctore Isidoro lib. v. cap. xvij. est navalium commerciorum, & Antoninus Imperator non tantum de jactu, sed de rebus nauticis legem Rhodiam præscriptam tradit, & Cicero testatur lib. i. de invent. legem apud Rhodios esse, ut si qua rostrata in portu navis deprehensa sit, publicetur. Non mirum autem si de rebus nauticis tractare volens Mætianus, ad Rhodiam legem scripserit, nam ab Imperatore Antonino, domina maris appellatur. Εγώ μάρ, inquit, οὐτούς κύριος, εἰ νόμος τὸν θαλάσσης, i. *Ego quidem mundi dominus: hæc vero lex maris.* & ut Constantinus Harmenopulus scribit, lib. 2. prompt. tit. II. τὰ ναυτικὰ τάξις, ἡ οὖτα κατὰ θάλασσαν κρίνεται, Ποδίῳ τέληται νόμος. i. *Omnia nautica & maritima negotia Rhodia definiuntur lege.*

Scripsit etiam Mætianus librum

DE ASSE ET PARTIBUS EJUS,
qui adhuc extat. Libri ejus à Paulo Jurise.
maxime probati sunt.

JULIUS MAURITIANUS.

A Lexandro Severo Mauritianum fuisse in consilio, Lampridius ait. Ejus etiam mentionem facit Ulpianus, tit. xij. de cœlibe orbo & solit. patre. Ejus libri in indice Justiniani scribuntur

AD LEGES LIB. SEX.

Labittus refert legem iii. de Edendo ad secundum librum Mauriciani de Pœnis, qui tamen vulgo tribuitur Modestino.

NOTAS IN JULIANUM

scripsit, ut constat ex l. jurisgentium 7. §. 2. D. de pact. l. sed & si quid 25. §. 1. vers. quid ergo D. de usufr. easque in libros Digestorum Juliani factas puto.

TERENTIUS CLEMENS.

Cassiodorus Clementis mentionem facit, Consulemque ponit cum Tertullo, Severo imperante, quibus Consulibus oratio Severi in Senatu recitata est anno ab urbe cond. 944. Idib. Juniiis, qua prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica, vel suburbana distrahere, auctore Ulpiano in l. 1. D. de reb. eorum qui sub tut. Citatur à Pomponio in l. Labeo 21. D. de statulib. Pacuvius, sive Paetumejus Clemens Jurisconsultus, referens quandam Constitutionem Antonini Imperatoris: qui quidem an noster sit, cogitandum relinquo. Terentius autem Juliani sectator fuit, ut appareat ex lege 6. D. de vulg. & pupill. & ex l. 31. D. qui & à quib. manum. In indice Justinianeo referuntur ejus

AD LEGES LIB. XX.

G

AFRI-

AFRICANUS.

Gravis & subtilis fuit in scribendo Africanus, nec fere lex ulla est ex ejus libris de prompta in Pandectis, quæ non difficilis sit, & perobscura. Scribit autem Lampridius in *Alexandro*, c. 68. eum Papiniani discipulum fuisse, ejusq; consilio Alexandrum Imperatorem usum; qua propter alium existimo ab Africano illo, quem cum Crispino Cos. primum, & secundum cum Trajano *vii*. Cassiodori Chronicon habet, sed eum Africanum esse, quem subscriptio *leg. 13. C. de pac*t*.* & Damasus in vita sancti Fabiani cum Maximino Imperatore Cos. produnt: hoc que ex serie temporum satis constat. neque me in aliam sententiam adducunt Cujacii verba in tractatu *i.* ad *African.* qui Sextum Cæciliū Africanum, cui consulenti Julianus respondisse fertur in *l. 3. D. de agnosc. lib.* nostrum esse putat, quod in *l. cum servus 39. D. de legat. i.* ita scriptum sit: *Africanus libro xx. Epistolarum apud Julianum querit.* nam Africanus ille, cui consulenti Julianus respondit, is existimandus est, quem Consulem suprà cum Trajano diximus. Nec quidem video cur Africanus, qui à Lampridio commemoratur, aliis à nostro existimari debeat: vel cur, ut quidam scribunt, allucinatum Lampridium in commemorando eo inter Papi-
nianī

niani discipulos dicamus, cum hac in re tantum auctorem errasse verisimile non sit, qui sub Constantini Imperio vixerit, & Acholium, Maximumque Marium hujus rei auctores locupletes habeat: quinimo hæc legis *cum servus* verba: *Africanus libro xx. Epistolarum apud Julianum querit*, non eum putaverim habere sensum, ut Julianum Africanus consuluerit, abhorrent enim ab hac explicatione ipsius legis, quæ sequuntur verba, *putatque sumptum præstandum*. quibus satis significatur, non esse cur de ea facti specie Africanus Julianum per epistolam consuluisse videatur, de qua ipse haud cunctanter sententiam exponit suam, sed magis, ut Africanus hoc in libro quæstionem à Juliano agitatam retulerit, & in ejus discussione judicium adhibuerit suum. quæstiones enim Julianum tractasse nos docet *lex i. D. de tutel. & rat. distrah.* & Paulus in *l. 45. D. de act. empt. sententiam nostram confirmat*, cum ait Africanum referre, Julianum agitasse quæstionem de præstatione servi, quam movet idem Africanus in *d. l. cum servus de legat. I. & in l. si serv. 31. D. de pign. act. quæ ex Africani lib. 8. Quæstionum de sumpta est. ex qua, & ex l. 19. D. ad Senatusc. Velleian.* quæ ex Africani lib. 4. Quæstionum est, colligitur hos libros quæstionum, ad Juliani scripta maxime spectasse. Atque ex his non hariolabimur, si dixerimus, hæc verba di-

100 DE JURISPERITIS.

Etæ legis *cum servus*. libro xx. Epistolarum mendosa esse , reponendumque libro ix. Quæstionum. nec enim alius ex Epistolarum libris locus in Pandectis invenitur , cum tamem Africani librorum multa & frequens mentio fiat : nec in ipso indice Justinianeo alii, præter Quæstiones, libri recensentur ; præterea satis manifestum est , ex libris quæstionum Africani hæc verba *l. cum servus* desumpta esse , si illis prima verba *l. 45. D. de act. empti* conjungamus : quæ ex libris quæstionum Africani , nec tyro quidem dubitabit esse. in his enim quæstionum libris, de servo legato Africanum tractasse appareat ex *l. xx. D. de manum. testam.* Hæc dicere volui non ut aliquid veteris amici , atque in eadem urbe nati & alti , laudi & existimationi , quæ semper à me nec obscuro nec vario sermone prædicabitur , quicquam detractum velim : sed ut quid de ea re sentiam , apud studiosorum animos testatum relinquerem. Cæterum Julii Africani oratoris meminit Quintilianus *lib. 10. c. 1.* quem in cura verborum parum modicum tradit. & D. Hieronymus in Catal. auctorum Ecclesiast. Julianum Africanum inter eos auctores nominat , cuius quinque de temporibus volumina extitisse suis temporibus scribit , eumque sub Imperatore M. Aurelio Antonino , qui Macrino successerat , legationem pro instauratione urbis Emaus, quæ postea Nicopolis vocata est,

est, suscepisse testatur. Recensentur autem Africani in indice Justinianeo

QUÆSTIONUM LIB. IX.

de quibus supra diximus. Illud tantum addam, tractasse libro quinto de lege Falcidia, ex quo desumpta est *l qui quadringenta 88. D. ad leg. Falcid.* eumque nonnulli in computatione §. *qui ducenta*, maxime errasse calumniati sunt. quem tamen fortissime tuetur Alciatus lib. 6. *Paradox. cap. 6.*

ULPIUS MARCELLUS.

Antonino Pio Marcellum familiarem fuisse certum est. ideoque *lex Antoninus D. de fideic. libert.* non Martiano sed Marcello adscribenda est, quod satis innuunt verba illa: *Antoninus Augustus noster*; nam Martianum sub Alexandro Severo, non sub Antonino Lampadius ponit. Marcelli filius fuit, qui sub Domitiano adhuc juvenis apud Centumvirolos eloquentiæ fama vigebat, & rei militaris non imperitus erat, auctore Statio Papinio lib. 4. *Sylvarum* & his versibus ad eum scriptis:

Cessat centeni moderatrix judicis hasta.

*Qua tibi sublimi jam nunc celeberrima fama,
Eminet, & juvenes facundia præterit annos.*

Et postea adjicit:

— *Nec enim tibi sola potentis*
G 3 Elo-

Eloquii virtus; sunt membra accommoda betlis &c.

Hunc hominem modestum, & frugi, Dion Nicæus appellat in *Commodo*, & Zonaras ἄδωρότατον, & ἀνδρα ἴγκρατης τε ζῶντα, καὶ σπανιωτάτους. cuius abstinentiæ maximum exemplum tradit; ne enim pane satiaretur, non recentem, sed ante multos dies coctum, & ut ipse loquitur, πολυημέρον τε καὶ παλαιότατον edebat. Dignitates autem amplissimas consequutus est; Legatus enim Cæsaris fuit, & Præfectus Prætorio Pannoniæ inferioris: Virtutique & Honori, hoc honore fungens, votum sacravit, ut appareat ex hoc vetusto titulo.

VIRTUTI.

E.T.

HONORI. L.

ULPIUS. MARCELLUS.

LEG. AUG.

PR. PR.

PANNON. INF.

V. S.

hocque credo fecisse, quod Marcellus gentilis suus, ædes Virtuti, & Honori sacraverat auctore Valerio lib. I. cap. I. Præturam etiam exercuit, in qua, teste Suida, vigilantiam suam maximè ostentare studuit; ut enim totam noctem lucubrasse videretur: eaque de causa nec alius quisquam familiarium suorum dormiret, duodenos codicillos, quales è tilia confici solebant, quolibet penè vespere conscribebat, & man-

mandabat, ut alii aliis horis aliquibus afferrentur, ut quasi pervigil admirationi esset. Tantæ autem doctrinæ & auctoritatis in jure fuit, ut Ulpianum sententiam suam hujus auctoritate roborasse Justinianus referat in l. penult. C. de condit. indeb. Cassianorum partes sequutus est, quod cum ex doctrinæ suæ monumentis apparet: tum quod Julianum, qui Cassianus fuit, suum appellat in l. 85. D. de condit. & demonstr. A Scauro per epistolam consultus fuit in l. x. D. de servit. urban. præd. Scriptorum autem Marcelli in indice Justinianeo hæc extant.

DIGESTORUM LIB. XXXV.

vel ut in aliis codicibus xxxi. vel ut in indice Græco βιβλία τετράκοντα. in quibus omnibus vel erratum est, vel in inscriptione legis 2. D. de capt. & postlim. revers. quæ ex libro xxxix. Digestorum decerpta est. Septimo autem horum Digg. libro, Marcellus multa videtur scripsisse de donationibus inter virum & uxorem factis, ex l. 5. §. pen. ex l. 7. §. 1. & ex l. Sulpitius 49. D. de donat. inter virum & uxor. quam tamen ultimam falsò quidam ex libro 7. Martiani Digestorum putant.

AD LEGES LIB. VI.

RESPONSORUM LIB. UNUS.

Multa etiam scripsit Marcellus, quæ non sunt in indice Justiniani comprehensa. Libros

DE OFFICIO CONSULIS,

quorum quintus citatur in l. i. §. fin. D. ne de statu def. post quinq. Quædam etiam ad librum singularem regularum Pomponii notasse videtur ex inscriptione leg. furiosus 63. D. de aequir. hered. Notas etiam scripsisse in libros Digestorum Juliani, eumque sæpiissime reprehendisse apparet ex l. 9. §. 8. & ex inscript. l. xi. D. quod met. causa gest. & ad eas notas pertinere puto ea, quæ traduntur ab Ulpiano lib. xvii. ad Edict. in l. xii. §. Julianus D. de usufr. ubi diversam eorum sententiam recenset Ulpianus: Juliano conditionem furtivam soli proprietario competere: Marcello vero fructuario, dicentibus. quam obrem alii Jurisconsulti, cum quid verissimum in Jure ostendere volunt, Julianum hoc dicere, & Marcellum consentire scribunt in l. si servus 27. §. servi autem occ. 3. D. ad leg. Aquil. & l. 2. in fine D. de noxal. act.

CERVIDIUS SCÆVOLA.

Hujus consilia M. Antoninum Philosophum sæpe adjuverunt. Habuit secum, inquit Capitolinus, præfectos, quorum & auctoritate & periculo semper jura dictavit; usus est Scævola præcipue Jurisperito. Modestinus eum appellat juris coryphæum in l. scire 13. §. 2. vers. sed et si maxime D. de excus. tut. Paulus in l. qui plures lib. 38. §. fin. D. de vulg. & Theodosius in

in suo Codice tit. *de test.* & *codic.* prudentissimum omnium Jurisconsultorum, Tryphonius nostrum Scævolam in *l. xii. D. de distract.* pign. & Paulus in *l. 56. §. 3. D. de jure dot.* Severi Imperatoris præceptorem fuisse eum, tradit Angelus Politianus *Epiſtol. lib. 5.* Hunc autem Q Cervidium Scævolam ex gente Q Mutii veteris Jurisconsulti fuisse Cujacius putat in *l. si aliena D. de usurpat.* & *usucap.* hoc cognomine Scævolæ, ni fallor, hallucinatus non enim ex cognomine gens, sed ex nomine dignoscitur; quum autem hic Cervidii, non Mutii nomen habeat, diversæ genti sine dubio adscribendus est: nec magis Quinti Mutii gentilis esse potest; quamvis enim non ignorem multos diversæ etiam gentis, gentiles esse vocatos: hoc tamen fiebat, quod simili nomine appellarentur, sicut; Cicero *lib. 1. Tuscul.* scribit se gentilem Servii Tullii Regis, quod uterque Tullii nomine ute-
retur. quod quidem in hoc Cervidio dici non potest, qui Mutii nomen non habuit. Apud Festum *gentilis* dicitur is qui simili nomine ap-
pellatur. Cæterum hunc Cervidium non Servidium, contra Haloandri & Alciati opinionem Antonius Augustinus recte putat libro singulari
ad Modestinum, in Græco enim exemplari
Kepelid. & scribitur. Proculeianus autem fuit, ut patet ex *l. quidam referunt D. de jure codic.* Hic est Scævola, qui tractatum de postumis nepoti-

būs instituendis, cuius pars extat in *l. Gallus D. de lib. & post.* breviter, & concise more suo conscripsit. Et quanquam secundum ea quæ proponerentur respondere & cavere soleret: rem tamen non tam ad verba, quam ad eam quæ ex verbis intelligi poterat æquitatem, deflectebat. Et præ cæteris Jureconsultis intra terminos Juris Civilis se continuuit, ut omnes quæstiones, præter eas, quæ juris erant, contempsérunt. Alciatus autem *lib. 4. cap. 1.* parergōn putat eum irrideri à Claudio; cum enim quidam rogatus esset, ut Titiæ hereditatem restitueret, acceptis ab ea centum nummis, eaque decessisset, antequam daret centum; & quæsitum esset, an heres ejus offerendo centum, fideicommissum consequi posset: Scævola respondit, heredem conditioni parere non posse; Claudio autem qui notas in Scævolam scripsit: *Magno*, inquit, *ingenio* respondit *Scævola de jure aperto*, cum posset dubitari, an in proposito conditio esset *l. à testatore 109. D. de condit. & demonstrat.* Scævolæ denique in indice Justinianeo hi libri numerantur.

QUESTIONUM LIB. XX.

quæstionum variarum vocat Martianus in *l. 1. D. quæ respign. vel hypoth.* Ad has quæstiones pertinere videntur ea, de quibus Paulus in *l. cum quidam D. de liber. & post.* ait Scævolam in disputando differuisse. Ad eum referenda sunt,

quæ

LIBER PRIMUS. 107

quæ Ulpianus in l. 10. *D. de usurp. & usuc.* Scævolam scripsisse tradit: quamvis Q. Mutium Scævolam idem dixisse Cicero de finibus testetur.

RESPONSORUM LIB. VI.

REGULARUM LIB. IV.

QUÆSTIONUM PUBLICE TRACTATARUM liber scilicet singularis, ut in indice scriptum est Græco, βιβλιον εν. Ex hoc autem libro accepisse Ulpianum conjici potest ea, quæ ipse scripsit in l. mulier quæ duobus 22. *D. ad Trebell.* Scævolam retulisse de quadam facti specie, de qua Marcus Imperator in auditorio judicaverat.

DE QUÆSTIONE FAMILIÆ

LIB. SINGULARIS.

Ad hunc librum pertinere existimo, quæ de Scævola tradit Ulpianus in l. iii. §. eleganter 30. *D. ad Senatusc. Syllan.*

DIGESTORUM LIBRI QUADRAGINTA.

Horum librorum Scævola, in quibus quædam etiam ad Julianum notavit, mentio fit in l. si pactum 54. *D. de paet.* cuius legis inscriptio hæc est: *Scævola apud Julianum lib. xxxii. Digestorum notat.* & in l. si in venditione *D. de peric.* & commode rei vend. libro 7. *Digest. Juliani sententiam notat:* & ad hos libros referenda sunt hæc Martiani verba: *Et Scævola notat in l. filius familiæ 114. D. de legat. i.* Ad Marcellum etiam

in

in his notas scripsisse constat ex l. xi. § .6. *D. de donat. inter virum & uxor.* Quædam etiam ad Sabinum notasse non male colligi potest ex Paulo in l. xix. *D. de negot. gest.* Variavit aliquando Scævola in l. 23. *D. de acquir. rerum dominio;* quod Cujacius lib. 4. Observat. cap. 1. animadvertisit.

FLORENTINUS.

Florentinum cum Ulpiano, Paulo, & cæteris Papiniani discipulis, qui à Lampridio nominantur, Alexander Severus in consilio habuit. Nominantur autem tantum hujus in indice Justinianeo

INSTITUTIONUM LIBRI XII.

TITUS CAIUS.

Fuisse hunc Juris auctorem Grammaticis familiarem, plerisque ignotum non est; & maxime Servio, ut ex illius verbis ad hos Virgilii versus appareret:

*Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?*
Homericae tamen lectioni eum deditum male colligit Cujacius xi. Obs. 38. ex his verbis Servii Virgilii interpretis 3. Georg. *Apud majores omne mercimonium in permutatione constabat,*
quod

quod & Cajus Homerico confirmat exemplo. non enim hæc de Tito Cajo intelligenda esse, sed de Cajo Cassio supra docuimus in Proculo. Vixisse autem hunc Cajum Hadriani Imperatoris temporibus, scriptis ipse suis testatus est in l. utrum D. de reb. dub. quam haud dubie, & ex Pandectis Florentinis, & aliis impressis codicibus Caji esse constat; suaque ætate reperta est mulier, quæ uno fœtu quinque liberos enixa est: *Et nostra quidem ætate, inquit, Serapia Alexandrina mulier ad D. Hadrianum perducta est cum quinque liberis, quos uno fœtu enixa est.* quibus ex verbis apparet, Cajum hæc scripsisse Hadriano jam mortuo, & inter Divos illos fictitios relato, & consecrato. Sed an si sit Ælius ille Hadrianus ex consobrina Trajani natus, xv. Romanorum Imperator: an vero Antoninus Pius, Hadriani nomine à Cajo hic intelligatur, quæri potest. sæpe enim Hadrianus in Jure pro Anton. Pio sumi videtur, ut in l. si de vi 37. D. de judic. quod Callistratus Hadrianum scripsisse ait: *Si de vi & possessione quæratur, prius cognoscendum de vi quam de proprietate rei,* Martianus ad Pii rescriptum refert in l. qui cætu D. ad leg. Jul. de vi publ. Papinianus quoque in l. deducta 58. §. 3. ad Senat. Trebell. & in l. acceptis 93. D. ad leg. Falcid. scribit Hadrianum rescripsisse: *Eum qui centum nummis acceptis hereditatem restituere rogatus est, totam pecuniam jure Falci-*
diæ

diæ percipere videri, id ipsum constituisse Pium Imperatorem Martianus ait in *l. in quartam* 91. *D. ad leg. Falc.* Huic simile est, quod à Cujacio colligitur in titulo de Senatusc. Tertulliano ex *l. inter fidejussores* 26. *D. de fid. j. si* conjungatur lex *si testamentum* 49. *eod. tit.* Sed mihi ista quæstio non faciles explicatus habere videtur; nam & duo esse diversorum Imperatorum rescripta illa, quorum Callistratus & Martianus meminerunt, asseverari potest: licet utrumque τῷ καὶ τῷ δεσμῷ λόγῳ scriptum legatur. Quod quidem Antonium Augustinum *lib. 4. cap. xvi.* adeo hærere fecit, ut de ea re differere maluerit, quam judicium proferre suum; fierique potuit, in simili specie eadem Pium Imperatorem constituisse, quæ antea Ælius Hadrianus constituerat. & quanquam non sim nescius, Antoninum Pium Hadriano mortuo prænomina *Imperatoris Cæsar*is Hadriani filii, *Trajani Parthici* nepotis, atque omnes Imperii titulos, & insignia suscepisse: nunquam tamen aliena nomina Imperatoribus tribuuntur, nisi ab eis, qui sub eorum imperio vixerent. Hoc, ut mea fert opinio, vel ignorasse videtur Tribonianus, vel neglexisse in §. 2. *de Senatusc. Tertul. in Instit.* cum Senatusconsultum Tertullianum Hadriani temporibus factum esse asseruit; Tertullum enim & Sacerdotem sub Antonino Pio Coss. fuisse inficiari nemo potest. Cæterum Antonius Vacca

in proœm. *Digest.* §. 1. ait se quandoque suspicatum, hunc Cajum vel Christianum fuisse, vel Christianis, qui tunc erant, judicium adjunxisse suum. eaque de causa suum à Justiniano appellatum in § *quas ex omnibus in proœmio Instit.* & in §. *lex Cornelia de publ. judic.* Caji quidem cuiusdam fit mentio à Nicephoro Calixto lib. 4. *Eccles. hist. cap. xii.* quem Christianum fuisse, & pro religione nonnulla scripta edidisse ab eo docemur; alium tamen ab hoc nostro puto: cumque potius augurarer esse, quem sub Zephelinus Romanæ urbis Episcopo, Antonino Severi filio imperante, disputationem adversus Proculum Montani sectatorem celeberrimam habuisse scribit D. Hieronymus in *Catal. script. Eccles.* Neque autem existimandum est, Cajum à Justiniano sive Tribonianus *nostrum* appellari, quod Christianus fuerit, ut Vacca arbitratur: sed quod præcipue illius scriptis fuerit delectatus in Institutionum compositione. quod ex his Tribonianus verbis satis liquet: *Quas ex omnibus antiquorum Institutionibus & præcipue ex Caji nostri tam Institutionum, quam Rerum quotidianarum, aliisque multis commentariis compositas &c.* quod etiam de Pomponio dici potest in *l. cum servus D. de stipulat. servorum.* Atque hoc certè non animadverterunt homines quidam minime mali, sed parum in his rebus versati, quarum arbitrati sunt se tenere scientiam;

cum

112 DE JURISPERITIS.

cum Cajum Justiniani familiarem dixerunt , quod *nōstrum* ipse appellarat. Nec reprehensione minus dignus Bernardinus Rutilius ab ingeniis sagacibus existimabitur , cum locum supra citatum Justiniani depravatum scribit , & vitio exemplarium nomen *Caji* in dictiōnem *nōstri* corruptum. Multos autem Cajus de jure civili libros scripsit. quorum hi in indice Justinianeo leguntur.

AD EDICTUM PROVINCIALE LIB. XXXII.

AD LEGES LIB. XV.

AD EDICTUM URBICUM QUI HABERI
POTUERUNT LIB. XII.

Politianus corrupte legit *Ad edictum publicum libri xv.* Plures enim ad Edictum Cajus libros scripsit , sed Justiniani temporibus duodecim tantum extabant. quamvis in indice Græco exaratum sit τὰ μόνα ἀριθμέτα βιβλία δέργ. Edicti autem Urbici tractationem non abs re distinxisse videtur Cajus ab Edictis Provincialibus; Provincialia siquidem Edicta erant , quæ à Proconsulibus in Provinciis Consularibus , aut à Prætoribus in Prætoriis proponebantur. Hujus Edicti explicationem per titulos fuisse distributam , ex multis legum inscriptionibus constat. Erat in eo Titulus de Publicanis l. veter. 19. D. de act. empti l. hoc Edicto 5. D. de public. & vect. Titulus de liberali causa. l. si liber 13. D. ad exhibendum. cuius tamen inscriptio non ad Edictum

Etum Urbicum, sed hoc modo concepta est : *Cajus libro ad Edictum Prætoris Urbani.* quæ quidem demonstrat, his in libris Edicta Prætorum Urbanorum explicari. Titulus etiam erat de aqua pluvia arcenda. l. sed venditor 13. D. de aqua pluv. arc. Titulus de damno infecto. l. in noxalibus 30. D. de nox. aet. l. eorum 19. D. de damn. infecto ; Titulus de re judicata. ex inscriptione, quam Labittus probat, l. intra dies 7. de re judicata. Titulus de operis novi nunciatione l. creditori. 9. D. de oper. novi nunciat. Titulus qui neque sequantur, neque ducantur. l. solutum 48. D. de verb. signific. Titulus de Testamentis. l. illa institutio 32. D. de her. instituend. Titulus de legatis. l. semper 56. D. de Regul. jur. Hi autem libri aliquando à Jureconsultis nominantur *Ad Edictum prætoris urbani.* ut appareat ex inscriptione d. leg. si liber xiii. D. ad exhib. & dictæ l. illa institutio.

AUREORUM SIVE RERUM QUOTIDIANARUM LIB. VII.

Ex his libris plurima decerpit Justinianus, vel Tribonianus in componendis Institutionum libris. & continebantur in iis actarum rerum plures species, quasi expressæ notæ hominum vitæ quotidianæ. quod ex l. maleficio 4. D. de obligat. & aet. conjicere licet. Dicuntur autem libri aureorum, vel rerum quotidianarum, non ut apud Plutarchum in vita Alexandri *Dialia,* sed ut Lucretius lib. iii. dixit *Dicta aurea,* &

114 DE JURISPERITIS.

Alpheus Avitus *libros excellentium*, qui à Prisciano citantur: & apud Constantinum Harmenopulum *lib. 1. tit. 1. §. 12.* legimus posteriores Imperatores χρυσοεγγλατούς λόγγους composuisse. Cæterum in indice Græco scriptum est tantum αὐρεῖν βιβλία ἐπίτη.

INSTITUTIONUM LIB. IV.

Extat apud Boëtium *lib. 3. in Top.* Ciceronis ex *lib. 1.* Institutionum Caji locus sane luculentus. Et earum Epitome ab Aniano Alarici consiliario composita sub Caji ipsius nomine legitur.

DODECAELTI LIB. VI.

In indice Græco δώδεκα δέλτρα βιβλία εἰ, i. duodecim tabularum libris sex. sic apud Theophilum *lex xii.* Tabularum δωδεκάδελτρον νόμον dicitur.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS LIBRI III.

DE MANUMISSIONIBUS LIBRI III.

FIDEICOMMISSORUM LIBRI DUO.

Ponuntur deinde quatuor

LIBRI SINGULARES

DE CASIBUS ENUCLEATIS,

REGULARUM,

DOTALIUM,

DE FORMULA HYPOTHECARIA.

quanquam plures illum edidisse argumento est, quod ex lib. singulari Caji ad orationem Antonini excerpta est l. si quis 60. D. de ritu nupt. ex libro

libro singulari ejusdem de assignatione libertorum l. *Senatusconsulto* 59. eod. tit. quodque in proœmio Digestorum §. 1. inter quatuor Caji libros singulares, qui in sex illis libris qui à voce magistri edocebantur ante Justiniani institutum, primus de veteri rei uxoriæ actione, secundus de Tutelis, tertius & quartus de Testamentis & legatis commemorantur. præterea inscriptio l. *Sacratiss.* 7. D. ad *Senat.* *Tertull.* est ex libro singulari Caji ad Senatusconsultum Orphicianum, & l. *in suspenso* ex libro singulari ad Senatusconf. Tertullianum.

DE CASIBUS

enucleatis, ut supra dictum est. quales autem essent illi casus, conjici fortasse potest ex l. *Neratius* 63. D. *de condic.* indeb.

REGULARUM.

DOTALIUM.

DE FORMULA HYPOTHECARIA.

vel hypothecariæ : sic liber hypothecariæ in proœmio D. §. vobis autem.

Scripsit etiam Caius notas ad libros Digestorum Juliani, ex quibus deprompta est l. si pactus 54. D. *de pact.* quorum mentio fit in l. si in venditione 10. D. *de peric.* & comm. rei vend. & apud Marcellum in l. sed interim 11. §. 6. D. *de donat.* *inter vir.* & *uxor.* Citantur etiam Commentarii Caji à Javoleno in l. si quis 54. D. *de condit.* & demonst. Sed libenter crediderim Javole-

num in dicta lege & in *l. si alieni* 78. *D. de solut. de Cajo Cassio*, cuius mentio fit in *l. 2. de orig. jur.* intellexisse. quod ex inscriptione conjicitur, quæ ex *Javoleni libro* 11. ex *Cassio* desumpta est, & ex *lib. vi.* & maxime ex *l. si hereditas* 28. *D. de statuliber.* quem enim alibi Cajum tantum vocat, hac in lege C. Cassium nominat.

VENULEIUS SATURNINUS.

Q. Claudio Venuleius Saturninus vocatur ab Antonio Augustino, ita ut diversorum Jurisconsultorum nomina uni soli tribuerit. **Q** enim Saturninus, & Claudio Venuleius Saturninus diversi sunt Jurisconsulti. In chronicis autem Cassiodori Saturninus quidam cum Gallo anno ab urbe condita 951. ponitur, Septimio Severo imperante, sed an noster sit, non facile est asseverare. Nostrum quidem Venuleium recte dicemus, quem Lampridius inter illos Jurisperitos ponit, quorum consilio Alexander Severus usus est, quique ex schola emanarunt Æmilii Papiniani. ideoque non perperam judicabimus, ad eum Alexandrum Imp. scripsisse, ex inscriptione *legis* 1. *C. quib. non objic. longi temp. præscript.* quæ sic se habet. *Imp. Alexander A. Venuleio;* & Impp. Severum & Antoninum ex *l. x. C. ex quib. causis infam. irrog.* Cæterum Græcis litteris eum impense

impense operam dedisse colligi potest ex l. xvi.
D. de pœnæ.

DOMITIUS ULPIANUS.

Domitio Ulpiano origo fuit ex Phœnico
splendidissima Tyriorum colonia, ut ipse
scribit in l. i. *D. de censibus*. sic enim, non *Phœ-
nicia*, ut vulgo, legendum recte putat Turne-
bus lib. ix. *Adversar. cap. xv.* Vixit tempori-
bus Severi, & Antonini Bassiani. atque ad hoc
tempus referenda sunt verba ipsius in l. 74. *D.
de legat. i.* *Licet Imperator noster cum patre
scripserit.* quæ enim ibi rescripsisse patrem di-
cit, in l. si *Titio lxi. §. Julianus.* Severum re-
scripsisse testatur. & de iisdem Severo & An-
tonino intelligi debent ejusdem verba l. i. §.
a præfect. 4. *D. de legat. iii.* *Quia ei quoque episto-
la D. Severi & Imperatoris nostri jus deportandi
datum est.* Utrumque nominat in l. minor 18.
D. de minor. *viginti quinque ann.* quæ quidem
Ulpianum scripsisse Antonino Bassiano solo
imperante ex eo clare liquet, quod Severo Divi
nomen apposuerit; quod Imperatoribus non
dabatur, nisi post illorum obitum, cum inter
Deos referebantur, divina solemnitate, quam
Herodianus describit libro 3. Sub Alexandro
tamen Severo Ulpianus magno in honore fuit,
& ab eo summas dignitates consequutus est.

illum enim Alexander pro tutore habuit, pri-
mum repugnante matre: deinde gratias agente;
quem saepe à militum ira objectu purpuræ sum-
mæ defendit, ut testatur Ælius Spartianus
in Alexandro Severo. quamobrem parentem
suum eum vocat Alexander in *l. 4. C. de locato.*
Non autem absque causa ab Ulpiano milites
purpuræ Imperatoriz objectu abstinuisse di-
ctum est, tanto enim honore à militibus habe-
batur purpura, ut ab iis adoraretur *l. 2. C. de*
privil. s. hol. & Procopius lib. 2. de bello Vandal.
sic scribit: *Gilimer & Bellisarius jussi ab his, qui*
Imperatoriam purpuram sustinebant, Iustinianum
suplices adoraverunt. quare adorandam no-
stram purpuram vocat Zeno in *l. 4. C. de consul.*
lib. xii. Ideo autem à militum ira Ulpianus
objectu purpuræ summæ ab Alexander defen-
sus traditur, quod attingere hanc purpuram
milites non auderent: sed tantum qui eminen-
tis potestatis erant *l. 1. C. de apparit. præf. urb.*
Alexandri etiam consiliarius fuit, atque id est,
quod Cassiodorus in Chronicis scribit, Ulpia-
num assessorem insignissimum ab Alexander
creatum esse Aniano & Maximino Consulibus,
& Eutropius *lib. 3.* simpliciter Assessorem;
Assessores siquidem Consiliarii appellantur in
l. penult. D. de offic. assiss. nec est, quod refera-
mus ad adsecuram, quam sub Papiniano præf.
præt. gessit, cum Papinianus ad Alexandri
tem-

tempora non pervenerit. quinimo Cassiodorus Adfessorem insignissimum Ulpianum creatum esse dicit , ad differentiam aliarum adfessuram , quas gesserat , ut Papiniani , vel prætoris in l. viii. *D. de manumiss. vindicta, & in l. 9. §. 3.* *D. quod met. causa gest. insignissimi enim Adfessoris nomen meretur , qui consilio Principis adsidet : quod omnium consiliorum est insigne.* Neque hujus consiliis in rerum administratione uti, Alexandro parum laudis fuit : quem maximum fuisse Imperatorem, quod Ulpiani admonitionibus in republica regenda plurimum detulerit, scribit Æl. Lampridius. Ulpiani prudentiæ, & in rebus politicis experientiæ non parvum exemplum datur ab eodem Lampridio ; cum enim Alexander constituisset apud se , omnibus officiis genus vestium proprium dare , & omnibus dignitatibus , ut à vestitu dignoscerentur , & omnibus servis, ut in populo possent agnosciri , ne quis seditiosus esset , simul ne servi ingenuis miscerentur : hoc Ulpiano displicuit dicenti plurimum rixarum fore , si faciles homines essent ad injuriam. atque ejus consilio satis esse statuit , ut Equites Romani à Senatoribus clavi qualitate discernerentur. quod prudentissime statutum. Sic Seneca lib. 1. de clementia cap. 24. *Dieta est aliquando in Senatu sententia , ut servi à liberis cultus distingueret : deinde apparet , quantum periculum immineret , si servi*

nostri numerare nos cœpissent. Quod desumptum ex Platone 6. de legibus. ἐπειδὴ δύσκολοι, inquit, τὸ θρέμμα ἀνθρωπῷ, καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκαν διεριστὸν τὸ δύλον τε ἔργῳ διορίζεσθαι, καὶ ἐλεύθερον, καὶ δεσμότην γόδαμῶς ἑυχρηστὸν ἐθέλειν ἔναντε, καὶ γίγνεσθαι: quodque apud Athenienses usitatum erat, ut colligitur ex Xenophonte lib. περὶ τῆς αθηναϊκῆς πολιτείας. Sed ut ad Ulpianum redeamus, fuit etiam sacrorum scriniorum magister, auctore Sexto Russo, & eodem Lampridio: Præfectus item annonæ, ut testatur Alexander in l. 4. C. de contrah. & committ. stipulat. Fuit denique Præfectus prætorio: qua in præfectura Alexander cuncta ei permisit, quæ ad administrationem Imperii pertinebant, & multa quæ non recte à Sardanapalo facta erant, Ulpianus emendavit auctore Dione Nicæo in Alexandro. Præfecturam autem ab Heliogabalo accepit, eique sublatam Alexander reddidit, ut prodit Sextus Aurelius Victor lib. de Cæsaribus. Ejus auditorii mentione sit ab Africano in l. Titius D. de act. empt. 4. & apud eum, cum Præfectus prætorio esset, quæsumum est: *Si impetrasset creditor à Cæsare, ut pignus possideret, idque evictum esset, an habeat pignoratitiam contrariam l. 24. D. de pignorat. act.* Flavianum autem & Chrestum interfecit, ut in præfectura eis succederet. Ipse tamen non multo post à prætorianis, qui de nocte eum invaserant, interfactus est, quanquam accurrerat

rat in Palatium , & ad ipsum Imperatorem matremque ejus confugerat. sed cum adhuc Ulpianus mortuus non esset, populus Romanus diffensione orta cum prætorianis , trium dierum spacio dimicavit magno civitatis periculo. cum enim milites populo inferiores , infœlicique prælio se usos viderent, faces undique ad incendendam urbem intulerunt : quare perterritus populus, pacem cum iis iniit. Nescio autem, cur à Calepino Ulpianus dicatur Galliarum præfecturam habuisse , cum imperfectus est: nec tamen mirum , si in hoc erraverit , cum Hadriani temporibus floruisse , & illius scriniis præfuisse dicat. Cæterum his rebus ita confessis, Epagathus, cuius præsertim scelere Ulpianus occiditus fuerat, in Ægyptum tanquam præfectus ejus provinciæ missus fuit: ne forte, si de eo Romæ supplicium fuisset sumptum, seditio aliqua concitaretur: atque ita in Cretam reductus condemnatus est , ut scriptum reliquit Dio , qui ejus vixit temporibus. & hoc Alexandri jussu factum est, ut Ulpiani mortem ulcisceretur , quem magnopere gratum jucundumque habuit. cuius amoris præter ea quæ recensuimus , apud auctores extant nonnulla vestigia. Eum enim Alexander ipse amicum suum vocat in dicta l. 4 C. de contrab. stipul. quamvis ratione præfecturæ ab Imp. sic nominatum putem. hæc enim erat formula Impp. ad præfectum urbi scriben-

122 DE JURISPERITIS.

tium: sic in *l. i. D. de appell.* Divi fratres Junium Rusticum præfectum urbi , amicum suum vocant. Sed ut ad Ulpianum revertamur , eum etiam nominat Alexander parentem suum in *l. 4. C. de locat.* Refertur præterea à Lampridio *c. 34.* cum Alexander inter suos convivaretur, aut Ulpianum , aut doctos homines adhibuisse , ut haberet fabulas litteratas, quibus se recreari dicebat , & pasci. eum siquidem assiduas quæstiones nonnunquam in viis , ambulationibus , balneis , librariorum tabernis proponere solitum fuisse tradit Athenæus *lib. 1.* Deipnosoph. quare vocatur ab eodem ὄνοματος, i. verborum observator. Et quidem illud insigne ; quod neminem Alexander solum intra palatum præter Præfectum Ulpianum vidi, eodem Lampridio auctore. Ulpianus itaque inter proceres , & principes apud Alexandrum fuit; unde Modestinus Ulpiani coœvus , eum ράτιστα appellat *lib. 2. excusat.* κράτις Οὐλπίανος τεῦται λέγει, i. princeps Ulpianus hæc dicit. sicut Homerus scripsit ἀγαθὸν διομέδην *lib. 14.* & *lib. x.* αγαθὸν Μενέλαον. & in epistolis Hippocratis , in ea Artaxerxis ad Hystanem præfectum Hellesponti , & in ea Hystanis ad Hippocratem legimus ἀριστεῖς τῆς περσικῶν, pro principibus Persarum. sic etiam Imperatores ab ipsis Jurisconsultis appellabantur , ut à Papiniano Severus & Antoninus in *l. Jurisperitos* *30. D. de excusat. tut.* Optimi & Maximi

Prin-

Principes, & in l. 8. D. de vacat. mun. & à Tryphonino in l. 39. D. de pœn. eodem modo, quo nos dicimus, Tres-haut & tres-puissant Prince. aliquando separatur *Optimi nomen à Maximo*, ut apud Pomponium in l. 2. *D. de orig. jur* dicitur *Hadrianus optimus Princeps*, & Papinius in l. ult. *D. de accusat.* sic scribit: *observandum esse optimi Principes nostri generaliter rescripsierunt.* & in l. 67. § si omessa *D. de legat.* 2. de Severo: *quam sententiam optimus quoque Imperator noster Severus sequutus est.* Aliquando etiam separatur *Maximi nomen ab Optimo*, ut apud eundem Papinianum in l. 17. *D. de quest. quod D. Marcus, ac postea Maximus princeps judicantes fecuti sunt.* Inde apud Latinos nomen *Optimas* tractum est, pro eo qui in republica primas obtinet: & apud veteres scriptores Gallicos dictionem illam *homme de bien* pro nobilibus & proceribus regni usurpatam legimus: ut ad dignitatem explicandam, non ad illum animi habitum, hoc verbum hic accipiendum sit, Romanorum imitatione, qui nobiles, *bonos* appellabant, eosque plebi opponebant, ut videre est apud Ciceronem pro Sextio: *C. Gracchus frumentariam legem ferebat, reserat jucunda plebi, repugnabant boni. & alibi. quod & sensit vulgaris interpres, qui hæc verba: οὐδέτις οὐλπιανὸς, nobilissimus Ulpianus,* interpretatus est. Et ipse Antonius Augustinus

in Modestini Latina interpretatione ~~xpd715~~
 vertit *Optimus*, vim hujusce dictio[n]is hoc in
 loco attente considerans. Non mirum autem
 est quod Modestinus Ulpianum hoc honorifi-
 centissimo titulo ornaverit. tanto enim in pre-
 cito ab eo Ulpianus habitus est, ut Proconsul
 Modestinus, de ultima Dalmatia eum consulue-
 rit. *I. si quis uxori 52 §. si quis asin 20. D. de furt.*
 Cæterum multa inveniemus in Ulpiano laude
 digna: quædam tamen vituperanda. quis enim in
 eo non damnabit Flaviani & Chresti necem, &
 inveteratum in Christianos odium? Laetantius
 enim lib. 5. *Instit. cap. xi.* scribit, septem rescripta
 principum collegisse eum in libris de Officio
 proconsulis, ut doceret, quibus pœnis affici
 operteret eos, qui se cultores Dei profiterentur.
 quod quidem admirationem non mediocrem
 nonnullis movere potest, cum Alexandro Im-
 peratori nemo amicior eo fuerit: Alexandrum
 vero non solum Christiani nominis non infecta-
 torem fuisse: sed etiam Christum ipsum in larario
 suo inter Deos habuisse & coluisse legimus apud
 Lamprid. in ejus vita: ejusq; matrem Mammæam
 doctrinæ sapientiæque Origenis, Christiani
 doctoris, maxime studiosam fuisse, apud Eu-
 sebium lib. vi. cap. xvi. *Eccles. Histor.* ideoque
 verisimile non videtur, Ulpianum tam infuso
 erga Christianos animo fuisse, quibus Alexan-
 drum favere sciebat: aut si fuerit, tam aperte
 de-

declarasse : cum aulici commutare vultum & sermonem ad sensum & voluntatem Principis soleant. verum admirationis nulla causa supere-rit , si hos libros de officio proconsulis , ante imperium Alexandri , sub Heliogabalo ab Ulpiano scriptos sciverimus ex l. observare D. de offic. procons. ex l. solent D. eod. ex l. 6. D. de legation. permultisque aliis quamvis Genebrardus in Chronologia contrarium sentire videatur. Præterea non est quod credamus, Alexandrum à Christianorum persequitione omnino absti-nuisse , ut quidam censem : licet forte ea crude-litate , qua alii Principes , adversus eos non sævierit. sic enim scriptum est in Martyrologio Romano : *Sancta Martina virgo Romæ sub Alexandro Imperatore diversis tormentorum generibus cruciata , tandem gladio martyrii pal-mam adepta est.* & 6. Non. Martii: Item Romæ plurimorum sanctorum Martyrum , qui sub Alexandro Imperatore, & Ulpiano Præfecto diu cruciati, ad extremum capitali sententia damnati sunt. nec enim hac in re constantem rationem Imperatores habuere ; sub eodem enim Prin-cipe & Christiani laudabantur , & lædeban-tur. sic Hadrianum Lampridius in ALEXANDRO scribit cogitasse Christo templum facere , eum-que inter Deos recipere , templaque in omni-bus civitatibus sine simulachris ob eam causam jussisse fieri , eum tamen in loco passionis Chri-sti,

sti, simulachrum Jovis consecrasse; Bethleemque Adonis templo prophanasse testatur Paulinus *Epist. 2. ad Severum*. Cæterum tanta fuit Ulpiani in jure civili experientia, ut ab Eutropio juris conditor appellatus sit, & à Justiniano in *novel. 97. c. 6.* sapientissimus. in *l. fin. C. de inst. vel substit.* disertissimus, & in *l. un. §. ne autem 9. C. de cad. toll.* summi ingenii vir. Fuit porro Ulpianus quidam miles temporibus Gordiani, ut appareat ex inscriptione *l. vii. C. de usufr. & habitat.* fuit & Ulpianus Rhetor: sed alii à nostro. Ulpiani Basilicam Romæ nominari scribit Bernardinus Rutilius. Multa de jure scripsit. in indice Justinianeo ejus libri numerantur.

AD EDICTUM LIB. LXXXIIII.

quorum fit mentio à Justiniano in *l. maximum vitium C. de lib. præter.* nam de Edicto prætorio verba ejus *l.* intelligi debent, ut appareat *ex l. i. D. de pecun. constit.* *ex l. si duo 16. eod. tit. & aliis:* ideoque in *l. i. D. si quis jus dic. non obtemp.* poenam ex eo Edicto post annum non dari recte dicitur, quia præatoria est: ut in *l. 24. D. de in jus voc.* Inscriptionem autem *l. i. D. si pars hered. pet.* quæ sic se habet: *Ulpianus lib. 5. ad Edictum mendosam esse existimo, reponendumque lib. 15.* hoc enim in libro continebantur omnes actiones, quæ ad hereditatis petitionem à Prætore proponebantur, ut appareat ex legibus quæ sumptæ sunt ex dicto libro Ulpiani

in tit. si pars hered. pet. & tit. de poss. hered. petit. Tribonianus enim in sua pandectarum compositione, ordinem Ulpiani sequutus est. Hos autem ad Edictum libros, ante libros ad Sabinum editos fuisse cognoscitur ex l. cum hic status 32. §. si quis spons. 27. D. de donat. inter vir. & uxor. juncta cum l. quæsum. 9. D. de sponsal.

AD SABINUM LIB. LI.

De Massurio Sabino hoc intelligendum, quem admodum docuimus supra, cum de Sabino ageremus. In his libris quædam erant, quæ effugiebant legis Miscellæ observationem, ut scribit Justinianus in l. 3. C. de ind. viduit. His autem libris totum fere jus complexus est. eos enim ad Sabini libros juris civilis scriptos puto.

AD LEGES LIB. XX.

Ex quorum xiii. desumptam credo l. 31. D. de legib. eaque ex parte, in qua leges Julia & Popæa enarrabantur, quæ multa capita continebant. Ad quas etiam Terentius Clemens libros scripsit viginti. sic enim in veteri indice Græco legitur Τερεντίς Κλαδιός ad leges βιβλία ἔκσοι. ex quorum xv. & xviii. desumptæ sunt l. si mibi 59. D. de legat. 2. & l. operis 5. D. de oper. serv. Hos autem libros ad leges Julianam & Papiam, impestante Commodo ab Ulpiano scriptos, quidam putant ex l. 45. D. de ritu nupt. quæ ex lib. iii. ad leg. Julianam & Papiam desumpta est; hæc verba: ut rescripto Imperatoris nostri, & Divi

128 DE JURISPERITIS.

*patris ejus continetur. sic interpretantes; moti
l.x. D. de in jus voc. & l. iii. §. is plane D. de suis
& legit. hered. verum hæc l. 45. ad Impp. Seve-
rum, & Antoninum ejus filium referenda est.
Quæ res nobis causam præbebit obiter notandi
legem verum. 11. pr. D. de minor. xxv. ann. men-
dosam esse hoc loco: Cæterum ex delicto in ser-
vitutem factō, domino adversus eum post liber-
tatem actio non competit, & hoc rescripto Divi
Severi continetur. expungendamque dictio-
nem, *Divi*, tanquam adulterinam. hoc enim
rescriptum est Alexandri Severi, quod refertur
in l. 1. C. de noxial. act. Alexandrum autem
Severum ab Ulpiano Divum appellari posse
non putandum, cum Ulpiano Alexander su-
pervixerit.*

DISPUTATIONUM LIB. X.

Hos libros Politianus prætermisit, ad quos
pertinere existimo duas illas quæstiones, quas
se invenisse apud Ulpianum Justinianus ait in
l. si quis duobus C. de impub. & aliis substit. &
illa quoque de quibus idem Justinianus in l. si
plures C. de condit. insert. Harum disputationum
fit mentio in inscript. legis in bonæ fidei 36. D. de
pecul. Publicas fuisse disputationes ad perennem
scientiam & memoriam agnoscitur ex l. Divo
Marco. C. de quæst.

OMNIUM TRIBUNALIUM LIB. X.
in quibusdam codicibus legitur

PRO-

Ex libro x. nulla lex desumpta est. Tribunalia Magistratum erant. Quæ autem appellantur *Omnia tribunalia* ab Ulpiano, *universa fora* dicuntur à Valentiniano & Martiano in novel. quam scribunt Storacio præf. præt. nondum edita, & à Seneca *omnia fora lib. 111. de benef.* cap. vii. Non omittemus autem, verba quædam *l. si per error. 15. D. de jurisd. omnium jud.* quæ ex lib. 2. *omnium Tribunalium* desumpta est, vulgo corrupte legi: quibus quidem restitutis verus legis sensus elicetur. Hujus itaque verba sic leguntur: *Si per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum est. nec enim ferendus est, qui dicat, eos consensisse in præsidem.* Depravatio satis appetet; quomodo enim, si alius pro alio prætor fuerit aditus, videlicet peregrinus pro urbano, in præsidem consentire potuerunt? Jacobus Cujacius, vir excelsi ingenii, & judicii, pro *in præsidem legit in præsentem.* i.e. in prætorem, quem adierunt: ut non præsidem, sed prætorem, aditum fuisse velit, his primis legis verbis motus: *Si per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus.* Sed hanc Cujacii conjecturam, ut verum dicam non probo: videturque mihi membro fano remedium adhibuisse: ulcerato autem non item; distinctionem enim illam *in præsidem* retinendam summopere affirmo, sed principium hujus legis

paululum corruptum non dubito. sicutque sanandum: *Si per errorem alius pro prætore fuerit aditus*, rejecta illa dictione *alio*, quæ ab inepto quodam glossatore notata est, & addita ex l. 2. D. de judic. ubi Ulpianus eadem referens his verbis utitur: *aut si putaverunt alium esse prætorem pro alio &c.* quæ quidem postea transcriptorum inscitia in textum redacta est; Eam autem expungendam satis ostendunt, quæ sequuntur: *Nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidem.* quæ manifestò declarant præfidem pro prætore aditum esse. Et recte quidem hac in lege Ulpianus loquitur de præside pro prætore adito: licet dicta l. 2. de judic. de prætore pro alio prætore adito tantum intelligenda sit: quod hæc l. desumpta est ex libro 2. de omnibus tribunalibus, in quibus libris Ulpianus tractat de jurisdictione omnium judicum, tam urbanorum quam provincialium. lex vero 2. de judiciis decerpta est ex libro 111. ad Edictum, quo in libro Ulpianus de prætoris jurisdictione & edicto tantum scribit.

ΠΑΝΔΕΚΤΟΥ LIB. X.

REGULARIUM LIB. VII.

FIDEICOMMISSORUM LIB. VI.

Duobus primis libris, de fideicommissis singularum rerum tractavit vid. l. 1. D. ad Sen. Trebell.

OPINIONUM LIB. VI.

Ex quinto desumpta est lex. 25. D. de adopt. cui

LIBER PRIMUS. 131

cui contraria videtur constitutio Gordiani in
l. 5. C. ne de statu defunct. in quarum legum
conciliatione nihil rectum Glossa adducit. Ego
Thalelæi explicationem veram puto: patrem
ideo apud Ulpianum movere quæstionem non
posse, quia pater passus est filiam testamento
heredes scribere, & sic emancipationem ap-
probarat, & adversus factum suum venire non
poterat.

DE ADULTERIIS LIB. V.

DE APPELLATIONIBUS LIB. IV.

DE OFFICIO CONSULIS LIB. III.

INSTITUTIONUM LIB. II.

Hos libros citat Severinus Boëtius *lib. 2. in Top. Ciceronis*, ex quibus illa esse Joannes Tilius
putat, quæ nuper ejus beneficio in vulgus ex
corpo Ulpiani sunt emissæ.

RESPONSORUM LIB. II.

Ad hos libros pertinebat responsum Ulpiani,
secundum quod Sabinæ rescripsit Alexander
Imperator in *l. 4. C. de contrah. & committ. stipul.*

AD EDICTUM ÆDILII CURULII.

Hos libros & sequentes, qui in indice Justinia-
ne reperiuntur, prætermisit Politianus.

REGULARIUM LIBER SINGULARIS.

DE CENSIBUS LIB. VI.

DE OFFICIO PROCONSULIS LIB. X.

In his libris facile crediderim enucleasse
Ulpianum tres illas difficiles & perobscuras

quæstiones, quas commemorat Justinianus in
l. sanximus 7. §. fin. C. de Senatusc. Trebell. Libri
sexti meminit *lex 1. C. de communi servo manum.*
In his autem libris, septem rescripta Princi-
pum, quibus doceret, qua pœna afficerentur
Dei veri cultores, Ulpianum collegisse supra
docuimus ex Laetantio *lib. 5. de instit. cap. xi.*
Hos autem libros expunctos ex albo cæterarum
legum fuisse à Christianis Imperatoribus existi-
mat Baronius Soranus in commentario Mar-
tyrologii: quos ego ab ipso Justiniano, sive
potius Triboniano, cum reliquis Jurisconsul-
torum libris suppressos arbitror. Ex libro ta-
men tertio hæc de Christianis referuntur in
l. 3. §. ult. D. de Decurion. *Eos qui Judaicam*
superstitutionem sequuntur, Divi Severus & An-
toninus honores adipisci permiserunt: sed &
necessitatem eis imposuerunt, quæ superstitio-
nem eorum non læderent. ubi Alciatus corrupte
exaratum putat DD. Severus & Antoninus,
reponitque *lib. iii. Dispunct. cap. viii. DD.*
Verus & Antoninus. Hos enim existimat,
per rescriptum Christianorum dogma confit-
masse, & æquales aliis in honoribus adipiscen-
dis constituisse, propter beneficium receptum
à Christianis militibus in bello Marcomann-
nico; quod tamen falsum; cum ex Julio Capi-
tolino in Marci Antonini vita Verus obiisset,
antequam M. Antoninus Marcomannos de-
bella-

bellaret. atque ita appareat Marcum Antoni-
num solum hoc edictum constituisse. Quod &
confirmat epistola, quæ extat apud Justinum in
fine secundæ apologiæ, quæ à M Aurelio Anto-
nino solo ad Senatum scripta est, de beneficio
à Christianis recepto in hoc bello. Sic Tertul-
lianus in *Apolog.* cap. 5. *Si literæ*, inquit,
Marci Aurelii gravissimi Imperatoris requiran-
tur, quibus illam Germanicam sitim Christia-
norum forte militum imbre discussam testantur
&c. Recte itaque legitur in dicta. l. 3. *DD.*
Severus & Antoninus, i. e. Septimius Severus,
& Antoninus Bassianus filius, qui simul impe-
tarunt, auctore Spartiano in *Severo*; de his enim
loquitur Tertullianus lib. ad *Scapulam*: *Nam*
& *Proculum Christianum qui Torpacion cognos-*
minabatur, Euhode& procuratorem, qui eum
per oleum aliquando curaverat, requisivit, &
in palatio suo habuit usque ad mortem ejus, quem
& *Antoninus optime noverat lacte Christiano*
educatus. Sed & clarissimas fœminas & claris-
simos viros Severus sciens hujus sectæ esse, non
modo non læsit, verum & testimonio & populo
furenti in os palam restitit. Quod autem
Tertullianus ait: *Antoninus lacte Christiano*
educatus, sic intelligendum est: quia cum in-
fans esset, collusorem Christianum habuit, ut
testatur Spartianus in ejus vita, Septennis, in-
quit, puer, de Antonino loquens, cum colluso-

rem puerum ob Iudaicam religionem gravius verberatum audiisset, neque patrem pueri, vel auctores verberum diu respexit. Adnotabimus etiam obiter Ulpianum libro supra dicto scripsisse, Imperatores Christianis non solum honores adipiscendi libertatem dedisse, sed etiam necessitatem imposuisse; respuebant enim Christiani Romanos honores, neque sibi licitum gerere putabant. Unde Tertullianus *Apolog.* cap. 45. *Ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant: Christianus vero nec aedilitatem.* Hac dñe etiam ample differit lib. de *idololatria*: *Hinc proxime disputatio oborta est, an servus Dei, aliquis dignitatis, aut potestatis administrationem capiat, &c.* quod quidem agitatum apud Christianos puto, ob eam necessitatem honores adipiscendi, ab Imperatoribus ipsis impositam.

DE SPONSALIBUS.

DE OFFICIO PRÆFECTI URBI.

DE OFFICIO PRÆFECTI VIGILUM.

DE OFFICIO CURATORIS REIPUBLICÆ.

DE OFFICIO PRÆTORIS TUTELARIS.

DE OFFICIO QUÆSTORIS.

Præter autem eos libros qui in indice Justiniano reperiuntur, in Papiniani corpus eum scripsisse Theodosius testis est locuples *in l. i. de respons. prud. Cod. Theod.* ex quibus de promulgat.

psit Tribonianus versiculum *Ulpianus notat l. liberto 31. §. 2. D. de negot. gest. & quæ Ulpiano tribuuntur in l. curatores 3. D. de administr. rerum ad civit. pertin. & in l. servum 27. D. de pignor.* Notas etiam ad Aristonem scripsisse colligitur ex *l. Aristo 9. D. de jure codicill.* Item ad Marcellum ex *l. tutor 28. §. 1. de administr. tut.* Præterea compilasse non pauca ad Minitii libros indicat *in scriptio legis vinaria 206. D. de verb. signific.*

TERTULLIANUS.

Tertullianus sive ut alii Tertylianus, maximus juris interpres fuit: ideoque hunc Justinianus vocat *interpretam juris antiqui in l. ult. C. de curat. fur.* ejusque citat *librum singularem de Castrensi peculio.* Cæterum errore labi mihi videtur Rivallius, cum putat hunc esse, quo referente Senatusconsultum Tertullianum factum est; nec vero Tertullianus ille dictus est, sed Tertullus: nec à Tertulliano substantivo nomine, Tertullianum adjectivum deduci potest. Adde quod Senatusconsultum Tertullianum factum est imperante Antonino Pio, Tertullo & Sacerdote Coss. Hic autem mentionem facit auctore Ulpiano in *l. cum quidam 30. §. suum heredem 6. D. de acquir. hered.* Pomponii Jurisconsulti, quem ad ejusdem Se-

natus consulti explicationem pertinentia quædam decrevisse idem Ulpianus scribit in *l. ii. s. 1.*
sed & si quis D. ad Sen. Tertull. qui etiam meminit hujus Tertulliani in l. sive ingenua. 2. §. tractat. 44. D. ad Senatusc. Tertull. Bernardus autem Rutilius, Joannes Fricardus, cæterique magni nominis viri, hunc Tertullianum esse existimant *Q. Septimum Florentem Tertullianum, Ecclesiasticum auctorem, cuius adhuc multa extant opera. quæ quidem opinio omnes fere jam literatorum animos opplevit.* Tantum valet apud eos eruditissimorum hominum auctoritas: quam tamen si veritas ipsa convellat, rogabo lectorem ne repugnet; sed eam animis libentibus remittat: ratio enim eorum præcipua, quamque nullaj vi labefactari posse credunt, conjectura tantum levi nititur ex verbis Eusebii *lib. 2. cap. 2. Ecclesiast. Histor.* desumpta, quæ sic se habent: *Hæc Tertullianus vir & legum & institutionum Romanarum per-*
tissimus, & inter nostros scriptores admodum
clarus. Quis autem ex iis concludet Tertullianum Christianum auctorem, eum esse Jurisconsultum, cuius fit mentio in Pandectis? nemo me hercule Dialecticus. Sicuti nec dicere possumus (nisi verba nostra omnium irrisione Judi cupiamus) Sextum Pompeium, de quo Tullius in Bruto, eum esse Jurisconsultum, quem citat Pomponius in *l. & hoc Tiber. Cæsar. 41.*

D. de

D. de hered. instit. quod illum Sextum Pompeium, præstantissimum ingenium ad summam juris civilis scientiam habere Cicero scripsérit. Nec Julianum qui Pertinacem occidit, cuius meminit Eusebius in *Chronicis*, eum esse existimamus, quem tanquam juris & perpetui edicti auctorem Pandectæ nostræ habent: licet de eo Eusebius sic scripsérit: *Pertinax occiditur Juliani jurisperiti scelere.* Porro rationibus quibusdam non omnino contemnendis moveor, ut credam Tertullianum Christianum diversum esse ab hoc nostro Jurisconsulto: & in primis quidem quod ab Ulpiano tantum citetur, eumque sententiæ suæ sèpissime assertorem habeat; simileque veri non est, Ulpianum, qui tanto odio Christianos prosequutus est, Christiani scriptoris auctoritate opinionem suam confirmare voluisse. Deinde D. Hieronymus in *Catal. auct. Ecclesiast.* Tertulliani Christiani scripta commemorans, nullum de libris *Quæstionum*, neque de *Castrensi peculio* sermonem habuit: quos tamen Jurisconsultum nostrum scripsisse certum est. Denique Christianum sub Septimio Severo floruisse satis apparet ex Cassiodori Chronicō, ubi 16. anno imperii Severi Pompeiano & Avito coss. sic scriptum est: *His coss. Tertullianus Afer Christianorum scriptor celeberrimus habetur, & ex libro i. contra Marcionem, qui quidem eum 15.*

anno imperii Septimii librum illum scripsisse nos docet, & sub Claudio Apologeticum. Originem enim & progressum religionis Christianæ ad sua tempora describens omnes Imperatores à Tiberio, cuius tempore nomen Christianum in seculum introivit, ad Verum usque recenset: quamobrem si Tertullianus noster, Christianus auctor sit, eum sub *Vero libros quæstionum*, & *de Castrensi peculio* composuisse dicendum est: scilicet antequam Christo nomen daret: quod & ipsimet verum afferunt. Tertullianum autem nostrum Pomponii Jurisconsulti mentionem facere supra diximus in *l. cum quidam. 30.*
§. suum heredem. 6. D. de acquir. hered. qui inter Papiniani discipulos numeratur à Lampridio in Alexandri Severi vita. Quo igitur pacto fieri potest, Tertullianum nostrum sub Vero juris civilis scientiam professum fuisse, & Papiniani discipuli auctoritate sententiam suam confirmasse? Papinianus enim sub Caracalla xxxvi. ætatis anno imperfectus fuit: atque ita ex serie temporum constat, Papinianum extremis Veri temporibus x. aut xi. annum tantum attigisse: qua quidem ætate eum juris scientiam publice professum, discipulosque habuisse, nemo est, qui dicere audeat. Existimarem quidem libentissime, Christianum cum nostro Jurisconsulto affinitate coniunctum fuisse, ejusque mentionem illum facere in *lib. de præscript. adversus hæret.*

hæret. cum ait, *Meus quidem propinquus ex eodem poëta, inter cætera styli otia Pinacem Cebetis explicuit.* quamvis Renatus Laurentius, quis ille fuerit, invenire se non poruisse afferat in *commentar.* Propinquum enim illum Tertulliani nomen habuisse ex eo conjicere possumus, quod alio nomine eum non designaverit: satis que notum putaverit hac appellatione: nec enim si aliud nomen habuisset, illud omisisset. Præterea auctorem illum ex his verbis *inter cætera styli otia* graviores artes & scientias, jurisprudentiam scilicet, professum fuisse manifesto apparet. Deinde juniores Tertulliano Christiano, ex ipsis verbis colligimus: quod maxime ad Tertullianum Jurisconsultum referri potest: cuius in indice hi libri reperiuntur.

QUÆSTIONUM LIBR. TRES.

Citatur Tertullianus *lib. 4. quæstionum in dicto §. suum heredem:* nec male ut puto, in indice enim Græco legitur,

QUÆSTIONUM BIBLIA 7OKTΩ.

DE CASTRENSI PECULIO LIB. UNUS.

PAPIRIUS JUSTUS.

PApirii Justi memorantur tantum
CONSTITUTIONUM LIBRI XX.
in indice Justinianeo, in quibus Antonini, &
Veri Imperatorum fratrum constitutiones puta-
verim

140 DE JURISPERITIS.

verim eum compilasse. Hujus rei conjecturam capio ex *l. Imperatores*. *D. de servit. rusticorum præd.* *l. Imperatores* *D. de servitut. urban. præd.* *l. Imperatores*. *D. de rebus auctoritate judicium possid.* *l. Imperatores* 71. *D. de contrah. empt.* *l. Imperatores*. *D. de curat. bon. dando.* *l. Imperatores*. *D. de appellat.* *l. Imperatores*. *D. de pact.* *l. Imperatores*. *D. de re jud.* *l. Imperatores*. *D. de Decurion.* *l. Imperatores*. *D. de administr. rerum ad civit. pertin.* *l. Imperatores*. *D. de pollicit.* & *ex t. imperatores* *D. ad leg.* *Jul. de annona.*

JULIUS PAULUS.

PAtavinum fuisse Julium Paulum Bartachinus scribit, testimonioque esse statuam supra ostium ædium magistratus Patavini positam. Credidi eum Tyrium fuisse: ideoque ab Ulpiano & Mammæa Alexandri uxore tanto-pere dilectum, ut semper socius Ulpiani fuerit: quem quidem cum Mammæa Tyrium fuisse supra dixi, aut ex Tyriorum colonia. Hocque confirmatur, quod in syntaxi Latinarum vocum, aliorum consilio usus sit: *Nomen*, inquit, *penus mihi traditum est, omnibus generibus dici in l. nam quod.* §. 3. *D. de penu legata;* & proprietatem verborum Latinorum ignoraverit in *l. xvii.* *D. de except.* cum servitutes, corpora appellat: verisimileque non est, Latinum hominem & do-

doctum, dictiōnum Latinarū vim non caluisse. Juvat conjecturam nostram, quod Græcas artes in explananda juris civilis scientia attulerit in l. 9. *D. de supellect. leg.* & quod in l. xii. *D. de statu hom.* Hippocratis auctoritate sententiam confirmarit suam, & dictiones Latinas per verba Græca explicuerit in l. 7. §. *hæc vox. D. de edendo.* Quæ res fortasse impulit Hotomanum in verbo *abalienare*, ut Paulum, hominem Græcum existimaverit: cuius tamen rei nullum argumentum affert. Addi potest & illud, quod Suidas scribit, Paulum Tyrium quendam, oratorem Hadriani temporibus fuisse, qui cum legationem Romæ egisset sub Hadriano, metropolim Tyrum effecit: eumque patrem nostri Pauli fuisse augurarer: & fortasse, uxore ejus in ea legatione Patavii enixa, Patavini suum esse Paulum Jurisconsultum ideo contenderunt. Unde recte apud Cujacium lib. 21. cap. 26. *Observat.* nonnulla Pauli in l. 25. *D. de probat.* ex lib. 3. desumpta observantur, quæ Græcum hominem sapiunt: ut, cum prudentem & attenuatum patrem familias, vocat *studiosum*, cum cautionem *confessionem* vocat, ut Græci διολογίαν. Male autem cum non Pauli, sed Tribonianī arguit, quod Græcum hominem sapiant. Nam & verbo *confessionis*, pro cautione usus est etiam Marcellus in l. 20. *D. de donation.* Nec eo nomine Cujacii sententia confirmatur, quod

hæc

142 DE JURISPERITIS.

hæc verba legantur : *Et vir simplicitate gaudens, aut desidiæ deditus* : quibus manifesto descriptam esse conditionem monachi tradit. hæc enim verba ad monachorum referri statum non debent : sed ad Christianos , quibus maxime infensus Paulus fuit , quos *desidiæ deditos* appellat ille , injurioso nomine : quia Christiani plerique , etiam sub imperio Septimii Severi , sub quo Paulum hos quæstionum libros scripsisse certum est , reipubl. omnia munia , tanquam rem Christiano homine indignam respuerant. Hujus rei locupletissimus auctor est Tertullianus , qui sub Severo scripsit , in *Apologet. cap. 45.* Ecce Pythagoras apud Thurios , Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant : Christiani vero nec ædilitatem , & apertius in libro de idololatria . Hinc proxime disputatio oborta est , an servus Dei alicujus dignitatis , aut potestatis administrationem capiat . quamobrem Paulus Christianos , quos magnopere oderat , *desidiæ deditos* appellat : sicuti Imperator Valens , qui monachos ut Arrianus oderat , ignavia sectatores appellat in *l. quidam 26. C. de Decurion.* Non ergo hæc verba *l. 25. D. de probat.* de monachis intelligenda sunt , ut Tribonianus tribuantur : cum nihil , quin Pauli sint , prohibere possit : ut satis aperte , ni fallor , declaravimus . Magna vero eum juris civilis scientia prædictum , cum ipsius scripta , tum de eo auctorum

etorum & Imperatorum amplissima testimonia fidem faciunt : eum enim Lampridius in Alexandro Severo jurisperitissimum appellat : Justinianus in *l.* & *si contra. C. de nupt.* virum prudentissimum , imitatus Diocletianum & Maximianum in *l. xi. C. ad leg. Cornel. de fals.* & Modestinus *lib. singulari de excusat. tut.*
 κορυφαῖον: quod vocabulum, Principem significare Ciceronis verba declarant *lib. I. de natura Deorum.* Ejus autem universæ leges ita obscuræ , ambiguæ, verborumque tenebris involutæ sunt, ut id quod de Chrysippo Cicero *de divinatione* scripsit , de Paulo dicere verissime possimus , eum totum hoc volumen impleuisse oraculis flexiloquis, & obscuris, ut interpres egeat interprete , & sors ipsa referenda sit ad sortes. Cæterum Septimii Severi Imperatoris cum Tryphonino , Messio , & Papiniano in consilio fuit : à quo sæpe dissensit , ut apparet ex *l. fin. de jure fisci.* & ex *l. 97. D. de acquir. hered.* & Antonini Caracallæ Septimii filii , à quo etiam dissensit , ut constat ex *l. c. Æmilius 38. D. de minor. xxv.* ann. verbum enim illud pronunciaavit ad Imperatorem referendum est ; leges siquidem illæ desumptæ sunt ex libris Pauli *decretorum* , sive *Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum* : ubi sæpe Paulus improbat decreta Principum. Removit autem eum ab aula Heliogabalus , hac ratione fortasse motus , quod de-

decreta ejus non probaret: revocavit tamen eum Alexander Imperator , ejusque consilio usus est, auctore Lampridio ; cum enim Alexander in animo haberet, omnibus officiis genus vestium proprium dare; & ne servi ingenuis simul miscerentur, hoc Paulo displicuit, politica illa & prudenti ratione, quam supra in Ulpiano retulimus. Itaque quod ex Lampridio diximus , Alexandrum , quod Ulpiani consiliis usus sit, ex bono Imperatore meliorem factum, addere possumus Paulum nostrum hac in laudis parte, ex Sexto Aurelio Victore lib. de Cæsaribus , qui sic scribit : *Adhuc Domitium Ulpianum, quem Heliogabalus Prætorianis præfecerat, eodem honore retinens: Pauloque inter exordia patriæ reddito, juris auctoribus, quantus erga optimos atque æqui studia esset, edocuit.* Assessorem autem se fuisse Papiniani scribit ipse in l. lecta. §. dicebam D. de reb. cred. cum Ulpiano : unus quidem ad memoriam : alter ad libellos. Postea vero Præfecti facti sunt, Severi decreto observato : qui Assessores provincias, quibus assedissent, administrare jussit, ut testatur Ælius Spartianus in Pescennio Nigro. An tamen Heliogabalus Præfectum fecerit Paulum , an Alexander : dubitatum esse scribit Lampridius in Alexandro. Filium autem Paulus habuit, ad quem libros

RECEPTARUM SENTENTIARUM

scri-

scripsit. Eum vero nomini Christiano maxime infensum is non dubitabit, qui Ulpiani coævum sociumque fuisse sciverit. quapropter ea quæ libro 5. sententiarum tit. 21. traduntur, adversus Christianam religionem ab eo scripta conjicere possumus: *Qui novas, inquit, & usu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur: honestiores deportentur, humiliores capite puniantur.* Cæterum meminit Gellius *Julii Pauli poëtæ lib. 5. noct. Attic. cap. 4.* & *lib. 19. cap. 7.* sed alius est ab hoc nostro Jurisconsulto, cuius libri, qui in indice Justinianeo reperiuntur, hi sunt:

AD EDICTUM LIB. OCTOGINTA.

Prætoris scilicet. *Libro 1.* tractavit de *jurisdictione*, & *officio magistratum*: quod & notavit Cujacius *lib. 24. cap. 6.* observat.

QUÆSTIONUM LIB. XXXIII.

Justinianus in *l. cum in antiquioribus 19. C. de jure deliber.* scribit se in his quæstionum libris, regulam hanc ad jus deliberandi pertinentem invenisse: *Filios familias paternam hereditatem transmittere, & alia quædam adjecta, quæ in ejusmodi personis præcipua essent.* Libro 1. existit quæstio illa *de cautione agitata in auditorio Papiniani Præf. præt. inter eum, & Ulpianum*, quem tamen cum reprehendit non no-

minat: sed utitur eo verbo: *Quidam dicebat*; & LIBRO. XXXII. ad *Edictum in l. 3. D. mand.* Sabini & Cassii sententiam improbans, scribit: *Quidam negaverunt*; stylo Jurisconsultis non exotico: sic Julianus in *l. 21. D. de reb. cred.* de Proculeianis ait: *quidam existimaverunt*; & Scævola in *l. 14. D. de jure cod.* *quidam referunt*. & Callistratus in *l. 82. D. de cond. & demonst.* *quidam hoc ajunt &c.* quo loquendi genero usus est Aristoteles in Platone reprehendendo, & Seneca in Aristotele, verbo *aliquis lib. iii. de ira cap. iii.* sicut in Euangeliō, quorum dicta vel facta damnantur, nomina supprimuntur: sed utitur Scriptura sacra verbo *Quidam*, vel alio simili. Cæterum Paulus non solum in Ulpiani sententia damnanda hoc verbo utitur: sed etiam cum eam probat, & laudat, ut in *l. 8. ususf. quemadm. cav.* his verbis *Quidam*, hoc de Ulpiano, & *Martianus heredi*, &c. quod ab eo factum ideo credo, aut ut in coætaneo & socio citando, omnem vel maligni animi vel adulatorii notam vitaret: vel forte Græcorum more, ut & ipsum Græcum diximus, qui de his quos maxime colebant verba facientes, verbo *αὐτὸς* vel alio utebantur: ut apud *Theophrastum in Charact. c. 3.* οὗ τὸς ἀπαιλῶντας ἐπισῆμα μηρὸν κελεῦσακέως διν αὐτὸς παρέλθῃ, & apud *Aristophanem in nebul. Act. I. Sc. II. vers. antep.*

Στ. φέρε τίς γάρ ξτοῦ γέπι δικριτός εἴη;

Μα. αὐτὸς. Στ. τίς αὐτὸς Μ. Σωκράτης.

& ibi Scholia stes. Inde illud Pythagoreorum
αὐτὸς ἐφα. Refertur autem quæstio à Nymphi-
dio proposita Paulo Juris. in l. 81. D. de con-
dit. & demonstr. quæ ex lib. 21. quæst. desum-
pta est. Justinianus etiam refert sententiam,
quam Paulum in suis quæstionibus scripsisse
tradit: *Infantem non posse ingratum à matre sua
vocari, nisi hoc fecerit odio mariti sui, ex quo
infans progenitus est*: quam tamen iniquam
judicavit.

RESPONSORUM. LIB. XXXIII.

Horum librorum meminit Justinianus in *præfa-
tione digestorum* §. 1. vers. 3o. autem anno. Ex
quibus in veterum scholis, vix decem & octo
recitabantur. Extat unum ex responsis Pauli
in l. et si 6. C. de nupt. Ex his etiam libris le-
gem 22. D. ad leg. Falcid. desumptam existi-
mo.

FIDEICOMMISSORUM. LIB. III.

Meminit LIBRI III. Justinianus in l. 1. C.
de communi servo manumisso, in quo mentio
facta erat cuiusdam *constitutionis* Severi &
Antonini; qua cogebatur socius vendere par-
tem socio servi communis, quatenus libertas
servo imponeretur: quanquam ex bonis socii
mortientis nihil consequeretur, precio constitu-
to arbitrio *Prætoris*. Atque hoc III. LIBRO.
Paulum de fideicommissariis libertatibus tra-

Etasse opinor, & Senatusconsultum Rubri-
num interpretatum fuisse ex l. 33. D. de fidei-
com. libert. ideoque legem 5. ejusdem tituli
mendosam esse puto: *Senatus Hadriani tem-*
poribus censuit, legendumque, *Senatus Trajani*
temporibus: hæc enim verba de Senatusc. Ru-
briano intelligenda sunt, quod Trajani tem-
poribus Rubrio Gallo, & Cælio Hispone Coss.
factum est l. 26. §. 7. D. de fideic. libert. qui
quidem Coss. suffecti fuere: quorum etiam
meminit Plinius.

BREVIS. EDICTI. LIB. XXIII.

Libro octavo. quæ ad Tutelarum materiam per-
tinebant, tractavit. Vocantur autem hi libri ali-
quando *Brevium*. Quamobrem conjicio *brevia*
Edicta hic collegisse Paulum, id est, quæ è re na-
ta, & ut negotia nascebantur Prætores propone-
bant: qualia erant *Edicta evocatoria*, quorum fit
mentio ab Ulpiano in l. *impueribus* 7. §. ult. D.
de suspect. tut. & l. *nonnunq.* 72. D. *de judic.* Impe-
ratorum etiam breves *constitutiones* *Brevia* vo-
cabantur, Zonaras in *concil. Carthag.* βρεβιον ἡ ἐπί-
τομὴ λέγεται, καὶ σωτερὶ γραφὴ: unde in *Nov. cv.*
de Consulibus, cap. 2. βρεβιδτορες *brevium proscri-*
ptores Imperatoriorum. Sic postea summi Ponti-
fices *Breve* appellarunt apostolicum diploma,
ceu rescriptum in parvis negotiis concessum.
quod nomen eos ab hac veteri *Edictorum bre-*
vium denominatione desumpsisse puto. Alio-
ta.

tamen modo sumitur Brevis in l. 1. de excusat.
artif. lib. x. Cod. scilicet pro notitia & quasi in-
dice; & pro rationibus privatorum in *Synopsi*
Basil. lib. 7. tit. 18. cap. 14. τὰ ἔντιδης εὖ
βρέπεια. ut in h. ult. C. de conven. fisci deb. pro char-
tula debitorum. Ne igitur existimes hos libros
ad *Edictum perpetuum* à Juliano compositum,
referendos esse: licet Justinianus in *orat. ad Se-*
natum. §. si vero, illud brevem libellum appellat.

AD PLAUTIUM LIB. DECEM ET OCTO.
aliàs; *Quæstionum ad Plautium.*

AD SABINUM LIB. SEXDECIM.

AD LEGES LIB. DECEM.
aliàs; *ad leges Julianam & Papiam.*

REGULARUM. LIB. SEPTEM.

SENTENTIARUM. SIVE. FACTORUM.

LIB. SEX.

SENTENTIARUM. RECEPTARUM. LIB.

QUINQUE.

AD. VITELLIIUM. SABINUM. LIB. QUATUOR.

AD. NERATIUM. LIB. QUATUOR.

FIDEI. COMMISSORUM. LIB. TRES.

DECRETORUM. LIB. TRES.

Decreta hujusmodi & imperiales sententiae in cognitionibus prolatæ, pro eadem re sunt acci-
pienda: quanquam enim Justinianus in quibus-
dam legum inscriptionibus tantum meminerit
Decretorum, ut in lege *Emilius* 38. D. de

150 DE JURISPERITIS.

minor. in l. fin. D. quod cum eo. in l. quædam
41. D. famil. ercisc. in aliis autem, Imperia-
lum sententiærum in cognitionibus prolatarum
tantum, ut in l. cum quærebatur 240. de verb.
signif. in aliis tamen inscriptionibus utrumque
conjunxit, ut in l. fin. D. ad Sen. Trebell. in l.
fin. D. de hered. instit. Ex quibus constat Pau-
lum, in sex libros totam hujusmodi tractatio-
nem conclusisse. sed in indice Justinianeo trium
dumtaxat librorum mentio facta est, quod his
solis Justinianus usus sit. Præter autem hos sex
libros, Paulus librum singularem

DE COGNITIONIBUS

edidit: ex quo decerpta est l. municeps. 228. D.
de verborum signif. & l. 101. D. de regul. jur. quem
imperante Caracalla composuit. Leguntur
etiam in indice,

DE. ADULTERIIS. LIB. III.

MANUALIUM. LIB. III.

INSTITUTIONUM. LIB. III.

DE. OFFICIO. PROCONSULIS. LIB. II.

AD. LEGEM. JULIAM. LIB. II.

AD. LEGEM. ÆLIAM. SENTIAM. LIB. III.

DE. JURE. FISCI. LIB. II.

AD. EDICTUM. ÆDILIJ. CURULIUM.
LIB. II.

REGULARUM. LIB. VII.

Libri singulares.

REGULARUM. ITERUM.

RE-

REGULARUM. TERTIO.

DE. POENIS. MILITUM.

DE. POENIS. OMNIUM. LEGUM.

DE. uSURIS.

DE. GRADIBUS. ET. ADFINIBUS.

DE. JURE. CODICILLORUM.

DE. EXCUSATIONIBUS. TUTELARUM.

AD. SENATUSCONSULTUM. TERTULIANUM.

Justinianus in l.lege xii.tabularum 14.C.de legit. hered. refert, Julium Paulum in libri hujus principio docuisse, impiam fuisse differentiam post xii.tabulas introductam in successione inter mares & foeminas, quantum ad adoptionis jus pertinebat. Ex his autem quæ supra diximus cum de Tertulliano scriberemus, satis liquet, non posse hoc Senatusconsultum, ad consulatum Tertulli, & Clementis referri: nam isti Coss. facti sunt Septimio Severo imperante, ut ex Fastis appareat.

AD. S. C. ORPHITIANUM.

quo liberi ad matrum intestatarum bona admittuntur, factum Orphito & Rufo Coss.

AD. REGULAM. CATONIANAM.

AD. SENATUSCONSULTUM. SYLLANIANUM. ET. CLAUDIANUM.

AD. SENATUSC. VELLEIANUM.

AD. S. C. LIBONIANUM.

DE. OFFICIO PRÆFECTI. URBI.

152 DE JURISPERITIS.

DE OFFICIO. PRÆTORIS. TUTELARIS.

DE OFFICIO. ASSESSORUM.

Hunc librum scripsit , cum assessor Papiniani erat cum Ulpiano.

DE EXTRAORDINARIIS. CRIMINIBUS.

AD HYPOTHECARIAM. FORMULAM.

AD MUNICIPALEM.

DE PUBLICIS. JUDICIIS.

DE INOFFICIOSO. TESTAMENTO.

DE CENTUMVIRALIBUS. JUDICIIS.

Apud Labittum , & Antonium Augustinum legitur *De septenviralibus Judiciis*. Causas autem de quibus cognoscebant Centumviri , enumerat Tullius lib. I. de Orat. Quemadmodum autem ea , quæ Prætores decernebant , edicta dicebantur: sic quæ Centumviri , *judicia*. Hæc autem *Centumviralia judicia* , longo tempore post oppressam rem pub remansisse constat ex Quintiliani , Pliniique Secundi libris , & viguisse etiam D. Hieronymi temporibus ex *Apologeticō ejus ad Domitionem* intelligi potest , & magnitudinem auctoritatemque *Centumviralis judicij* Justinianus ipse prædicat in l. xii. C. de petit. hered. Præcipuae autem causæ , de quibus temporibus Jurisconsultorum Centumviri cognoscebant , hæc erant: *de inofficio testamento* , & *de petitione hereditatis*. Unde Tribonianus titulo *De inofficio testamento* , subjecit titulum *De petitione hereditatis* , in Pandecta.

dectarum compilatione, & Scævola in l. 13. D. de inoffic. testam. Centumvirale judicium, pro querela inofficiosi testamenti posuit: & Paulus, pro petitione hereditatis in l. petitor. 30. D. de liberat. leg. Ideoque lectio Labitti, & Antonii Augustini, licet ex Pandectis Florentinis decerpta, à me probari non potest: sed liberè vulgarem indicis scripturam sequor. In quot autem consilia & tribunalia dividerentur Centumviri, & de forma judiciorum vide *Cujacium lib. 10. cap. 20. observat.*

DE. JURE. SINGULARI.

DE. SECUNDIS. TABULIS.

AD. ORATIONUM. D. SEVERI.

AD. ORATIONEM. D. MARCI. ET. COMMODI.

AD. LEGEM. VELLEIAM.

AD. LEGEM. CINCIAM.

de donis & muneribus, de qua *Cicero lib. 2. de Orat.* Eam ideo latam *Livius lib. 34 cap. 4.* refert, quia vectigalis jam, & stipendiaria plebs esse Senatui cœperat. Corrupte itaque legitur in inscriptione l. 29. D. de leg. *Paulus lib. singul. ad legem Cinniam pro Cinciam.* Quanquam non sim nescius à Vellejo memoriae proditum, L. Cinnam legem agitasse: hæc autem à Cincio Trib. pleb. lata est, cuius inter cæteros meminit *Tacitus lib. xiii. Annal. c. 42.* quæ ab eodem vocatur *Senatus consultum* eodem modo, quo lex Ælia Sentia, de qua in §. *Eadem lege*

qui & quib. ex causis. apud Justin. Senatusconsultum dicitur ab Ulpiano in lege i. D. de Offic. Cos. his verbis: Cum & ipse sit qui ex S. C. consilii causam examinat, i. e. ex lege Aelia Sentia: nihil enim hic immutandum censeo.

AD. LEGEM. FALCIDIAM.

DE. TACITO. FIDEICOMMISSO.

DE. PORTIONIBUS. QUÆ. LIBERIS. DAMNATO-
RUM. CONCEDUNTUR.

DE. JURIS. ET. FACTI. IGNORANTIA.

DE. ADULTERIIS.

DE. INSTRUCTO. ET. INSTRUMENTO. MONO-
BIBAON.

aliter

DE INSTRUMENTI. SIGNIFICATIONE,
ex inscriptione legis *Servis* 99. *D. de legat.* 3. &
I. Rhedæ 4. *D. de suppell. legat.* Differt autem in-
structum, ab instrumento in *I. quæsitum* 12. §.
sed si fundus 27. *de instructo & instr.*

DE. APPELLATIONIBUS.

DE. JURE. LIBELLORUM.

DE. TESTAMENTIS.

DE. JURE. PATRONATUS.

DE. JURE. PATRONATUS. QUOD. EX. LEGE.
JULIA. ET. PAPIA. VENIT.

DE. ACTIONIBUS.

DE. INTERCESSIONIBUS. FOEMINARUM.

Quemadmodum Paulus *de Centumviralibus
judiciis*, & postea separatim *de inofficio testa-
mento*

mento scripsit, sic etiam de *Senatusconsulto Velleiano* Pauli librum supra recensuimus: nunc de *intercessionibus fœminarum* libellum ejus proferimus. qui quidem idem ferè cum libro de *Senatusc. Velleiano* est; *Velleianum* enim S. C. de *intercessionibus* appellatur in l. 9. & 10. C. ad *Senatusc. Vellei*. & à Martiano in l. qui exceptionem 40. D. de *condict. indeb.*

D.E. DONATIONIBUS. INTER. VIRUM. ET. UXOREM.

D.E. LEGIBUS.

D.E. LEGITIMIS. HEREDITATIBUS.

D.E. LIBERTATIBUS. DANDIS.

D.E. SENATUSCONSULTIS.

Scripsit Paulus alios libros, qui in indice Justiniano non continentur.

D.E. ADSIGNATIONE. LIBERTORUM.

D.E. OPERIBUS. LIBERTORUM.

D.E. VARIIS. LECTIONIBUS.

Vim & significationem verborum juris hoc in loco explicat.

EPISTOMEN. ALPHENI. DIGESTORUM.

quam pluribus verbis prosequutus est. Ex ejus quinque libris multæ leges descriptæ sunt, l. qui per certum. 15. D. commu. præd. l. sed si grandes 11. D. de usufr. l. lumen. 16. l. eum d. bere. 33. D. de servit. urban. præd. l. cum multi. 9. D. si pars hered. pet. l. à quo 58. D. de rei vindic. l. quicquid. 27. D. de act. empti. l. servus 36. D. de condict. indeb. & aliæ quædam. Scripsit etiam.

156 DE JURISPERITIS.

NOTAS. AD. JULIANUM.

quod intelligitur ex l. Si prætor 75. D. de jud. ex l. Prætor 3. §. 1. de collat. bon. ex l. Marcellus 15. de donat. causa mort. ex l. si pater 4. §. 2. de manum. vind.

NOTAS. IN. LIBROS. QUÆSTIONUM. PAPINIANI.

ex l. 16. D. de public. in rem actione, ex l. 18. D. de servitut. ex l. 1. §. 1. D. de offic. ejus cui mand. est jurisd. quæ ex lib. primo quæstionum Papiniani desumpta est, ut ex inscriptione apparet, in cuius legis fine sic scriptum est: *Paulus notat. Imo imperium, &c. notat*, scilicet in hunc librum primum. Hæc enim verba Papiniani non sunt, sed à Triboniano adjecta. Scripsit etiam

NOTAS. AD. LIBROS. RESPONSORUM.

PAPINIANI.

ex inscriptione legis nisi priores 16. D. quæ in fraud. cred.

LIBRUM. SINGUL. AD. SENATUSC. TURPILIANUM.

ex inscriptione legis fin. D. de ritu nupt.

EPITOMEN. LIBRORUM. LABEONIS.
NEΙΘΑΝΩΝ.

Ad quam epitomen referendam puto l. si cui aedes. 31. D. delegat. 3.

DE. ARTICULIS. LIBERALIS. CAUSÆ.

ex

ex inscriptione *l. si in obscuro. 41. D. de liberali causa.*

**LIBRUM. SINGULAREM. AD. LEG. FUSIAM.
CANINIAM.**

ex inscriptione *leg. Potestatis. 215. D. de verb. signific. & illum, quem paulo ante dixi,*

**LIBRUM. SINGULAREM. DE. COGNITI-
NIBUS.**

Scripsit etiam

**LIBRUM. DE. CONCEPTIONE. FORMULA-
RUM. &**

LIBRUM. DE. DOTIS. REPETITIONE.

CLAUDIUS TRIPHONIUS.

Claudius Triphonius, sive Triphoninus, Papiniani discipulus fuit, & cum Paulo, Ulpiano, aliisque Jurisperitis, quorum fit mentio à Lampridio, Alejandro Severo Imperatori à consiliis fuit, eique maximè familiaris, ac socius. Unde inscriptonem legis *1. C. de in jus
voc. mendosam colligo: Imperator Alexander
A. Trophinio, scribendumque, Triphonio.* Hoc suggerente *in l. fin. de jure fisci.* Paulus se respondebat de quadam quæstione scribit: & ipse Triphoninus, se in auditorio dixisse tradit, in quæstione quam tractat: solam illam dotalem esse partem fundi, quæ in dotem data est in *l. 78. §. 4. D. de jure dot.* *Quod quidem audit-*
rium

158 DE JURIS PERITIS

rium intelligendum est Papiniani, de quo fit
mentio in *l. lecta. D. de reb. cred.* non Principis,
cujus meminit *l. minor. 18. §. 1. D. de minor.*
xxv. ann. Colligi etiam potest sub Antonino
cum Syriæ præfuisse ex *l. 1. C. de Judæ.* Cum
enim Triphoninus Antoninum Imperatorem
consuluisse, an legatum factum à Cornelio
Salvia, universitati Judæorum, qui in Antio-
chenium civitate constituti erant, quæ Syriæ
caput erat auctore Tacito *L. 2. hist. c. 74.* valeret:
rescribit ei Antoninus legatum illud peti non
posse. Eum etiam ab Impp. Severo & Anto-
nino cognitum fuisse testatur *l. 5. C. de negot.*
gest. quos ipse optimos appellat in *l. 39. D. de*
pæn. Qua ex lege eum Ciceronianæ lectionis
non incuriosum fuisse colligi potest. Procul-
leianæ autem fuit sectæ, quod apertè demon-
strat *l. 29. D. Rerum amot.* Hic autem Tri-
phoninus Claudi tantum nomine in plerisque
Pandectarum locis nominatur in *l. Lucius 78.*
Titia 6. §. Idem quæsiit. 9. in l. heredibus 77.
§. fin. in l. matrem 80. D. ad S. C. Trebel. in
l. cum venderet D. de serv. export. in l. Lucius
88. §. Damæ 12. D. de legat. 2. in l. cum quis
decedens 37. §. nuptura 4. l. pater filium. 38. §.
quindecim 5. l. uxorem 41. §. Scævola 13. D.
de legat. 3. l. Claudius 17. D. de fideit. libert.
Quam, quod corrupte ea legeretur, primum
emendare tentavit Alciatus *lib. 2. disþunct. cap.*

xiii. Tum postea Antonius Augustinus lib. 1.
cap. 4. *Emendationum*. Scripsit autem

DISPUTATIONUM. LIBROS. XXI.

Quibus in libris maximè de dotibus , aut quæ
ad eas spectabant, tractabatur. Scripsit etiam

NOTAS. AD. SCÆVOLÆ. LIBROS.

quem *suum* appellat, ut indicant inscriptio[n]es
legum supra nominatarum , & maximè ad li-
bos Digestorum, ut colligitur ex *l. qui negotia-*
tionem 58. *D. de administr. & peric. tut.*

CALLISTRATUS.

CAllistratum Jurisperitum Lampridius quo-
que numerat inter illos præclaros viros ,
quos Alexandro Severo à consiliis fuisse dixi-
mus, quamvis hac de re à quibusdam notatus
fuerit, & malè : quid enim impedit quò minus
Alexandro assidere potuerit, cum sub Septimio
Severo, & Antonino filio eum floruisse constet:
quod his imperantibus LIBROS COGNITIONUM
scripserit, ut apparet ex *l. 3. D. de offic. procurat.*
Cæs. quæ ex libro 6. desumpta est. *Idque Impera-*
*tore*s nostri Severus & Antoninus ad libellum
Hermiae rescripserunt: hoc enim verbo uti Jurif-
consultos , cum de Imperatore regnante lo-
quuntur, supra diximus. Sic & Julianus in *l. 8.*
D. de offic. præf. Sæpe audivi Cæsarem nostrum
dicen-

*dicentem, & Plinius lib. 6. epist. 31. Evocatus in consilium à Cæsare nostro. Apparet etiam sub primis Imperatoribus non vixisse Callistratum, ex lib. 2. quem composuit ad Edictum monit. l. 1. D. de interrogat. quo loci sua ætate interrogatorias actiones, jam in desuetudinem abiisse, testatur: quas sub Juliano & Papiniano in usu fuisse adhuc certum est. Solus autem Callistratus putavit deportatum, jugum servitutis subire: hac in re à reliquorum Jurisconsultorum sententia discrepans. Quod quidem Cujacius lib. iii. cap. x. observat, notat, Græcos inter cœnicioam posuisse. Cæterum plures Callistratos apud auctores invenio; Fuit Callistratus quidam Platonis auditor, de quo *Gellius* lib. iii. cap. xiiii. noct. Attic. scribit; Fuit & alius Callistratus, ad quem *Martialis* scripsit quædam epigrammata, qui temporibus Trajani vixit, à quo forte Callistratus noster originem sumpsit. Scripsit autem*

DE COGNITIONIBUS. LIB. SEX.

Dissimili argumento fuere hi libri, à libris *Decretorum* Pauli. His enim continentur causæ, quarum cognitio à Principibus, litteris vel rescriptis, magistratibus specialiter est demandata, ut ex legum capitibus quæ ex his desumpta sunt, colligi facillime potest.

EDICTI. MONITORII. LIB. SEX.

alias ad *Edictum monitorium* auctore *Labitto*. In
Græ-

Græco indice *Editio monitoriorum*. Erant, ni fallor, *Edita monitoria* similia his, de quibus in l. 2. §. eodem tempore 10. D. de orig. jur. sic dicta quod his monebantur cives, quod jus de quaquerem magistratus dicturus esset: unde Edicto admonere in l. *Divi fratres* 39. *de religios. & sumpt. funerum*: Ad hoc allusit Seneca, cum *fulmina monitoria* dixit lib. 2. *Natur. quest.*

DE. JURE. FISCI. LIB. QUATUOR.

in inscriptione l. 1. D. *de bon. damnat*. Florentiæ scriptum esse, *De jure fisci & populi*. tradit Antonius Augustinus lib. 1. cap. 4. *Emendat*. & apud Paulum lib. 5. sentent. tit. XII. inscriptio sic est posita, *De jure fisci & populi*. Non tamen hæc conjunguntur, ut fiscus & populus idem sint: licet fiscus, ab Æschine τὸ δημόσιον appelleatur; res enim fiscales, propriæ & privatæ Principis sunt. l. 2. §. *hoc interdictum*. 4. D. *ne quid in loco publ. quam ob rem libenter existimarem*, quod *jus populi* hic appellatur, id esse, quod *jus ærarii* alibi dicitur; sic enim *ærarium & fiscus* differunt, ut ex his duabus familiis, quæ ad ductus aquæ parabantur intelligimus: quarum altera publica, id est, populi: altera Cæsaris vocabatur. *Commoda publicæ familiæ*, inquit Julius Frontinus lib. 2. *de aquæ ductibus, ex ærario dantur*: *Cæsar is vero familia ex fisco accipit commoda*. & ex

Plinio in *Paneg. ad Trajan. cap. 36.* At fortasse non eadem severitate fiscum , qua ærarium cohibus? Imo tanto majore , quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis. Unde Spartanus in *Hadriano cap. 7.* fiscum privatum , & ærarium publicum dicit. Male igitur Harmenopulus *lib. 1. Epit.* bona populi Romani , publica , & fiscalia propriè dici existimat , his verbis: ταῦτα ἢ τὰ ἀφωρισθέντα τῷ Ρωμαϊκῷ πάντι δῆμῳ ἐλέγονται κυρίως καὶ κατὰ ἀχριστιανὸν φισκάλια , ἵτοι δημόσια ; erat enim vir tantum pragmaticus , historiæ , & politioris doctrinæ ignarus. Hoc tamen populi verbum hoc in loco de imperio explicandum est ; populi enim potestas , tunc temporis ad Principem lege Regia omnis translata erat. Sic cum Suetonius Tranquillus in *Tiberio, cap. 49.* Vnononem Regem Parthorum , in fidem populi Romani , Antiochiam receptum dicit : *imperium Romani* explicandum est. & apud Capitolinum in *Maximinis cap. ult.* in hac acclamatio: *Hos estes populi Romani Dii persequuntor*, id est, *imperii Romani*. Cæterum Lampridius *cap. 16.* scribit , Alexandrum Severum leges *de jure fisci*, & *populi* , moderatas , & infinitas sanxisse. quapropter libenter existimarem , eo imperante Callistratum hos quatuor libros composuisse ; verisimile enim est , Callistratum de his , de quibus Imperator statuerat , scribere voluisse: quod & confirmat *l. 2. §. 6. D. de jure fisci*; in qua

constitutionem Severi refert: *Imperator, inquit, noster Severus Augustus constituit; quæ verba de Alexandro intelligi debere, locus Lampridii satis indicat.*

ARRIUS MENANDER.

HUJUS Menandri meminit Macer in *l. i. de veteranorum & militum successione*; & in *l. quædam delicta 14. de pæn.* ubi Menandrum scripsisse refert, credo in libris *de re militari*, militem qui artem ludicram fecerit, vel in servitatem se venire passus sit, capite puniendum. De hoc Menandro intellexit Ulpianus in *l. verum. xi. §. ex facto 2. D. de minor.* Ex quo consiliarium principis Alexandri Severi eum fuisse colligimus, & à tutelæ onere hac ratione excusatum, licet Lampridius ejus nullam mentionem faciat; verba enim Ulpiani hoc satis clare demonstrant: *Susceptam, inquit, tutelam non alii solent deponere, quam qui trans mare Reipub. causa absunt, vel hi, qui circa Principem sunt occupati, ut in consiliarii Menandri Arrii persona est indulatum.* Alius autem est hic Menander ab eo, cuius fit mentio in *l. postliminii 5. § captivus. 3. D de capt. & postlim. revers.* Idque constat ex M. Tullii orat. *pro Corn. Balbo cap. 11.* Nec sine causa, inquit, *de Cn. Publicio Menandro libertino homine, quem apud maiores legati nostri in*

Græciam proficiscentes interpretem secum habent voluerunt, ad populum latum est. ut is Publicius si domum revertisset, & inde Romam rediisset, ne minus civis esset: quod ego non adnotasse, nisi Stephanus Forcatulus, vir quidem doctus, contra sensisset. Sed hoc more institutoque meo dictum sit, qui animum ad scribendum appuli, non alios reprehendendi ambitione, sed veri investigandi ratione. Composuit autem

DE. RE. MILITARI. LIB. QUATER.

ÆLIUS MARTIANUS.

Martianum cum esse putat Angelus Politianus lib. 5. epistol. quem Princeps Julianus jussit occidi. Sub Antonino quidem non parvæ auctoritatis fuit, quem etiam consuluisse de dominica potestate invenimus in §. sed hoc tempore. 2. Tit. de his qui sui vel alieni. in Instit. quem *Magnum* ipse appellat in l. 16 §. 11. D. de publican. ejusque rescriptum affert. Hunc etiam Lampridius cap. 68. inter illos Jurisperitos numerat, quorum Alexandrum Severum consilio usum supra retulimus. Martianus quidem se in auditorio publico, Marcelli scripta probasse scribit in l. 1 §. fin. D. ne de statu defunct. quod de auditorio Alexandri Principis intelligendum est: quapropter leg. 4. C. ne de statu defunct. quæ est Alexandri ad hunc Martianum rescriptam esse,

esse, non incongrue dicere possumus: etiam legem un. de reis postul. lib. 10. Cod. ad hunc Martianum ab Alexandro Imp. rescriptam esse appareat ex l. 7. D. de muner. & hono. quæ ex Martiano lib. 2. publicorum desumpta est. in qua Martianus eandem rem scriptis tradidit, quam ab Alexandro per rescriptum acceperat in d.l.un. ubi obiter adnotabimus ex illarum duarum legum collatione, reum innocentiam suam purgasse non intelligi, nisi post sententiam. Ex dicta autem lege 4. C. ne de statu defunct. illud colligere licet, Martianum fratrem habuisse qui servum heredem manumissum scripsit. Ulpianum autem sequutus est in l. à decurionatu. 5. D. de vacat. & excusat. munerum: quemadmodum & illum Ulpianus reprehendentem Julianum, quod Julianus putaret, ex his conventionibus, quæ in nomen proprium contractus non transeunt, in factum actionem à prætore dandam; Martianus autem, civilem incerti, id est, præscriptis verbis. Idem aliquando Papinianum & Paulum eximios Jurisconsultos opinionum dissensione discrepantes, adhibita distinctione conciliare tentavit, ut Justinianus refert in l. cum in adoptivis 10.C. de adoption. in ea quæstione: *An liceat filio adoptivo qui præteritus à patre naturali fuerat, uti adversus ejus testamentum querela in officijs testamenti.* Alius autem est Martianus noster ab eo,

eo, cuius mentio fit à Callistrato in l. 13. D. de eo quod met. ca. Libros autem indicis Justiniani, qui Martiano tribuuntur, hosce habe lector.

INSTITUTIONUM. LIB. XVI.

Ex his libris de promptum esse §. pecoribus. l. legatis 65. de legat. 3. ostendit Justinianus in §. i. de lege Aquil. in inst. Homerique versus duos ex lib. 13. Odyss. desumptos, retulisse Martianum in his libris testatur. Virgilium etiam auctorem habet. lib. 3. ex quo desumpta est l. 6. D. de rerum divis. quapropter legem 7. sequentem ejusdem Martiani esse puto: quamvis in vulgaribus codicibus, & apud Labittum tribuatur Ulpiano, ex lib. 25. ad edict. Verba enim Ulpiani, lib. 25. ad edictum, aliter quam hæc concepta sunt, quæ referuntur, in l. 6. D. de relig. & sumpt. fun. Necenim verisimile est Martianum, cenotaphium locum religiosum putasse, contra DD. fratrum constitutionem: quam virum jurisperitissimum ignorasse credendum non est: quamobrem hæc faciunt, ut hæc verba *magis placet*, corrupta sine dubio existimem: Jurisconsulti enim his dictionibus utuntur ad receptiorem sententiam denotandam, ut in Pandectis passim colligere licet. Hæc autem non fuit receptior, cum DD. fratrum constitutione contra sanctum sit. Interpres Græcus hoc sentiit; lib. enim 46. capit. 3. Basil. pro *magis placet*, dicit *magis placuit*, scilicet antiquis;

Hæc

Hæc tamen locum omnino non sanant; quid enim illud *magis* sibi velit, non intelligo. Legendum itaque est *majoribus* placet; non enim difficilis est dictionis *majoribus* in aliam corruptela: majoribus autem placuisse cenotaphium locum religiosum esse, probat Virgilii testimonio. Librum autem Virgili non citat Martianus, sed *ex 3. Aeneidos* desumptissime eum jam admonuit Budæus in *Annot. in Pandectas*:

*Libabat cineri Andromache, manesque vocabat,
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite
inanem,*

Et geminas causam lachrymis sacraverat aras.
Quod & non ignoravit Græcus interpres loco supra citato. Martianus autem hoc in loco Servii interpretationem sequutus est, qui *tumulum inanem* Virgili *cenotaphium* esse dicit. Cæterum non uno tenore orationis hos *libros institutionum* scripsit, sed per capita eos divisit: quod satis constat *ex l. qui liberos 19. D. de ritu nup.* ubi in inscriptione ejus legis, caput *trigesimum quintum libri xvi.* affertur, quod erat de lege Julia. *Liber quartus* ad res criminales spectabat. In his autem libris compendium totius juris conclusum esse existimo; nam à definitione orsus videtur *ex l. 2. D. de legibus.* quæ ex initio *libri 1.* desumpta est; ubi Demosthenis & Chrysippi varias legis defini-

168 DE JURISPERITIS.

tiones affert: quo in loco obiter animadvertem-
dum, hæc verba Demosthenis legem definientis
δόγμα ἡ φρονίμων ἀνθρώπων à Papiniano lib. 1. in l. l.
eod. tit. definitionum interpretari Virorum pru-
dentum consultum. Ex quibus liquido apparet,
in epistolis Hippocratis in illa Artaxerxis ad
Pætum, mendum his verbis inhærere: οὐ φέρει
γνῶμην σὸν ἔπει τέχνην μετ' αἰδρῶν ΓΟΝΙΜΟΝ βγλεύσας
& sic legendum: μετ', αἰδρῶν φρονίμων.

REGULARUM. LIB. QUINQUE.

DE. APPELLATIONIBUS. LIB. DUOS.

DE. PUBLICIS. JUDICIIS. LIB. DUOS.

In inscriptione l. 7. D. de munere legitur Mar-
tianus lib. 2. publicorum : à D. Chrysostomo
tract. de cæco à nativ. vocantur τὰ κοινὰ δικαιοσύνια,
in concilio Toletano cap. iii. & concilio Cartha-
giniensi cap. 9. publica judicia dicuntur, jurisdi-
ctiones magistratus secularis, & opponuntur
ecclesiasticis cognitionibus can. inolita. can.
placuit xi. quæst. 1. Libros singulares.

DE. DELATORIBUS.

quem scripsit sub Alexandro l. 15. D. ad S. C.
Silani.

AD SENATUSC. TURPILLIANUM.

AD. HYPOTHECARIAM. FORMULAM.
fuisse librum singularem constat ex inscript.
legis grege 13. D. de pignor.

Edidit etiam Martianus præter eos libros qui
in indice Justinianeo nominantur,

No-

SCRIPTA.

auctore Justiniano in l. constit. §. 6. de veteri jure enucleando. quæ tamen ante Justiniani tempora nullam vim obtinebant, propter honorem nomenque Papiniani. Eas tamen in Pandectis conficiendis componendisque non omnino respuendas esse censuit.

LIBROS. etiam DIGESTORUM.

quorum *septimi* ipse meminit. Collegisse etiam videtur in unum *Constitutiones Severi ex l. l. C. de communi servo manumisso.* Eum denique scripsisse *notas in Julianum conjicio ex l. jurisgentium D. d. pact.*

JULIUS AQUILA.

Eusebius lib. 6. ecclesiastice historiae cap. 3. Aquilam quendam commemorat, qui tempore Severi Imperatoris Praeses Ægypti Alexandriæque fuit, quem cap. 5. tyrannicum judicem appellat; inhumanis enim cruciatibus ferreisque tormentis Christianos omnes afficiebat, & inter immaniora crudelitatis signa numeratur illud, quod Potamienam honestissimam fœminarum & martyrum crudelibus suppliciis laceravit. Nescio tamen an ille noster Jurisconsultus fuerit: quod quidem non admodum à veritate absolum est; Julium enim Aqui-

iam post Trajani tempora vixisse colligitur ex ejus lib. 1. *responsorum*, in quo rescriptum Hadriani Imperatoris ad Britasium Pollionem Legatum Lugdunensem recensetur, in l. ult. D. *de suspect. tut.* quod etiam à Modestino refertur, in l. *Spadonem* 15. §. ult. *de excus. tut.* quæ est ex libro 6. *de excus.* ubi corrupte *Britasius Pollio*, in omnibus exemplaribus exaratum est, cum *Vitrasius* reponendum sit, ut illud rescriptum Hadriani ad Vitrasium Pollionem, qui Consul bis fuit sub DD. fratribus. primum cum *Pudente* 27. anno post mortem Hadriani, & secundum sub Antonino Philosopho cum Apro, auctore Lampadio in *Commod. cap. 2 & 12.* nullam enim *Britasii* mentionem fieri apud auctores legi. Julius itaque Aquila post Vitrasii Pollonis tempora vixit; quamobrem illum non multum errare putarem, qui eum Consulem fuisse anno urbis conditæ 953. sive, ut Onuphrius vult, 951. existimaverit: in Fastis enim Gallus & Saturninus hoc anno Coss. numerantur. Julium autem Aquilam, Gallum vocari apparet satis ex indice Græco, ubi sic scriptum est: Γάλλος Ἀκούλας, ideoque non malè Antonius Augustinus lib. 1. cap. 4. emendat. reprehendit Angelum Politianum quod *epistola ultima* lib. xi. pro Aquila Gallo, Aquilum Gallum eum appellatum scripsit. Cæterum Tacitus lib. xii. *Annal. c. 15.* Julii Aquilæ equitis Romani meminit, quem alium esse

esse ab hoc nostro Jurisconsulto , series temporis demonstrat. Sed fortè non incongruè hunc ab illo Equite originem duxisse quis dixerit. Composuit autem Aquila tantum

RESPONSORUM LIB. UNUM.

HERENNIUS MODESTINUS.

Herennium Modestinum Gordianus Imperator in *l. ad exhibendum 5. C. ad exhib.* appellat , non contemnendæ auctoritatis Jurisconsultum , quem Cos. quidam cum Probo numerant, ut auctor est Labittus sub Alexandro Severo Imperatore anno urbis conditæ 98*i*. Sed cum Modestum non Modestinum Consulem illum nominari in Fastis videam , & in antiquo illo epigrammate, cuius apud Onuphrium mentio est , à sententia illa facilè dissentio. Eum quidem certum est Alexandri consiliarium fuisse auctore Lampridio : quamobrem de Alexandro Severo interpretanda sunt Modestini verba in *l. έτη δυο 5. αριεύλαι*. *D. de excusat. tut.* καὶ τῷτο ἐξ Κηπίσολῆς Σεείρης βασιλέως δέκατοι, ne quis de L. Septimio Severo eum loqui putet, quod superiora ejusdem verba ad Septimium referantur , καὶ τῷτο στασι νενομοθέτηλαι ὑπὸ τὸ Γεορδάτων Σεείρης καὶ Αντονίου. *Libros enim excusationum sub Severo* **Alexandro** constat eum scripsisse , mortuis jam Severo & Antonino filio: quod θεω-

rātor̄ verbum, manifestum reddit. Septimius
 tamen & Antoninus Modestino cuidam rescri-
 bunt, Chilone & Libone Coss. Qui quidem,
 si noster est, fratrem habuit, qui simul cum eo
 patri successit. l. 1. C. si certum pet. Ut autem no-
 strum Jurisconsultum esse existimem, eò maxi-
 mè moveor: quod eum juris ignarum non fuisse
 declarant Imperatores. Modestinum etiam Ma-
 ximini junioris præceptorem fuisse colligi pot-
 est ex Capitolino in Maximino juniore c. 1. Gor-
 dianique tempora attigisse ex d. l. 5. C. ad exhi-
 bendum. Hæc enim verba: *merito tibi à non
 contempnendæ auctoritat̄ Jurisconsulto Mode-
 stino responsum est*, sic interpretanda sunt, ut
 sententiam & responsum Modestini Sabinianus
 miles apposuerit iis in precibus, quas obtulit
 Gordiano. Moris enim erat olim, ut qui pre-
 ces Imperatori offerrent, sententias Juriscon-
 sultorum qui jam è vita excesserant, vel quos
 consuluerant apponenterent, ut colligitur ex l. 14.
C. de præd. & aliis reb. min. ubi Diocletianus
 & Maximianus sic rescribunt Phrominio: *Utere
 viri prudentissimi Papiniani responso, cætero-
 rumque quorum precibus fecisti mentionem, sen-
 tentiis;* & in l. 4. *C. de contrah. & commit-*
stipulat. secundum, inquit Alexander Sabinæ,
*responsum Domitii Ulpiani præfecti annonæ,
 Jurisconsulti, amicimi mei, ea quæ stipulata est,*
cum moreretur, &c. Quamvis autem consula-

tus Modestini nulla certa extet memoria, Proconsulem tamen Dalmatiæ eum fuisse certum est, & ex Dalmatia Ulpianum consuluisse, ut ipse Ulpianus scribit in *l. si quis uxori.* 52. §. *si quis asinum.* 20. *D. de furt.* qua in lege Ulpianus, eum *studiosum suum* appellat. Non solum autem Modestinus juris scientiam exercuit, sed poëeos etiam amator fuit: hocque periochæ Virgiliano operi adjectæ testantur. Cæterum Cassianum eum non fuisse, probat *l. 35. D. de fideicom. libert.* Justinianus autem in indice, libros Herennii Modestini hos posuit.

RESPONSORUM. LIB. UNDEVIGINT.

ΠΑΝΔΕΚΤΩΝ. LIB. DUODECIM.

REGULARUM. LIB. DECEM.

DIFFERENTIARUM. LIB. NOVEM.

scilicet quæ ad jus civile pertinent.

EXCUSATIONUM. LIB. SEX.

quos Græce se scripsisse Modestinus testatur in *l. i. de excusat. tut.* quæ ex LIBRO I. desumpta est, qua in re ait, se utilissimum opus confecisse. Hos Ignatio Dextro dicavit.

DE POENIS. LIB. QUATUOR.

Ex lib. I. desumpta est *l. si sine ult. D. de in jus vocando.* Cujus verba, vel supradictam pœnam, id est &c. adjecta, & interposita esse à Triboniano auguror. cum enim in *l. preced.* 24. quæ est Ulpiani, sic scriptum esset; in eum qui adversus ea fecerit, quinquaginta aureorum judicium datur.

174 DE JURISPERITIS.

datur. & Tribonianus caput Modestini consequenter inserendo, in quo pœnæ quinquaginta aureorum mentio fit; ut eandem hanc cum superiore ostenderet, sic posuit: *vel supradictam pœnam, id est quinquaginta aureos dat.*

Lib. singulares.

DE. PRÆSCRIPTIONIBUS.

DE. INOFFICIOSO. TESTAMENTO.

Scripsit hoc in libro, tempora inofficiosi que relæ à morte testatoris currere, cui tamen sententiæ Justinianus Ulpiani dogma prætulit; qui ab adita hereditate currere tradit.

DE. MANUMISSIONIBUS.

DE. LEGATIS. ET. FIDEICOMMISSIS.

DE. TESTAMENTIS.

ΠΕΡΙ. ΕΥΡΗΜΑΤΙΚΩΝ.

ubi consilia, cautionesque, contra juris subtilitatem proponit.

DE. ENUCLEATIS. CASIBUS.

DE. DIFFERENTIA. DOTIS.

DE. RITU. NUPTIARUM.

Fit etiam mentio librorum vi. xi. xiii. & xv.
ex Cassio Modestini, in inscriptionibus legis censere. 111. l. littus. 112. l. morbus. 113. l. solvendo. 114. D. de verb. signif. libri xxxv. ejusdem ad Q. Mutium, in inscriptione l. homo liber
D. de acquir. rerum domin.

TARANTINUS PATERNUS.

ANgelus Politianus *epistol. libro 5.* Tarruntius Paternus legit. Cujacius vero in *I. venatoribus 6. C. de excusat. mun.* sic in indice Justinianeo legendum ait, *Titus Aruntenus Paternus.* Ego *Tarruntenum* malo. Est enim hic, ni fallor, *Tarruntenus Paternus*, qui *Præfectus Prætorio*, sub *Commodo Antonino* fuit. Cujus consilio *Lampridius in Commod. cap. 4.* scribit, *negotium datum Claudio Pompeiano propinquo, interficiendi Commodi.* Qui ingressus ad *Commodum districto gladio*, cum faciendi potestatem habuisset in hæc verba prorumpens, *Hunc tibi pugionem Senatus mittit, detexit facinus fatuus nec implevit*: quo detecto Pompeianus ipse, multique alii interfecti sunt. *Paternum autem & hujus cædis auctorem, & quantum videbatur, paratæ necis Commodi consciūm, & interventorem, ne conjuratio latius puniretur, instigante Tigidio per lati clavi honorem à Præfecturæ administratione submovit Commodus.* Verum post paucos dies *insimulavit eum conjurationis*, cum diceret ob hoc promissam Juliani filio filiam Paterni, ut in Julianum transferretur Imperium. Quare & *Paternum, & Julianum, & Vitruvium Secundum Paterni familiarissimum, qui epistolas Imperatori as curabat,*

rabat, interfecit. Hæc Lampridius. Vegetius autem lib. 1. cap. viii. Paternum appellat *Diligentissimum rei militaris assertorem*, & redigisse eum refert in libros, quæ Augusti, Trajani, Hadrianique Constitutionibus cauta erant. Quapropter quæ de disciplina Augusti scripta leguntur in l. 12. *D. de re milit. Paterni*, non *Macrisunt*. Licet lex ex Macro desumpta sit. Cæterum Pontius Diaconus, qui passionem D. Cypriani litteris mandavit, *Paterni Proconsulis Cartaginensis meminit*, qui D. Cyprianum ob Christianæ religionis professionem exilio multarit. Verum ut eum nostrum Paternum esse existimem hæc prohibent. Primò, quia sub Gallieno & Valeriano vixit: deinde quia Passius Paternus nuncupatur, ut patet ex D. Augustino Homilia de sancto Cypriano martyre. Eundem potius esse puto cum illo, quem Cos. Secundum, anno urbis conditæ 1020. Fasti ponunt, & Cassiodori Chronicon. Reliquit autem Tarruntenus.

DE. RE. MILITARI. LIB. QUATUOR.

ÆMILIUS MACER.

MEminit Paterni Jurisconsulti Macer in l. officium 12. *D. de re milit.* Ulpiani in l. sciendum 15. *D. qui satisd. cog.* & Pauli in l. 1. *D. de veter. & mil. succes.* Quamobrem eum sub Alexan-

Alexandri imperio floruisse existimo. Nam cum in l. 61. *D. de acquir. hered.* quæ ex lib. 1. de *Officio præsidis* deprompta est, D. Severi constitutionem affert, de Septimio Severo intelligendum est illud. Sed hoc liquido constat ex l. 1. *D. si pend. appellat.* his verbis: *Imperator noster Alexander Pletorio militi ita rescripsit.* Nescio autem an is sit, qui *Ornithogonium* scripsit, cuius meminit Nonius Marcellus in verbo *Picumnus.* non autem *Theogoniam* ut perperam scriptum est apud Petrum Crinitum lib. 111. de *Poëtis Latinis* cap. 52. quam tribuit Æmilio Macro Veronensi, qui vixit his temporibus quibus Messala Corvinus, & Asinius Pollio, eloquentia floruerunt. Scripsit autem

DE. RE. MILITARI. LIB. DUOS.

DE. PUBLICIS. JUDICIIS. LIB. DUOS.

DE. APPELLATIONIBUS. LIB. DUOS.

EIKOΣΤΩΝ. ΕΙΒΛΙΑ. ΔΥΟ.

sic scriptum esse Florentiæ Antonius Augustinus affirmat lib. 1. emend. in d. cap. 4. In Haloandrina editione scriptum est ἀκοστῷ sive ad legem vicesimam hereditatum libri duo. Ex quorum secundo est lex nulli 13. *D. de transact.* Nulli procuratorum Principis, inconsulto Principe transfigere licet, de vicesima hereditatum scilicet, atque hac de re solum, legem hanc verba facere ex inscriptione constat. Quamvis hoc ex generali

axiomate desumptum sit , quod refertur ab Ulpiano lib. xvi. ad Edict. in l. i. D. de offic. procurat. Cæsar. vel rat. quo cautum est , procuratorem Cæsaris nihil agere posse , nec venditionis , vel transactionis , nec donationis causa , nisi consentiente Cæsare. Primus autem qui de lege vicesima scripsit , fuit Aulus Ofilius , auctore Pomponio l. 2. D. de orig. jur § 44 cum primum lege Julia augendi æratii causa extraneis heredibus irrogata est , teste Dionē lib. 55. quod ut cito crescere , & augeri posset , multa contra veteris juris regulas Impp. introduxerunt : ad id probandum uno tantum testimonio contenti erimus. Jure veteri mutus , & surdus testari non poterant: statuerunt tamen Princes , si à Principe impetraverint , testari posse in l. 7. D. quitestam. fac. possunt. quæ desumpta est ex Æmilio Macro lib. 1. ad legem vicesimam hered. Hoc autem eis indultum satis appetet , ut herendum numerus major esset , atque ita vetigal vicesimæ augeretur. quamobrem emendata est hæc lex à Nerva , à Trajano , & à M. Philosopho ; tum demum penitus sublata à Gratiano , secundum Alciati sententiam , & Antonii Goveani in l. 68. D. ad leg. Falcid. quam tamen Jacobus Cujacius improbat , criminque falsi Alciatum hac in re accusat. Hoc tamen legis Juliæ de vicesima caput , ante Justinianum sublatum esse certum est : quod & Junia-

nianus ipse videtur declarare in l. 3. C. de
Edicto D. Hadri. toll. Præter autem libros qui
in indice Justinianeo leguntur, scripsit

LIBROS ANNALIUM,

quorum xvi. citat Priscianus lib. x. cap. 1. pag. 895

AURELIUS ARCADIUS CHARISIUS.

POst Herennii Modestini tempora vixisse
videtur ex l. munericum 18. §. mixta munera
26. D. de muneric. & honor. in qua ipse scribit:
Mixta munera sunt δεκαπρωτιαι εκωσαπρωται, ut
Herennius Modestinus & notando & disputando,
benè & optima ratione decrevit. Labittus eum
titulo Magistri libellorum insignivit ex l. un.
D. de offic. præf. præt. in quibusdam tamen
codicibus nulla ejus rei mentio fit. Eum quidem
Christianum fuisse scribit Cujacius lib. vii.
Observat. cap. 2. Ad eum rescribunt Carus &
Numerianus ex inscript. legis 4. C. de calumnia-
tor. & Præses Syriæ sub Diocletiano fuit, quod
colligere licet ex inscript. l. 9. C. de quæst. ubi
tamen vulgati codices malè *Charissimum* pro
Charisio habent. Tradit autem Justinianus in
indice

Lib. singulares.

DE. TESTIBUS.

DE. OFFIC. PRÆFECTI. PRÆTORIO.

180 DE JURISPERITIS.

Ex hoc libro desumpta est l. un. D. de offic. præf. præt. ubi animadvertisendum, cum Chari-
sius ait: *Ad vicem Magistri equitum, præfectos
prætorio antiquitus institutos esse, à quibusdam
scriptoribus traditum est*, de Pomponio eum
intellexisse, qui l. 2. D. de O. jur §. 19. de Magistro
equitum loquens sic scribit: *Quod officium ferè
tale erat, quale hodie Præfectorum prætorio. Mul-
ta autem de officio Præfecti prætorio multi
dixerunt: quare ab his supersedebo; locum
tantum insignem in Aurelii Victoris historia
Augusta esse indicabo in Tiber. qui ostendit
Præfectum prætorio qualem in jure habemus,
à Tiberio fuisse institutum. Scripsit etiam,*

DE. MUNERIBUS. CIVILIBUS.

LICINIUS RUFINUS.

Linium Rufinum patrem habuit, quem Pro-
consulem Macedoniæ fuisse colligimus ex
Callistrato in l. 3. §. 3. D. de testib. Nostrum Li-
cinium Rufinum Alexandri Severi temporibus
claruisse, ex hoc manifesto apparet: quod Pau-
lum Jurisconsultum per epistolam consuluerit,
quæ extat in l. *Licinius Rufinus* 4. D. quib.
ad libert. proclaim. non licet. Rufini meminit
Ulpianus in l. *Imperatores*. 4. D. de offic. præf.
vig. qui præfectus vigilum fuit. Consulatum
etiam exercuit cum Laterano, sub Septimio
Se-

Severo, & Antonino filio anno urb. conditæ
950. auctore Damaso in vita sancti Victoris Pa-
pæ. Quibus Consulibus, Albinus Cæsar præ-
lio vicitus est, & occisus: nonnullæque constitu-
tiones in Codicem relatæ sunt à Justiniano *l.*
1. C. soluto matrim. quem. l. ult. C. de alend. li-
ber. l. un. C. si contra matr. volunt. tut. da. aliæ-
que quamplurimæ, quæ Codicem percurrenti
cuique obviæ esse poterunt. Hoc quidem no-
tavi, plures eorum consulatu, Severi & Anto-
nini constitutiones factas, quam sub aliis Coss.
quod ideo evenisse puto, quia sub Cos. Jurif-
perito, Principes in jure reddendo frequen-
tius se exercebant. Porro à Severo & Antonino
*Rufinus, dispensator appellatur, in *l. 1. C. si**
advers. fisc. id est, thesaurorum principalium
administrationem gerens, ubi Probus in minore
ætate constitutus, se ab eo circumventum que-
rebatur. Fortasse is est, qui Cuspius Rufinus
vocatur à Modestino in *l. 2. D. qui petant. tut.*
ad quem D. Severi epistola refertur. Compo-
suit autem

REGULARUM. LIB. DUODECIM.

ut in indice Florentino scriptum est. *lex tamen*
34. D. de re judic. sumpta est ex libro 13.

COLLATIONEM. LEGUM. MOSAICARUM.

ET. ROMANARUM.

quo libro legum Dei cum legibus Romanis col-
lationem fecit; quem librum debemus Petro

Pythœo viro doctissimo. atque ita ex eo apparet, Licinium Rufinum Christianum fuisse.

P. FURIUS ANTINUS.

Hunc nominat Politianus Anthium, vel Publum Furium Anthiani patrem. Rivalius *lib. 5. hist. juris P. Furium Anthianum patrem.* Fuit autem Furius Antias Poëta insignis, cuius meminit Macrob. *lib. 1. Sat. c. 13.* & cuius Nonius Marcellus, aliquique Grammatici, auctoritate frequenter utuntur. Sed cum ante Virgilium vixerit, alium esse ab hoc nostro Juris consulto, series temporum cogitare nos cogit, quem sub Papiniano clarum fuisse certum est. Hoc quidem non dubium, utrumque Antiatem nuncupari debere, vel Antianum; idque sine aspirationis nota, quod ex Antio urbe, quæ Volscorum caput fuit, oriundi essent, cuius meminit Horatius *lib. 1. Carminum. Od. 35.* Hujus autem opera in indice Justinianeo habemus.

PARTIS. EDICTI. LIB. QUINTA.
in inscriptione *l. 29. D. de liber. causa.* scriptum est *lib. 1. ad Edictum:* quæ tamen in codicibus Fradrini, Arrio tribuitur: *in lib. vero 48. Basil. tit. 8. Africano.*

MAXIMUS.

Et hic Cornelius Maximus, cuius auditorem Trebatium Pomponius fuisse scribit in l. 2. §. 45. *D. de orig. jur.* Trebatius enim se ab eo sapere didicisse profitebatur, ut tradit Cicero lib. 7. *famil. Epist.* 8. ad Trebatium: *Nam Cornelio, inquit, nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quando te ab eo sapere didicisse profiteris.* Hujus idem meminit in 17. ejusdem libri epistola: *Hoc quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur.* Hujus Maximi fit mentio in l. 4. *D. de inoffic. testam.* Quamvis Jacobus Cujacius inscriptionem hujus legis mutandam putet lib. ii. cap. xxi. *observat.* reponatque ex Pandectis Florentinis: *Cajus lib. singulari ad legem Gliciam:* quod tamen (si viri auctoritas improbare sinit) probare non possum, concedamus enim legem Gliciam latam fuisse: nihilominus tamen non video, cur lege Glicia introductam in officiosi testamenti actionem afferat; nullum si quidem hujus rei auctorem habet. Putat itaque Cujacius hunc Jurisconsultum qui μονάρχειον ad legem Falcidiam scripsit, *Rutilium Maximum* vocari, ex quo nobis superesse l. si heres 125. *D. de legat.* i. eumque ex novis Jurisconsultis, arbitratur. Verum inscriptiones duarum legum

si heres. quæ substit. de legat. i. continentur, nec in vulgatis nec in Haloandrinæ editionis codicibus, Maximo tribuuntur: sed una Cajo, altera Juliano. Nusquam etiam Rutilium, Maximum in Pandectarum voluminibus, vel alibi vocari, legi. Antonius etiam Goveanus natus videtur codicem, in quo inscriptio l. 68. *D. ad legem Falc.* erat *Maximi ad legem Falcidiam.* quam tamen ipse tanquam mendosam restituuit tribuitque Æmilio Macro. Cornelius igitur est hic Maximus qui in indice Justinianeo recensetur. Sic enim eum vocat Pomponius d. l. 2. §. 45. *D. de orig. jur.* qui de eadem re consultus qua Servius Sulpicius, responsum Serviano contrarium dedit, ut testatur Alphenus in l. xvi. *D. de instr. vel instr. legato.* Composuit itaque

AD. LEGEM. FALCIDIAM. LIB. UNUM.
verisimile enim est statim atque lex Falcidia lata est, celebriores Jurisconsultos ejus explicationem suscepisse: hanc autem à Falcidio Tribuno pleb. sub Augusto adhuc Triumviro latam esse, ex Dion. lib. 48. certum & vulgatum est: cuius legis plura fuere capita, ut colligere licet ex l. 1. *D. ad leg. Falcid.*

HERMOGENIANUS.

Hermogenianus quasi à Mercurio genitus : ita Alciatus *equos Hermogenianos* in *l. 1. de grege Dominico*. Hunc Hermogenianum quibusdam placet , illum esse Hermogenem , quem Lampridius *cap. ult.* in consilio adfuisse Alexandro Severo scribit : qua in sententia est Budæus *lib. 5. de asse* , & Cujacius *lib. 2. cap. 27. observat*. Existimarem etiam Hermogenem nostrum esse eum , qui judex de dividenda hereditate fuit inter Carmeliam Piam , ejusque coheredem : à quo tamen Cornelia appellavit , quod ipse non tantum res , sed etiam libertos divisisset , ut scribit Paulus in *l. Carmelia ult. D. de jure patron.* Hermogenes vero quidam fuit temporibus Severi , qui actionem habuit contra Asclepiadem , ut appareat ex *l. quamvis 2. C si cert. pet.* quod Asclepiades ejus pecuniam suo nomine crediderat : stipulando tamen jus obligationis sibi quæsiverat : quique opinionem Stoicorum sequutus , materiam semper fuisse sustinebat : adversus quem Tertullianus librum scripsit , eumque *hæreticum turbulentum* appellat. Quem tamen Hermogenem , alium à nostro reor , licet nostrum Christianum fuisse asseverare ausim ex ipsius verbis in *l. vitricus 60. D. de donat. int. virum & uxor. Divortii,*

inquit, *causa donationes inter virum & uxorem concessae sunt, saepe enim evenit ut propter sacerdotium, vel etiam sterilitatem. veteres enim Christianos qui uxorem habentes ad sacerdotium vocabantur, ab uxoribus divortisse certissimum est: unde uxores Episcoporum viventium, viduas appellare moris erat. Composuit autem*

ΕΠΙΤΟΜΩΝ. JURIS. LIB. VI.

in indice Græco Επιτομῶν βιβλία ἔξ. Quibus in libris ordinem Edicti perpetui se profitetur sequutum Hermogenianus in l. 2. *D. de statu hom. & his proximos, atque conjunctos applicasse titulos. Horum autem sententiam non refellam, qui hos libros, Salvii Juliani epitomas tradiderunt: hæc enim jam damnata est à Jac. Cujacio.*

FIDEICOMMISSORUM etiam LIBROS scripsisse constat, ex inscriptione l. nam quod. 14. *D. ad S. C. Trebell. nisi Cujacium quis sequitur, qui mendosam esse illam inscriptionem existimat lib. 2. cap. 27. observat.*

ÆLIUS GALLUS.

IN indice Florentino hujus Jurisconsulti nomen deest: Haloander tamen in eorum ordinem, ex quorum libris Pandectæ prodierunt, collocavit. quod in ipso codice Florentino legis

gis 157. *D. de verb. signific.* inscriptio sit ejusmodi *Ælius Gallus libro i. de verborum quæ ad jus pertinent significatione.* Cæterum Ælium Gallum ex Romanorum gente Ælia fuisse existimo: quis tamen fuerit non audeo judicare. Fuit Ælius quidam Gallus ex equestri ordine, ut testatur Plinius *lib. 6. cap. 28. natur. histor.* qui primus in Arabiam arma Romana intulit, oppidaque Egram, Annestum, Escam, Magussum, pleraque alia diruit. In Arabiam autem ab Augusto missus fuit, eo consilio scilicet ut hujus Provinciæ populos, vel sibi volentes conciliaret, vel subigeret invitatos: veruntamen à Sylæo Nabatæorum legato, qui se ducem itineris promiserat deceptus est: & per devia flexuosaque loca, per stagna & per saxa ductus, magna exercitus clade & incommodo, ut ample describit Strabo *lib. 16. Geographicorum.* Nihilominus tamen multas urbes subegit, multosque hostium exercitus profligavit: & nisi Sylæus eum prodidisset, universam Arabiam felicem Romano subegisset imperio, ut idem testatur *lib. 17.* Præfectus autem Ægypti fuit, & cum Strabone stricto amicitiæ vinculo devinctus, eodem auctore *lib. 2.* Galli ejusdem meminit Virgilius Ecloga ult. Pollionis filii, auctore Ælio Donato: quem tamen non Ælium Gallum, sed Cornelium Gallum auctores tradidere, & præcipue Ammianus Marcell-

cellinus lib. xvii. de quo tamen ille etiam dubitare videtur: *Is est*, inquit, *si recte existimo*, *Gallus poëta*, quem flens quodammodo in postrema *Bucoli* on parte *Virgilius* carmine leni decantat. Huic Cornelio Gallo primum Ægyptus Provincia commissa, ut scribit Eusebius in *Chronicas*, & Strabo lib. 17. *Geograph.* Ex quo Strabonis loco libenter colligerem, Ælium Gallum tertium Ægypti præfectum fuisse. Primum enim præfectum numerat Cornelium Gallum: subjicit deinde præfectum Petronium: postremo Ælium Gallum collocat. Composuit autem

DE. VERBORUM. QUÆ. AD. JUS. PERTINENT. SIGNIFICATIONE. LIB. XII.

Ad hos vero libros referenda arbitror, quæ Catus scribit in *l. videamus* 19. *D. de usur.* *Gallum* *Ælium* sensisse: quodque Ulpianus ait in *l. frugem* 77. *vers. Julianus* *D. de verb.* *signific.* *Gallum* *frumentum* definivisse, quod *arista* se contineat. Ad illos quoque libros putaverim pertinere quæ apud Gellium lib. xvi. cap. 5. *Noct. Attie.* scripta sunt ex *Gallo* lib. 2. *de verb. signific.* quæ ad *jus civile* pertainent. quo in loco, & apud Macrobius lib. 6. cap. 8. *Saturnal.* ubi quid sit *vestibulum* quæritur, pro *Cæcilio Gallo*, *Ælio Gallo* legendum est. Meminit etiam *Ælia Galli* Festus in verbo *postliminium*, ejusque *librum* primum

significationum quæ ad jus perinent citat, & in verbo Tribunitia librum xii. signific. verb. ejusque verba idem Festus hæc refert: *Sacrum est, quodcumque modo & instituto civitatis consecratum sit, sive ædis, sive ara, sive signum, sive locus, sive pecunia, sive quid aliud quod Diis dedicatum atque consecratum sit.*

*Finis Jurisconsultorum qui in indice
Justiniane reperiuntur.*

D E
JURISPERITIS.
LIBER SECUNDUS.

Sunt in iisdem Pandectarum libris ex aliorum Jurisconsultorum præclaris scriptis, multa conclusa & comprehensa quasi oracula illorum sapientiæ eximiæ, & quasi incomparandæ eruditio[n]is. Quorum nomina si hic adjicerem, quidque de his comp[re]hererim, explicarem, gratam me rem juris studiosis judicavi facturum: debere præterea hoc me tantis ingeniiis putavi.

JUNIUS GRACCHANUS.

Junius Gracchanus Caii Gracchi temporibus fuit, à cuius amicitia *Gracchanum* appellatum Plinius ait *lib. 33. cap. 2.* ubi transcripta sunt quædam ejus verba: *Quod ad equestrem,*

in-

inquit, ordinem attinet, ante a *trossulos* vocabant, nunc equites vocant. Ideò quia non intelligunt, *trossulos* nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: quæ ex libris de potestatibus quos composuit desumpta sunt, quorum septimus citatur ab Ulpiano in *l. un. D. de offic. questor.* illudque plebiscitum quod extat apud Festum in verbo, *publica pondera*, quod ex Junio desumpsisse se testatur, ex Junio Gracchano de potestatibus desumptum existimo: ipsaque Plebisci verbâ satis demonstrant: *Publica pondera*, inquit Festus, quibus *Populus Rom.* uti solet ex ea causa *Junius* in; hic quædam verba expuncta sunt, sed reponendum puto; libris de potestatibus dicta sic ait, quod duo *Sili P. & M. Tribuni Pl.* rogarint his verbis: ex ponderibus publicis quibus hac tempestate populus oetir solet, ut ei coæquetur sedolo *M. Quadrantal. viunei.* Octoginta pondo siet. congius vinei decem, P. siet &c. quod quidem miror, Josephum Scaligerum virum eruditissimum, qui hoc monumentum antiquitatis corruptum restituit, & castigavit, non adnotasse. Hunc autem Gracchanum, historicum appellari in indice *Pliniano Gelenii* reperio. Ejus etiam meminit Varro lib. 5 *de lingua lat. pag. 50.* eumque Junii nomine intelligendum existimo apud Festum, & apud Macrobius. Composuit autem ut diximus

DE. POTESTATIBUS. LIB. VII.

CA-

CATO.

Hunc Catonem, Catonis Portiæ familiæ Principis filium natu majorem esse existimo, quem Prætorem designatum, vivo patre mortuum scribit Plutarchus in *Catone Majore*: non Uticensem, ut ex Bolonino putat Dionysius Gothofredus in *I. 4. D. de verb. obligat.* Hacque in re sequutum M. Catonis patris sui exemplum, fatis constat ex Pomponio in *I. 2. D. de orig. jur. §. 38.* cuius etiam libros extitisse suis temporibus scribit, his verbis: *Deinde M. Cato princeps Portiæ familiæ, cuius & libri extant. sed plurimi filii ejus, ex quibus cæteri oriuntur. non enim Budæi mentem probo, qui hoc in loco sic legit, sed plurimi libri ejus. cum hoc modo auctoris sententia omnino conturbetur. Ex his tamen Pomponii verbis colligere possumus, M. Catonem post mortem filii, opus quod fortasse filius imperfectum relique, cratomplevisse. Uxorem autem Cato noster habuit Pauli filiam, auctore Plutarcho: narraturque ab eo, cum de patre quereretur, quod Saloni clientis filiam ducere uxorem vellet, M. Portium patrem ei dixisse: se non ejus odio hoc facere, sed quod plures filios civesque ipsi similes, patriæ relinquere cuperet. Cæterum Portius Cato funus in prætura defuncti filii tenuissimo,*

simo, ut valuit, (nam pauper erat) sumptu fecit, teste Floro epit. *Livian.* lib. 48. *Regulæ* autem *Catonianæ*, hunc auctorem fuisse crediderim, cuius titulus extat in Pandectarum voluminibus contextus: quæ quidem *Catonia-na sententia* dicitur à Martiano in l. 86. *D. de condit.* & demonstrat. Composuit autem

DE. JURIS. DISCIPLINA. LIBROS.
quos egregios fuisse testatur Gellius lib. xiii.
cap. xix. *Noctium Atticarum.*

COMMENTARIORUM. JURIS. LIB. XV.
Citatur à Paulo liber xv. *Catonis* in l. iiiii. §.
Cato i. *D. de verb. oblig.* quem fuisse arbitror unum ex libris commentariorum juris civilis, qui Catoni tribuuntur à Festo in verbo *Mundus.*

T U B E R O.

Q. Ælius Tubero Stoicus, fuit temporibus Luculli, ut refert Plutarchus in *Lucullo*, ex gente Ælia de qua Valerius libro iv. cap. iv. L. Paulum avum, P. Africanum avunculum habuit auctore Valerio eodem loco, & lib. 7. cap. 5. quem Cicero in libro de jure civili in artem redigendo apud Gellium lib. 1. cap. xxii. scientia juris majoribus suis non defuisse dicit, doctrina etiam superfuisse: & in *Bruto* c. 31. nullo eum in oratorum numero fuisse testatur, sed

vita severum , & congruentem cum ea disciplina quam colebat , paulò etiam duriori. Qui quidem in triumviratu judicavit , contra P. Africani avunculi sui testimonium, vacationem Augures quo minus judiciis operam darent, non habere. Sed ut vita sic oratione durus, incultus, horridus : quæ res effecit , ut honoribus majorum suorum respondere non potuerit : quamobrem miror Pomponium in *l. 2. de orig. jur. §. 40.* scripsisse Tuberonem Consulem fuisse : *Ab his* , inquit , *profecti sunt Publius Rutilius Rufus* , qui *Romæ Consul* , & *Asie Proconsul fuit* , *Paulus Virginius* , & *Q. Tubero ille Stoicus Panætii auditor* , qui & ipse *Consul fuit* : quomodo enim *Consul* fuerit non video, si majorum honoribus , qui *Consules tantum* fuere , respondere non potuit. Addam adhuc quod nec in Fastis , nec apud auctores Historiæ Romanæ , consulatus ullus *Q. Ælii Tuberonis* legatur. Pomponium autem hæc , contra veritatem historiæ non scripsisse judicabunt satis, qui librariorum in transcribendis , vel exarandis libris ignaviam notaverint ; quod hoc in loco accidisse certissimum est. Pomponium itaque ab omni erroris suspicione liberabimus , si verba illius librariorum ignorantia transposita , loco suo restituamus. Hoc modo , *Ab his profecti sunt P. Rutilius Rufus* , qui *Romæ Consul* , & *Asie Proconsul fuit* , *P. alius Virginius*.

nius. (Sic enim legendum esse non *Paulus*, in Rutilio demonstrabo) qui & ipse *Consul*. P. enim Virgin. ex Fastis Cuspiniani Consulem fuisse constat. Cæterum Tubero fortis civis, & constans fuit, quod indicat Gracchi in eum oratio, & in Gracchum Tuberonis. Cujus tamen constantia severa nimis, populo Romano odiosa fuit. Cum enim *epulum Q. Maximus Africani patrui sui nomine*, *Populo Rom.* daret: rogatus est à *Maximo Q. Tubero*, ut triclinium sternereret, cum esset ejusdem *Africani* sororis filius: atque ille homo eruditissimus, ac Stoicus, stravit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, & exposuit vasa Samia: quasi vero esset *Diogenes Cynicus mortuus*, & non divini hominis *Africani* mors honestaretur; &c. *hujus in morte celebranda*, graviter tulit *Populus Romanus* hanc perversam sapientiam Tuberonis; itaque homo integerrimus, civis optimus, quem esset, *L. Pauli nepos*, Publiique *Africani* sororis filius, his hædinis pelliculis prætura dejectus est, teste Cicerone in orat. pro *Muræna* cap. 36. Coævus autem P. Rutilii, cuius vitam infra describemus, fuit Tubero: ambos enim adolescentes induxit loquentes cum Africano Tullius in libris de Republ. ut ipse testatur epist. 4. lib. 4. ad Atticum. Tuberonis verò auctoritas magni ponderis apud Celsum fuit, sed non quidem tanti, ut non prætulerit Tuberonis sententiæ opinio-

nem Servii, cùm de suppellectile quæreretur in
l. 7. D. de Suppell. legata. Hunc, auctorem
 peculii definitionis quidam existimant: sed
 hac de re nihil certi affirmare possum, cùm Tu-
 bero tantum, sine prænomine vocetur ab Ul-
 piano, & Celso; hic quidem est, cui Tullius
libro 3. de offic. cap. xv. Hecatonem Rhodium
 Panætii auditorem, *libros de officiis* scripsisse
 tradit. Denique de eo quædam non conte-
 mnenda notat Baptista Egnatius *Racematio-*
num libro cap. 9. Cæterùm nonnullos de jure
 reliquit libros, scilicet

DE. JURE. VENDITIONIS.

Refert enim Javolenus hujus Tuberonis senten-
 tiam in *l. in lege fundi 77. D. de contrah. empt.*
 existimantis, *Si cum in lege fundi vendundi,*
Lapidicinæ quæ ubique essent exceptæ fuerint,
ticet post multum temporis lapidicinæ in eo fundo
repertæ sint, eas tamen venditoris esse. Ulpianus
 aliam refert in *l. Julianus 13. §. si venditor*
30. D. de action. empti. Ex quibus colligo,
 Tuberonem de jure venditionis aliquid scripsisse.
 Alios eum promulgasse non invenio libros;
 nam Q. ille Tuber, quem juris publici & privati
 complures libros reliquisse scribit Pomponius
 in *l. 2. D. de orig. jur. §. 46.* aliis est ab hoc
 nostro Tuberone Panætii auditore, & Stoico.
 Illum quidem doctissimum fuisse tradit Pom-
 ponius, & sermone antiquo libros affectasse
 scri-

scribere: ideoque libros ejus parum gratos habitos. Causis etiam agendis operam dedisse, à quibus ad jus civile eum transiisse scribit, maximè postquam Q. Ligarium accusavit, nec obtinuit apud Cajum Cæsarem, Cicerone Ligarium defendantem, cujus extat oratio. Hoc autem nomine Ligarium accusasse tradit idem Pomponius, quod Q. Ligarius cùm Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem adplicare non permisit, nec aquam haurire. Quibus verbis non mihi videtur apertè Pomponius, patrem Tuberonem, à filio distinguere; uterque enim erat in his navibus, quas ait passum non esse Ligarium Uticam appellere: Pater L. Tuberо in Africam veniebat, quam sorte obtinere debebat, Tuberonem Fil. secum dicens: cùm C. Cæsar Pompeii insequendi, qui Italia excesserat, ut se cum transmarinis auxiliis conjungeret, consilium omisisset; atque in Hispaniam proficiisci constituisset. Nec vero eam fuisse crediderim causam Tuberoni apud Cæsarem Ligarium accusandi, quam Pomponius affert: neque Tuberonem à Ligario adplicare impedatum; namque ipse Cæsar, Tuberonem Uticam navibus portu, & oppido, non à Ligario, sed à Varo prohibitum fuisse scribit lib. 1. *de bello civili cap. 31.* ut ne filium quidem potuerit in terram exponere ægrotantem. Et Quintilianus lib. xi. cap. 1. qui Tuberonis orationem legerat,

summam accusationis hanc fuisse ait, quod Ligarius postquam bellum civile exarsit, non à partibus recessisset, sed perseverasset: neque pro Cn. Pompeio, inter quem inquit & Cæsarrem, dignitatis fuerat contentio, cùm salvam uterque Remp. vellet: sed pro Juba, atque Afris inimicissimis populo Romano, stetisset.

SEXTUS ÆLIUS.

Gens *Ælia*, inquit Festus, appellatur, quæ ex multis familiis conficitur. Sexti autem prænomen ab ordine nascendi inductum est, datumque *Ælio*: quem maximum Oratorem, maximumque Jureconsultum fuisse testatur Tullius in *Bruto* cap. 20. Numeroque eodem, inquit, fuit *Sextus Ælius*, juris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus: & propter eximiam juris civilis scientiam cordatum hominem ab Ennio appellatum fuisse scribit idem libro 1. de *Oratore*. cap. 45.

Egregie cordatus homo, catus Ælius Sextus.
 & hoc est, quod Pomponius scribit in l. 2. *D. de orig. juris* §. 38. Ennium Sextum Ælium laudasse. Fuit autem Sextus Ælius P.F. & P.N. Sic enim tabulæ Capitolinæ habent, & gener P. Pauli, ut est apud Plinium libro 33. cap. 11. Consul fuit cum T. Quintio Flaminio anno ab urbe condita D L V. ut tradit Cassiodorus,
 ejus-

ejusque consulatus meminit. Plutarchus in *Flaminio*. Fratrem habuit P. Ælium Pætum, qui Consul fuit anno ab urbe condita 552. cum Cn. Cornelio Lentulo, ut est apud Eutropium, & Cassiodorum: ideoque non malè à Pomponio scriptum est: & duo Ælii etiam *Consules fuerant*. Ex his tamen Publum, majorem natu fuisse existimo; primū quod prior in Fastis ponatur: deinde quod Censorem eum, priusquam S. Ælius Consul fuerit, tabulæ Capitoline probent cum Scipione Africano, à quibus lustrum conditum est. Sextus etiam Censor fuit cum Cn. Lentulo Cethego, auctore Livio lib. 34. cap. 44. Tanta autem integritate, & continentia semper vixit, ut Æliorum familiæ hereditariam paupertatem conserverat: ita ut eum nihil aliud habuisset argenti ad supremum vitæ diem, quam duo pocula, quæ L. Paulus sacer ei ob virtutem, devicto Rege Perseo donaverat, testetur Plinius lib. 33. cap. xi. & cùm legati Ætolorum, in consulatu prandentem in fictilibus eum adiissent, missa ab his vasa argentea, non accepisse. Multos autem *de jure civili* libros scripsit,

ÆLIANUM. Jus.

sic enim appellabatur liber ille, quem populo dedit: quo actiones alias, quam quæ à Cn. Flavio, vel à Papirio propositæ erant, composuit, teste Pomponio l. 2. §. postea cum 7. D. de orig. jur.

TRIPARTITA.

Sic inscriptus fuit liber ille, quoniam lege XII. tabularum præposita, jungitur interpretatio: deinde subtexitur legis actio auctore Pomponio d. l. 2. D. de orig. jur. Ideoque interpretem antiquum XII. tabul. Tullius lib. 2. de legib. eum vocat, & Justinianus in l. 1. C. de communi seruo manu. juris antiqui conditorem, licet quid lessum in XII. tabulis significaret, non satis se intellexisse professum. Hic autem liber, veluti cunabula juris continebat. d. l. 2. de origine jur. Ælii Sexti verba sæpè pro verbis XII. tabb. accipiuntur.

COMMENTARIA.

quorum meminit Cicero lib. 1. de orat. Et in P. Mutii, inquit, fratri sui libris & S. Ælii commentariis, scriptum protulisse, & Paulus in l. postquam 43. D. de petitione hered. licet Jacobus Labittus in indice, pro Ælius legat Lælius. Ejus auctoritate utitur etiam Celsus lib. VIII. Digestorum in l. 38. de act. empt.

PUBLIUS MUTIUS.

P. Mutius P. Mutii Scævolæ filius fuit, paterque Q. Mutii Scævolæ, cuius vitam suprà descripsimus, ut ex Pomponio, & ex Fastis appareat. Fratrem habuit L. Crassum auctore

Ci-

Cicerone lib. 1. de *Orat.* c. 37. qui Mutianus dicitus est, apud Pomponium l. 2. §. 40. *D. de orig. jur.* Consul autem fuit cum L. Calphurnio anno ab urbe condita 621. ut testatur Caffiodorus in *chronicis*: cuius consulatu seditio perniciosa Tiberii Gracchi orta est: legimusque apud Plutarchum in Gracchorum vita, Tiberium Gracchum cum legem Agrariam promulgare vellet, Crassum Pontificem Maximum, Mutiumque Jurisconsultum Consulem principes in Republ. cives in consilium adhibuisse: quamobrem eum Consulem esse existimo, quem Plutarchus Nasicae ab eo petenti ut tyrannum Gracchum tolleret, respondisse scribit: *Nullam se vim illaturum, neque civem Romanum indicta causa necaturum.* Cæterum Pomponius d. l. 2. §. 39. *D. de orig. jur.* *Pontificem Maximum fuisse P. Mutium tradit.* Cum autem Pontifices Maximi res omnes singulorum annorum literis mandarent, hæc consuetudo in ejus pontificatus abrogata est, ut apud Ciceronem lib. 2. de *Orat.* cap. 12. videre liquet. idem libro 1. cap. 37. testatur Crassum Divitem P. Scævolæ solitum persæpe dicere, illum in Jure civili satis illi arti facere non posse, nisi dicendi copiam assumpsisset. Obiit autem Mutius morbo pediculari, si his credimus qui Plutarchum in Sylla de hoc nostro Jurisconsulto loqui putant. *Quod quidem non omnino à veritate alienum: eum enim*

vocat Plutarchus νομοδέκτην in vita Gracchorum. Nec quidem parvi nominis Jurisconsultus P. Mutius fuit : testatur siquidem Pomponius *d. l. 2. §. 39.* eum cum Bruto , & Manilio jus civile fundasse , qui Principes civitatis ea tempestate fuere , inter quos agitatam fuisse quæstionem illam , *an partus ad usufructuarium pertineat*, infra in Bruto dicemus. Reliquit autem

LIBROS. XIV.

sive ut loquitur Pomponius , *libellos* : qui tamen , decem tantum libros eum reliquisse tradit : sed Paulus Jurisconsultus in *l. Mutius 30. D. pro Socio ex libro xiv.* Mutii hæc transcripsit : *Non posse societatem coiri , ut aliam damni , aliam lucri partem socius ferat.* Qua etiam ex lege Servium Sulpitium notas in hos Mutii libros scripsisse colligimus. Pomponius etiam in *l. ult. D. de legation.* refert eum in hac sententia fuisse : *quem semel populus R. jussisset dedi , ex civitate expulisse videri : sicut faceret cum aqua & igni interdiceret.*

BRUTUS.

Quis hic Brutus fuerit difficilis cognitionis est : alium enim esse à Bruto , cuius vitam Plutarchus eleganter & copiose descriptis , series temporum fatis aperte indicat ; aliumque etiam

etiam ab ejus patre puto : quamvis illum Ciceronis verba Jurisconsultum fuisse afferere videantur : *L. autem, inquit, Lucullum etiam acutum, patremque tuum, Brute, juris quoque & publici & privati sanè peritum, &c.* hacque ratione maximè moveor , quòd patrem Bruti Cæsaris interfectoris , filio dissimillimum fuisse testatur Plutarchus , i. e. nec magni animi , nec ingenii: quamobrem verba illa Ciceronis non ita interpretanda sunt , ut eum de patre Bruti Catonis generi intellexisse existimemus : quamvis eo verbo *Patrem tuum* Brutum alloquens , usus sit ; ampla enim est *patris* significatio , nec solum proximiorem genitorem , sed etiam avum , abavum , proavum , atavum , sub patris nomine contineri docet Valla , omnisque Grammaticorum schola . Fuit itaque Brutus noster unus ex majoribus Bruti , paterque M. Bruti , quem molestum accusatorem & vehementem vocat Tullius in *Bruto cap. 34.* Quo ex loco colligere possumus , qua laude floruerit pater , & quas nomini Brutorum maculas inusserit filius : sic enim loquitur Tullius : *Iisdem temporibus, inquit, M. Brutus, in quo magnum fuit, Brute, de decus generi vestro, qui cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset, & juris peritissimum, accusationem facilitaverit, ut Athenis Lycurgus. Is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens &*

molestus, ut facile cerneret naturale quoddam
stirpis bonum degeneravisse vitio depravata voluntatis. Bruto autem Jurisconsulto ut genus
illustre, ita & opulentæ possessiones fuere: fundos enim tres habuit, Privernatem videlicet,
Albanum, & Tiburtem, & præter hos balneas
etiam: quæ quidem omnia bona, gurgitem
illum & helluonem Marcum filium devorasse,
vendidisseque tradit Cicero lib. 2. de orat. cap.
54. & pugnam Crassi oratoris quæ in causa Cn.
Planci intervenit in M. Brutum, quem dignum
contumelia judicabat, describit: cum enim Bru-
tus duos lectores excitasset, & alteri de colonia
Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset,
alteri de lege Servilia, & cum contraria inter se
de Republ. capita contulisset, Crassus facetissime
tres patris Bruti de jure civili libellos, tribus
legendos dedit ex libro primo: FORTE. EVENIT.
UT. IN. PRIVERNATI. ESSEMUS. Brute, testi-
ficatur, inquit, pater setibi Privernatem fun-
dum reliquisse: deinde ex libro secundo: IN. AI-
BANO. ERAMUS. EGO. ET. M. FILIUS. Sapiens,
inquit, videlicet homo cum primis nostræ civi-
tatis, norat hunc gurgitem, metuebat ne cum is
nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur.
Tum ex libro tertio in quo finem scribendi fecit:
(tot enim, ut audivi Scævolam dicere, sunt veri
Bruti libri.) IN. TIBURTI. FORTE. ASSEDI-
MUS. EGO. ET. M. FILIUS. Ubi sunt ii fundi,
Bru-

Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? quod nisi puberem te, inquit, jam haberet, quartum librum composuisset, & se etiam in balneis lotum cum filio scriptum reliquisset. Atque ita hoc lepore iisque factiis refutatus est à Crasso M. Brutus nimis vehementis, & quasi tragœdus orator. Cæterum Brutus Jurisconsultus præturam exercuit, & intra eam se continuit, nunquam consulatum adeptus, ideoque prætorius rectè nominatur à Pomponio *d.l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* Reliquit autem

DE. JURE. CIVILL. LIB. TRES.

quod constat ex suprà citato loco Ciceronis: quamobrem miror Pomponium in *d.l. 2.* septem libros Bruto tribuisse: verisimile enim non est, Pomponium Ciceronis verba non legisse. Verum hos duos auctores sic conciliabimus; Brutum quidem libros tres tantum reliquisse: Plures tamen Bruto tributos, quod colligi potest ex Tullii verbis: *Tot enim, inquit, ut audivi Scævolam dicere, sunt veri Bruti libri:* ex quibus & Ciceronis ætate plures quam tres, vulgo tributos colligere possumus: qui error ad posteriora saecula delapsus, causam fortasse præbuit Pomponio vulgarem opinionem sequuto scribendi, Brutum septem libros reliquisse; tot enim tunc temporis Bruti nomine proferri credendum est. Sed si hæc vera sint,

Pom-

Pomponium ingorantiæ criminè tacite insectari videmur: quiañ quid hac de re cruditi viri senserint, ignoraverit ipse: quod quidem facile ut non admittatur, suadet auctoris perfecta eruditio. Deinde quis tam ineptus, ut existimet Pomponium vulgarem errorem, Ciceronis & Scævolæ sententiis rejectis sequi maluisse: qui tam frequenter in *d. l. 2.* Ciceronis auctoritate utitur? quamobrem dicendum puto Pomponii verba illa depravata esse: *Ex his P. Mutius etiam decem libellos reliquit, Brutus septem, Manilius tres, & extant volumina scripta Manilii monumenta. Illi duo consulares fuerunt: Brutus prætorius. & restituenda dictionis unius transpositione hoc modo Septem Manilius, Brutus tres.* Manilium enim hic ante Brutum à Pomponio positum esse indicant hæc verba: *Illi duo consulares fuerunt;* quæ ad Mutium & Manilium referuntur, atque ita ad primò scriptos. Dictionem siquidem *Illi* ad ultimum nominatum referri non posse sciunt & ipsi Grammatices tyrunculi. Quod quidem eveniret, si Manilius post Brutum scriptus esset, contra Latinæ syntaxeos regulas. Præterea Manilium plures quam tres libros composuisse satis constat ex ipso Pomponio, cum ait: *Et extant volumina scripta Manilii.* Dictio enim illa, *voluminum,* librorum copiam denotat. Scripsisse & Manilium libros actionum infra in Manilio dicemus.

Cæterum doctrinæ Brutianæ quædam adhuc extant in pandectis nostris vestigia Paulus enim in *l. possideri.* 3. §. 3. *D. de acquir. possess.* & Ulpianus in *l. si servus* 27. §. *si mulier* 22. *D. ad leg.* *Aquil.* Bruti has sententias afferunt. prima quidem est: *Eum qui fundum longa possessione cepit, & thesaurum cepisse: quamvis nesciat in fundo esse.* quam tamen non probat hac ratione: quia is qui nescit non possidet. Alia vero hæc est: *si mulier pugno, vel equa ictu percussa ejecerit, qui hoc fecit Aquilia teneri quasi rupto.* Idem Ulpianus in *l. 68. D. de usufr.* veterem fuisse quæstionem ait: *an partus scilicet ancillæ ad fructuarium pertineret.* Quam quidem quæstionem agitatam fuisse inter principes civitatis P. Mutium Scævolam, Manilium, & Brutum: illis ad fructuarium pertinere afferentibus: Bruto vero dissentiente scribit Tullius *lib. 1. de finib. bonorum & mal. cap. 4.* quod & colligitur ex Ulpiano in *d. l. 68.* Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere. hac ratione, quod in fructu hominis homo esse non potest: quare autem homo in fructu esse non poscit, non tradit Ulpianus: sed rationem Bruti desumere possumus ex Cajo in *l. 28. §. 1. D. de usur.* Cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit; hanc enim rationem desumpsisse Cajum ex veteribus, scilicet ex

Bru-

Bruto, ostendunt satis verba: *Absurdum enim videbatur.*

MARCUS MANILIUS.

Aquitati consentaneum est, ut Brutum Manilius sequatur, cum à Paulo, Pomponio, & ab ipso Tullio *libro I. de finibus bonorum & malorum cap. 4.* conjungantur. M. itaque Manilius legum consuetudinisque ejus qua privati in civitate utebantur, & ad cavendum, & ad agendum, & ad respondendum peritus fuit: ideoque veri Jurisconsulti nomine à Cicerone *libro I. de Oratore cap. 48.* decoratur, & *libro tertio cap. 33.* idem Cicero eum *transverso solitum ambulare foro* scribit: quod erat insigne, Jurisconsultos qui id facerent, civibus omnibus consilii sui copiam facere. Ad quos olim & ita ambulantes, & in solio sedentes domi sic adiabantur, ut non solum de jure civili ad eos: verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio, aut negotio referretur. Consularem autem Manilium fuisse rectè scribit Pomponius in *I. 2. §. D. 39. de O. jur.* Consul enim fuit cum L. Martio Censorino, auctore Cicerone in *Bruto cap. 27.* item Cassiodoro in *Chronicis*, & Censorino *cap. xvii.* qui corrupte apud Florum in epitome *Livii libr. xl ix.* M. Manlius dicitur. Horum

rūm consulatu ante triennium quām Carthago deleretur, M. Cato perpetuus diruendae ejus auctor mortem obiit, ut scriptum est apud Velleium Paterculum *lib. 1. cap. 13.* obsideri enim oppugnarique cepit Carthago L. Martio & M. Manilio Consulibus, auctore Floro *lib. xlix. epitom. Livii.* In qua oppugnatione, cum negelectos ab una parte muros duo Tribuni temere cum cohortibus irrupissent; & ab oppidanis graviter cæderentur, à Scipione Africano expliciti sunt, per quem & castellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus juvantibus liberatum est. Ob quod egregium factum Scipionem obsidionali corona à Manilio donatum ex Plinio colligo *libro xxii. cap. 6.* cum ait: *Æmilianum quoque Scipionem Varro auctor est, donatum obsidionali in Africa à Manilio Consule tribus cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis.* Africa enim Provincia Coss. M. Manilio & L. Martio decreta est, illisque imperium ad bellum gerendum datum: M. Manilio quidem ut pedites duceret, L. vero Martio ut equitatui præcesset, sicut scribit Appianus in *Lybicis.* Veruntamen exercitui solus Manilius postea imperavit, cum L. Martius Consul Romam ad comitia iisset, & solus exercitum adversus Asdrubalem duxit; sic enim explicanda puto hæc verba Flori in *epit. Liv. lib. xlix. Præterea cum ab irrita*

*oppugnatione Carthaginis Cos. (alter enim Romanum ad comitia ierat) exercitum ducere adversus Asdrubalem vellet. Pisonem autem successorem in Provincia habuit, ut scribit Appianus. Plura de his quæ in consulatu & in Africa gesserit apud auctores reperiuntur. Hoc quidem Consule legem de Repetundis latam esse à L. Pisonе frugi Trib. pleb. apud Ciceronem in *Bruto cap. 27.* legimus. Cæterum Bartholomæus Marlianus Patritius Mediolanensis hunc M. Manilium filium putat ejus Manili, quem Livius lib. 45. cap. 17. Legatum ad bellum Illyricum missum esse commemorat cum P. Ælio Ligo, C. Cicereio, aliisque, qui ab eo recensentur. Qua autem ex familia ortus fuerit Manilius difficile est judicare. Hoc quidem affirmo, illum ex antiqua & illustri Manliorum familia originem non duxisse: quod tamen nonnulli existimavere: *Manliæ enim gentis patritiæ decreto nemo ex ea Marcus appellatur, quod M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, cum regnum affectasset, damnatus necatusque est, ut legitur apud Festum in verbo Manliæ.* sicut de *Lucii prænomine in Claudiana gente* scribit Suetonius in *Tiberio cap. 1.* Hunc autem Manilium Marci prænomen habuisse ex his quæ diximus, fatis apparet: quisquis tamen fuerit, magni vir judicii eximiæque doctrinæ, nec scientiæ politicæ rudis & ignarus traditur.*

Eum

Eum enim in libris de Republica desserentem & disputantem, se introduxisse scribit Cicero lib. 4 epist. 16 ad Atticum. Juris peritissimum quidem eum constat fuisse ex Pomponio d. l. 2. de orig. jur. qui eum cum P. Mutio & Bruto jus civile fundasse scribit. Hujus doctrinæ apud Paulum in l. possideri. 3. §. Neratius 3. D. de acqu. possess. extant hæ reliquiæ: *Eum qui fundum longa possessione ceperit, etiam thesaurum cepisse, quamvis nesciat in fundo esse.* Quam tamen sententiam à Paulo improbatam supra diximus in Bruto. Reliquit autem

DE. JURE. CIVILI. LIB. VII.

auctore Pomponio: sic enim legendum esse docuimus, qui inscripti sunt *Manilii monumenta*: quamvis hæc verba suspecta aliquo modo mihi sint, tanquam notata à glossatore quodam, & postea in textum Pomponii relata.

MANILIANAS. LEGES.

Composuit enim leges quasdam de venalibus vendendis, quæ Manilianæ leges dictæ sunt, ut constat ex Cicerone libro 1. de Oratore c. 58. Nec quisquam, inquit, est eorum qui si jam sit addiscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam Manilianas venalium vendorum leges addiscere. Varro lib. 2. de Rerustica cap. 7. actiones vocat: *emptio*, inquit, *equina similis fere ac boum, & asinorum, quod eisdem rebus in emptione*

*ptione dominum mutat: ut in Manilii actionibus
sunt perscripta.*

P. RUTILIUS RUFUS.

P. Rutilius Rufus ex nobili Rutiliorum familia ortus avunculus Cottæ fuit: *Cicero in Brut. cap. 30*; eum etiam avunculum suum Cotta appellat apud Ciceronem *lib. 2, de Natura Deorum*. Et patrem M. Rutilium habuit, auctore eodem Tullio in *Bruto*. Ejusque adolescentiam ad opinionem & innocentia, & juris scientiæ P. Mutii commendavit domus, ut idem testatur *libro 2. Offic. cap. 13*. Eo adolescentulo in sylva sua facta cædes est, notique homines interfecti: cuius rei insimulabatur familia, hacque de re atroci magna que querendi potestatem Senatus dedit P. Scipioni, & D. Bruto Consulibus. Veruntamen Galba tanta gravitate, tantaque vi causam illam dixit, Rutilii rogatu, ut omnibus approbantibus familia liberata sit, ut se ex eo audiisse Smyrnæ, scribit *Cicero in Bruto cap. 22*. Doctus autem vir fuit, & Græcis litteris eruditus, Panætii auditor, perfectus in Stoicis, quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, sed tamen exile, nec satis populari assensioni accommodatum, imitatus est: ideoque summi Oratoris non habuit laudem; sunt enim ejus orationes jeju-

jejunæ; eum tamen laudandum putat Cicero in *Bruto cap. 30.* quoniam per illum, ne hæc quidem in civitate genera, hac oratoria laude caruerunt. Magnum autem munus de jure respondendi in civitate sustinebat, cuius responsum apud auctores juris, quædam adhuc vestigia ab iis laudata, & probata extant: Ulpianus enim *libro xvii. ad Sabinum in l. si habitatio 10. §. 3. D. de usu & habitat.* scribit Celsus *lib. 19.* Digestorum ejus responsum probare, qui, cum quæreretur, utrum unius anni habitatio legata sit, an usque ad vitam? donec vivat, habitationem competere, respondit; & in *l. qui penum 3. §. ligna 9. D. de penu leg.* ligna & carbones, quæ non vendendi causa parata sunt, penoris nomine contineri dixit; multisque aliis in locis. Non solum autem juris civilis intelligentia præstítit, sed & rei militaris scientia: Tribunus enim militum fuit sub Scipione, auctore Appiano in *Romana historia:* armorumque tractandorum meditatio ab eo militibus est tradita, & nullius ante se Imperatoris exemplum sequutus, ex ludo C. Aurelii Scauri doctribus gladiatorum accersitis, vitan- di atque inferendi iectus, subtiliorem rationem legibus ingeneravit, virtutemque arti, & artem rursus virtuti miscuit: ut illa impetu hujus fortior: hæc, illius scientia cautior fieret, ut scribit Valerius Maximus *lib. 2. cap. 1.* & ita severe rem

bellicam administravit, ut necessitudinis præruptis vinculis, vindictam ultionemque læsa disciplinæ militaris, cum ignominia etiam domus suæ exigere non dubitaverit: eo enim bello quod in Sicilia cum fugitivis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Tauromitanam arcem amiserat, provincia jussit decedere. ut ex eodem libro cap. 2. colligere licet. Et Frontinus *libro 2.* scribit, eum in legione filium militem fecisse, cum secundum leges in contubernio suo adhuc habere posset. Tribunosque militum quos Consul faciebat, ab eo *Rufulos* appellatos esse, scribunt Festus & Paulus *lib. de verb. signific.* in verbo *Rufuli*: quod de eorum jure legem tulerit, qua eis cavebatur multis modis: posteaque mutata litera, *Rutuli* sive *Rutili* dicti sunt. Dignitates autem quas in Republica Rutilius obtinuit, hæ sunt: *Quæstura scilicet*: eum enim Q. Mutii Prætoris *Quæstorem* fuisse, scribit Asconius Pædianus in *divination.* Præturam etiam gessit: & cum Prætor esset, eum primum edixisse scribit Ulpianus in *l. 1. D. de bon. libert.* se amplius non daturum patrono quam operarum & societatis actionem: videlicet si hoc pepigisset, ut nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatem admitteretur patronus, cum antea soliti essent patroni, à libertis durissimas exigere. Legatus etiam Q. Mucii proconsul is fuit, ut ex *Flori epitom.* *Liv. lib. 70.*

patet. Consulatum præterea gessit cum Cn. Mallio, ut est apud Valerium Maximum *lib. 2. cap. 3.* & ex antiquo lapide Puteolis reperto, quem Onuphrius affert, probatur: ex quo deprehenditur erratum in Julii Obsequentis libro, atque Cassiodori in prodendis Consulibus anni 649. quorum alter, P. Rutilium quidem scribit: sed C. Manilium corrupte subjungit; alter vero P. Atilium & Cornelium Manilium mendose Consules ponit. Post consulatum, Asiam Proconsul provinciam obtinuit, teste Pomponio *d. l. 2. §. 40. D. de orig. Jur.* Quapropter miror Carolum Sigonium in suis commentariis, se, quam Rutilius provinciam habuerit, fateri ignorare. Cæterum, quamvis Rutilius summos honorum gradus in Republica assequutus sit, multas tamen repulsas tulit, sicuti tribunatus plebis, ut apparet ex his verbis Ciceronis in *Orat. pro Plancio cap. 21.* Sed quid ego ædilitias repulsas colligo? quæ sæpe ejusmodi habitæ sunt, ut iis qui præteriti essent, benignè à populo factum videretur. *Tribunus militum L. Philippus summa nobilitate, & eloquentia, Quæstor Q. Cælius clarissimus ac fortissimus adolescens: Tribuni pleb. P. Rutilus Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse.* Consulatus etiam repulsam tulit à M. Æmilio Scauro superatus, & quod durius videtur, in ipsa re-

pulsa ab eodem M. Æmilio ambitus postulatus, quasi turpi largitione suffragia populi, ad adipiscendum consulatum corrumpere tentasset. Ut autem instrueret Æmilius accusationem, domum Rutilii venit, ejus tabulas, commentarios scilicet rerum quotidianarum reperit, judicibusque quoddam caput ostendit, in quo scriptæ inveniebantur hæc litteræ, A. F. P. R. easque sic interpretabatur; quod id de quo accusabatur *Attum* esset fide *P. Rutilii*, atque ex eo colligebat, hujus largitionis auctorem fuisse Rutilium: Rutilius autem has explicabat *Ante factum, post relatum*. Causa vero Cannius Eques Romanus, qui Rutilio Rufo aderat patronus, exclamat, nétrum illis litteris declarari. Quid ergo? inquit Æmilius Scaurus; respondet Cannius, *Æmilius fecit, plectitur Rutilius. i.* Æmilius largitionibus corrupit suffragia: Rutilius vero ejus criminis, cuius Scaurus sons est, accusatur. Hæc traduntur à Cicerone lib. 2. de Oratore cap. 69. Rutilius quidem falso hoc crimine à Scauro insectatus est; Vellejus enim Paterculus lib. 2. cap. 13. *eum non seculis sui, sed omnis ævi optimum appellat.* Tandem summa illa innocentia, & integritas, maliciofis accusatorum calumniis oppressa, & obruta est; sic enim Florus epitom. Liv. lib. lxx. de eo loquitur: *P. Rutilius vir summæ innocentiae, quoniam Legatus Q. Mucii Pro-*

Proconsulis, à publicanorum injuriis Asiam defendebat, invitus Equestris ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. Hunc autem legibus pulsum, Smyrnæos non solum tanquam exulem receperisse: sed etiam civem sibi addidisse, scribit Tacitus lib. 4. Annalium cap. 43. tantum valet apud exteris etiam gentes, amor virtutis, quæ in adversa fortuna, in Rutilio maxime effulgit: namque ut Valerius Maximus scribit libro 6. cap. 4. cum magis ordinum dissensione, quam ulla culpa sua, reus sanctus esset; nec obsoletam vestem induit, nec insignia Senatoris deposituit, nec supplices ad genua judicum manus tetendit, nec dixit quicquam splendore præteriorum annorum humilius: effecit que ut periculum illud, non impedimentum gravitatis ejus esset, sed experimentum; atque etiam cum ei redditum in patriam Syllana victoria præstaret, in exilio, ne quid adversum leges faceret, remansit; atque id quod tunc respondit, constantiæ, gravitatisque suæ maximum testimonium præbet: Malo, inquit, ut patria exilii mei erubescat, quam redditu mæreat, ut scribit Seneca libro 6. de Beneficiis cap. 37. Ita enim patriam dilexit, ut in illa Saturnini seditione pro salute communi, eum arma cepisse tradat Cicero in Orat. pro C. Rabirio perduellionis reo. Non solum autem facta Rutilii, sed etiam dicta laude digna censentur:

quorum hoc præclarissimum refert Valerius dicto loco. *Cum amici cuiusdam injustæ rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset: Quid ergo mihi opus est amicitia tua, si quod rogo non facis? respondit: imò quid mibitua, si propter te aliquid in honeste facturus sim?* Fuit porro Rutilius rufi coloris. *Rutilius* enim apud Festum, *rufum*, significat: atque ideo, ut ab aliis Rutiliis discerneretur, à colore suo rufo, *Rufi* nomen inditum ei existimo. Librorum autem ab eo editorum hæc restant vestigia,

HISTORIA. RERUM. ROMANARUM.
auctore Athenæo libro 6. δειπνοσοφισῶν cap. ult.
vel rerum suo tempore gestarum. Suidas in verb.
Ρύτιλιος: τὰ τότε φθάσαντα γενέθλια.

DE VITA. SUA. LIBRI.
incerti: numerus enim non legitur. compositum
etiam *orationes permultas*, inter alias,

DE MODO. AEDIFICIORUM.
quæ postea ab Augusto Senatui recitata est, &
ab eo, populo edicto proposita, teste Suetonio
in August. c. 89.

C. AQUILIUS GALLUS.

C. Aquilius Gallus patrem habuit M. Aquilius Gallum, quem Consulem cum C. Mario fuisse tradit Cassiodorus in *Chronicis*, bellumque servile in Sicilia concitatum confe-

fecisse Florus scribit *epit. Liv. lxix.* Auditor Mutii fuit, teste Pomponio in *d. l. 2. §. 42.* & præceptor Servii Sulpitii eodem auctore §. 43. qui juris discendi causa, Servium Balbo Lucilio, & Gallo Aquilio operam dedisse scribit; instructum autem maximè à Gallo Aquilio fuisse: ex quo tamen, aut enim rei veritatem ignorasse, aut verba ejus corrupta, necessariò judicamus ex Cicerone in *Dial. de claris Oratoribus cap. 42.* qui non juris civilis discendi, sed dicendi, i. e. artis oratoriæ gratia, Servium Gallo Aquilio, & Balbo Lucilio operam dedisse tradit. *Cumque dicendi causa,* inquit, de Servio loquens, *duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo,* Galli hominis acuti, & exercitati promptam & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem, subtilitate diligentiaque superavit: *Balbi docti, & eruditii hominis,* in utraquere consideratam tarditatem vicit expediendis conficiendis querebus: *sic & habet, quod uterque eorum habuit, & explevit, quod utriusque defuit.* Verùm hæc ignorasse Pomponium quis credet? Rectius itaque sentiemus, si superiora verba Pomponii, Typographorum inscritia transposita, suo loco reddantur, & his verbis conjungantur, ut ita legendum sit: *Servius autem qui cum in causis orandis primum locum, aut certe post M. Tullium obtineret, institutus à Balbo Lucilio: instructus*

autem maximè à Gallo Aquilio fuit Cercinæ. Itaque libri complures ejus extant Cercinæ confecti: traditur ad consulendum Q. Mutium de re amici sui pervenisse, &c. Cæterum, Gallus Aquilius tantæ fuit apud Romanos auctoritatis, ut Cic. in Orat. pro A. Cæcina cap. 27. in illius laudem hæc verba populo Romano dicere non dubitaverit: *vereor de tali viro ne plus dicam, quām vos aut sentiat is, aut commemorari velitis apud vos.* quapropter hoc dicam, nunquam ejus auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam Pop. Rom. in cavendo, non in decipiendo perspexerit: qui juris civilis rationem nunquam ab æquitate se junxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam Pop. Rom. promptam, expositamque præbuerit: qui ita justus & bonus vir est, ut naturâ non disciplinâ consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, ut ex jure civili non scientia solum quædam, verum etiam bonitas nata videatur: cuius tantum est ingenium, ita prompta fides, ut quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire sentias. Maximæ denique integritatis Galli, & in iudicando religionis exemplum memorandum affert Valerius Maximus lib. 8. cap. 2. Caius, inquit, Visellius Varro gravi morbo correptus, trecenta milia nummum ab Octacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, ut si dececessisset, ab
he-

heredibus eam summam peteret ; quam, legati genus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando. Evasit deinde Visellius ex illa tempestate, adversus vota Octaciliæ. quæ offensa, quod spem prædæ suæ morte non matu-
rasset ; ex amica obsequenti, subito districtam fœneratricem agere cœpit, nummos petendo ;
quos ut fronte invercunda, ita inani stipulatione captaverat. De quare C. Aquilius, vir magnæ
auctoritatis, & scientia juris civilis excellens,
judex adductus, adhibitis in consilium principibus civitatis, prudentia & religione sua mu-
lierem reppulit. Quod si eadem formula & Var-
ro damnari, & adversaria absolvi potuisset ; ejus
quoque non dubito, quin turpem & inconcessum
errorem libenter castigaturus fuerit, nunc priva-
tæ actionis calumniam ipse compescuit, adulterii
crimen publicæ quæstioni judicandum reliquit.
Judex etiam fuit in causa P. Quintii, quem
Cicero contra Q. Hortensium accusatorem de-
fendebat : ex cuius orationis cap. 4. maximam
Aquila, cum Scapulis omnibus, fuisse neces-
situdinem colligimus : P. etiam Quintum Sca-
pulam, cum apud Aquilum Gallum ccenaret,
morte repentina obiisse, auctor est Plinius *Natur. Hist. lib. 7. cap. 53.* Caii itaque Aquiliin ca-
vendo, non in decipiendo prudentiam perspe-
xisse populum Romanum facile demonstrant
formulæ illæ, quas de dolo malo composuit,

quas

quas Tullius lib. 3. de Nat. Deor. cap. 30. vocat *everriculum maliciarum omnium*. Multa autem alia in jure civili nequaquam suis temporibus exploratae cognita, & percepta illustravit, induxit, & explicavit: cum enim antea dubitaretur, an in venditione, ruta & cæsa continerentur; asseruit frusta in lege venditionis, de rutis & cæsis contineri, quia si non specialiter venierint, ad exhibendum de his agi possit, ut ex Mela refert Ulpianus lib. 32. ad edictum in l. fundi. 17. §. Si ruta 6. D. de act. empti. Et cum nondum esset definitum, an de servitute quæ oneris ferendi causa imposita erat actio competeret, ut & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum qui servituti impositus est. Ulpianus in l. et si forte 6. §. etiam de servitute. 2. D. si servit. vindicetur. ait Gallum existimasse, non posse ita servitutem imponi, ut quis facere aliquid cogeretur. Formulam etiam protrulit, qua, ut Scævola scribit in l. Gallus 29. D. de liber.. & post. heredes institui possent postumi, qui aliorum Jurisconsultorum opinione *alieni* dicebantur; quorum loquendi motrem retinuisse videtur Paulus in l. pen. D. de legat. 1. quos tamen non omnino alienos ipse existimavit: cuius formulæ meminit Africanus in l. si mater 33. §. 1. D. de vulg. & pup. subst. Stipulationes etiam instituit ad liberandum accommodatas, quæ *Aquilianæ* vocitatae sunt,
qua-

quarumque solemnia verba expressit Florentinus in *l. & uno* 18. §. 1. *D. de acceptilat.* &c Justinianus in §. 1. *vers. quo genere.* *Tit. quibus mod. toll. obligat.* in *Institut.* per quas, obligationes ex tantum quæ ex verbis consistunt tolli possunt. Multa alia de jure cavit, responditque, quæ luce tanti auctoris egebant, quorum flosculi quidam agnoscuntur in *l. talis scriptura* 30. §. ult. *D. de legat.* 1. in *l. pediculis* 32. §. 1. *D. de auro & argento leg.* Cæterum prætural exercuit Aquilius, in qua collegam habuit M. Tullium Ciceronem, ut ipse auctor est in *Top.* atque in hac prætura quo tempore apud Ciceronem de pecuniis repetundis quærebatur, apud C. Aquilium, causam de ambitu dictam legimus in *orat. pro Cluentio* c. 53. quæ res etiam nos admonet, eos amicitia & familiaritate invicem conjunctos fuisse, & familiarem suum Ciceronem vocat *lib. 3. de Natura Deor. cap. 30.* Habuit autem domum pulcherrimam, consensu omnium qui ætate ea vixerunt, ut scribit P. Victor in *libello de urbis Romæ regionibus,* & loc. ita ut ex ea clariorem, quam ex juris civilis scientia Aquilium evasisse Plinius *lib. 17. cap. 1.* dicere non dubitaverit. Præterea quidam existimant C. Aquilium Gallum, eum esse quo Tribuno plebis rogante Aquiliam legem latam Ulpianus scribit in *l. 1. D. ad leg. Aquil.* sed quam absonum hoc sit, manifestò

apparet. Primum quod Jurisconsultus noster, Tribunus plebis nunquam fuerit: deinde quod hanc legem ante Gallum Aquilium latam esse constet , ex eo quod Q. Mutius Scævola ejus mentionem faciat in *l. Quintus Mutius* 39. & Brutus in *l. 27. §. si mulier 22. D. ad leg. Aquil.* quos quidem Gallo Aquilio antiquiores fuisse certissimum est , ex his quæ supra scripsimus. Equitem quidem Aquilium nostrum fuisse colligitur ex Plinio *d. cap. 1. lib. 17.* Gallum etiam filium summa virtute præditum habuit Aquilius, qui patre adhuc superstite vita functus est, ut testatur Tullius *libro 4. famil. epistol. 6. ad Servium* scribens.

CAJUS JUVENTIUS.

IS est fortasse Juventius, cuius meminit Ulpianus in *l. plenum 12. §. 1. D. de usu & habitat.* quem Pomponius in *l. 2. §. 42. D. de orig. Jur.* scribit inter Q. Mutii auditores præcipuae fuisse auctoritatis. Nescio an filius sit M. illius Juventii, qui cum Tiberio Graccho *11. Consul apud Obsequentem in libello de prodigiis,* & apud Cassiodorum in *Chronicis* commemoratur. Eum quidem esse puto, quem T. Juventium vocat Cicero in *Bruto cap. 48.* qui nimis quidem in dicendo , & poene frigidus, sed & callidus & in capiendo adversario versutus:

sutus: præterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia ab eo describitur. Hujus auditor fuit Servius Sulpitius.

SERVIUS SULPITIUS.

Servius Sulpitius Rufus Q. filius fuit, & Lemoniæ tribus. *Lemonia* enim vocatur à Cicerone *Philipp. X. cap. ult.* vulgatumque est, antiquos per se à tribubus denominari. Neminem autem plus studii quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse, scribit Cicero in *Bruto cap. 41*. In iisdem enim exercitationibus ineunte ætate ambo fuerunt, & postea Rhodum unâ profecti sunt. *Servius* quidem quo melior esset, & doctior: qui tamen ut rediit, in secunda arte primus esse maluit, quam in prima secundus: atque haud scio an par principibus esse potuisset: sed fortasse maluit (*id quod est adeptus*) longe omnium non ejusdem modo etatis, sed eorum etiam qui fuissent in jure civili esse princeps. Quod certe nomen à multis ei tribuitur, & maxime à Quintiliano, qui eum *antistitem juris* appellat *lib. XI. cap. I. institut. orator.* Quamobrem ejus auctoritas, multa in jure nova introduxit. Paulus enim in *I. Mutius 30. D. pro Socio. auctorem* facit *Servium* in notis *Mutii* hujus regulæ: *Non posse ita societatem contrahi, ut aliam damni, aliam lucri*

P par-

partem socius ferat. Eumque in libro quem composuit de dotibus scripsisse tradit Gellius lib. 4. cap. 3. Tum primum cautiones rei uxoriae necessarias esse visas, cum Sp. Carbilius, cui Ruga cognomentum fuit, vir nobilis divortium cum uxore fecit, quia liberi ex ea corporis vitio non gignerentur. Fuit etiam olim inter Q. Mutium & Servium Sulpitium disceptatio non parva: si duo inter se pacti sint, ut ad unum lucri duas partes pertineant, damni tertia: existimante Mutio, contra naturam esse hujusmodi pactiōnem, Servii sententiam prævaluuisse refert Justinianus in §. de illa 2. Tit. de Societ. in Inst. Non ita tamen cum eo disceptabat de jure, ut sibi primas partes deberi existimaret: neque in eam opinionem adduxerunt illum commendationes Ciceronis illustres, qui eum Jurisconsultorum principem vocat, Quintoque Scævolæ etiam anteponit, quod juris civilis quidem magnum usum & apud Scævolam & apud multos fuisse fateatur, artem vero tantum in hoc uno affirmet. Nunquam tamen ad Q. Mutium consulendi causa accedere recusavit: traditur enim à Pomponio in d. l. 2. §. 43. de orig. jur. ad consulendum Q. Mutium de re amici sui Servium aliquando pervenisse, cumque eum de Jure respondentem parum intellexisset & iterum Quintum interrogasset & à Quinto responsum esset, nec tamen percepisset, objur-

gatum à Q. Mutio : namque eum dixisse : *turpe esse patricio & nobili viro causas oranti, jus in quo versaretur, ignorare*: eaque velut contumelia Servium tactum operam dedisse juri civili. Atque hanc ita dedit, ut non solum urbanam orandi militiam, sed etiam respondendi, scribendi, cavendi plenam sollicitudinis ac stomachi sequutus sit, jus civile didicerit, & ita in eo laboraverit, ut vixerit ad aliorum arbitrium, non ad suum, auctore Cicerone in *Orat. pro Muræna*. Neque tamen hanc perfectam juris civilis cognitionem adeptus fuisset, nisi attulisset artem eam, quæ Dialectica appellatur, omnium artium maximam, quasi lucem ad ea quæ confuse ab aliis, aut respondebantur, aut agebantur. Cæterum Servius Sulpitius non tantum omni præcellentí doctrina, sed etiam honoribus amplissimis claruit: quæsturam enim unâ cum L. Muræna obtinuit. Prætor etiam renunciatus est: sed prætura ejus tristis, & atrox: ex altera parte lachrimarum & squalloris, ex altera plena catenarum, atque indicum, scriba in ea damnatus, ordo totus alienus, Syllana gratificatio reprehensa, multi viri fortes, & prope pars civitatis offensa est, lites denique severè æstimatae. Post præturam autem exemplum Ciceronis sequutus, in Provinciam ire noluit. Postremo consulatum cum L. Muræna L. Murænæ filio petiit, in qua petitione cum ab eo victus esset,

Murænam Consulem designatum , ambitus postulavit , qui tamen à Cicerone Consule defensus hac pulcherrima oratione , quæ extat , hujus criminis omnibus sententiis absolutus est . In qua defensione *Quintilianus lib. xi. cap. i. Inst. orator.* scribit duas Ciceroni obstatissime personas , Marci Catonis , Serviique Sulpitii . Sed Sulpitio decenter cum ipse omnes concessisset virtutes , scientiam petendi consulatus ademisse . Consulem tamen postea fuisse cum M. Marcello , M. Catone repulsam ferente , scribunt Florus in *epitome Liviana lib. 108.* Dio , Plutarchus , Cassiodorus , multique alii : hujusque consulatu bellum civile inter Cæsarem & Pompejum ortum est . Ideoque Valerium Maximum *lib. i. cap. 7.* mendosum esse puto : *Præcipuae enim , inquit , admirationis etiam illa prodigia , quæ P. Volumnio & Servio Sulpitio Coss. in urbe nostra , inter initia motus que bellorum acciderunt , reponendumque est , M. Marcello & Servio Sulpitio Coss.* Namvis autem nascente hoc bello civili Cæsaris partibus faverit , ejusque dignitatem in Senatu contra Collegam Marcellum defenderit , auctore Suetonio Tranquillo in *vita Cæsaris cap. xxix.* & contentiones magnas inter Coss. de successore C. Cæsari mittendo fuisse scripsiterit Florus *dicta epitome cviiii.* Ejus tamen consilia ad concordiam spectasse certum est , Senatumque ac-

accuratissimè monuisse, collectis omnibus bellicis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminissent: & scirent, cum superiores nullo tali exemplo antea in Repub. cognito, tam crudeles fuissent; quicunque postea Rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum testatur Cicero *lib. 4 ad familiares epist. 3.* Anno ante consulatum interrex fuit: quo interrege, Consulem sine collega Cn. Pompejum ex Senatus sententia creatum, Plutarchus scribit in *Pompeii vita.* Interfecto denique Cæsare, ad M. Antonium bello imminentem ex Senatus consulo missus legatus est cum L. Philippo & L. Pisone: quam legationem, licet gravi valetudine premeretur, non recusasse Tullius refert *Philipp. ix cap. 1.* neque illum vim hysmis non nivem, non longitudinem itineris, non asperitatem viarum, nec morbum ingraevcentem retardasse. Cum tamen jam ad congressum, colloquiumque pervenisset, in ipsa meditatione obeundi sui muneris, mortuus est. Publius quidem Servilius sepulchrum illi publicè decernendum, honorem verò statuæ tribuendum non censebat legatis nisi qui ferro essent in legatione interfecti: cui M. Tullius respondit, censuitque (*cap. ult.*) Servio Sulpitio statuam pedestrem æneam in Rostris ex Senatus sententia locandam, circumque eam, locum gladiatoribus, iudisque liberos posteros-

que ejus, quaque versus pedes quinque habere, causamque in basi inscribendam, quod is ob Rempublicam mortem obierit. Quod fecit populus Romanus: statuam enim Servii Sulpitii pro Rostris posuisse eum scribit Pomponius dicta *lege* 2. §. 43. Hi sunt itaque honoris gradus, qui Sulpitium & vivum & mortuum honestavere. Quia in re mirabilis ejus virtus & industria apparet, qui cum equitis Romani esset filius, summa tamen amplitudine à populo Romano dignus judicatus est: quamvis enim nobilis vocetur à Quintiliano dicto lib. xi. cap. 1. & à Pomponio dicta l. 2. ejus tamen nobilitas, ait Cicero in orat. pro Muræn. c. 7. *hominibus literatis & historicis erat notior: populo vero, & suffragantibus obscurior.* Pater enim fuit equestri loco, avus nulla illustri laude celebratus. Miror itaque Pomponium patritium eum vocasse, cum tantum equestris ordinis fuerit. Patritii autem erant tantum vel Senatores, vel senatorii, & equites inter plebeios numerabantur. Theophil. Tit. 2. institut. §. 4. Sed ut hic nodus dissolvatur, dicendum puto, Serviliam gentem patritiam ab initio fuisse: plebejam autem progressu temporis factam: ideoque Cicero pro *Muræna dicit. cap. 7.* Servio Sulpitio dixit, *ex annalium vetustate eruendam esse memoriam nobilitatis suæ, eamque hominibus historicis notiorem, populo vero obscuriorem.*

Sul-

Sulpitium denique in antiquum gentis suæ honorem rediisse. Hoc enim antiquitus Romæ siebat, sicuti de gente Octavia Suetonius Tranquillus in Augusto cap. 2. scribit: *Ea gens, inquit, à Tarquinio Prisco rege inter minores gentes allecta in Senatum, mox à Servio Tullio in patritias transducta, procedente tempore ad plebem se transtulit, ac rursus magna vi per Divum Julium in patritiatum reddit;* in persona scilicet patris Augusti, cui patritiatum, veterem familiæ suæ dignitatem restituere fecit Julius Cæsar, ut ex eodem auctoris capite colligimus. Per multos etiam patritios in plebeias transisse familias, vel voluntate, vel adoptione testantur auctores; quod è *patritiis exire* vocat Cicero in *orat. pro domo sua*. Nunquam autem patritios, equites peditesque fuisse, cum Gruchio in *libro de comitiis Romanorum* existimabo: quamvis hoc exemplo Servii Sulpitii probare velit, locumque Livii ex lib. 3. cap. 27. afferat de pedite patritio ut ipsi videtur: *Magistrum equitum, inquit Livius, dicit L. Tarquitium patritiæ gentis, sed qui cum stipendia pedibus propter paupertatem fecisset &c.* non animadvertis vir eruditus verba Livii, sententiam suam impugnare. Tarquitium enim Livius patritiæ gentis esse dicit, sed non Patritium: rationem autem tacite videtur dare, quia stipendia pedibus propter paupertatem fecerat,

atque ita in plebem transferat: aliud enim est *patritium esse*, aliud *ex patritia gente*. P. Clodius ex Claudia patritia gente in tribunatu erat: sed quis patritium eum tunc fuisse, audebit asserere? Non solum autem stipendia pedibus facere plebeium erat, sed etiam patritiis, & nobilioribus viris, militiae munere fungi inter pedites, ignominiae nota quædam erat, & pro poena dabatur, ut appareat ex Valerio Maximo *l. b. 2 cap. 7. jam C. inquit, Cotta P. Aurel um Pecuniolum, sanguine sibi junctum, quem ob si dioni Liparitanæ ad auspicia repetenda Messanam transiturus præfecerat, virgis cæsum gre galis militiae munere inter pedites fungi coegerit: quod ejus culpa agger incensus, & per è castra fuerant capta.* Servius itaque Sulpitius patritiam dignitatem in familia sua quasi intermortuam, virtute sua renovavit, uxoremque habuit Postumiā, quam C. Julium Cæsarem corrupisse scribit Suetonius in ejus vita *cap. 50.* filiumque ex ea Sulpitium, cuius sœpè meminit Cicero in *epist.* & Festus in verbo *Municipes*: quem quidem magistratus gessisse ex eo conjicio, quod scribit idem Festus in verbo *sifus* legem Rivaliciam latam esse rogante populum Servio Sulpitio Servii filio Rufo. Cæterum multi ab eo tanquam ex officina jurisprudentiae profecerunt. Nominat enim Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur.* §. 44. Alphenum Varum, Cajum Aulum Ofi-

Ofilium, Titum Cæsium, Aufidium Tuccam, Aufidium Namusam, Flavium Priscum, C. Ateium Pacuvium, Labeonem Antistium La-beonis Antistii patrem, Cinnam, Publicium Gellum. Servii quoque auditorum meminit Javolenus in *l. cum scriptum 6. de dote præl g* & in *l. quæsum 12. princ. de instr. vel instrum lg.* Eum autem centum prope & octoginta libros reliquisse testatur Pomponius dicta *l. 2. § 43.* eosque complevit scriptis & lucubra-tionibus auditorum Q. Mutii Scævolæ. Scri-psit tamen

IN. SCÆVOLAM. NOTAS.

auctore Paulo in *lege Mutius 30. D. pro socio: quas, reprehensa Scævolæ capita vocat Gellius lib. 4. cap. 1.* scripsit etiam

DE. DOTIBUS. LIBRUM. SINGULAREM.
auctore eodem Gellio *libro 4. cap. 4.* & Nera-tio *lib. 2. Membranarum in l. 8. D. de conduct. caus. data, &c.*

DE. TESTAMENTIS. LIBROS. DUOS.

secundus enim citatur à Gellio *lib. 6. cap. 12.* nisi eo in loco legere malis, *de detestandis sacrīs,* quemadmodum legendum putat Josephus Sca-liger in *annot. in Festum. in voce, puri.*

Exstat præterea præclarum Servii responsum apud Paulum in *l. Nam & Servius 21. D. de negot. gest.* relatum ab Alpheno ejus auditore *lib. XXXIX. Digest. de tribus Lusitanis, quorum*

unus ea conditione missus, ut pecuniam pro tribus afferret, & nisi rediisset, ut duo pro eo quoque pecuniam darent, isque reverti noluisset, & ob hanc causam illi pro tertio quoque pecuniam solvissent; æquum esse, Prætorem in eum reddere judicium. Quare opinor vel Servium libros *responsorum* scripsisse, vel *responsa* Servii ab Alpheno collecta esse. quod etiam facile conjici potest ex l. 65. item *scriptum est*. 8. *D. pro socio*. sicut & ab Aufidio in l. cum duobus 52. §. fin. *D. pro socio*, & ab Atteio in l. 79. *D. de jur. dot.* Fit etiam mentio frequens *responsorum* Servii à juris auctoribus, ut à Pomponio in l. 57. *D. de legat.* 111. & ab Ulpiano in l. 58. *D. eod. dictio* enim illa *rescriptum est*, de *responso* Servii interpretanda est ex l. 4. *D. de auro & arg. leg.* ut recte notavit Cujacius lib. 12. *observat.* cap. 8.

AD. EDICTUM. LIB. DUOS.

quos ad Brutum scripsit, eosque perquam brevissimos fuisse testatur Pomponius dicta l. 2. *D. de orig. Jur.* §. ab hoc. 44. Sic & Julianum, librum ad edictum brevi libello complexum esse scribit Justinianus in *Orat. ad magnum Senatum de confirm. Digest.* Ad hos autem referenda sunt illa quæ ex Servio lib. 1. ad Brutum recenset Ulpianus lib. 28. *ad edict.* in l. 5. *D. de instit. act.*

Complures etiam alios libros Servius scripsit,
quos

quos *Cercinæ* confectos testatur idem Pomponius loco supra citato, quæ quidem est insula Siciliæ proxima: sed hos ad jus civile non spectasse, certum est ex his quæ diximus *in Gallo Aquilio*. Juri enim civili Servius non dedit operam, nisi postquam ex Athenis, Rhodo & Cercina Romam reversus est. Zasius scribit librum à Servio compositum

DE CLARIS JURISCONSULTIS.

Gellius *lib. 2. cap. 10.* testatur eum consuluisse M. Varronem, quæ significatio verbi *favissæ* in jure censorio esset.

INTERPRETATIONEM. AD. XII. TABULAS edidit: quod ex *l. 237. D. de verb. signif.* colligitur, si cum ejus inscriptione conferatur: constat etiam illud ex variis locis Festi, apud quem legimus Servium Sulpitium hæc verba XII. tab. *pedem struit*, interpretatum esse, *fugit*, sic & illam legem: *Sanatibus idem quod fortibus esto juris, & illam: Si vindiciam falsam tulit.*

C. AULUS OFILIUS.

AUdivi quosdam existimantes in *l. 2. §. 44. D. de orig. Jur.* in auditorum Servii enumeratione *Alphenus Varus, Cajus, Aulus Ofilius*, dictionem *Cajus* dclendam esse, quod nescirent quis esset hic Jurisconsultus: tum etiam hac ratione moti, quia si *Cajus* inter illos

los admitteretur, undecim reperirentur, non decem, ut vult Pomponius. Ridiculam tamen eorum opinionem semper putavi, donec prodidit in lucem Jacobi Cujacii commentarius in dictam legem secundam, in quo idem ab eo probatum legi. Illius enim viri auctoritas, quæ plurimum apud me in Jurisconsultorum interpretatione valet, ut attentius hæc considerarem, fecit: nihil tamen inveni, quod me ad rejiciendam hanc dictionem impelleret; quinimo retinendam necessario judicavi, expuncta tamen virgula illa, quæ post Cajum ponitur: ita ut *Cajus* non sit hoc in loco Jurisconsultus, sed prænomen Auli Ofili, atque hoc modo legatur, *Cajus Aulus Ofilius*. Sicque in Pandectis Gregorii Haloandri scriptum est. Licet enim *Aulus* prænomen særissime sit, aliquando tamen pro nomine familiæ usurpater, eodem modo quo *Paulus*, & ut legitur in epitome lib. 10. *Valerii Maximi* per *C. Titum Probum* facta, multa quæ olim prænomina fuerunt, cognomina postea facta sunt: sicut in ipso Tito Probo observatur. Nam Titi nomen, quod alii pro prænomine habent, ipsi cognomen est. Servii autem discipulus fuit Ofilius, & Cæsari familiaris, eumque in equestri ordine perseverasse scribit Pomponius *d. l. 2. D. de orig. jur.* inter discipulos Servii plurimum auctoritatis habuit: eodemque tempore quo Treba-

batius & Cascellius vixit: sed Ofilius utroque doctior fuit. Reliquit autem libros de jure civili plurimos, qui omnem partem operis fundarent.

DE. LEGIBUS. VICESIMÆ.

De quibus eum primum conscripsisse testatur Pomponius *d. l. 2.* De *vicesima* autem *hereditatum*, has leges interpretandas supra in *Æmilio Macro diximus*, quæ ad *legata* etiam referri debent, ut ex *Dione* patet *lib. 55.* ἡ εἰκοσιτρίτη καὶ τέταρτην, καὶ τὴ δωδεκάτην αὐτὸν οἱ τελθετῶντες τισι, &c.

DE. JURISDICTIONE.

AD. EDICTUM. PRÆTORIS.

ad quod primum eum diligenter scripsisse tradit Pomponius. nam ante eum Servius duos perquam brevissimos libros ediderat. Apparet etiam Ofilium ad edictum prætoris scripsisse ex Ulpiano in *l. i. D. ne quis eum qui in jus vocat. est.*

LIBROS. ACTIONUM.

ad quos referri debent quæ ex *l. in causæ cognit.*
16 §. 1. D. de minor. 25. annis in l. item si obstetrix
9. §. 3. D. ad leg. Aquil. & in l. i. § 9. D. d. exercit. act. liber actionum xv. & xvi. citatur in *l.*
qui penum 3. §. 5. & 8. D. de penu leg.

AD. ATTICUM.

familiarem scilicet illum Ciceronis, ad quem ejusdem extant tot epistolæ scriptæ. Ad Atticum autem scripsisse colligitur ex *l. quos nos*

234. §. 2. *D. de verb. signific.* Ex qua intelligi potest verborum proprietati anxie eum studuisse. Ex quo genere sunt illa, quæ de tugurii appellatione referuntur in *l. tugurii* 180. §. 1. *eod. tit.*

JURIS. PARTITI. LIB. V.

Ex libro quinto desumpta sunt quæ ex Ofilio Ulpianus tradit in *l. ligni*. 55. §. *si lignum* 7. *D. de legat.* 3. de carbonum appellatione, cuius tamen nomen omissum est in *l. carbonum* 167. *D. de verb. signific.* sed ab eodem Ofilio desumpta est. nam hæ ambæ leges sunt Ulpiani ex *libro vicesimo quinto ad Sabinum*.

Sunt ex aliis ejus scriptis in Pandectarum libris, dispersa quædam velut semina suæ eruditio[n]is, qua lucem attulit iis rebus, quæ obscure & confuse ab aliis dicebantur in *l. 2. §. si navis* 3. *ad legem Rhodiam de jactu* in *l. 1. §. sed et si* 5. *D. de aqua pluvia arcenda* *l. Julianus* 40. § 1. *D. de manumiss. testam.* *l. 1. §. 3. D. de acquir. vel omitt. possess.* in multis denique aliis Pandectarum capitibus, quæ enumerare nimis longum esset. Cæterum Marcus Tullius *lib. 7. ad famil. epistola* 21. ait, Ofilium existimasse tabulas testamenti non esse eas, quas instituisset is qui factionem testamenti non habuerit.

AUFIDIUS NAMUSA.

AUfidius Namusa inter decem Servii disci-pulos numeratur à Pomponio in *d. l. 2.* §. 44. *D. de orig. jur. ex quibus decem*, octo solum libros edidisse constat: quorum omnes qui fuerunt libri, digesti sunt ab Aufidio Namusa in centum quadraginta libros: ideoque verba Ulpiani lib. 20. ad Sabinum in *l. quæ situm* 12. *D. de instr. vel instrum. leg.* Et ita Servium respondisse auditores ejus referunt; explicanda sunt, in his libris scilicet, qui ab Aufidio Namusa digesti sunt. Verisimile enim est, Jurisconsultos vocasse librum illum, in quo libri auditorum Servii compilati erant, *Auctores Servii*: sicut nos librum qui ex multis Grammaticis Latinis compositus est, *Auctores linguae Latine* appellamus: atque ita interpretanda lex 6. *D. de dote præleg.* Namusa autem noster is est, cuius meminit Paulus in *l. in summa* 2. §. apud *Namusam* 6. *D. de aqua pluvia arc.* atque is Aufidius quem citat Ulpianus in *l. cum duobus* 52. §. fin. *D. pro socio*: cuique à Javoleno tribuuntur libri regularum in *l. apud Aufidium* 20. *D. de opt. leg.* namque Aufidium Tuccam nihil quam de jure conscripsisse facile asseveraverim. Alius autem Aufidius fuit Antonini Imperatoris temporibus, ad quem Antoninus

Pri-

Prisco & Apollinari Coss. scripsit, ut appareat ex l. 2. C. de necessar. s. rv. Cæterum filiam Aufidiam habuit, quam in adoptionem dedit, cuiusque causam Servius Sulpitius oravit & defendit, cum patre adoptivo mortuo, ipsa ut filia, se heredem ejus diceret: hocque ei negaretur, ut conjicio ex Festo in verbo *mancipatus. in fine literæ M.*

CAJUS ATEJUS PACUVIUS.

Labeo in l. avus 79. §. pater D. de jure dot. lait, Ateium scripsisse, Servium respondisse: Si pater filiæ nomine centum doti ita promisit, cum commodissimum erit, i. e. cum primum sine turpitudine & infamia dari possit, deberi. Ex qua lege sat is constat, Ateium illum fuisse nostrum Servii auditorem: quanquam non sim nescius, quosdam Anteium legere: qua in lege, si Cujacio credimus ad tit. 6. Ulpiani, verbum *doti promisit*, Pacuvii Ateii non est, sed Tribonianus: cum Ateius scripsisset *doti dixit*; inusitata enim loquendi formula; atque hic & aliis Pandectarum locis, Tribonianus hoc verbum ita supposuit, ut in l. 31. §. 1. & l. 44. §. 1. D. soluto matrim l. 31. in fine D. de novat. cæterisque legum capitibus, quæ Pandectas legenti cuique occurrent. Sed ut verum fatear, credibile non est Tribonianum tot locis manum suam

suam adhibuisse, & in unius verbi expunctione tot in auctoribus laborasse. Colligitur autem Pacuvium partem illam edicti.

DE COMMODATO

interpretatum esse, ex Ulpiano in *l. 1. D. §. 1.*
commod. qui hoc solummodo in hujus edicti interpretatione notandum censet, quod cum is qui edictum conceperat *commodati* fecisset mentionem, Pacuvius utendi fecit.

CINNA.

Cinnam à Servio profecisse supra diximus ex Pomponio in dicta *l. 2. §. 44. D. de orig. jur.* Quis autem fuerit, non parvi negotii est scire. Cassiodorus in *Chronicis* Cinnam Consulem cum L. Valerio commemorat anno ab urbe condita 758. temporibus Octaviani Augusti Cæsar. quem quidem Cinnam nostrum fuisse, si aliquid conjicere licet, dicere possumus. Servii enim discipulos ea ætate vixisse, certum est: hujus consulatu Augustus Cæsar, pater patriæ salutatus est, ut testatur Ovidius in *Fastis*. Cuspinianus hunc Cn. Cinnam eundem esse putat cum L. Cinna, de quo loquitur Seneca *lib. 1. de clementia cap. 9.* solumque in prænomine erratum. Hic autem Cn. *Cinna Magnus*, sic enim à Dione appellatur, filius fuit Cinnæ cujuſ meminit Appianus,

Q

quo

quo prætore Cæsar interfactus est, qui que apud populum tyrannicidas laudavit, censuitque eos è capitolio, tanquam patriæ liberatores, libertatisque vindices, maximis cum honoribus evocandos. Seneca enim tradit Cinnam, de quo scribimus, contra Augustum conjurasse: quapropter verisimile est, eum hoc à patre odium contra Cæsar's partes, & familiam, quasi jure hereditario accepisse. Cæterum Vaterrano non adhæreo, qui hunc, Cinnam non esse putat, sed legendum *Paternum* dicit; nec Zasio, qui *Porcinnam*, allucinati his verbis *Pater Cinna*, non animadvertisentes, hanc vocem *Pater* separatam esse à nomine *Cinna*, coniunctamque cum *Antistio*; scilicet ut *Labeo Antistius Labeonis Antistii pater junctim legatur*, & *Cinna* separatim postea ponatur, tanquam alter Servii discipulus: nam ut hic *Antistius* ab aliis discernatur, hoc nomine patris notatur: sicut & designationis causa, *C. Antistius Vetus* vocatur à Julio Frontino lib. 2. de aquæduct. Alium autem à nostro Jurisconsulto existimo *Cinnam poëtam*, qui *Smyrnam* scripsit, cuius meminit *Quintilianus lib. 10. cap. 4. Institut. orator. & Catullus epigr. 96.* his verbis:

*Smyrna mei Cinnæ nonam post denique messem
Quam cæpta est, nonamque edita post hyemem, &c.*

Et Priscianus libro 6 pag. 718. qui hunc ejus ver-
sum profert :

At scelus incesto Cinyræ crescebat in alvo.

Hac autem ratione maxime moveor, ut alium existimem, quod noster Augusti ætate vixerit : Poëtam vero, ante Augustum vixisse colligo, quod L. Crassitius Pasides, sive Pansa *commentarium in ejus Smyrnam* ediderit, quem temporibus Augusti vixisse appareat, & adhuc adolescentis. Julii enim Antonii, Triumviri filii præceptor fuit, ut scribit Suetonius in *libello de illustribus Grammaticis* c. 18. Hanc autem differentiam notandam duxi : ne quis errore nominis deceptus, Jurisconsultum pro poëta acciperet, exemplo plebis Romanæ, quæ, in funere C. Cæsar is, errore nominis decepta, C. Helvium Cinnam, quem poëtam diximus, interfecit, quasi esset Cinna Prætor, quem patrem Jurisconsulti nostri docuimus, ut auctor est Suetonius in *Julio cap. 85.* Scripsit autem de jure civili, & ejus scripta memorat Javolenus in *l. quibus diebus 40. §. 1. D. de condit. & demonstrat.* & Ulpianus in *l. denique 6. D. de ritu nupt.* qui ait : *Denique Cinna scribit eum qui absentem accepit uxorem, denique rediens à cena juxta Tiberim periisset, ab uxore lugendum responsum est.* quod responsum referendum est ad Servium Sulpitium ; ejus enim responsa ab auditoribus suis tanquam oracula, ut à Pytha-

goræis Pythagoræ verba pro lege & auctoritate, proponebantur.

PUBLICIUS GELLIUS.

Hic etiam unus est ex decem Servii discipulis, & auditoribus, auctore eodem Pomponio in dicta l. 2. §. 44. Male autem Hotomanus in descriptione Jurisconsultorum, *Publicolam Gellium* pro *Publicio* legendum esse dicit: opinor enim *Publicium* esse illum, cuius fit mentio in l. 2. §. sed si sint. 8. D. ad Senatusc. Tertyll. & in l. sub diversis 51. D. de condit. & demonstrat. *Publicium* autem, Prætorem fuisse testatur Justinianus tit. de action. §. 4. in Institut. & quidem urbanum, cum M. Junio, Cicero in orat. pro Cluentio. cap. 45. à quo *Publiciana actio* in edicto proposita est, sive *Publicianum judicium*, ut loquitur Cajus in l. 13. D. de Public. in rem act. Hoc autem *Publicianum edictum* iuterpretatus est Ulpianus lib. 16. ad edictum, & Paulus lib. 19. fuit enim in edicti compilatione à Juliano positum, cuius edicti verba ab Ulpiano referuntur in l. 1. D. de Public. in rem act. Si quis id quod traditur ex justa causa non à domino, & nondum usucaptum petet, judicium dabo. Verba enim l. 7. §. 11. Prætor ait, qui bona fide emit, non solum illius edicti non sunt, ut notavit glossa, sed ne quidem *Publicii*.

L. TU.

L. TUBERO.

Domum nomenque Tuberonum laudat Cicero in *orat. pro Q. Ligario*: non tam Lucium, sed *Q. Tuberonem* virum patrium illum esse puto, quem Pomponius in *dicta l. 2. §. 46.* doctissimum habitum fuisse juris publici, & privati, & complures utriusque operis libros reliquisse scribit, ut in *Tuberone* docuimus. Hic autem Lucius Tubero fuit, qui *Prætor urbanus renunciatus* est, de quo memorandum scribit Plinius *lib. 10. Natur. hist.* *cap. 18.* in capite *Prætoris urbani L. Tuberonis* in foro jura pro tribunali redditis, picus *Martius* sedet, ita placide, ut manu prehenderetur: respondere tunc vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: si exanimaretur *Prætori*. Ille autem protinus concerpsit, nec multo post implevit prodigium. Ex quibus emendandum puto locum Varronis *ex lib. 3. de vita Pop. R̄m.* qui citatur à Nonio Marcello in verbo *Picumnus*: *Ælius Pætus cum esset Prætor urbanus, & sedens in sella curuli jus diceret populo, picus Martius ad volavit, atque in capite assedit.* Legendumque *Ælius Tubero cum esset Prætor urbanus &c.* *Ælii enim Tuberones dicebantur;* unde cum apud Valerium *lib. 5. cap. 6.* idem de *Ælio Prætore* scribi legimus, de hoc *Ælio*

Tuberone intelligendum est: quapropter male Volaterranus *lib. 13.* hunc Prætorem *Cælum Pontium* vocat: unde & inscriptio illa qua affertur ab Onuphrio *lib. 2. fast. ad annum v. c. 771.* mendum etiam habere videtur:

CERERI. AUGUST.

MATRI. AGR.

L. BENNIUS. PRIMUS.

MAG. PAGI.

BENNIA. PRIMIGENIA.

MAGISTRA. FECER.

GERMANICO. CÆSARE. II.

L. SEIO. TUBERONE. Coss.

DIES. SACRIFICII. XIII. CAL. MAI.

& ita restituenda L. *Elio Tuberone.* non mirum autem, si hoc Tuberoni populo jus redenti contigerit, malique ominis augurium fuerit: Suetonius enim in *Vitellio cap. 9.* narrat, cum Viennæ pro tribunali jura redderet Vitellius, gallinaceum supra humerum, ac deinde in capite ejus astitisse: quod ei infelix exitus, & mortis suæ augurium fuit: quamvis apud Christianos columbæ volatus, felix faustumque signum fuerit. Tradit enim Nicephorus Calixtus *ecclesiast. histor. lib. 5. cap. 26.* Fabiano, qui Romæ in ecclesia cum aliis ad creandum Pontificem convenerat, columbam ad caput advolasse, subitoque ab omnibus Episcopum nominatum, & in throno collocatum fuisse. Sed ut

ad Tuberonem revertar, nescio, an is fuerit, qui *libros historiarum* scripsit, quorum 14. affert Nonius Marcellus in verbo *luxuriabat*: eum tamen L. Tuberonem potius existimarem. Hujus autem Tuberonis meminit Ulpianus in *l. 2. D. de usu & habitat.* & in *l. stipulationes 72. D. de verb. obligat.* ex Celso lib. 38. *Digest.* refert Tuberonem existimasse, ubi quid fieri stipulemur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere: ideoque in hoc genere dividi stipulationem.

C. TREBATIUS TESTA.

CAJUS Trebatius Q. Cornelii Maximi auditor fuit teste Pomponio: sic enim in *d. l. 2. §. 45. de orig. jur.* cum Goveano homine acris judicij & ingenii legere malo, quam ut vulgo, qui idem Cornelii. Fuit etiam M. Tullii Ciceronis maxime familiaris, ut ostendunt plures ejus ad Trebatium scriptæ epistolæ, & liber Topicorum ad eundem scriptus: tanta- que innocentiae & justitiæ existimatione flo- ruit, ut *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem* eo esse neminem prædicet Tullius *lib. 7. ad fam. epist. 5.* in amicitiam Cæsaris, Ciceronis commendatione pervenit. quam ve- ro accurata fuerit ea commendatio, qui scire voluerint, intelligent ex *d. 5. epistola,* & ita Cæsari conjunctus semper fuit, ut cum in expe-

ditionibus sequutus sit ; ut in Gallica : quamvis in Britanniam cum Cæsare profectus non sit. tribunatus etiam commoda dempto labore militiae ei oblata contempsit *d. lib. epist. 8.* ut ejus colloquutione uti posset. Qua ex re colligere possumus Trebatii tenues fortunas fuisse: quod constat etiam ex Ciceronis verbis, *epist. 16.*

Balbus, inquit Trebatium alloquens, *michi confirmavit te divitem futurum, id utrum Romano more loquutus, bene nummatum te futurum, an quomodo Stoici dicunt, omnes esse divites qui cœlo & terra frui possunt, postea videro: & epistola 13.* hoc festivo joco : *Treviroes vites censeo, audio capitales esse, mallem auro, argento, ære essent.* *Treviri enim Galliae Belgicæ populi, ut scribit Cæsar de bello Gallico, quos capitales appellat, quod hostium frequentem numerum neci tradiderant, alludens ad Treviroes Romanorum magistratus, qui capitalibus judiciis præerant.* Ait igitur vitandos esse Treviroes illos, cum capitales sint, Trebatio imbelli militaremque animum non gerenti: malle que se hos Treviroes Belgicos, auro argento & ære esse, alludens semper ad magistratus Romanos. Erant enim alii magistratus Treviri pecuniæ cudendæ, qui ita inscribebantur, **III. VIRI. A. A. A. F. F. i.e. auro, argento, ære flando feriundo**, ut recte notat Petrus Bembus, quos *Triumviroes monetales* vocat *Pomponius*

nius l. 2. §. 30. *D. de orig. jur.* post Cannensem
 cladem anno tertio belli Punici, rogatione Mi-
 nutii Tribuni plebis creatos, teste *Livio lib. 23.*
cap. 21. Ait itaque Tu'llius Trebatum alloquens,
 hos Treviros non capitales, sed monetales esse
 debere, qui illi nummos cedere juberent, ut am-
 plissimæ pecuniae fieret dominus. Fuit autem in
 jure civili singularis ejus memoria, summaque
 scientia, ita ut *Scævolæ* nomen meruerit. Sic
 enim Tullius eum vocat *ad Atticum.* & *episto-*
larum ad familiares lib. 7. multosque doctrinæ
 suæ sectatores habuit, sive ut loquitur idem
 Tullius *lib. 7. epist. 5.* *Familiam duxit in jure*
civili. Sic enim recte Victorius legit. Quam-
 obrem si quis ex eo natam Proculeianam sectam
 dixerit, non errabit: Labeo siquidem ab eo
 institutus est auctore Pomponio dicta *l. 2. de*
origine juris. & multa in suis posteriorum li-
 bris à Trebatio accepisse videtur ex *l. Labeo 45.*
l. fundi partem 79. D. de contrahend. empt. Ve-
 runtamen ab eo interdum dissentiebat, in *l. 1.*
§. si dolium 1. D. de peric. & commodo rei vend.
 in *l. si vitem 22. §. 3. D. quod vi aut clam,* in
l. liber homo 19. D. de acquir. rerum domin.
 quandoque addebat, ut in *l. Julianus 13. §.*
præterea 22. D. de action. empti & vend. in *l.*
fin. de cloacis. Quare cum veteres aliquid dicere
 in Pandectis legimus, hoc de Trebatio, & La-
 beone, frequentissime intelligendum est. Tre-

batius inter veteres Jurisconsultos à novissimis numeratur. Unde Ammianus Marcellinus lib. xxx. de advocatis loquens, sic scribit: *Hi ut altius jura callere videantur, Trebatium loquuntur, & Casellum, & Alfenum, & Aruncorum Sicanorumque jamdiu leges ignotas, cum Evandi matre abhinc saeculis obrutas multas. Cæterum Justinianus in §. I. de jure codicil. in Institut. refert, Augustum, cum de codicillorum viribus dubitaret, qui antea in usu non fuerant, convocasse sapientes viros, inter quos Trebatium, cuius tunc maxima auctoritas erat, & quæsiisse, an non absconans à juris ratione codicillorum usus esset, recipique posset: Trebatium id suassisse Augusto, quod diceret, utilissimum ac necessarium civibus esse, propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent; ubi si quis testamentum facere non posset, tamen codicillos posset. Præterea hujus diligentia, memoria interdicti à Prætore dati ab oblivione vindicata est, ne vis fieret dominis quo minus sua tollerent, auferrent; si modo damni infecti repromitterent: cum Tiberis abundasset, & multas multorum res in aliena ædificia detulisset l. hoc amplius 9. §. de his 1. D. de damno infecto. Exercuit etiam Trebatium quæstio illa, quam vulgarem Ulpianus vocat iu l. vulgaris 21. D. de furt. Anis qui ex acervo frumenti modium sustulerit, totius rei fut-*

furtum faciat : an vero ejus tantum quod abstulit. existimante Trebatio, totius rei furtum committi : nam , inquit, & qui aurem alicujus tetigit, totum videri eum tetigisse. Attamen Ulpianus putabat , in tantum eos furti teneri , quantum abstulerunt : cujus tamen sententia Ulpianus rationem non tradit : sed puto hac in re distinctione utendum: vel res cuius pars surripitur, illius naturæ est ut ejus partis surreptione, tota res vitietur, tunc certe Trebatii opinio Ofilium sequentis vera est : quia tota res inutilis est domino. Unde qui lancem rasit, totius furest, & furti tenetur ad id quod domini interest , apud Paulum in l. 22. §. qui lancem 2. D. de furt. vel res cuius pars surripitur illius conditionis est , ut parte surrepta , reliqua integra maneat, & tunc opinio Ulpiani prævalet ; ut in acervo frumenti, si quis ex eo modium sustulerit, eum enim in tantum furti solummodo actione teneri , quantum abstulerit, verum est. quo ex Ulpiani loco appareat Trebatium in his quæstionibus furorum dissolvendis se exercuisse , quod etiam ex Cicerone lib. 7. ad fam. epist. 22. colligere licet , qui scribit à Trebatio interscypbos hanc controversiam agitatam esse : *Posset ne heres quod furtum antea factum esset, recte furti agere.* Tantam autem Trebatius in respondendo vanam ostentationem , inanemque gloriolam habebat, ut sapissime quæ plerique

que ante eum dixerant, neminem præter eum sensisse audacter profiteretur, ut ex his verbis Ciceronis *d. lib. 7. epist. 22.* appareret: *Tamen id caput, inquit; ad Trebatium scribens, ubi hæc controversia est notavi, & descriptum tibi misi: ut scires id quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M. Manilium, M. Brutum sensisse.* Quod multorum hujusce ætatis vitium est (vitium enim malo quam malitiam nominare) qui suo nomini ex aliorum laudibus, libare laudem volunt. Cæterum Labeo, Ofilius, Cascellius, Trebatius, quandoque eadem de re consilium præbuerunt in *l. cum ex filio 39. D. de vulg. & pup. subst. & in l. si mandavero 22. §. si curator 10. D. mand.* quandoque Trebatius, & Ofilius, sine Cascellio in *l. quid tamen 21. D. de recept. arbit.* quandoque Labeo, & Trebatius in *l. si quis 6. §. si quis 6. D. communi divid.* Fuit autem aliis ab hoc nostro Trebatio, *Trebius* is cuius meminit Ulpianus in *l. 5. D. de petit. hered.* cui *D. Hadriatum rescripsisse tradit*: hocque constat tum ex serie temporum, cum ex eorum cognomine, quod illi *Sergianus* erat, nostro vero *Testa*. Multa vero de jure civili scripsit opera. Pomponius enim in dicta *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* scribit complures Trebatii sua ætate libros extitisse, sed minus quam aliorum frequentarios esse. Certum quidem est cum scripsisse

DE RELIGIONIBUS. LIB. DUOS.

qui citantur à Maerobio lib. 3. cap. 3. *Saturn & quorum secundum Gellius lib. 6. cap. 12.* affert. Ad eos pertinere arbitror, quæ de Trebatio Ulpianus tradit in l. & si quis 14. §. si quis 11. D. de Relig. & sumpt. fun.

AULUS CASCELLIUS.

AUlum Cascellium numerat Pomponius in Al. 2. §. 45. D. de orig. jur. inter præclaros viros, qui juris civilis populi Romani scientiam professi sunt: quam à Volcatio accepit auctore Plinio lib. 8. Natur. hist. cap. 40. Quam obrem locum illum Pomponii in d. l. 2. D. de orig. jur.: *Fuit Aulus Cascellius, Quintus Mutius Volusii auditor*, quem corruptum quamplurimi varie restituerunt, sed semper inepte; nec emendandum puto, ut fecit Antonius Augustinus, *fuit Aulus Cascellius Q. Mutii Volusii auditor*; quamvis hanc emendationem à Jacobo Cujacio approbatam esse, & sequentiam repererim in notis ad dictam legem secundam. Sed hanc genuinam & puram, pace tantorum virorum dixerim, hujus loci lectionem existimo, *fuit Aulus Cascellius Q. Mutii, & Volcatii auditor*. ut duos præceptores in jure habuerit: primum Q. Mutium Scævolam, deinde eo mortuo Volcatium audiverit, ut ex loco

Pli-

Plinii supracitato appareat. Nam Pomponium de duobus loquutum fuisse, denotant satis subsequentia ejus verba: *Denique in illius honorem, &c.* i. e. non proxime nominati præceptoris, sed alterius. Fuisse præterea Cascellium actorem causarum probabilem, atque in pretio habitum scribit Horatius lib. de arte Poëtica, vers. 371. minime tamen cum Messala comprandum. Facetum quidem, elegante in, & festi-
vi sermonis fuisse testatur Macrobius lib. 2. cap. 6. *Saturnal.* cum tamen severi & infracti animi fuisse hic locus Valerii Maximi ex lib. 6. cap. 2. desumptus, satis ostendit: *Cascellius*, inquit, *vir juris civilis scientia clarus, quam periculose contumax.* Nullius enim aut gratia aut auctoritate compelli potuit, ut de aliqua earum rerum, quas Triumviri dederant, formulam componeret. Hoc animi judicio, victoriæ eorum beneficia extra omnium ordinem legum ponens. Quo loci obiter adnotabo *Cascellius* recte legi, non *Cesellius* ut vulgo: licet apud Aulum Gellium lib. 9. cap. 14. recte *Cesellius* legendum putem, quia is est alius ab hoc nostro *Casellio*, eumque credo esse *Cesellum Vindicem*, cuius mentio fit ab eodem Gellio lib. 2. cap. 16. qui *commentaria lectionum antiquarum* composuit. Quod autem ad *Cascellium* attinet, is cum multa de temporibus Cæsaris loqueretur, & amici, ne id faceret, monerent: duas res quæ hominibus

amarissimæ videntur, magnam sibi licentiam præbere, respondit, senectutem, & orbitatem, Valerio Maximo auctore loco supra citato. Ex quibus in senectute eum orbum fuisse, tanquam alterum Appium Claudio colligimus. quæ quidem nimia libertas temporibus illis non congrua, eum intra quæsturam retinuit. Cæterum alium ab hoc nostro, Jurisconsultum prædiatorum Cascellium esse puto, ad quem & ad Furium, Scævolam Augurem cum de jure prædiatorio consuleretur, consultores suos rejecisse scribit Cicero in orat. pro Cornelio Balbo cap. 20. & ut à Valerio Maximo refertur lib. 8. cap. 12. his verbis: *Q. Scævola legum clarissimus, & certissimus vates, quotiescumq; de jure prædiatorio* (Sic enim non ut in Codicibus Basileæ impressis jure prætorio, legendum esse Ciceronis locus satis ostendit) *consulebatur, ad Furium, & Cascellium, qui huic scientiæ dediti erant, consultores recipiebat: quo quidem facto moderationem magis suam commendabat, quam auctoritatem minuebat.* Fieri enim non potest quin, cum in Pandectis tantus de Casellio sermo sit, quædam in his apparerent vestigia, quæ Cascellium huic prædiatoriæ scientiæ operam dedisse ostenderent. Ratio etiam seriesque temporis me movet, ut nostrum ab illo prædiatorio alium esse putem, quem coætaneum Q. Scævolæ Auguris fuisse certum est, & Cicerone

ad-

adhuc adolescente obiisse, ex ejus *dialogo de amicitia cap. 1.* Cascellum autem nostrum tempora Augusti Cæsar is attigisse: simileque veri non est, Cascellum prædiatorem tamdiu vixisse, cum à morte Scævolæ Auguris, ad victoriam usque triumviratus, sexaginta fere anni numerentur, quod Cicero clare demonstrat in *Orat. pro Balbo cap. 20.* Id enim quod supra retulimus, tanquam antiquitatis exemplum affert. Dicendum itaque est Cascellum prædiatorem, patrem Auli Cascellii fuisse. Auli etiam fit mention in *I. 17. D. de hered. instit.* quem Aulum Cascellum esse putat vir doctissimus Cujacius in *not.* quas in hanc legem edidit. Verum ut ab eo dissentiam, veritas ipsa cogit. Hic locus, *Ut Labeo quarto posteriorum scripsit: nec Arist, vel Aulus, utpote probabile, notant, sine dubio mendosus est: nunquam enim alibi Cascellius in Pandectis, Aulus tantum nominatur.* Deinde Cascellum Labeone antiquiorem fuisse, senemque Augusti tempora tantum attigisse legimus. *Quamobrem ad Labeonem eum scripta edidisse dici non potest: neque ejus rei apud auctores ulla extant vestigia.* Præterea temporibus Ulpiani nulla extabant Cascellii scripta, nisi unus liber benedictorum. Existimo itaque hac in lege pro *Aulus, Paulus* legendum, sicque exaratum est in codicibus Fradini: quam lectionem ratio ipsa confirmat. *Paulus*

lus enim *notas ad libros* ~~περὶ τῶν~~ Labeonis scripsit, ut supra in *Paulo* docuimus. Hæc autem verba nec *Aristo* vel *Paulus* ut pote probabile notant de notis ad libros *Pithanon*, i. e. *probabilium* intelligenda sunt: quoniam cum ad libros *probabilium* *notas* ederent *Jurisconsulti*, notabant ea quæ *probabilia* non erant. Ex quibus recte etiam auguramur superiora verba *Labeo libro 4. posteriorum* depravata esse, reponendumque *libro 4. Pithanon*. Cascellii cujusdam meminit *Martialis lib. 7. epigram. 9.* Auli autem Cascellii prudentiæ & in jure civili scientiæ extant in *Pandectis monumenta*, & *Javoleni testimonio* eum de jure consultum sæpiissime fuisse manifestum est, & *Quintilianus libro 6. instit. orator. cap. 3.* & *Macrobius lib. 2. cap. 6.* consultori cuidam, Cascellio dicenti, *navem dividere volo: perdes*, respondisse eum scribunt: & *Javolenus in l. hæres 100. D. de legat. 3.* in duabus statuis marmoreis cuidam nominatim legatis, itemque omni marmore: nullam statuam marmoream, præter duas, Cascellium putasse deberi testatur; & quanquam *Ofilius*, & *Trebatius contra* sentirent, Labeo tamen Cascellii sententiam tutatus est. contrariam sæpe *Ofilius à Cascellio* tenuit & discrepantem; non enim conveniebant in significatione verbi *impensa*. Hic enim ajebat premium fundi deberi: *Ofilius negabat* premium significari, ut apparet ex *l. quibus die-*

bus 40. D. de condit. & demonstrat. Cæterum ne nimis in Cascellio immorari videar, festivum & jocosum ejus responsum tantum afferam. Cum enim lapidatus à populo Vatinius gladiatorium munus cederet, obtinuit ut *Ædiles* edicerent, ne quis in arenam nisi pomum mitteret. Tunc Cascellius consultus à quodam, *an nux pinea pomum esset*: respondit ei, *si in Vatinium missurus es, pomum est*, ut scripsit Macrobius lib. 2. cap. 6. *Saturnal. pomi* enim verbo contra communem sensum, omnem fructum tam duri, quam mollioris corticis significari, videtur existimasse: sicut Apostoli in canone 4. verbum Græcum ὅπερα sumpsere. Cascellius autem plura scripta edidit, quæ tamen periere, præter

BENEDICTORUM. LIB. UNUM.

qui extabat adhuc temporibus Pomponii, ut ipse testatur in dicta l. 2. §. 45. *D. de orig. jur.* ad quem librum pertinent, quæ ex Cascellio referuntur in l. in usu 158. *D. de verb. signific.* & in §. sed & si 7. l. 1. *quod vi aut clam.*

CAJUS FLACCUS.

CAJUM Flaccum Paulus in l. *Massurius* 144. *D. de verborum signif.* librum de iure Papyriano scripsisse tradit. sic enim legitur in vulgatis codicibus: quanquam Jacobus Labittus

Gra.

Granium Flaccum legendum putet. Granii Flacci meminit Festus in verbo *ricæ multisque aliis in locis, & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 18.* citatur etiam ab Arnobio *lib. 3.* eumque *Granium Flaccum Licinianum* vocari reperio. Granii cujusdam mentio fit apud Plutarchum in *Sylla*, quem per satellites strangulari Sylla iusfit, quemque ærarii publici curam, ex hoc loco habuisse suspicari possumus, & Cicero in *Bruto cap. 46.* Q Gravii præconis meminit, cum quo L. Tincam facetissimum hominem, dicacitate certasse scribit. Ejus doctrinæ nulla alia extant monumenta.

FULCINIUS.

PAULUS JURISCONSULTUS in ejus quæstionis tratione, an ex argento surrepto, pocula facta condici possint, Fulcinium sequutus est in l. ex argento 13. D. de condic. furtiva. ex qua, & ex l. Fulcinius 7. D. quib. ex causis in possess. eatur & l. si mulier 10. D. de Relig. & sumpt. fun. (quarum duarum legum Ulpianus auctor est) intelligitur, Fulcinium nonnulla quæ ad edicti explicationem pertinent, scripsisse. Eum etiam de impensis in rem dotalem factis tractasse apparet ex l. 1. §. 3. D. de impens. in rem dot. fact. si conferatur cum lege impensæ 79. D. de verb. signific.

CARTILIUS.

Cartilius nomen agnoscitur apud Proculum
Cin l. Cornelius 69. D. de hered. instit. atque
 ita Florentiæ legi, Antonius Augustinus lib. 3.
emendat. cap. 6. affirmat: non ut in quibusdam
 impressis libris mendose *Carfilius*. Hoc Proculi
 adductus testimonio idem existimat minime
 rejiciendum *Cartilius* nomen in *l. si ut certo s.*
§. si me rogaveris 13. D. commod. quod multos
 typographos fecisse videmus: quamvis Floren-
 tiæ ita circumscriptum esse dicatur, ut ea so-
 lent quæ respuuntur. *Qua in re vehementer*
 ego Augustini laudo judicium, credoque ni-
 mium argutam scriptoris Florentini fuisse sedu-
 litatem. Cum hæc duo capita tantum sint,
 quæ ex multis ut credibile est monumentis ejus
 memoriam prodere nobis possint. *Quare non*
 immerito Cujacius *lib. 1. cap. 9. observat.* scri-
 bit, Antonium Augustinum Cartilium ab ob-
 livione vindicasse. Nescio autem an Cartilius
 noster, sit *Cartilius ille Severus*, cuius meminit
Plinius lib. 1. epist. 22. quique amicus Aristonis
Jurisconsulti fuisse videtur: sed si noster est,
 temporibus Trajani eum vixisse constat, & Ju-
 stinianus Traini ad eum rescriptum refert in
§. plane 1. de milit. testam. in institut. quod de-
 sumptum est ex Florentino *lib. 10. Institutio-*
num.

num. vid. l. 24. *D. de milit. testam.* Marci etiam Imperatoris proavus maternus fuit , auctore Capitolino in *Marco. cap. I.* Præterea præfecturam urbis assequutus est , & bis Consul fuit , ut idem *ibidem* testatur. In vetusta inscriptione T. Aurelius Fulvius collega ei tribuitur.

PUTEOLANUS.

Puteolanus LIBROS ASSESSORIORUM scripsit , quorum *primus* citatur ab Ulpiano in *l. nam & nocere 12. D. de paet.* ubi male *Assessorum* quidam putant legi. Evidem liber Assessorum recte non dici videtur , sed de officio Assessorum. Recte autem *Assessoriorum* i. e. qui de Assessoribus tractat , sive ut Gothofredus vult in *l. xii. D. de paet.* qui de rebus in assessorio judicatis tractat. Sabinus etiam librum composuit qui *assessorius* vocatur , ut Ulpianus eodem loquendi modo , librum *ἀσυνομικὸν*. Verum non incongruum est , Puteolanum libros *Adseßorum* scripsisse : Sic enim Suetonium libros *Prætorum* scripsisse , legimus apud Priscianum lib. 8.

VIVIANUS.

VIviani meminit Paulus in l. sed & si 4. §.
2. D. nautæ, caup. stabul. Ex qua intelligi
potest, scripsisse illum quædam quæ ad expli-
nandum, interpretandamque eam partem edicti
prætorii pertinebant, in qua nisi nautæ, caup-
nes, stabularii quod cuiusque salvum fore recepe-
rint, restituerint, judicium se daturum Prætor
pollicetur. Non nihil etiam de primo capit. legis
Aquilæ, in quo scriptum erat: Cæterarum re-
rum præter hominem, & pecudem occisos: si quis
alteri damnum facit quidve usserit, fregerit, rupe-
rit injuria &c. l. 27. D. ad leg. Aquil. §. 14. Vi-
detur præterea ad edictum Ædilium Curulum
quædam scripsisse, ex l. 1. §. apud Vivianum 9.
& ex l. quis sit 17. §. 3. D. de Ædil. edicto.
Et ad eam partem edicti Prætoris, qua de damno
infecto agebatur in l. fluminum 24. §. item apud
9. D. de damno inf. & de interdicto unde vi. ex
l. 1. §. non alii autem 45. D. de vi & vi arm.
Interdictum denique de itinere, actuque priva-
to explicasse apparet ex l. 1. §. Vivianus 6. D.
de itin. act. priv. Ulpianus autem eum auctorem
facit hujus axiomatis, habitationem commodari
posse, sed in l. si gratuitam 19. D. de præscr. verb.
eius sententiam moderavit: quemadmodum
& Paulus in l. in commodato 17. §. duabus 4. D.

commod. Ex qua colligimus, Pomponium quædam in Viviani scripta notasse. Colligerem etiam libenter ex *l.* qui mittuntur 35. §. ult. *D.* ex quib. causis major. Vivianum ætate Proculi vixisse, vel potius post Proculum floruisse, & ex Scævola in *l.* 14. *D.* de jure codic. apud quem, expositam esse Sabini Cassii & Proculi controversiam refert.

QUINTUS SATURNINUS.

SAtumnus LIBROS AD EDICTUM composuit, quorum decimus citatur ab Ulpiano in *l.* cum aurum 19. §. an autem 7. *D.* de auro & arg. leg. ejus etiam meminit Ulpianus in *l.* si duo 13. §. Marcellus 5. *D.* de jurejur. in qua illum Marcello consensisse refert. Ea autem quæ ex Quinto Saturnino desumpsit hac in lege Ulpianus, ex libris ad edictum desumpta esse reor. Cæterum cujusdam Saturnini mentio fit ab eodem Ulpiano in *l.* 6. §. 7. *D.* mandat. quem nostrum fuisse si quis dicat, non aberraverit. Ex quibus apparet eum *Q. Claudii Saturnini* nomen habuisse, & Prætorem fuisse: quo Prætore Marius Paulus quidam fidejusserat pro Daphnide, mercedem paetus ob suam fidejunctionem, & sub nomine alterius ex eventu litis caverat, sibi certam quantitatem dari: quapropter ab eo majores fructus inferre jussus est, & advocationibus ei

interdictum , quemadmodum sæpè interdicebat ut apud Romanos , ut apud Plinium lib. 5. epist. 14. Veruntamen Marius ille videbatur velle à Daphnide mandati judicio consequi quod erat condemnatus , quasi is judicatum solvi fidejussisset , & non redemptor litis extitisset: atque hac de re DD. fratres adiit , sed rectissimè ab iis rescriptum est , nullam actionem eum propter suam calliditatem habere , quia mercede pacta accesserat ad talem redemptionem: quam obrem hac lege à nobis sic enarrata , Ulpiani verba illa depravata esse , rectè colligimus : *Videbatur autem mihi judicatum solvi fidejussisse , & quasi redemptor litis extitisset , velle à Daphnide mandati judicio consequi , quod erat condemnatus , sed rectissimè Divi fratres rescripserunt , &c.* Quæ quidem Hotomanus lib. 5 cap 9. observat. restituere tentavit , sed non feliciter. Scrupulus enim ille menti meæ inhæret dictio nem *mihi adulterinam esse*. Ulpianus siquidem eadem ætate non vixit , qua L. Saturninus , sed longè post DD. fratres , sub Severo & Antonino cœpit juri civili operam dare : post sub Heliogobalo , & postremo sub Alexandro Severo maximè floruit. Quomodo igitur in auditorio DD. fratribus Ulpianus assidere potuerit non video , quinimo certissimum est non asse disse. Expungenda itaque est hæc dictio *mihi* , reponendumque nomen , *Marius* , quod igno ran-

rantia eorum qui in transcribendis libris incumbebant, vel cum litteræ vetustate exesæ fuissent, ignaro quodam notario, vel typographo facile fuit hanc dictionem *mibi* ad constructionem Latinarum vocum accommodatam, sed ad mentem Ulpiani ineptam, reponere. Locus ergo Ulpiani ille sic legendus est : *Videbatur autem Marius quasi judicatum solvi fidejussisset, non quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati judicio consequi, quod erat condemnatus. Sed rectissime Divi fratres, &c. atque ita sensus hujus legis apertissimus est. Cum enim Marius à Q Claudio Saturnino Prætore majores fructus, i. e. duplos fructus, ut interpretatur Cujacius lib. 5. Observat. cap. xxii. inferre jussus erat, (quod iniquum videretur Saturnino, eum qui advocationibus incumbebat, redemptorem litis extitisse) videbatur Mario, si tanquam redemptor litis condemnatus esset à Prætore, quod judicatum solvi fidejussisset, apud Imperatores à Daphnide mandati judicio consequi posse, quod erat condemnatus : sed Divi fratres nullam actionem eum propter suam calliditatem habere rescriperunt. Saturnini pleræque sententiæ ab Ulpiano notantur. Quod quidem causam præbuit Baldo dicendi in l. 1. C. de sacros. eccl. notatum esse, *Saturninos eos in scholis appellari, qui absurdas & parum probatas sententias proferrent.* Vixit autem*

Claudius Saturninus, & sub D. Pio, cuius ad Saturninum rescriptum afferit Martianus in l. i. §. 2. *D quæ respign. vel hypoth.* Meminit præterea Jabolenus lib. ii. epistol. in l. 46. *D. ad Senat. Trebell.* Seii Saturnini archiguberni ex classe Britannica qui testamento fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximum, sed alius is est ab hoc nostro Jurisconsulto.

MINITIUS NATALIS.

Minitius, sive Minutius Natalis, is est ad quem Julianus libros sex, quorum in indice fit mentio, scripsit. quod intelligendum est ut supra docuimus in Juliano, ut Julianus notas ediderit ad Minutii scripta: non autem secundum Alciati sententiam, ut Julianus libros illos sex dicaverit Minitio Natali, quod præter ea quæ diximus manifestum reddetur, si quis inscriptionem legis *Minutius 61. D. de rei vindicat.* quæ est *Julianus libro vi. ex Minutio.* cum ipsa illa lege comparare velit, quæ hæc habet: *Minutius interrogatus, si quis navem suam aliena materia refecisset, an nihilominus, (sive, num dominus) ejusdem navis maneret? Respondit manere. Sed si in ædificanda ea idem fecisset, non posse, Julianus notat; nam proprietas totius navis, earinæ causam sequitur.* Ex secundo horum librorum decerpta est l. 8. *D. ad leg. Rhod de ja-*

ctu. Quamobrem hæc ferè cogunt, ut credam, Minutium *de re nautica* scripsisse. Vixisse autem eum Trajani temporibus, apparet, ex *l. Divus Trajanus* 9. *D. feriis*, in qua rescriptum Trajani ad eum refertur. Ex qua etiam colligo, Minitium Natalem Proconsulem fuisse. Hæc siquidem lex desumpta est ex Ulpiano lib. 7. *de officio Proconsulis*. Ejus denique verba si quis attente legerit, Trajanum Imperatorem, Proconsulem alloqui satis intelliget. Cæterum Minitius juris scientia maximè floruit, Sabini sectam sequutus ex *l. tenetur* 6. *D. de aët empti*, & omni alia excellenti doctrina præstítit. Quapropter Plinius lib. viii. epist. 12. ab eo, quid de libro suo judicaret, petere non recusavit: quinimò emendandum ei libentissimè tradidit. Porrò Minitii cuiusdam Asiæ Proconsulis meminit Nicephorus Calixtus *eccles. historiæ lib. iiii. cap. xxvii*. qui sub Adriano vixit, & ad quem rescriptum pro Christianis misit, quod extat apud D. Justinum Martyrem, & apud Eusebium. Verum aliud ab hoc nostro esse existimo. Ille enim *Fundanus* nominatur: noster autem *Natalis*. Fuit etiam alias à nostro *Minutius Felix*, quem Romæ insignem caudiculum fuisse scribit D. Hieronymus, & duos dialogos edidisse refert: quorum alter *Octavius* inscribitur, alter *de fato*, cuius meminit Lactantius in suis libris.

BLESUS.

LAb eo in *l. is qui fundum 31. D. de usufi.*
leg. Blesi mentionem facit, Trebatii quod-
dam responsum referentis. Junii Blesi meminit
Tacitus lib. III. Annalium cap. 35. qui Africæ
Provinciæ præerat.

PACONIUS.

PAconium citat Paulus in *l. Paconius 3.*
D. si à parente quis manum. ejusque pium
simul & castum responsum refert. Si quis enim
à parente manumissus, turpes personas, veluti
meretricem, heredes fecisset, totorum bono-
rum contra tab. possessionem parenti dari: &
si turpis heres non esset institutus, constitutæ
partis, id est tertiæ partis possessionem dari,
respondit. Cornelius Tacitus Paconii cuius-
dam meminit, quem Italia depulsum fuisse cum
Helvidio scribit XVI. Annalium cap. 33. alte-
rius etiam M. Paconii libro 3. ann. cap. 67. qui
Legatus C. Syllani fuit.

CAJUS CASSIUS LONGINUS.

CAffia Longina gens plebeia fuit, sed tamen
Antiqua & honorata, ut ex Fastis apparet,
à qua

à qua originem traxit suam C. Caslius Longinus, quem ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Servii Sulpitii, natum esse tradit Pomponius in dicta l. 2. *D. de orig. jur.* Hic autem majorum honoribus, qui amplissimi quidem & illustres fuere, respondit. Consulem enim eum fuisse cum Quartino, temporibus Tiberii, idem Pomponius scribit. cujus tamen rei, an cum Quartino Consul fuerit Caius Cassius Longinus, magna est inter auctores dissensio. Cuspinianus enim hunc locum mendosum putat, & cum Q. Haterino, non cum Quartino legendum asserit. Quem tamen errare manifestò ex eo colligi potest, quod, ut ipse fatetur, Q. Haterius 12. anno imperii Tiberii, C. Calvinio & Cn. Getulico Coss. mortuus sit: Cassium autem Longinum nono aut decimo anno post obitum ejus, Consulem tantum fuisse, Fasti testentur. Nescio tamen, quid extraordinariò de extraordidinariis Coss. cogitaverit vir eruditus. Justus verò Lipsius L. Cassium, qui cum M. Vinucio Quartino Consul fuit anno urbis Dcclxxxiiii, alium esse putat ab hoc Caio Cassio Longino Jurisconsulto: erudite quidem hoc demonstrat, contra Onuphrii, Antoniique Augustini sententiam: cùm tamen Pomponium Jurisconsultum dicentem, C. Cassium Longinum Consulem fuisse cum Quartino temporibus Tiberii, errasse sustinet: cogit me, & invitum, ut

ut errorem ejus apertum declarem. Quid enim cùm animo meo hoc reprehensionis genus: cogit me, inquam, laus & fama Pomponii, quam omnes juris studiosi puram, & intactam conservare debent, & adversus obtrectatorum calumnias pertinaciter defendere. Nec enim verba Pomponii de *M. Vinutio & L. Cassio Coß.* interpretanda sunt: nec Pomponii mens unquam hæc fuit: quæ opinio virum eximia cruditione præditum, pace ejus dixerim, fefellit. Sed Pomponius de iis loquutus est, qui in *Fastis* Cassiodori appellantur *Vinicio & Longinus*, qui Consules post passionem salvatoris nostri Jesu Christi fuere. Qui quidem consulatus de alio Longino, quām de Cassio Longino nostro intelligi non potest, cum his temporibus, auctores alium non memorent. Fuit quidem Longinus, cuius meminit Pomponius dicta *lege 2.* sed ad eum consulatus ille referri non potest, cum is ex equestri ordine sub Vespasio floruerit, & tantuni ad præturam usque pervenerit, auctore eodem Pomponio. Causa autem *Caslius* noster plurimum auctoritatis in civitate habuit, donec *C. Cæsar* civitate cum expulit, ut est apud eundem Pomponium: quod propter nimiam ejus auctoritatem fecisse credendum est, & confirmat *Lætus de magistrat. Romanis cap. xxvi.* expulsus *Cassius* in *Sardiniam* deportatus est, dicta *lege 2. §. 47. de orig.*

jur. Quæ omnia luculenter describit Tacitus
lib. xvi. Annal. cap. 7. & 8. quamvis Philip-
pus Beroaldus in Suetonium Tranquillum in
Nerone eum de quo Tacitus loquitur, alium ab
eo de quo mentionem facit Pomponius, exi-
stimet: Mprtem, inquit Tacitus, Poppeæ, ut
palam tristem, ita recordantibus lætam, ob im-
pudicitiam ejus, sævitiamque, nova insuper
invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium
officio exsequiarum, quod primum indicium mali,
neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur,
nullo crimen; nisi quod Cassius opibus vetustis, &
gravitate morum, Silanus claritudine generis, &
modestâ juventâ præcellebant. Igitur missa ad
Senatum oratione, removendos à Republ. utros-
que disseruit: Objectavitque Cassio, quod inter
imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem co-
luisset, ita inscriptam DUCI PARTIUM, quippe se-
mina belli civilis & defectionem à domo Cæsarum
quæsitam. ac ut memoria tantum infensi nominis
ad discordias uteretur, assumpsisse L. Silanum ju-
venem genere nobilem, animo promptum, quem
novis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Silanum in-
crepuit iisdem quibus patruum ejus Torquatum,
tanquam disponeret jam imperii curas, præfice-
retque rationibus & libellis & epistolis libertos:
& inania simul, & falsa. Nam Silanus in-
tentior metu, & exitio patrui, ad præcavendum
exterritus erat: Inducit posthac vocabulo indi-
cum,

cum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratribus filio, & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur ut consciit Volcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius Senatores, & Calphurnius Fabatus Eques Romanus: qui appellato Principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa sceleris distentum, quasi minores evasere. Tunc Senatus consulto Cassio & Silano exilia decernuntur, de Lepida Cesar statueret: deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & senatus jus expectabatur. Huic autem loco vulnus inflixerunt librarii, cui mederi non posse fatetur Justus Lipsius: quem tamen sanare tentabo, licet in eo hæreat cicatrix. Legi itaque hæc ultima verba, & senatus jus expectabatur, corrupte in vulgaribus codicibus existimo, reponendumque, Nec senatus jus spectabatur, i.e. probabatur. Spectari enim pro probari usurpatum sèpè legimus. Unde spectatio pro probatione pecuniæ à Cicer. lib. 3. in Verrem cap 78. sumitur: *Ex omni pecunia, quam a ratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primum pro spectatione, & collybo: deinde pro nescio quo cario.* Quæ lectio, orationis sensui congruit: vulgariter vero, aliena prorsus à mente auctoris, qui scribit Senatus consulto Cassium, & Silanum exilio damnatos esse: Neronem autem in Insulam Sardiniam deportasse Cassium, Silanum vero

vero per Centurionem interfici jussisse: atque ita apparet senatus jus, vel judicium à Nerone non probatum: *exilium enim & deportatio in insulam*, diversa sunt. *Exilii nomen generale est*, auctore Martiano in *I. 5 D. de interdict.* quippe & pro relegatione aliquando sumitur, quæ multo mitior est deportatione. Nec in Silani causa judicium senatus à Nerone probatum, cum eum exilio à senatu damnatum, interfici jussit. Conjecturam etiam nostram juvat, quod Ulpianus scribit in *I. 6. D. de interd. & releg.* Principem solum in insulam deportare posse: si verò quis magistratus aliquem in insulam deportandum putat, hoc ipsum Principi scribere debet, missa plena opinione, ut Princeps aestimet, an sequenda sit ejus sententia. sic hoc in loco senatus censuit, Cassium & Silanum exilio damnandos: missam ejus Neroni plenam opinionem, credendum est, ut sæpiissimè scripta mittitur: testis est præter alias, locus ille Taciti *lib. xiv. ann. cap. 42. & seqq.* quum de servis apud senatum agebatur. *item c. 49.* Quia tamen indita poena satis dura Neroni non videbatur, non spectavit jus senatus, ut supra demonstravimus. Hoc remedium huic loco tam dilaniato impoundum putavi: quod quidem si totum penitus non sanat, non tamen exulcerat. Cassius itaque in Sardiniam contra jus senatus deportatus est à Nerone, sed revocatus post ejus mortem à

Vespasiano , ut testatur Pomponius *d l. 2.* Antequam autem deportaretur , Syriæ præfuit , Narso succedens , cumque ibi præcesset , à Claudio Cæsare Meherdatem juvenem , qui rex Parthiæ ab eo datus erat , ad Euphratis ripam deducere jubetur . Stolam etiam sacerdotalem Pontificis Judæorum , quæ antea à Tiberio Ju-dæis redditæ erat , Romanis custodiendam de-dit . *Eatempestate Cassius ceteros præeminebat peritia legum : nam militares artes per otium ignotæ , industriosque ac ignavos pax in aequo tenet . Attamen quantum sine bello dabatur , revocare priscum morem , exercere legiones , cura , provisu , agere perinde ac si hostis ingrueret : ita dignum majoribus suis , & familia Cassia ratus per illas quoque gentes celebrata , ut scribit Tacitus lib . xii annal . cap . 12 .* Cæterum luminibus orbatum Cassium fuisse , legimus apud Suetonium Tranquillum in Nerone , cap 37 . quæ quidem orbitas severitatis magnæ indicium Iuculentum est : sic Cascellium diximus , sic Appium omnes norunt , sic Catulum Messallinum luminibus orbatum testatur Plinius lib 4 . epist . 22 . Tanta enim Cassii in jure dicendo severitas erat , ut tribunal ejus , *reorum scopulus* appellaretur : quam deinde ipse cognovit ad sedan-dos motus maximè nocuam . Cùm enim Pu-teolani seditionem concitassen , Cassiusque adhibendo remedio delectus esset , quia severi-tatem

tatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres cura transfertur, ut auctor est Tacitus *lib. xiiii. Annal. cap. 48.* qui eodem libro *cap. 41.* tradit, cum Neroni, propter victoriam ab Artaxatis reportatam, arcus, continui consulatus, statuæ decretæ, &c. ut inter festos dies referretur, quo patrata victoria, quo nunciata, quo relatum de ea esset; C. Cassium de cæteris honoribus assensum; si pro benignitate fortunæ Diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicantibus sufficere, disseruisse. eoque oportere dividi sacros, & negotiosos dies, queis divina colerentur, & humana non impedirent. Fuit autem Cassius Longinus Sabinianæ sectæ: Sabino enim successit, auctore Romponio in *l. 2. D. de orig. jur. §. ult.* Sabinumque Cassii magistrum vocat Paulus *lib. xiiii. ad editum in l. 19. §. 2. de recept. arb.* ubi ingenui, & probi animi memorandum, multisque nostri seculi auctoribus imitandum exemplum traditur. Cum enim Sabinus scripsisset, arbitrum mutare posse sententiam, hocque contra juris civilis regulas responsum esse videretur: tantum abest ut Cassius eum reprehenderit, ut sententiam magistri sui totis animi viribus excusasse eum testetur Paulus: scilicet de ea sententia Sabinum non sensisse, quæ arbitrium finiat; sed de præparatione causæ: neque imitatus est Aristotalem, de quo conqueritur Plato apud Ælianum

lib. 4. var. histor. cap. 9. eum ad instar muli fecisse, qui cum saturatus est lacte materno, calcibus petit matrem. Cassius præterea noster, *Cassianæ scholæ* auctor, & parens fuit, ejusque domus temporibus Trajani, à Quadrato claro oratore possessa fuit ex testamento *Quadratillæ* aviaæ suæ, auctore Plinio *lib. 7. epist. 24.* Cujus verba hic apponere æquum esse duxi, quoniam id laudi, honorique Cassii non parum conduit: *Lætor*, inquit, *et iam quod domus aliquando C. Cassii*, *hujus qui Cassianæ scholæ princeps*, & parens fuit, serviet domino non minori. Impletbit enim illam *Quadratus meus*, ut decebit, rursumque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriariamque reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus ille *Jurisconsultus*. Cassius denique multos scriptis mandavit libros.

APUD. URSEIUM.

qui citantur ab Ulpiano in *l. quid tamen 10. §. 5. D. quib. mod. ususfr.*

JURIS. CIVILIS. LIBR. X.

Tot enim fuisse existimo: nam ex Cassio *lib. 8.* juris civilis hæc desumpsit Ulpianus: *fructuarium per arbitrum cogi reficere*, *quemadmodum subserere cogitur arbores* (*l. 7. §. 3. D. de usufr.*) & *aucupiorum*, & *venationum redditum ad fructuarium* (*l. 9. §. 5. eod. tit.*) & *carnem fætus demortui ad fructuarium pertinere* (*l. 70. §. 2. d. t.*) Ulpianus etiam Cassium *lib. x. jur. civili*

lis dixisse scribit: *Si gregis, vel armenti sit usus fructus legatus, nec usufructarius ex natis gregem suppleat, teneri eum proprietario.* Ex quibus appetet, Cassium his in libris de usufructu scripsisse;

PLAUTIUS.

DE Plautii vita nihil constare Forsterus scripsit; sic tamen mentio Plautii Sylvani in *Fastis*, qui Consul fuit tertio anno imperii Antonini Pii, cum Julio Severo, & ab urbe condita 894. secundum Gregorium Haloandrum. Plautiis etiam, Sylvanorum nomen fuisse ostendit Onuphrius. Ad eum Jabolenus scripsit libros v. Julius Paulus libros xviii. Ex quorum primo, est l. *Plautius 61. D. de procur. ex viii.* l. *Plautius 43. D. de condit. & demonstrat. ex ix.* l. *qui heredi 44. eod. tit. & l. Plautius 8. D. de auro & arg. leg.* Ex xii. l. *Plautius 49. D. ad leg. Falcid.* Ex ejus scriptis quoque est §. fin. l. *si proprietarius 22. D. de damno infecto.* Tribuitur etiam ei §. *Plautius 1. l. si proprietarius 22. D. eod. tit.* apud Plautium autem omnes juris auctores consensilie Ulpianus ait in l. i. §. *interdum 3. D. de usufr. accresc.* *Vsufructum scilicet constitutum, & postea amissum, nihilominus jus accrescendi admittiere.* Omnes autem juris auctores, interpretabimur u-

triusque sectæ, tam Proculianos, quam Casianos.

VINDIUS.

Vlpianus lib. xi. ad edict. in l. ii. §. 2. D.
_{de minor.} Vindii cuiusdam meminit: sed
 tamen aliis est, ab hoc nostro Jurisconsulto.
 Ille enim temporibus Alexandri Severi vixit:
 hic temporibus Divi Pii floruit. Capitolinus
 enim Antoninum Pium Imperatorem ejus con-
 filio usum scribit. cap. 12. in ejus vita. Unde
 apud Ælium Spartianum in Hadiano. cap. 15.
 hunc locum corruptum puto. *Vindium Quadratum, & Catilium Severum, & Turbonem*
graviter insequutus est: nullus enim *Vindius Quadratus* apud auctores reperitur, minusque
Numidius; quemadmodum corrigendum esse
 putavit Cuspinianus in Fastis. Restituenda
 igitur putarem hæc verba sic: *Vindum*, cum
 virgula, quæ nomen separatum significet,
Quadratum & Catilium Severum: hæc enim
 lectio literæ corruptæ prorsus conveniens est.
 Quæ tamen si nimis ardua videtur, sic posse
 etiam legi existimo: *A. Julium Quadratum.*
 Est enim lapis in radice Cælii montis inventus,
 in quo ita scriptum est: *T. JULIO. CANDIDO. II.*
A. JULIO. QUADRATO. II. COSS. *Vindius Va-*
rurus dicitur ab Callistrato l. 3. D. de test. quisub

D. Ha-

D. Hadriano Ciliciæ fuit legatus, ad quem ipse Hadrianus epistolam misit. Vindii autem testimonio Mætianus, Paulus, Ulpianusque usi sunt in l. 1. §. si absens D. si ex nox. causa ag. l. Jurisgeutium 7. §. sed si servus. 18. D. de pact. l. si quis 5. D: de jud. ex qua intelligitur,

DE. PRÆTORIS. EDICTO

nonnulla edidisse, &

DE. DETRACTIONE. FALCIDIA.

ex l. pœnales 32. §. 4. D. ad leg. Falcid. in qua Mætianus illum vocat suum: ex qua Vindium Cassianæ sectæ fuisse, non pigebit dicere.

VALERIUS SEVERUS.

L. Valerii Jurisconsulti mentionem facit Cicero lib. 111. epist. 1. ad familiares, quem commendat Appio Pulchro: sed alius est à nostro Valerio Severo, quem sub Antonino Pio vixisse existimo. Extat enim Antonini Pii rescriptum ad Severum in l. 1. C. de procurat. Quapropter legendum arbitror apud Julium Capitolinum dicto cap. 12. *Vindio, Severo, Salvio, Valente. Severo non Vero*, cum quod Verus nemo unquam Jurisconsultus fuerit: tum quod Capitolinus illum cum Salvio Juliano conjungat. Julianus autem Valerii Severi respondit affert lib. 3. Digest. in l. ex facto 30. D. de negot. gest. Sicuti sæpiissimè Jurisconsulti

tos responsis vel sententiis coætaneorum Jurisperitorum uti, in Pandectis legimus. Hic autem error ut loco *Severi* apud Capitolinum *Veri* nomen scriptum fuerit, facile librariorum ignorantia irrepsit: sicut & in multis Pandectarum capitibus loco *Severi* & *Anonini* Imp. *Veri* & *Antonini* corrupte legitur. Sic quem anno ab urbe condita 879. Fasti Græci Consulem *Severum* habent, in Cassiodori Chronicis *Verum* corrupte legimus. Nec obstat, quod Callistratus *Valerii* cuiusdam *Veri* mentionem facit, ad quem de exutienda fide testium Hadrianum Imp. rescriptum mandasse scribit in *l. testium 3. D. de testib.* Hæc enim ad Jurisconsultum nostrum referenda nullo modo sunt, quod mendosum illud nomen hac in lege esse certum sit: in quibusdam siquidem codicibus *Valerius Varus* legitur, & in Haloandri, *Valerianus Verus*, quæ lectio receptione est, licet non penitus integra. Nihil enim de Valeriano Vero apud auctores reperitur. Augurarer itaque *Valerianum Verum* vitiosè, pro *Valerio Veranio* legi, hac nominum transpositione facta, quod sæpissime Typographorum incuriosa facit infictia. Valerii enim Veranii meminere auctores, & præcipue antiqua quædam inscriptio, (*extat hæc apud Gruterum in inscript. pag. 108.*) quæ sub imperio Hadriani Hibero Cos. honesta militia missum fuisse cum testatur. Arrii etiam

Sc.

Severi fit mentio ab Ulpiano in *l. xi. D. de minor.* quem præturam exercuisse hoc ex loco constat: sed alium ab hoc nostro, series temporum affirmare nos cogit: cum illum sub Alexander Severo floruisse appareat ex verbis Ulpiani, *Arrius Severus quia dubitabat ad Imperatorem Severum retulit*, i. e. ad Alexandrum Severium, qui *xiv.* curatores urbis fecit, auctore Lampridio *cap. 33.* in ejus vita. Attamen hoc nomen *Arrii* hac in lege mendosum est: non nulli emendant *Demetrius*, alii, *Decius*. Sed Prætores illos fuisse nunquam legi, nec apud historiæ Latinæ scriptores eorum mentio temporibus illis congruens ulla fit: existimarem legendum *Annius Severus*: nec enim difficillime pro *Annius* exaratum est *Arrius*. Annum autem Severum Alexandri Severi temporibus vixisse constat, & Gordiani senioris sacerorum fuisse apud Julium Capitolinum in *Gordianis. cap. 6.* Fit etiam mentio *Rutilii Severi* in *l. i. princ. D. de ventre insp.* qui sub DD. fratribus vixit, & Severi meminit Ulpianus in *l. 4. D. de injus voc.* ubi quidam *Servium* reponendum putant, moti fortasse eo, quod Ulpianus supra, La-beonis auctoritate usus sit. Cæterum Valerium Severum de jure respondisse Julianus ait in *d. l. ex facto 3. D. de negot. gest.* Ejus scripta probavit Ulpianus in *l. filius familias 8. vers. sed & filia-familias. D. de procurat.* & in *l. i. §. quæsumum*

est 21. D. de aqua quotid. & aestiva. Nec omit-
tendum corrupte in codicibus Gothofredi,
Severi mentionem fieri in l. qui concubinam 29.
§ 1. D. delegat. IIII. quod satis innotescit ex
auctore illius capitinis. Qui enim fieri potest, ut
Labeo Severi mentionem faciat, cum Severo
multo antiquior sit? Apparet etiam ex aliorum
Jurisconsultorum nominibus quorum sententiae
referuntur, hoc verissimum esse, & pro Severo
Servium legendum.

PEDIUS.

Hunc Sextum Pedium vocat Paulus in *l.*
non distinguemus 32. §. penult. D. de re-
cept. arb. & in l. si servum 33. D. ad leg. Aquil.
& Ulpianus in l. de pupillo 5. § & belle 9. D. de
oper. novi nunciat. Quem constat ante tempora
Ulpiani vixisse, ex l. verum 63. § si servo 9. D. pro
socio, & inter Salvium Julianum, & Sabinum
ex Ulpiano in l. 63. D. eod. apud quem Ju-
lianrus scribit Sextum Pedium referre respon-
suum Sabini, sic enim legendum est: & ait Ju-
lianrus Sextum Pedium referre Sabinum respon-
disse: non ut in vulgatis codicibus corrupte: Et
ait Julianus lib. 6. vel ut in aliis, Sextum Pom-
ponium referre Sabinum respondisse. Julianus
enim Pomponio erat antiquior, atque ita Pom-
ponii auctoritate uti non poterat. Pedium qui-
dem

dem sub Imperatoribus vixisse, appareat ex Ulpiano lib. 52. ad edictum, in l. 5. D. de oper. novi nunciat. eum tamen alium puto ab hoc Pedio, quem Persius oratorem in *Satyra I.* vers. 85. describere videtur.

*Fur es, ait Pedio, Pedius quid? criminassis
Librat in antithesis, doctas posuisse figurass
Laudatur.*

alium etiam ab illo Pedio Blæso, qui sub Nerone reptundarum damnatus est. *Tac. XIV. ann. cap.*

18. Hunc autem scripsisse constat.

AD. EDICTUM. LIB.

Ex multis Jurisconsultorum locis ex l. si pupilli. 6. §. item queritur 9. D. de negot. gest. l. 1. D. de dol. mal. l. item si 4. §. Pedius 2. D. de alien. judic. mut. causa fact. l. Pedius 7. l. Pomponius 13. §. recepisse 2. D. de recep. arbitr. ad quos referenda videntur, quæ ex Pedii lib. xv. referuntur ab Ulpiano in l. quam Tuberonis 7. §. pupillum autem 3. D. de pecul. & in l. 1. §. licet 1. D. de tribut. act. Citatur à Paulo liber xxv. Pedii ad edictum, in l. sed cum patrono 6. §. fin. D. de bonorum posses. asseverantis notas, literas non esse; quod impulit Paulum ad credendum, notis tabulas scriptas edicto non contineri. Et ad hos libros ad edictum referenda sunt, quæ de eo dicuntur ab Ulpiano in l. 3. D. ne quis eum qui injus voc.

LÆLIUS.

Vixisse Hadriani temporibus hunc Lælium constat ex Pauli scriptis in *l. antiqui* 3. *D. si pars hered. pet.* eumque vidisse in palatio liberam mulierem, quæ ab Alexandria perducta erat, ut Hadriano ostenderetur cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa dicebatur, quintum post quadragesimum diem. idem hoc contigisse sub Antonino refert **C**apitolinus in *Antonino Pio cap. 9*. Hanc Serapiam vocari constat ex Cajo in *l. 7. D. de reb. dub.* Ex his notandum eadem ætate qua Julianus Lælium vixisse: & Paulum maluisse, Lælii in hac historia enarranda uti auctoritate, quam Salvii Juliani: licet eandem suis scriptis inseruerit ad Urseum Ferocem, ut colligere est ex *l. 36. D. de solut.* hac utique maximè ratione, ut existimo, quod Lælius eam Alexandrinam fœminam se vidisse, cum ostenderetur Hadriano, testetur: Salvius autem qui tunc temporis Romæ non erat, hoc sibi in Ægypto affirmatum tantum asserat, atq; ita in iis quæ extra communem naturæ regulam contingunt, magis oculis, quam auribus credendum esse nos admonet. Ex iis autem quæ dicta sunt à nobis, quis non conjicit, Lælium Hadriano Imperatori perquam familiarem fuisse. Idem Paulus in *l. postquam.*

43. *D. de hered.* petit. sententiam suam Lælii auctoritate comprobavit, si credimus Labitto, sed tamen Ælii lectionem retinendam puto. Aulus Gellius meminit cuiusdam Lælii Felicis, qui de comitiis tractavit, & Modestinus Lælii Bassi.

ATILICINIUS.

PAULUS, Ulpianus, & Pomponius Atilicinii meminerunt in l. 4. §. 4. *D. si quis caut.* in l. si unus 27. princ. *D. de paet.* l. mutus 43. §. 5. *D. de procurat.* l. postquam 43. *D. de petit.* hered. l. & Atilicinus 35. *D. de servit.* rustic. præd. l. quod si 28. *D. de relig.* & sumpt. fun l. quamvis convenerit 6. princ. *D. de pignorat.* act. Maximæ auctoritatis doctrina ejus fuit apud Justinianum. In institutionibus enim tit. de hered. instit. in princ. ait se constitutionem edidisse, qua servos proprios instituere licet sine libertate: quod & æquius, inquit, erat, & Atilicinio placuerat. Magnam autem illi cum Proculo Jurisconsulto necessitudinem intercessisse, tanti-que fecisse Proculi judicium constat ex l. Atilicinus 17. *D. paet.* dotal. ut illum per epistolam aliquando consuluerit; & sæpè citantur conve-nientes eorum sententia in l. ergo 5. *D. de ser-vit.* rustic. præd. in l. quid tamen 21. §. si quis 9. *D. de recep.* arbit. in l. si servus 17. *D. de pecul.*

Cæterum de jure eum respondisse, cum Nerva filio probat. *I. qui se debere 7. D. de cond. et. causa data a causa non sequuta.* de eo enim explicandus est locus ille. Quare in *I. si quis 6. §. si quid 8. D. communi divid.* suo loco scriptum non esse nomen *Atilicinii* augurarer: nec cum *Sabino* conjungendum, sed cum *Nerva*, & *Sabinum* pro *Nerva* supra reponendum. Neque enim *Sabinus*, & *Atilicinus* ejusdem scholæ fuere: sed *Nerva*, & *Atilicinus*: atque ita eos eadem sensisse verisimilius est, & de eadem re simul respondisse. *Atilicinii* tamen sententiam improbatam fuisse Ulpianus scribit in *I. item liberatur 6. §. ult. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solv.* existimantis, *si satisfetur alicui certæ pecunie, recedere eum à pignoribus debere.*

OCTAVENUS.

CUjus Imperatoris ætate Octavenus vixerit, facilis non est negotii explicare. Pomponius quidem, *cum Aristone*, qui temporibus *Trajanii* vixit, eum conjungit, & utriusque sententiam affert. Non enim hic Accursium secundum puto, qui Pomponium hanc epistolam *ad Octavenum & Aristonem* scripsisse existimat; eorum siquidem sententiam tantum profert de hac quæstione, quam ipse proposuerat: quod ex verbis ipsius legis facilius probabitur, quæ est

est 20. D. de fideic. libert. Paulus autem, & Ul-
pianus Octaveni mentionem faciunt in his
capitibus, quæ ex eorum ad edictum libris ex-
cerpta esse inscriptiones ostendunt in l. si fami-
lia 9. vers. Octavenus D. de jurisdict. l. quod si
in diem 16. princ. l. item videndum 18. D. de
petit. hered. l. qui iter 2. D. quemadm. servit.
amitt. l. necessario 8. princ. D. de peric. & com-
modo rei vend. l. si in rem 6. D. de rei vindicat.
l. electio 26. §. penult. D. de noxal. aet. l. non di-
stinguemus 32. §. si servus 8. D. de recept. arbit. l.
item videndum 18. princ. D. de petit. hered. l. si
servus 27. §. si olivam 25. D. adleg. Aquil. Unde
conjici potest, AD EDICTUM quædam illum
scriptisse, & Pomponium ejus scriptis maximè
delectatum.

SEXTUS CÆCILIUS.

CÆcilius multos fuisse doctos, scriptores-
que, omnibus notum esse puto. Hic au-
tem Sextus Cæcilius ut testatur Gellius lib. 20.
cap. 1. in disciplina juris atque legibus pop. Ro-
mani noscendis, interpretandisque, scientia,
usu, auctoritatèque illustris fuit. Unde colligi-
mus, male Cæcilio cuidam Gallo in dictionariis
& thesauris Latinis, hæc Gellii verba tribui,
cum Ælium Gallum, non Cæcilium Gallum,
legendum esse apud Macrobius lib. 6. Saturn.

cap. 8.

cap. 8. & apud Gellium *lib. 16. cap. 5.* supra in **Gallo** dixerimus: neque Bernardinus Rutilius audiendus, est, qui eum, cuius mentio fit in **Pandectis** à juris auctoribus, **P. Cæciliū** quendam *Servii auditorem* fabulatur. Cæterum cum Sextus Cæcilius in area Palatina salutationem Cæsaris operiretur, ad eum Philosophus Phavorinus accessit, colloquutusque est ei, Gellio, multis que aliis præsentibus: atque in illis sermonibus orta est inter eos quæstio legum xii tabularum, quæ decemvirales appellantur. Ubi cum Phavorinus obscuritatem earum legum damnaret, hoc præclarum verbum Cæcilius pronunciavit: *Obscuritates legum non assignari debere culpæ scribentium, sed insitiae non consequentium.* Ex quibus colligimus **LEGES XII. TABUL.** eum apprime calluisse, & earum præcepta maximè probasse. Unde non immitto à Justiniano in *l. 1. princ. C. de communi servo manum.* Cæcilius *juris antiqui conditor* appellatur. Quamvis in nonnullis codicibus, legatur eò loci *Sextus Ælius.* Cæciliī tamen lectio verior est, & probatur ab Haloandro, & à Cujacio *lib. 7. cap. 25. observat.* Scripta autem Cæciliī Papinianus, Ulpianusque probaverunt in *l. Titio centum 71. D. de condit.* & demonstr. in *l. prospexit 12. §. 6.* qui & à quibus manum. in *l. si postulaverit 28. §. si liber 5. D. ad leg. Jul. de adulter.* Ex qua conjici potest, quæ-

quædam edidisse illum ad legis JULIÆ DE ADUL-
TERIIS explicationem, ad quam conjecturam
amplectendam magis impelletur, si quis huic
legi, legem si uxor 13. D. eod. tit. conjunxerit.
Ex qua etiam intelligitur, fuisse Cæciliū stu-
diosum Homericæ lectionis. Hunc enim ver-
sum Homeri assert ex lib. ix. *Iliados* desum-
ptum.

Η μδνοι φιλέψτ' ἀλόχυες μερόπων ἀνθρώπων

Αγείδαι;

Præterea Cujacius in *l. frater à fratre* 38. D. de
condit. indeb. Proculeianum cum fuisse putat.

URSEIUS FEROX.

Fuit quidam Ferox temporibus Hadriani,
vir rectus, & sanctus, quem Cos. fuisse ex
epistola Plinii ad Arrianum lib. 2. epist. 11. col-
ligere possumus; qui etiam curator alvei, &
riparum fuit; alius tamen ab hoc nostro: & ad
id cogitandum moveor, quod Tit. *Julius Ferox*
appelletur, ut ex veteri quadam inscriptio-
ne appareat: noster autem *Urseius Ferox*, ad
quem *Julianus libros quatuor* scripsit, quorum
fit in indice *Justinianeo* mentio. In quibus no-
tasse quædam Julianum ex Ursei libris, constat
ex *l. si quis 6. §. Urseius ait. ult. D. communi divid.*
Quod & Cassius fecisse videatur, ex *l. quid ta-*
men 10. §. si massa 5. D. quib. mod. usus fr. amitt.

T

his

his verbis: *Cassius apud Urseium scribit. Quæ haud dubiè intelligenda esse de C. Cassio, indicat l. i. §. quod si patronus 10. D. quarum rerum actio non det. in qua ita scriptum est: Et Cassius existimasse Urseium refert. Ursei quoque mentio fit in lege si servus 27. §. i. D. ad leg. Aquil. ex qua Proculeianum eum fuisse augurarer, & in l. supra iter 11. §. apud Ferocem 2. D. de aqua pluvia arc.*

PAPIRIUS FRONTO.

Frontonis cognomen à fronte impositum esse scribit Cicero lib. i. de natura Deorum cap. 29. Multi autem Frontones fuere. Fuit Octavius Fronto, quem prætura functum scribit Tacitus lib. ii. annal. cap. 33. fuit & alius Fronto, quem Martialis lib. i. epigram. 55. vocat

Clarum militiæ togæque decus.

Frontonis etiam insignis cuiusdam Oratoris meminit Eusebius in Chron. qui M. Antoninum Verum Latinis literis eruditivit, quem eum esse puto, de quo loquitur Julius Capitolinus in M. Antonino Philosopho cap. 2. quem multo in honore Antoninum habuisse, & à Senatu statuam ei petiisse scribit. Cæterum hunc Papirium Frontonem, nepotem esse Oratoris illius existimo, qui M. Aufidii Frontonis pater fuit, quem Consulem cum P. Cornelio Anulino,

im-

imperante Septimio Severo commemorat Casiodorus *in Chronicis.* nihil enim est, quod huic sententiæ repugnet. Quin & inscriptio ab Onuphrio *in Fastis ad A.V.C. 952.* relata. Frontonem illum simpliciter nominat, nullo adjecto prænomine, vel agnomine. Ita & in ea quæ est apud Gruterum *in inscript. p. 369.*

M. AUFIDIO. FRONTONI.

PRONEPOTI.

M. CORNELI. FRONTONIS.

ORATORIS. COS.

MAGISTR. IMPERATORUM.

LUCI. ET. ANTONINI.

NEPOTI. AUFIDI. VICTORINI.

PRÆFECTI. URBIS. II. COS.

FRONTO. COS.

FILIO. DULCISSIMO.

Jurisconsultus autem noster ad illius Frontonis tempora referri potest. Neque enim quod legitur in *l. fin. D. de acquir. hered. Aristo in decretis Frontinianis ita refert*, intelligi debet, ut Aristonem decreta Frontiniana compilasse dicamus: licet Labittus ejus sententiæ assertor fuerit. Aristonem enim Frontone recentiorem fuisse sequeretur: quod tamen incongruum, cum eum sub Trajano vixisse certum sit: sed hæc verba sic explicabimus, ut Frontonem *libros decretorum* composuisse censeamus, & in iis *ex Aristonis libris & opinionibus* nonnulla retulisse;

lisso; atque eo modo Aristonem in decretis Frontinianis ita referre, rectè dicemus. Cæterum Sidonius Apollinaris *lib. 4. epist. xxii.* Frontonis cuiusdam meminit, qui tamen aliis est ab hoc nostro Jurisconsulto. Meminit etiam Gellius M. Frontonis, qui sermonem cum Phavorino Philosopho Academicō, de generibus colorum habuit. quæ agitatio latissimè describitur *lib. 2. cap. xxv i.* Fuit & Licinius Fronto, cui per fideicommissum Philinus hereditatem dedit, si filius sine liberis vita decederet *l. i. C. de pact.* quæ est Severi & Antonini: ad quem rescribunt iidem Imperatores in *l. eum qui 13. C. si cert. pet.* sed alias etiam est ab hoc nostro Jurisc. Forte & is, cui rescribit Ulpianus in *l. 45. D. de solut.* Unde in *l. 52. D. de manumis. testam.* hæc verba: *Impp. Severus & Antoninus Miſſenio Frontoni corrupte leguntur.* reponendumque *Licinio Frontoni* quondam putavi. Sed malo nunc ex Suida in verbo φρόντων legere *Emiseno*, qui sic scribit: Φρόντων Εὐ-
στηθεὶς ἐπίτωρ γεγονὼς ἔπει τε Σεβήρου τε Βασιλεὺς οὐ πάρη.
Fronto Emisenus orator sub Severo Imperatore Romæ fuit. Facile enim pro *Emiseno*, *Misenio* libratorum, vel typographorum ignorantia exarari potuit. Scripsit autem Fronto noster

DECRETA.

ut supra diximus.

RESPONSORUM. LIB. III.

Ter-

Tertius citatur in *l. liberorum* 22. §. 1. D. de verb. significat ad quos referri debent, quæ in fine *l. navis.* 4. D. ad leg. Rhod. de jaectu. posita sunt à Callistrato. Eleganter etiam illum dixisse Martianus refert in *l.* 40. D. de pecul. peculium esse simile homini quod nascitur crescit, decrescit moritur. Citatur quoque ab eodem in *l. filius-familias* 114. §. quid ergo 7. D. de legat. 1.

M E L A.

FAvium Melam eum appellat Ulpianus in *l.* 1. §. unde Favius 12. D. de cloacis. eumque solus Modestinus reprehendit in *l.* Mela 14. D. de aliment. vel cibar. legat. Ejus tamen sententiam sequuti sunt Paulus, & Ulpianus sèpissimè in suis ad edictum librìs, ut videre est ex *l.* 2. §. sed utrum 6. D. de judic. l. si servus 27. §. si quis servum 34. l. per hoc 4. § 1. D. commun. divid. l. summa 21. D. de pec. & aliis, quæ Pandectas pervolventi cuique occurrere possunt. Quocirca satis esse argumenti videtur Melam conicrispsisse,

AD. EDICTUM. LIB.

Numerum non affirmo: ejus tamen liber decimus citatur in *l. si soluturus* 39. D. de solution. ab Africano lib. 8. quæst. Qua ex re conjicere possumus, Africanum post Melam vixisse.

M E C I U S.

Mecii Jurisconsu'ti mentio fit à Paulo in *I. fin. D. de jure fisci*, quæ doçumento esse potest, illum fuisse cum Papiniano, Julio Paulo, Claudioque Triphonio Jurisperitis, ejusdem Imperatoris assessorem, unaque cum illis sententiam dixisse suam, cum ipse Imperator cognoscens decerneret. eumque Consulem fuisse cum Turpilio Dextro existimo, ut ex veteri epigrammate apparet, quod est Tibure, quodque profert Onuphr. *lib. 2. Fast. ad A.V C. 778.* & Gruterus *in script. pag. 49.* ubi *M. Mæcius Rufus* appellatur. Alium tamen ab eo Mecio, cuius meminit Horatius *de arte poëtica vers. 387.* quem Ægypto præficere Domitianum in animo habuisse scribit Suetonius in *Domitiani vita cap. 4.* & qui tam formosus sibi videbatur, ut inde ortum sit illud Domitiani dictum: *Vellere tam formosus esse quam Mecius sibi videtur,* ad quem Statius Papinius *lib. III. Sylvarum. 2.* carmen scripsit, eumque *Mecium Celerem* vocat. Fuit etiam aliis Mecius, qui sub Hadriano curator alvei, & riparum Tiberis, & cloacarum urbis fuit, ut ex veteri inscriptione Neapolitana, quæ est apud Onuphrium, item Gruterum *pag. 433.* constat *M. Mæcio Præf. Annonæ urbis sacræ cum jure gladii. &c.* Mecii Probi meminit

minit Ulpianus lib. x. de offic. Procons. in l. 7. §. 10. D. de interd. & releg. ex qua eum Præsidem Provinciæ Hispaniæ fuisse, & Ulpiani coetaneum appareret.

CAMPANUS.

COcceius Campanus Jurisconsultus iste nominatur, ex Cocceiorum familia Romæ sat tis cognita ortus: temporibus Severi & Antonini vixit; ad quem illi rescriptum mandavere, quod extat apud Martianum lib. 4. instit. in l. si quis 29. D. ad Senatusc. Treb. & apud Justinianum in institut. §. 3. tit. quib. mod. testam. infirm.

ARISTO.

Temporibus Trajani Imperatoris vixit Aristo, & maximè floruit; cuius etiam consilio Trajanum usum esse colligimus ex l. fin. D. si quis à parente fuer. manumis. in deneganda bonorum possessione patri, quod malè contra pietatem filium affecisset. Magna inter eum & Plinium juniorem intercessit amicitia, & familiaritatis necessitudo, ut ex Plinii libro 8. epist. 14. dijudicari potest, à quo, si doctrinæ, virtutis, & morum Aristonis cognitionem adipisci non nullam optamus, eam omnino hauriendam

puto: *Nihil est, inquit, idem de Aristone loquens Plinius lib. 1. epist. 22. illo gravius, sanctius, doctius. ut mihi non unus homo, sed literæ ipsæ, omnesque bonæ artes, in uno homine summum periculum adire videantur.* Quam peritus ille privati juris & publici! quarum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! *Nihil est quod discere velis, quod ille docere non possit.* Mihic certè quoties aliquid abditum quero, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus ejus fides! quanta auctoritas! quam pressa & decora cunctatio! Quid est quod non statim sciat, & tamen plerumque hæsitat. dubitat diversitatem rationum: quas acri, magnoque iudicio ab origine, causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hoc quam parcus in victu! quam modicus in cultu! Soleo ipsum cubiculum illius, ipsumque lectum ut imaginem quandam priscae frugalitatis aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert; recteque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. in summa non facile quis quemquam ex istis qui sapientiae studium habitu corporis præse ferunt, huic viro compararit. Non quidem Gymnasia sectatur, aut porticus, nec disputationibus longis, aliorum otium suumque delectat: sed in togâ negotiisque versatur, multos advocatione, plures consilio juvat. Nemini tamen istorum castitate,

pietate, justitia, fortitudine etiam primo loco cesserit. Hæc Plinius. Cæterum longæ & pertinacis valetudinis Titus Aristo fuit, ea tamen patientia valetudinem toleravit, ut dolori resisteret, ut sitim differret, & incredibilem februm ardorem immotus, opertusque transmitteret, eodem Plinio auctore. Cum ipsa tamen infirmitate & gravi valetudine ad senectutem pervenit, quod colligitur ex Pomponio lib. 2. var. lect. in l. arbiter 40. D. de recept. arb. qui refert Aristonem scribere, se audiisse Cassium dicentem, in eo arbitro qui non venisset, non esse commissam pœnam. quæ quidem de C. Cassio Longino intelligenda sunt, quem sub Tiberio cum M. Vinucio Quartino Consulem fuisse, supra diximus. Sexaginta verò anni numerantur inter Tiberii, & Trajani principatus. Cassium autem non tantum audivit, sed ad ejus libros adnotasse etiam quædam videtur ex L. usufr. legato 7. §. 3. & ex l. 17. D. de usufr. & apud Sabinum in l. idem Neratius 3. §. non solum 2. D. de usufr. accresc. Neratii etiam familiaris fuit Aristo: unde ejus meminit Neratius in l. ab emptione 58. D. de pact. quod & epistolæ invicem missæ testantur. Nam ad Aristonem Neratii epistolæ mentio fit in l. sed addes. 19. §. 2. D. locat. & Aristonis ad Neratium in l. Aristo 46. D. de manum. testam. ubi corrupte Apiano pro Prisco legitur. Eadem etiam

ætate vixit qua Celsus Jurisconsultus, & ab eo
consultus fuit, ut testatur Ulpianus lib. 4. ad
edict. in l. juris gentium 7. §. 2. D. de pact. qui
responsum ejus magnopere laudat. Julianum
item extrema sua ætate familiarem habuit: à quo
per epistolam consultum fuisse supra diximus
in Juliano in l. 6. D. de legat. præst. contra tab.
cujus quidem hæc verba: *Salvius Aristο Julianο sal.* depravata esse manifestum est. Quis enim
nescit *Salvium*, Julianum dici, non Aristonem,
qui *Titus* vocabatur. Legendum itaque est:
Aristoni Salvius Julianus salutem. Aristonem
enim Julianum consuluisse verisimile non est,
cum ex his quæ superius de doctrina ejus sin-
gulari ex Plinio attulimus; tum maximè quod
Aristο proiectæ jam senectutis esset, cum Ju-
lianus juris scientiam attigerit. Hoc denique
ex ipsius legis sententia colligi omnino potest.
Unde & in l. 9. D. de jure codic. Julianum ad
scripta Aristonis quædam notasse legimus. Non
enim (ut vulgo exaratum est) scribi debet *Ulpianus notat.* Nam Ulpianum in Aristonem no-
tas edidisse nusquam reperimus: & licet edi-
disset, nihil tamen magis hic, *Ulpianus* lege-
dum est: cum hæc lex sit *Marcelli lib. 9. Di-
gestorum*, qui sub Antonino Pio floruit, atque ita,
nec *Ulpiani notas*, nec librum aliquem citare
potuit. Nam fere seculo integro junior Ulpia-
nus Marcello fuit: juvat & nostram lectionem,

quod

quod Marcellus Juliani scriptis maximè usus
sit; ideòque Julianum, *suum*, appellat in l. 86.
D. de condit. & dem. Cæterùm Aristo multa
de jure scripsit: quorum quæ reperimus vesti-
gia, reliquiasque dabimus: & primum

DE. FURTIS. LIB.

Gellius enim lib. xi. cap. 18. dixit legisse se li-
brum quendam Aristonis Jurisconsulti, in quo
ille dicit; *apud veteres Ægyptios (quod genus
hominum constat, & in artibus reperiendis soler-
tes extitisse, & in cognitione rerum indaganda
sagaces) furtæ omnia esse licita, & impunita.*
quare moveor ad credendum, hunc librum
Aristonis *de furtis* fuisse, & eo maximè quod,
cum Aristonem multa volumina edidisse sciret
Gellius tamen quia de furtis quæstio erat, satis
indicasse librum de furtis putavit, si tantum,
librum Aristonis Jurisconsulti dixerit. Deinde

RESPONSORUM. LIB.

quod appetet ex l. jurisgentium 7. §. sed & si 2.
D. de pact. l. sicuti 8. §. Aristo 5. D. si servit.
vind. l. 3. quæ res pign. oblig. non possint. l.
Aristo 40. D. de ritu nupt. l. patrimonii 22. D. de
usufr. legato l. 3. §. item Pomponius 2. D. ad Sc.
Trebull. l. si cum 16. §. 3. D. qui & à quibus manum.

AD. C. CASSIUM.

ut supra diximus.

AD. SABINUM.

ut colligi potest ex l. 3. D. de penulegata, & ex
l. 3.

I. 3. § non solum 2. D. de usufr. ad cresc. Citatur denique Aristo ab Ulpiano in *l. per servum* 14. *§ 1. D. de usu & habit.* in *l. certi condicō* 9. *§ si nummos* 8. *D. de reb. cred.* & à Pomponio in *l. pen. D. de rer divis.*

SERVILIUS.

Hujus Servilii nomen depromit Labittus ex *l. eum patronum.* 10. *D. de jure patron.* cui ego assentior; licet in vulgaribus codicibus *Servius* legatur. Qui enim fieri potuit, ut *Servius*, quem longotempore ante Proculum fuisse Pomponius refert *l. 2. D. de orig. jur.* & ut ex his quæ in *Servio* diximus, satis appareat, Proculi mentionem faciat, ex quibus etiam constat, hunc Servilium alium esse ab illo *P. Servilio* augure, cujus auctoritatem sequutus est Attejus Capito: & cujus mentio fit apud Festum in verbo *Stellam*. Credo autem Servilium nostrum hunc esse cujus meminit Tacitus *lib. XIV. annal. cap. 19.* qui summis honoribus, multaque eloquentia viguit; diuque foro, mox tradendis rebus Romanis celebris fuit. Eum sub Nerone obiisse certissimum est.

ARRIANUS.

Alexander Gabardus Tursefanus in quadam epistola, ab eo ad Thomam Plonatatiam Patritium Constantinopolitanum Jurisconsultum scripta, putat hunc Arrianum fuisse Nicomediensem Arrianum, qui res ab Alexandro magnō gestas octo libris Græco sermone est prosequutus. Ego quidem aliquando eos diversos putavi, & historicum potius existimabam eum, quem historiam Græcam scripsisse testatur Capitolinus in *Maximino jun. cap. 7.* & *Gordianus, cap. 2.* eaque ratione movebar, quod sub Alexandro Severo vixisset, atque ita ut assentationis artificio gratiam principis aucuparetur, historiam Alexandri Magni scripsisse opinabar, præcipuè quod Severus Alexandri nomen haberet: quod idem dies natalis Severo esset, qui Magni fuerit *Alexandri interitus*: quod eum magnopere coleret, & inter divos in larario majore consecrasset; auctore Lampridio in *Severi Alexandri vita; cap. 31.* Verū ab hac me dimovit sententia, quod Nicomediensem Arrianum cognomento *novum*, ceu *juniorem Xenophonem*, non sub Severo Alexandre, sed sub Hadriano & M. Antonino Imperatoribus vixisse, apud Suidam in *Appiavōs* postea legērim; à quibus multis honoribus, literarum ergo au-

auctus, atque honestatus fuit, auctore Raphaele Volaterrano lib. xiiii. comment. urban. Consularem enim dignitatem adeptum fuisse eum testis est Heliconius apud Suidam, & Antonini Pii præceptorem eum facit Genebrardus lib. 3. chronol. Romæ eum fuisse sub Hadriano Marco & Antonino Suidas tradit. Hunc Arianum Severi cognomen habuisse puto, eumque esse quem præfectum ærarii fuisse scribit Valens in l. 4. *D. de jure fisci*, & Flavii prænomen habuisse, ad quem Hadrianus rescripsit auctore Calistrato in l. 2. §. 1. *D. eodem. tit.* Script autem

EPICETI. PHILOSOPHI. VITAM.

DE. INTERDICTIS. LIB.

quorum secundus citatur in l. pro herede ii. *D. de petit. heredit.*

Rescriptorum mentionem facerem, nisi Arriani vocabulum in l. nec novum 5. *D. de condic. indeb.* unde illorum memoria eruenda esset, mendose positum cum his existimarem, qui pro Arriano *Arrium* legendum jam pridem admonuerunt.

Gellius etiam librorum Arriani de dissertacionibus Epicteti meminit lib. xvii. Noct. Attic. cap. xix. unde à Suida φιλόσοφος Ἐπικτήτης appellatur.

Arrianum autem nostrum Paulus in l. Arrianus 47. *D. de obligat. & action.* hujus sententia

auctorem facit multum interessere an aliquis obligetur, an vero aliquis liberetur, ubi de obligando queritur propensiores esse debere nos, si habemus occasionem ad negandum: ubi de liberando ex diverso, ut faciliiores simus ad liberationem. Et ex eo intelligi potest quam miti & sedato ingenio vir ille fuerit. Arriani quoque mentio fit in l. si filium 5. D. de grad. & affinib. in l. ex facto 19. D. de hered. instit. in l. i. §. quia autem 4. D. quorum legatorum. cum aliqua sua commemoratione laudis.

VARIUS LUCULLUS.

ARISTO apud Pomponium in l. liber homo 19. D. de acquir. rerum domin. hunc Varium ab oblivione vindicavit, quem refert aliquando dubitasse: si liber homo qui bona fide serviens hereditatem adierit, an acquiratur mihi per eum. Scrupulum illi injiciebat quod aliquatenus opera ejus esset in hereditate, quia per ipsum adieretur. Sed tamen verum esse scribit, & non acquiri existimasse. Ex Lucullorum nobili apud Romanos, & antiqua gente originem duxisse, nec multo juniorem Labeone eum fuisse puto.

VITELLIUS.

Vitellii nomen extare apud Ulpianum in *l. si me in vacuam 34. §. ult. D. de acquir. poss. Labittus putat*, tametsi alii ibi *Celsum* legunt. Magni nominis auctor fuit, & tantæ in jure auctoritatis, ut Sabinus ad ejus libros quædam scripserit, ut Pandectarum volumina pervolventi cuique occurret. Sabinus enim in *libris ad Vitellium*, plerumque ab aliis Jureconsultis citatur in *l. 45. D. de legat. 3. l. 8. D. de inst. vel instrum. leg. l. 12. §. 27. D. eodem*, & alibi passim. In dict. tamen §. mendum esse puto, cum in versu *quanto igitur*, sic exaratum est; *quanto igitur hoc legatum uberiorius sit videntum est*, & Sabinus definit, & Cassius apud *Vitellium* notat reponendumque & Cassius definit, & Sabinus apud *Vitellium* notat. Caslius enim nullas apud *Vitellium* notas fecit. Hæc autem verba Sabinus in *libris ad Vitellium*, antiquitatem auctoris satis designant. Cœlio enim Sabinus, consulatum ex destinatione Neronis mansisse in cal. Julias, neque ejus honori *Vitellium* victorem quidem intercessisse Tacitus refert *lib. 1. hist. cap. 77.* & sub Vespasiano plurimum potuisse Sabinum scribit Pomponius in *l. 2. D. orig. jur. §. ult. vers. Cassio Cælius Quapropter nostrum Vitellium hunc esse existimo,* qui

qui procurator Augusti suit, auctore Suetonio
in Vitellio. cap. 2.

DRUSUS.

Exstat Drusi Jurisconsulti nomen apud Celsum in *I. si venditor* 38. §. 1. *D. de act. empti*, ejus sententiam non minus probantem quam Sexti Aelii.

FUFIDIUS.

MEmoriam hujus Fufidii se eruuisse Cuja-
cius gloriatur in libris Observationum,
dubitaturque an sit Fufidius ille, quem M. Tul-
lius in *Bruto*: cap. 29. in aliquo patronorum
numero fuisse scribit, ad quem M. Scaurus tres
libros *de vita sua* scripsit, ut testatur Plinius
lib. 33. cap. 1. Ejus auctoritate Paulus utitur
in *I. Fufidius 29. D. de bon. auctor. jud. possid.* &
Africanus in *I. 5. D. de auro & arg. legato.* Ar-
pinas fuit, & Arpini fundum amoenissimum
habuit, qui Fufidianus dictus est, quem de eo
Cicero *Hs. cccc. emit*, ut ipse testatur *epist. 1. ad Quintum fratrum lib. IIII.*

COELIUS.

MUltos Cœlios fuisse constat , qui juri de-
dere operam. Fuit *Cælius Sabinus* , fuit
Cælius Antipater , & *M. Cælius Rufus*
orator , quem ab Atratino accusatum elegantis-
sima oratione , quæ adhuc extat , Cicero defen-
dit , & cujus ad iram proclivitatis , memoran-
dum exemplum tradit Seneca lib. 2. de ira. cap.
8. *Cœnabat cum eo in cubiculo lectæ patientiæ*
cliens : sed difficile erat , illi in copulam conjecto ,
rixam ejus cum quo hærebat effugere. optimum
judicavit (cliens) quicquid dixisset sequi , &
secundas agere : non tulit *Cælius assentientem* ,
sed exclamavit : dic aliquid contra , ut duo simus .
Quis verò noster *Cælius* ex his fuerit , dubitari
potest. Antonius Augustinus in indice existi-
mat , *Cælium hunc Sabinum esse* : eò fortasse
motus , quod Gellius lib. 4. cap. 2. Noct. Attic.
citet librum *Cælii Sabini de edicto Ædilium*
Curulium : cui tamen , ut libere fatear , nullo
modo assentior ; *Cælius enim Sabinus sub Im-*
peratore Vespasiano vixit , ejusque temporibus
plurimum potuit auctore Pomponio in l. 2. §.
ult. in fin. vers. *Cassio Cælius. D. de orig. jur.*
quod primus ejus consulatus dies , initium fau-
stum Vespasiani principatui dederit , quare
alius à Sabino illo , quem Hadriani temporibus
vixis-

vixisse refert Suidas: qui tamen , ni fallor , is est quem *Sennium Sabinum* vocat Ulpianus in *l. 1. §. 1. D. de quæstion.* cuique Hadrianum & Antoninum rescripsisse testatur. Cœlium dictis quibusdam pupugisse Vitellium Imperatorem scribit Plinius *lib. xxxv. cap. xi 1.* licet ei consulatum ex destinatione Neronis mansisse in cal. Julias , neque ejus honori Vitellium quidem victorem intercessisse supra ex Tacito retulerimus. Cœlii autem hujus sententiam probat Labeo in *l. 17. §. 15. D. de ædil. edict.* qui Trebatii discipulus fuit. Fieri itaque non potest ut Cœlium Sabinum Labeo auctorem habeat , cum à morte Labeonis ad Cœlium Sabinum usque , ferè centum anni effluxerint. Præterea cum Sabinum Jurisconsulti citant , *Sabini* nomen Cœlio semper jungunt , ut appareat ex Caio *lib. 1. ad edictum Āedil. Curul.* in *l. xx. D. eod.* & ex Papiniano in *l. 72. §. falsam 7. D. de condit.* & demonstrat. quod in hoc Cœlio non faciunt , sed solo nomine Cœlii designant: quamobrem existimavi aliquando Jurisconsultum nostrum *Cœlium Antipatrum* esse : hisque rationibus movebar. Primùm quidem , quod plerique auctores cum de Cœlio Antipatro loquuntur , eodem modo quo Ulpianus , eum solo nomine Cœlii appellant , ut clare patet ex Nonio Marcello in verbo *finem* , in verbo *Pau-* *cies* aliisque locis: quod & confirmat Hadrianus .

Junius medicus in *elencho auctorum Nonii*, cum ait, *Cælium solummodo scribendum esse, non Cælium Antipatrum*, cum illud Romani sit juris: hoc vero exotici. Locus deinde Ulpiani huic nostræ sententiæ mirum in modum congruit. *Cœlius enim ibi à Labeone citatur: Cœlium autem Antipatrum Labeone antiquorem esse verissimum est*, & perinde non incongruum, si Antipatrum opinionis suæ assertorem habuerit. *Cœlius itaque Antipater scriptor fuit luculentus, juris valdè peritus, multorum etiam ut L. Crassi magister, auctore Cicerone in Bruto cap. 26.* LIBROS ANNALIUM, qui sæpiissimè in testimonium adducuntur apud Nonium composuit, quos quidem eos esse puto, quos *de bello Punico ad Lælium scriptisse* apud Ciceronem legimus. Historiam autem eo stylo tractavit, ut eam erexerit, quæ jacebat humili, addideritque illi majorem sonum vocis: perfectam tamen omnibusque numeris absolutam eam non reddiderit: neque enim rem polivit, ut ædificia bonus architectus, sed tamen dolavit, ut trabes rudis extructor: vitium non hominis, sed temporis fuit. Nemo enim Romanus studebat eloquentiæ, nisi ut in causis, & in foro eluceret. Verùm licet Antipater, homo neque planè doctus, neque maximè aptus ad dicendum fuerit auctore Cicerone; eum tamen plus eloquentiæ, quam scientiæ juris ope-

operam deditis testatur Pomponius *d. l. 2. §. 40. D. de orig. juris.* Verum ut hunc Antipatrum à nostro Cœlio diversum faciam, cogit me locus Ulpiani in *l. ædiles 38. §. sed enim 7. D. de ædil. edicto*: *Idem*, inquit, de Cœlio loquens, refert Ofilium existimasse. quibus verbis manifesto appareat, nostrum Cœlium Ofilio coætaneum, quod Antipatro convenire non potest, qui Ofilio antiquior fuit. *Quamobrem non errabimus*, si hunc M. Cœlium crediderimus: quod & confirmant tempora, quibus ille vixit Cicerone jam ætatis provectæ, atque ita Ofilio æqualis. Præterea eum Ædilem Curulem factum esse scribit Cicero in *Bruto*, atque ita verisimile est, eum de his quæ ad ædilitium edictum pertinebant, accurate scripsisse. Ejus etiam scripta in *Pandectis* non referuntur, nisi in titulo de ædilit. *edicto*. M. itaque Cœlius præter ædilitatem, tribunatum plebis adeptus est, in quo nemo contra civium perditorum popularem turbulentamque dementiam, à Senatu & à bonorum causa stetit constantius, teste eodem Cicero in *Bruto*. Postea tamen à se discessit, & quos tentaverat evertere, imitatus est. Equitis Romani filius fuit, ex Puteolano municipio, quem Puteolani absentem in amplissimum ordinem cooptarunt. Specie & forma in adolescentia fuit adeo liberali, ut libidinis infamiam non effugerit, quam tamen diluere

tentat Cicero *in oratione* quam pro eo scripsisse
supradiximus.

ATTEIUS CAPITO.

Capitonum cognomina à capite dicta Cicero auctor est lib. i. de Natura Deorum, cap. 29 Primus Atteiorum quod magno capite esset, Capitonis nomen ipsi tributum, ad posteros transmisit, peculiari Romanorum more apud quos cognomina ab eventu uni ex quadam familia tradita, ad posteros ejus familiæ propagabantur. Sic Silones, sic Scævolas, sic Labones, Syllas, aliosque immuneros dictos fuisse apud auctores legimus. Quem quidem morem veteres Galli non retinuere: non enim posteros Hugonis Capeti Cupetos dictos reperimus, licet eadem ratione à Gallis Capetus, qua Atteius à Romanis Capito nuncupatus sit. Sic Caroli Martelli successores Martelli cognomen non usurpavere. quod quidem magnæ auctoritatis scriptores impositum ei fuisse putant, quia sicuti malleus qui *martel* Gallice dicitur ferrum conscindit & mollit: ita ipse multas gentes devicit, earumque vires confregit. Ego vero sic nuncupatum existimo, quod caput ad similitudinem mallei, quem ut diximus, Galli *martel* vocant, habuerit. Sic Tuditano cognomen inditum, quod caput ad mallei formam

haberet. *Tudites enim mallei sunt, auctore Fe-*
sto, à tundendo dicti. Cæterum Capitonem no-
strum, filium fuisse existimo L. Atteii Capito-
nis, qui Senatus consulo subscriptis, quod à Cicero-
ne refertur lib. viii. ad famili. epist. 8. ubi tamen
vulgo corrupte legi L. Atteius L. F. An capito
certissimum est. Bernardus quidem Rutilius
reponit L. Atteius L. F. Atteii N. Capito: vitio-
se tamen; erat enim & Atteii filius; nec olim
cives Romani demonstrari solebant à cogno-
mine avi vel patris, sed tantum à prænomine.
Manutius autem sic legendum putat L. Atteius,
L. F. Aniensis Capito. ut hæc dictio Aniensis
nomen sit tribus Capitonis. Crederem etiam
legi hoc modo posse L. Atteius, L. F. A. N.
Capito, ut his duabus literis puncto distinctis,
significetur Auli nepos. Quicquid sit, hic L.
Atteius Capito, C. Capitonis Jurisconsulti pa-
ter fuit, vir prætorius, & in republica magnæ
satis auctoritatis. Tribunatum plebis exer-
cuit auctore Plutarcbo in C. Cæsare, Cæsarique
familiaritate maximè junctus, apud Cicero-
nen lib. xiiii. ad famili. epistol. 29. quam scribit
L. Plancus. Avus autem nostri Capitonis Cen-
turio Syllanus fuit, auctore Tacito lib. iii.
Annal. cap. 75. Noster vero Capito studiis
civilibus principem in civitate locum adsequu-
tus est: hæc enim ætas duo pacis decora & orna-
menta tulit, Capitonem & Labeonem: sed

Labeonem incorrupta libertate , & ob id fama celebratiorem : Capitonis autem obsequium dominantibus magis probatum , erat enim voluntatis & potestatis principum , cum hypo-chrisi assentator . cuius rei extant satis ampla apud scriptores testimonia : ex quibus pauca afferemus . Scriptum est apud auctorem de *illustribus Grammaticis cap. 22.* quum M. Pomponius grammaticus ex oratione Tiberium reprehendisset , affirmasse Atteium Capitonem illud esse Latinum : & si non esset , futurum . unde rectè responsum est à Pomponio : *Men-titur , inquit , Capito , tu enim Cæsar civitatem dare potes hominibus , verbis non potes , sic enim legendum esse puto , non ut vulgo legitur ver-ba non potes.* Scribit etiam Tacitus *d. lib. 3. an-nal. cap. 70.* L. Ennium Equitem Romanum majestatis postulatum , quod effigiem Principis promiscuum ad usum argenti vertisset . Recipi Tiberius Cæsar inter reos se vetare simulabat , palam aspernante Atteio Capitone , quasi per libertatem . Non enim debere eripi patribus vim statuendi , neque tantum maleficium impune habendum : sanè lentus in suo dolore es-set , reipublicæ injurias ne largiretur . Intellexit hæc Tiberius ut erant , magis quam ut diceban-tur , perstititque intercedere . Qua quidem in re Capito multum famæ & existimationis amisit . *Capito , inquit Tacitus d. cap. 70.*

*insignior infamia fuit, quod humani divinique
juris sciens egregium publicum, vel ut mallem,
hac re jus publicum & bonas domi artes dehone-
stavisset. His itaque adulatio[n]ibus, quibus
tempora illa admodum sordida & infecta fuere,
consulatum ei Augustus acceleravit, ut Labeo-
nem Antistium iisdem artibus præcellentem di-
gnatione ejus magistratus anteiret, eodem Ta-
cito auctore d. cap. 75. Collega autem in con-
sulatu additur ei C. Vibius C. F. Postumus ab
Onuphrio lib. 2. Fast. ex quadam antiqua in-
scriptione, cuius exemplum hic apposui.*

IMP. CÆSARE. D F. AUGUSTO. P.

PONT. MAX. TRIB. POTEST. XXIX,

COS. XIII. PP. IMP. XV.

... SPETUS MAG. DD.

... OMNIA. SCRIPTA. SUNT. QUÆ. IN. HOC.

... C. ATTEIO. CAPITONE. C. VIBIO. C.F.

Coss.

POSTUMO.

Atque eos Consules sub eum annum subgerit, quo M Lepidus L filius, L Aruntius Consules facti sunt, quasi hoc ipso anno suffectos, ut non mirum sit, si à Cassiodoro, cæterisque qui Fa-
stos consulares ad illa usque tempora continua-
runt, produxeruntque, de Capitone Atteio,
Caioque Vibio mentio nulla facta sit; quod illi rationem tantum habuerint eorum Consu-
lum, qui initio anni magistratum inierunt. Et

quidem suffectum fuisse Capitonem satis indicat Tacitus, quum ei acceleratum ab Augusto consulatum scribit: id etiam diserte significatur ex Pomponio *l. 2. D. de origine jur.* In consulatu autem suo fertur decreuisse: *invitam libertam patronum uxorem ducere non posse*, auctore Ulpiano *lib. 111. ad leg. Jul. & Papiam in l. quod & Atteius 29. D. de ritu nupt.* Quod tamen ita observandum est, nisi patronus ideo eam manumisit, ut uxorem eam ducat. Addendum ex Juliano, ni etiam filius familias ancillam jussu patris manumiserit matrimonii causa, ut refertur à Rufino *l. 51. D. eod.* Hocque ex sententia ejus Senatusconsulti quod factum est Capitone Consule, de quo interpretanda est *l. 21. D. qui & à quib. manumiss.* Capitonem autem Jurisconsultum Consulem fuisse cum Germanico, anno ab Urbe condita 764. apud Cuspinianum scriptum legimus. Sed hallucinatur, vir alioqui antiquitatis Romanæ eruditissimus, collega enim ille Germanici Cæsaris *C. Fonteius Capito* nuncupatur: noster vero *C. Atteius*. Qui quidem non ejusdem nominis nec ejusdem familiæ fuere. Cæterum Atteium libertum habuit Philologum, quem inter Grammaticos Rhetorem, & inter Rhetores Grammaticum appellasse eum, tradit Suetonius Tranquillus de *illustr. Grammat. cap. 10.* Hæc de moribus, & honoribus Capitonis referuntur.

feruntur : de doctrina autem non minora, principem enim locum in civitate, studia ei cœlia dederunt ; in quorum tractatione diversam perpetuo ab Antistio Labeone , ut & in reipublicæ gubernatione sententiam tenuit. Ideoque non malè Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur.* eos primum in jure civili, quasi diversas sectas fecisse tradit : *Atteius siquidem Capito in his quæ ei tradita fuerunt, perseveravit : Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ fatus, plurima innovare instituit, Atteioque Capitoni Massurius Sabinus successit, Labeoni verò Nerva, qui adhuc eas dissensiones auxerunt.* Quamvis tamen Capito diversum à Labeone semper senserit ; ejus tamen doctrinam imminuere , aut adimere , scriptis suis nunquam tentavit ; quinimδ eam semper plenissimo ore , & cum laudis elo-
gio prædicavit. Testis est Gellius *l. xiiii. cap. xiiii.* qui in quadam epistola Atteii Capitonis scriptum se invenisse fatetur , Labeonem An-
tistium , legum atque morum pop. Rom. juris-
que civilis doctum apprime fuisse. Proponant
sibi hujuscæ ævi scriptores , hoc veteris litera-
rum candoris exemplum ; & quod quisque me-
ruerit , liberè & ingenuè profiteantur. Hanc
autem tam insignem juris cognitionem accepit
totam ab Ofilio Jurisconsulto , de cuius do-
ctrina quædam supra diximus. Cæterūm Capito
& honoribus, & scientia florens , tandem sub
Ti-

Tiberio Cæsare senex extremum clausit diem.
Multos tamen libros scriptos reliquit,

COMMENTARIA. AD. XII. TAB.

CONJECTANEORUM. LIB. CCLX.

Affertur quidem à Gellio lib. XIV. cap. VII.
noct. Ait. locus ex lib. ducentesimo quinquagesimo nono Atteii.

DE. PONTIFICIO. JURE. LIB. X.
meminit idem Gellius *libri quinti* in *lib. 4. cap. 6.* & Festus in dictione *mundus*. Ex quo illa sunt quæ à Macrobius *lib. VII. Saturn. cap. XIII.* de *gestatione annuli*, deque *Deorum formis non insculpendis* referuntur. Scripsit præterea

COLLECTANEORUM. LIB.

Numerum non indico, eorum tamen *nonus* citatur à Gellio *lib. IV. cap. XIV.* qui inscriptus erat, *de publicis judiciis*.

DE. OFFICIO. SENATORIO. LIB. SING.
teste eodem Gellio *lib. IV. cap. X.* Reliquit etiam

DE. JURE. SACRIFICIORUM. LIB. X.
sicuti apud Macrobius legimus *lib. III. Saturn. cap. 10.*

Plinius de *Artopta* loquens *lib. XVIII. cap. XI.* Capitonem, tanquam locupletem auctorem habet. Ejus sententiam & contrariæ sectæ auctores probarunt, ut Proculus ipse *lib. 2. epist. Parietem communem incrustare licere in l. 13.*

§. I.

S. I. D. de servitut. præd. urban. ubi notandum verba illa : Cæterum si demolitus sit vicinus , & ex stipulatu actione damni infecti agatur , non pluris quam vulgaria tectoria æstimari debent , quod observari & in interustatione oportet , non esse ex Capitonis sententia , sed addita à Proculo : ne quis Capitonis verbis ductus errare hac in re posset. Is aliquando in jure , Atteii nomine tantum vocatur , ut in l. qui quatuor 30. **S. ult. D.** de legat. 111.

NERVA.

Cocceiorum familia , Romæ varias habuit stirpes. Fuit Nervarum , ex qua stirpe , hi Jurisconsulti , pater & filius orti sunt. Habuit & Cassianam , cuius mentio fit à Papiniano in l. 16. **S. I. D.** de his quæ ut indignis aufer. ubi Cocceius Cassianus vir clarissimus nominatur , qui Ruffinam ingenuam amore pleno dilexerat. Sic enim potius quam , honore pleno , legendum puto cum iis , qui jam illud notavere. Duo itaque Coceii Nervæ Juris. leguntur , pater & filius : utriusque meminit Pomponius in l. 2. **D.** de orig. jur. Pater Labeonis doctrinam sequutus , dissensiones inter Labeonem & Capitonem cœptas , cum Massurio Sabino Capitonis sequace auxit : is patre Cocceio Nerva natus , propter præstantem juris civilis cognitionem , Ti-

Tiberio Cæsari familiarissimus fuit, auctore eodem Pomponio: ita ut Cæsarem in Campaniam secedentem, solus ex Senatoribus sequi meruerit, Consulque ab eo factus est, ut testatur Tacitus lib. 4. Annal. cap. 58. Instantæ probitatis vir fuit, ut vitam abstinentia cibi finire maluerit, quam crudelitatem & sævitiam, qua Tiberius in bonos cives grassabatur, diutius perpeti. Quod tamen ita grave Tiberio, ut eum à proposito avertere omnimodo tentaverit, sed frustra: eod. Tac. teste lib. vi. annal. cap. 26. quam obrem ut ejus manibus quasi parentaret, accusatores celeberrimos, & notos, necari jussit, & viginti quinque sestertiorum millia in publicum contulit, ut ex iis gratuitum mutuum per triennium obæratis præstaretur. Paucæ reperiuntur ejus in Pandectis sententiæ: nam ea quæ de Nerva leguntur, ad filium transferenda sunt, ut plurimum. Qui quidem patris partes in jure sequutus, doctri næ præstantia maximè floruit: ita ut anno ætatis suæ decimo septimo, aut ætate paulo majore feratur publicè de jure responsasse, auctore Ulpiano in l. i. D. de postul. Temporibus Proculi vixit: quare sæpiissimè à Jureconsultis cum Proculo conjungitur, quasi ejusdem ætatis, & scholæ. Ex quo notandum, cum in l. 3. D. de usu fr. earum rerum, &c. refertur Nervam negasse, usumfructum nominum posse legari, etiam post Senatusc. quo omnium

nium rerum ususfructus legari poterat, ejusque sententiam à Cassio & Proculo reprobata, i. e. ab utraque schola: hoc de Nerva patre interpretandum. Filii tamen aliquando sententia confirmatur, ut ab Ulpiano in *l. 3. §. si servus 8. D. de pecul.* aliquando improbatur, ut à Ccello filio in *l. si rem 29. D. de evict.* Scripsit autem Nerva filius quedam

DE. USUFRUCTU.

ut appareat ex *l. 13. §. 7. D. de usufr.* & quemad. Scripsit etiam

DE. USUCAPIONIBUS.

Ab eo Nervam Imperatorem originem traxisse certissimum est. *C. Licinii Nervæ* cuiusdam mentio fit apud Ciceronem in *Bruto cap. 34.* quem civem improbum, & non indifertum Trib. pleb. scribit: sed nostros ab eo fluxisse negandum est, cum non *Licinios*, sed *Cocceios* dictos constet. Fortasse tamen non aberrabimus, si nostrorum originem ad Nervam illum referamus, quem familiarem Plancus fuisse, docet ejus epistola ad Ciceronem, *lib. x. Ciceronis ad familiares. epist. 18.*

SEXTUS POMPEIUS.

Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur.* Sexti Pompeii Jurisconsulti meminit: quem à Manilio, Bruto, & P. Mutio, cum Tuberone, Ru-

Rutilio Rufo, & Virginio profectum scribit. Patrem habuit Sextum Pompeium, fratrem Cneium, Pompeii magni patrem: cumque frater inter oratores aliquem numerum obtineret, ipse præstantissimum ingenium contulit ad summam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum scientiam, auctore Tullio in *Bruto* cap. 47. quem idem Tullius eruditum hominem in philosophia appellat lib. I. de *Orat.* cap. 15. Meminit etiam Sexti Pompeii Jurisconsulti Pomponius in l. 41. D. de hered. inst. alius tamen à primo, qui neque Parthenii, neque *Titi*, vel *Tiberii* (utrumvis legas) mentionem facere potuit, serie temporum repugnante. Sciendum tamen, si ad Tiberium hujus legis exemplum referatur, hunc Sextum Pompeium, eum constituendum esse, quem anno ultimo principatus Tiberii, Consulem Fasti faciunt: sin autem *Titus* hac in lege legatur, sicuti legendum *Alciatus* putat lib. II. cap. II. dispunit. non ad *Titi Vespasiani* filii tempora, Sextus hic rejiciendus est: sed ad Antonini Pii principatum, qui *Titus* quoque appellatus est; quamvis in quibusdam codicibus, pro *Sexto Pompeio*, *Sextum Pomponium* exaratum non ignorem, & corruptè. Hoc enim caput desumptum est ex Pomponii lib. XI. ex variis lectionibus: atque ita absurdum est existimare, Pomponium de se ipso ita scripsisse: ut refert *Sextus Pomponius*.

TU-

TUSCIANUS.

TUscianum cum Aburnio Valente, Jaboleno Prisco in Sabinianorum scholâ successisse scribit Pomponius *d.l.2. D. de orig. jur.* Qui autem hic Tuscanus fuerit, non facilis est disquisitionis. Tuscanum quidem eloquentissimum oratorem fuisse tradit Suidas in *Tysoniāvōs*. Quidam tamen locum Pomponii mendosum arbitrantur; quod licet à me probetur, non assentior tamen iis qui pro *Tuscanus*, legendum *Titus Mætianus* putant. Nam *Volusius Mætianus*, quem de jure differentem M. Antoninus Philosophus audivit, non *Titus* appellatur, sed *Lucius*, apud Capitolinum in *Marci Antonini vita cap. 3.* Propterea Mætiani ætas ad hunc nostrum Jurisconsultum referri non potest. Non incongruè itaque dixerimus, si apud Pomponium loco supra citato pro *Tuscanus Tuscius Fuscianus* reponamus. Hoc enim mendum exemplaribus vetustate exesis, librarium inscitia, & nominum similitudine, apud Pomponium facile irrepsit. Conjecturam autem nostram juvat, quod is sub Hadriano vixerit, & sub D. Pio legatus Numidiæ fuerit, ad quem D. Pii constitutio refertur, tanquam ad virum peritum juris à Triphonio in *l. 7. D. de legat. præst. cont. tab.*

INDEX RERUM

memorabilium, quæ in hoc opere reperiuntur.

A.

- A** Burnium Valentem Antoninus
Pius in Consilio habuit p. 92
Accursius notatus 8
Accursii error de Octaveno 286
Adseffores Consiliarii appellantur. 118
Africanus, gravis & subtilis in scri-
bendo 98
Africanus qui apud Lampridium, non
alius à Jurisc. in Pand. 98
Alphenus reprehenditur à Gellio 56
Alphenus Cremonæ futrinam primum
exercuit 55
Alexander præter Ulpianum, neminem
solum intra Palatium vidit 122
Alexander Severus XIV curatores ur-
bis fecit 281
Alexander Imp. Christum in larario
suo coluit 124
Alciatus tuetur Africanum 101
Alciatus reprehensus 13
Ælius Gallus ex equestri ordine 187
Ælius Gallus primus in Arabiam ar-
ma Romana intulit ibid.
Ælii Spartiani locus corruptus 278
Ælius Tubero Stoicus 193
Æmilius nomen, Corneliorum gentis
fuit 54
Æmilius Macer sub Alexandri imperio
floruit 177
Æmilius, Papinianus vocatur 14
Antistius antiquæ libertatis amator 59
Antistius Labeo, veterum Juriscon-
sulorum princeps 58
Antistius Labeo, prætor tantum fuit 61
Antoninus Imp. laeti Christiano edu-
catus 133
Antonius Augustinus Cartilium ab
oblivione vindicavit 260
Aphrica sub Proconsule 75
Aquilius Prætor 223
Aquilius clarior ex domu quam ex ju-
ris scientia. ibid.
Aquilius judex in causa P. Quintii 221
Aquilius Gallus, præceptor Servii Sul-
pitii 219
Aquilius Gallus auditor Mutii ibid.
Aristonis consilio Trajanus usus est
295

- Aristo longæ, & pertinacis valetudinis
fuit 297
Aristo Julianum extrema sua ætate fa-
miliarem habuit 298
Arcadius Cæsius magister libellorum
179
Arrius Menander Consiliarius Alexan-
dri Severi 163
Arrianus Antonini Pii præceptor 303
Assessores, Consiliarii appellantur 118
Assessor insignissimus quid 119
Atæcius familiaris Cæsari 311
Athenienses de Salamina contenden-
tes, testem Homeris locum adduxe-
runt 52
Ateius Pacuvius, Servii auditor 240
Atilicinius de jure respondit cum Ner-
va filio 286
Aulus Cascellius 253
Aufidius Namusa inter decem Servii
discipulos 239
Auditores Servii qui ibid.
Augustini judicium 260
Aufidius Tucca 239

B

- B** Alduini sententia, de caurione legi
Miscellæ adjecta, explosa 31
Bernardus Malcius è coriaria ad legum
scientiam accessit 56
Beneficiorum origo 73
Berytos urbs, in qua celebre legalis
scientia gymnasium 5
Berytos legum nutrix ibid.
Bernardinus Rutilius reprehensus 112
Bernardinus Rutilius reprehensus 92
Brevia quid 148
Brisonius reprehensus 82
Brevia Edicta quid 148
Bruto tres fundi fuere 204
Brutus intra Prætutam se continuit
205

C

- C** Ajus cur sive à Justiniano appel-
latus 111
Cajus Montani secessor ibid.
Cassia gens plebeia, sed honorata 268
Cau-

I N D E X.

Cautio Mutianæ remedium vocatur	30	Cinna consulatu Cæsar Augustus pa-
Cajus Grammaticis familiaris	108	ter patriæ salutatus
Caroli Martelli successores	310	<i>ibid.</i>
Capitonum cognomina à capite dicta		Cinna contra Augustum conjuravit
309		242
Cassius in Sardiniam deportatur	270	Cinna poëta alias à Jurisconsulto <i>ibid.</i>
Cautio, velut Mutiana	32	Cinna prætor pater Jurisconsuli 241
Callistratus sub Septimio Severo	8	Coenataphium quid
Antonino filio	159	166
Cautionis Mutianæ utilitas	32	Contraria schola auctores in quibus-
Cœcilius, juris antiqui conditor	288	dam conveniunt
Cœcilius studiosus Homericæ lectio-		69
nis	289	Cognomenta ab eventu tradita, ad po-
Cajus prænomen Auli Ofili	236	steros propagantur
Cassius luminibus orbatus	274	310
Cassii tribunal, reorum scopus	<i>ibid.</i>	Confilium exercitè quid sit
Cassius fuit Sabinianæ festæ	273	23
Cassius Sabinum excusat	<i>ibid.</i>	Columba volatus faustum signum
Cassius Cassianæ scholæ auctor	276	246
Cassii domus à Quadrato claro oratore		Cornelio Gallo primum Ægyptus pro-
possessa	<i>ibid.</i>	vincia commissa
Cælius ad iram proclivis	306	188
Cælii sententia à Labeone probata	307	Crassus responsorum morem con-
Cælius Antipater Jurisperitus	<i>ibid.</i>	demnat
Cælius Antipater libros Annalium		23
scripsit	308	Cur Jurisconsulti membranis responsa
Capitoni Augustus consulatum accele-		sua apponebant
ravit	313	73
Capitoni studia civilia principatum in		Cur Salvius Julianus in indice primus
urbe dedere	315	numeretur
Capito Ofili auditor	<i>ibid.</i>	3
Capito senex sub Tiberio moritur	316	Cajacii sententia non probata
Cæsellius tempora Augulti Cæsaris		183
attigit	256	Cujacius notatus
Cæsellius auctor causarum probabilis		31
254		Cur nemo Manili gentis Marcus
Capitolini locus elucidatus	93	210
Cassius Epissime sub nomine Caii so-		Cujacii emendatio reprobata
lo citatur	51	84
Cæcili multi docti scriptores	287	Cum quid Julianus dicit, & Marcellus
Cartilius Marci Imperatoris proavus		contentit, verissimum
maternus	260	104
C. Cæsius à C. Cæsare civitate expul-		Cur Pomponius Servium patritium vo-
sus	270	caverit
Centumviri	152	230
Cervidius, non Servidius	105	Cujacii sententia damnata
Cervidius Scævola Juris Coryphaeus		68
104		Cujacius improbatus
Celsus filius bis Consul fuit	79	141
Celsus Prætor	81	Culpiniani error
Christiani non putabant licitum gere-		269
re honores	134	Culpiniani error
Cinna à Servio processit	241	314

D

D	ecreta regum apud Gallos mar-
	pro serum obsignabantur
	83
De	quibus causis Centumviri cogno-
	sciebant
	152
Detrahi legatum, pro minus esse in le-	
	gato
	33
Decreta Frontiniana quid	291
Differentia inter ἀσύρους & ἀσύρ-	
ομές, desumpta est ex Platone	24
D. Augustus primus instituit, ut ex au-	
ctoritate ejus responderent	43
Diminuere legatum non dicitur, sed	
minuere	35
Divi nomen non dabatur Imperatori-	
bis, nisi post mortem	117
Disceptatio inter Servium, & Murius	
226	

INDEX.

- D. Cyprianus exilio multatus sub Paterno Proconsule Carthaginensi 76
 Differentia inter tractatum & quæstionem 21
 Digestorum nuncupatio Jurisconsultis familiaris 12
 Duo pacis decora, Antistius, & Capito 61
- E
- E Dicatum perpetuum anno 15. Imperii Hadriani à Juliano ordinatum 8
 Edicatum perpetuum vocatur, jus perpetuum 7
 Equites inter plebejos numerantur 230
 Error eorum qui Q. Mutium Scævolam P. M. eundem cum Mutio Augure credunt 27
 Everriculum maliciarum omnium 222
 Exilium, & deportatio in insulam differunt 273
 Ex Ttebatio sesta Proculeiana nata 249
- F
- F Avius Mela à Modestino reprehensus 293
 Fiscus privatus, ærarium publicum 162
 Florentinus in consilio Alexandri 108
 Formula qua posthumi heredes institui poslunt 222
 Fronto Emissenus 292
 Frontonis cognomen à fronte impositum 290
 Fronto insignis orator ibid
 Fufidii memoriam eruit Cujacius 305
- G
- G Allinaceus Vitellio, infelix augurium 246
 Gracchanus Historicus 191
 Gravius Flaccus 259
- H
- H Adrianus in jure sèpè pro Antonino Pio sumitur 109
 Harmenopulus notatus 162
 Homeri opera, à juris auctoribus magno in precio habita 52
 Hotomani error de Publicio 244
- Hippocratis locus restitutus] 168
- I.
- J Abolenus, Trajani, Hadrianique temporibus 74
 Jacobi Cujacii error 108
 Jabolenus contraria seftæ à Labone fuit 78
 Jabolenus præceptor Juliani 8
 Jactus, caput tantum leg. Rhodiz 95
 Imperatores subscribere solebant libel lis, & cum iis Promagistri 83
 In omni quæstione tractatus præmittitur 20
 In libris quæstionum Jurisconsulti non utuntur verbo, constat 22
 Index Jurisconsultorum 2
 Index philosophorum ibid.
 In indicibus, numerus librorum scriptorum continebatur ibid.
 Indices siebant è membranulis ibid.
 Justi Lipsii error 270
 Juris civilis scientia, patrimonium Scævolarum 26
 Jurisperiti, sapientes appellati 63
 Jurisperiti, juris studioforum nomen minus arrogans sumunt ibid.
 Jus populi, idem quod jus ærarii 161
 Julius Africanus orator 100
 Junius, Gracchi ab amiciria Gracchus appellatus 190
 Julius Aquila 169
 Junius Blasius Africae præfuit 268
 Juventius L. Mutii auditox 224
 Julianus quæstiones tractavit 99
- L.
- L Ampridii error de Ulpiani libris ad Sabinum 38
 Lælius Hadriani temporibus vixit 284
 Lampridius defensus 159
 Lampridii locus de Martiano, mendo purgatus 94
 Lex Miscella παλαιὸς νόμος nuncupatur 31
 Lex scribit de auro arg. leg. explicata, & Cujaci emendatio non probata 33
 Lex Rhodia, domina maris 96
 Legum Σωμετοποιίας 63
 Legis Juliae de vicesima caput ante Justinianum sublatum 178
 Lex

I N D E X.

L.	
Lex i. de resp. prud. Cod. Theod. restituta	17
Lex xi. D. de minor. mendoza	281
Lex Cincia	153
Lex si ususfructus D. de jur. dot. explicata	30
Libertas nimia Castellum intra quadraturam retinuit	255
Licinius Proculus vir pravus, & callidus, urbanæ militiæ impiger	47
L. 32. D. de leg. i. mendo purgata	88
L. si per errorem D. de jurid. restituta	129
Licinius Rufinus Severi Alexandri temporibus claruit	180
L. cum servus D. de leg. i. explicata, & emendata	100
Liber Beneficiorum	73
Liber Assessorum	261
L. I. C. si rector provinc. restituta	76
Libri responsorum Papiniani in scholis legendi proponebantur	22
L. Tubero Prator Urbanus	245
Locus Taciti restitutus	272
Locus Varronis emendatus	245
Lucius Lentulus primus codicillos introduxit	69
M.	
Mauritanus in Alexand. consil.	96
Massurius Sabinus annorum fere 50. in equestrem ordinem relatus	39
Massurius rubrica	40
Massurius à Paulo reprehensus	40
Massurius Tiberii temporibus floruit 41	
Marcellus Antonino Pio familiaris	101
Marcellus homo modestus, & frugis 102	
Marcellus vigilantiæ suæ ostentator ibid.	
Marcellus Cassianæ sectæ	103
Mecius Juris. eadem ætate, qua Papinianus vixit	294
Manilius, verus Jurisconsultus	208
Manilius consulatu, M. Cato mortem obiit	209
Mætianus Consul suffectus	94
Mætianus Cassianæ sectæ	ibid.
Massurius Capitonis sectam sequutus est	44
Manilianæ leges	211
M.	
Cælius Tribunus plebis	309
Pomponius Grammaticus ex oratione Tiberium reprehendit	312
Mammæ Alexandri mater Origenis studiosa	124
Martianus sub Antonino non parvæ auctoritatis	164
Massurius Sabinus Labeoni successor	315
Minitius, sive Minutius	266
Minutius de re nautica scripsit	267
Minutius Sabini sectam sequutus	267
Minutius Felix Romæ insignis causidicus	ibid.
Moris erat quum quis testamentum conderet, Jurisperitos vocare	68
Modestinus poëeos amator	163
Modestini locus restitutus	170
Mos subscribendi libellis desumptus à Julio Cæsare	83
Modestinus sub Alexandro Severo	171
Modestinus Maximini junioris praceptor	172
Multi Mutii Jurisperitissimi	26
Q. Mutius Scævola à Crasso Jurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium juris peritissimus appellatur	25
Multi ex Servio, tanquam ex officina Jurisprudentiae profecerunt	282
Multa quæ olim prænomina fuerunt, cognomina postea facta sunt	236
Mutius jus civile in artem redigit	33
Mutius primus cautionum formam introduxit	30
Mutius Augur, legum vates dicitur à Valerio	28
Mulier quinque lib. uno fœtu enixa	
Mutius Scævola ludum scuprorum amavit	26
Mutius Scævola optime pila lusit	ibid.
N.	
Nerva filius 17. anno ætatis suæ, de jure responsoravit	318
Nerva filius Proculi temporibus vixit 318	
Nerva Jurisconsulti Cocceii dicti, non Licinii	319
Nerva pater Tiberio familiarissimus 318	
Nemo Scævolarum Censor fuit	27

I N D E X.

N eotericus Jurisconsultus in libris de Republ. Papiniani responsum damnans, reprehensus	19	stitutiones compilavit	139
N eratius Pegasi se ^c tator	70	Papin. responsa Paulianis difficiliora	23
N eratius Traiano charus	<i>ibid.</i>	Papinianus Bassiani iustiti necatus	18
N eratius sub Hadriano Consul	71	Papinianus multos discipulos habuit	17
N icephorus explicatus	5	Pactumejus Clemens Juris. 97	
N otarii, qui Pandectarum opifices, integratos non habuisse libros Jurisconsultorum putant	3	Patritii permulti in plebeias transierunt familias	231
N obiles, b ^o n ⁱ appellati	122	Patritii inter pedites militare, ignorantiae nota	232
O.			
O filius Trebatio, & Cascellio doct ^o r	237	Periculum, si servos à liberis cultus distingueret	119
O filius verborum proprietati anxie studuit	238	Pedius Orator	283
O fficium Consulis	75	Picus Marcius	245
O mnia in locum mortui Consulis vocari	61	Plautius, Sylvanorum nomen	277
O mnia maritima negotia, Rhodia definiuntur lege	96	Pomponii verba suo loco reddita	219
O ptimi & Maximi Principes	122	Pont. Max. fuit Mutius	29
O ptimas quid	123	Pomponius Labeonis sectam minime probavit	89
O peris verbum apud Rom. explicatum	62	Pomponii verba transposita	194
P.			
P aternus rei militaris diligentissimus	176	Pomponii cum Cicerone conciliatio, de Bruti libris	206
Papirius Fronto nepos Oratoris	290	Posteri Hugonis Capeti, non dicti sunt Capeti	310
Paulus non Patavinus sed Tyrius	140	Pomponius 78. anno scripsit	87
Paulus homo Græcus	141	Pomponius Philosophus Stoicus	<i>ibid.</i>
Paulus Christianis infensus	142	Posteriores Jurisconsulti nullo sectarum studio tenebantur	53
Paulus assestor Papiniani fuit	144	Proculi sententia in omnibus ferè sententiis p ^r ævaluunt	<i>ibid.</i>
Patritii tantum Senatores, vel Senatorii ordinis	230	Procull tempore juris scientia in duas divisa familias	49
Pacomas legatus C. Sylvani	268	Proculeiani, diversæ scholæ auctores vocati	<i>ibid.</i>
P. Mutius obiit morbo pediculari	201	Prædiator Cascellius	255
Papinianus quicquid scriptorum erat imp <small>p</small> . retinuerunt	16	Princeps lento in suo dolore, Reip. injurias largiri non debet	312
Papinianus, Papiniano Hostilio patre, & matre Eugenia Gracili natus	14	Præmagistri officium	83
Papinianus Cerbidi Scævolæ discipulus	<i>ibid.</i>	Præfurbi amici vocantur ab imperatoribus	121
Papinianus disertissimi nomen meruit	<i>ibid.</i>	Principes civitatis P. Mutius, Manilius, Brutus	202
Papinianus ex Pompeio Togo responsum Bassiano factum defunxit	19	Publicius prætor	244
Papinianus securi percussus, non gladio	<i>ibid.</i>	Publicianum Edictum	<i>ibid.</i>
Papinianus Justus Antonini & Veri con-		Pureolan. libros assestoriorum scripti	261

Q.

I N D E X.

Q.

- Q**ui offerebat preces Imperatori, apponere solebat sententias Jurifc. qui pro eo sentiebant 45
Quid aurei libei 113
Qui Saturnini in scholis appellentur 265
Quid sit corpus Civile, & corpus Canonicum 63
Qui preces Imperatori offerebant, sententias Jurifc. apponebant 172
Quid sit è patribus exire 231
Questionum tractandarum modus gratius Jurisconsultis 20
Q. Gravius præco 259
Quis Brutus fuerit Jurisconsultus 203
Q. Mutius Scævola à Mario interf. 29

R.

- R**egula Catonianæ quis autor 193
Roma, viri tantum magna auctoritatis, secessibus utebantur 62
Rutilius vir doctus 212
Rutilii orationes jejuna 212
Rutili-rei militaris scientia præstitit 213
Rurili à quo appellati 214
Rutilius à Scauro in consulatus petitione superatus 215
Rutilius Rufi coloris 218

S.

- S**alvius Julianus *volumen 4* 4
Salvius Julianus vixit temporibus Pii 9
Salvius Julianus Insuber Mediolan. 10
Salvius Julianus, proavis Juliani Aug. 11
Saturn. libros ad Edictum composuit 263
Salvius Julianus perpetuum composuit Edictum 3
Salvius Julianus Aristonem per epistolam consuluit super parte Edicti 7
Scipio à Manilio obsidionali corona donatus 209
Scævola à Claudio deritus 106
Scævola yariavit aliquando 108
Sextus Alius cordatus appellatur 198
Serapia mulier quatuor liberos codicem

tempore enixa	109
Sext. Aurelius Victor restitutus	11
Servius Sulpitius notas in Mutii libros scriptis	202
Sextus Pomponius inter Papiniani discipulos	86
Senatusconsulti à Cicerone relati verba restituta	311
Servius Sulpitius Lemoniae tribus	225
Senatusc. Rubrianum	148
Sextus Pompeius Jurifc. patruus Cn. Pompeii	320
Sextus Pompeius eruditus in Philosophia	<i>ibid.</i>
Sextus Cæcilius in area Palatina salutationem Cæsaris operitur	288
Servilius, alijs à P. Servilio augure	300
Servilius Jurifc. sub Nerone obiit	<i>ibid.</i>
Servius ad Q. Mutium accedere non reculavit	226
Servius Consul cum Marcello	228
Servii consilia ad concordiam spectant <i>ibid.</i>	
Servius consulatus repulsa tulit	227
Servius in legatione obiit	229
Sextus Pedius Jurifc. ante Ulp. vixit	282
Seneçutis non inertiis honestum munus, consulentibus respondere	41
Soror appellata, quod seorsum nascitur	66
Stipendia peditibus facere plebeium	232
Statua Servii Sulpici, pro rostris posita	230
Stola sacerdotalis Pontif. Judæorum	274
Subscriptio libellis apposita, annotatio vocatur	83
Surinam ingenui homines olim discebant	55
Suetonii de Antistio Labeone judicium non probatur	60

T.

T am formosus, quam Mecius fibi videtur	394
Ter. Clemens Consul cum Tertull.	97
Tertullianum S. C. sub D. Pio factum	10
Tertii anni auditores, Papinianistæ vocabantur	16
Trebatii ostentatio in respondendo	251
Tertullianus maximus juris interpres	
Scævola à Claudio deritus	106
Scævola yariavit aliquando	108
Sextus Alius cordatus appellatur	198
Serapia mulier quatuor liberos codicem	

I N D E X.

Tertullianus Juris. non autor Christianus	137	Varius Lucullus , non multo junior	
Tertullianus Christianus sub Septimio Severo floruit	ibid.	Labeone	303
Tertullianus Christianus, cum Juris. affinitate conjunctus	138	Verbo , quidem, utuntur Juris. cum alios notant	146
Trebatus in Britanniam cum Cæsare profectus	248	Verba l. 6. D : mand. restituta	263
Treviri Galia Belgicæ populi	ibid.	Venuleius græcis litteris operam dedit	
Treviri capitales	ibid.	116	
Trebatus in jure civili singularis memoria	249	Velleianum S. C. de intercessionibus appellatur	155
Triphoninus Papiniani discipulus	157	Venuleius Saturninus sub Alexandro Severo	116
Tribunalia magistratum erant	129	Vindius Varus Siciliæ legatus	279
Triconian error	110	Vivianus atate Proculi vixit	263
Tuberonis auctoritas magni ponderis apud Celsum	195	Vitellius , magni nominis auctor	304
Tubero causis agendis operam dedit	197	Vitellius procurator Augusti	305
Turpe patritio & nobili viro causas oranti, jus ignorare	227	Vindii consilio Anton. Pius nsus est	
Tuscanus orator eloquentissimus	228	278	
Tuscius Fuscianus , Legatus Numidiæ, sub D. Pio	321	Ulpiani prudentia	119
Tudites , mallei sunt	321	Ulpianus sacrorum scriniorum magister	120
V.		Ulpianus præf. prætorio	ibid.
V alerii Veranii meminere auctores	280	Ulpianus à militibus interfactus	ibid.
Valerius Severus sub Ant. Pio vixit	279	Ulpianus ex Phœnice Tyriorum Coloniis	117
Vafrites quid sit	55	Ulpianus Christianis infensus	124
		Volcatius præceptor Cascellii	253
		Volusius Matrianus Antonini Pii præceptor	93
		Urseius Ferox , Proculeianus	290
		Utilitas cautionis Mutianæ	30
		Uxor Catonis Juris. filia Pauli	193

NO.

NOTÆ ET ANIMADVERSIONES AD BERTRANDUM.

Pag. 1. lin. 1. *Spartianum*] locus is est in cap. 23.

l. 14. inquit :] in l. 2. C. de vet. jur. enucl. §. 20.

l. 22. eundem *Cicer.*] locus Ciceronis est libr. 4. ad Attic. epist. 4. iisque (librariolis) imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices siant, quos, vos Græci (ut opinor) συμβολæ appellatis. Ex quo apparat indicem à Cicero non eo sensu quo hic ab auctore nostro accipi, sed pro cuiuslibet libri titulo, aut inscriptione. Ita Sueton. in *Calig.* cap. 49. in secretis ejus reperti sunt duo libelli, diverso titulo: alteri gladius, alteri pugio index erat. Item Martial. lib. 3. epigr. 2.

Et te (libelle) purpura delicata velet,

Et cocco rubeat superbus index.

p. 4. lin. 18. & seqq. Male Alciatus lib. 2. dispunct. cap. 27. & cum imitatus vir celeberrimus auctor noster Salvio Juliano tribuunt id epigramma, quod extat libro 4. Anthol. qui εἰς ἀνόρας ἀνδρῶν ἀγαθῶν inscribitur ep. 2. quodque Theætetus, recens poëta in honorem Juliani Antecessoris (novellarum Justiniani interpretis & epitomatoris) composuisse videtur; cum temporibus Hadriani, & Salvii Juliani jus civile Romanorum Beryti floruisse non constet. quod & animadvertisit Fabrottus in not. prior. ad Theoph. & ante eum Pithæus.

l. 22. Ρ' ωμῳ] intelligit τὸν ρέων Ρ' ωμῳ sive Constantinopolin. vid. procœm. digest. §. 9.

l. 24. βερον] eadem quæ *Berytus* uti observavit Jos. Scaliger ad Euseb. p. 121. ex hoc Nonni loco, qui est Dionys. lib. XL I. vers. 364.

Πρωτοφανὴς Βερόη πέλε σύγχρονθ̄ ἥλικι κόσμῳ,
Νύμφης ὀψιγόνοι φερώνυμθ̄, ἵν μελανάσσῃ
Υἱεῖς Αὐγονίων ὑπακήδα φέγγεια Ρώμης
Βερυτὸς καλέγοντι, ἐπεὶ Λιβάνῳ πέσε γέτων.
Prima apparens Beroë fuit coeva equali mundo,
Nymphæ serogenitæ nomen habens, quam exules
Filii Ausoniorum, eximia lumina Romæ
Berytum appellant, postquam Libano cecidit vicina.

vide Menag. cap. 24.

πατὰ δεὸς] lege πάντα φύσις, juxta edit.

p. 5 l. 13 Nov. const. 10.] in aliis edit. est ix.

p. 6 l. 18. Gellius] libro x. cap. 15,

l. 21. Sacerd. vestalem] adde in omni mea jurisdictione jurare &c.

p. 7 l. 1. met. causa,] adde in l. 1.

l. 20. lege : tabulas bonorum poss.

p. 10 l. 8. Caiiodorus] adde & Lampridius in Commodo cap. 12.

p. 13 l. 5. & ex l. Plautius. 49. D. ad leg. Falcid. & l. si proprietarius. 22. §. ult. D. de damno inf.] utraque hæc lex aliena est à proposito ; neutra enim Minitii, aut Juliani meminit. Videtur tamen id voluisse vir nobilissimus, pari ratione ac Julianus ad Minitium, ita Paulum ad Plautium libros scripsisse (uri paret ex inscriptione harum legum) commentarios scilicet, vel notas : neque tamen Paulum hosce libros Plautio aut dedicasse, aut dedicare potuisse quod hic Pauli tempora non attigerit.

l. 13. lege : l. tenetur 6. §. si eas 4.

p. 15. l. 2. lege: quod ex l. manifestissimi 22. §. sed -

l. 23. sic transponend. instit. de fideic. hered. & in l. generaliter vers. cum autem C. de instit. & substit. hominem excelsi ingenii. Nov. 4. maximum Papirianum. in Nov. 108. Sapientissimum.

1.18.

- p. 18. l. 21. nece : lege cæde.
l. 24. ad hoc] lege & huic.
l. 28. Fratrum] adde Antoninorum.
p. 9. l. 8. noluerit rationem] multa hic desunt, quæ vide
apud Spartianum cap. 8.
l. 21. nulla] adde satis justa.
p. 20. l. 15. Q. Mutio Scævola] male. Cervidius enim Scæ-
vola questiones scripsit.
l. 25. locus Isidori est in libro 6. cap. 8.
p. 22. l. 23. alius] adde item à Justiniano in d. l. cum acut.
p. 24. l. 2. lege: Ad secundum l. Divus Hadrianus 8. D. de di-
vort. nam l. si pœnituit est ex libro primo.
l. 3. notas scripsit Mætianus:] male. nam ipse Mætianus, uti
paret ex l. qui pupillam, auctor est harum notarum.
p. 27. l. 24. lib. 8. cap. 15.
p. 28. l. 1. lege à Quinto Mutio. nam & augurem Q. ap-
pellatum fuisse constat ex Cic. lib. de amicit. in
princ.
l. 4. lege Q. Scævola tradit Valer. Max. lib. 8. cap. 12.
l. 5. pro Balbo cap. 20.
p. 31. lin. 5. lege 62. adde D. de cond. & dem.
l. 17. male trahit adde in paratitl. ad tit. C. de indict.
viduit.
p. 35. l. 20. diminuere ex legato] addé vel detrahere uti est
in l. Si peculium. 10. D. de pecul. leg. vide & l. denique 8.
pr. eod. tit.
p. 36. l. 2. eodem verbo usus est] adde Ulpianus, nisi malis
Julianus in l. si usus fructus 14. §. 1. &c.
l. 18. §. commodatum] in hoc §. nihil de Mutuo occur-
rit, puto Bertrandum respicere ad §. quinimo 8. qui
tamen & ipse Juliani non Mutii verba refert.
p. 38. l. 4. Lampridius cap. 16.
p. 39. l. 9. lege : in l. quæsumus 12. §. sed si fundus 27. D. de
instr. vel instr. leg.

p.41. l. 13. cum Pato &c. apud Cassiodorum est Pio.

l. 11. Turpilianus enim collega &c. non diversorum, sed unius III. viri A. A. F. F. nomen est Sabinus Turpilianus.

p.43. l. 9. Pomponio auctore] adde in d. l. 2. D. de orig. jur. §. 47.

p.46. l. 22. lege: Gellius librum undecimum.

l. 24. lib. 8.] in vulg. Nonii editionibus est lib. 7. & rectius, nam & ita apud Gellium lib. 4. cap. 20. legitur; ex quo hunc locum Nonius desumpfit.

p.47. l. 7. auctore Tacito] lib. 1. histor. cap. 87.

p.48. l. 8. lege: lib. 18. annal. lib. 2. histor. cap. 60.

l. 11. lege: Tacitus lib. 1. hist. cap. 82.

l. 20. ex l. 47. de legat. 2. male colligitur Proculum Sempronii nepotem fuisse.

p.51. l. 11. Iliad. 3. vers. 234. & 4. vers. 482.

p.52. l. 13. male existimat Bertrand. verba: Et sues autem &c. in l. 65. §. 4. ff. de leg. 3. tribui debere Cassio non Martiano; nihil enim aliud ex Cassio in d. l. retulit Martianus, quam pecoribus legatis eum existimasse etiam quadrupedes quæ gregatim pascuntur, contineri. Addidit vero de suo Martianus: Et suos autem & quæ sequuntur. Menag. cap. 31. p. 125.

p.54. l. 3. Æmilii si quidem nomen Cornel. gentis fuit.] Proculos ex Cornelia gente ortos esse vix crediderim, quid enim Cornelii Proculi patre Claudio Proculo, quid nostro Licinio Proculo facias? Et nescio utrum verum sit Æmilii nomen gentis Corneliae fuisse. Verum quidem est Scipionem Africanum Æmilii Pauli F., postquam in Scipionum familiam adoptione transivisset, appellatum fuisse P. Scipionem Æmilianum. (Valer. Max. lib. v. cap. 10.) Ex Æmiliorum gente fuere potissimum Pauli, Scauri, Lepidi.

- p. 55. l. 5. *Vell. Paternulus lib. 2. cap. 103.*
l. 9. lib. 18:] *lege*: 2. *hist. cap. 29.* & 3. *hist. cap. 36.*
l. 18. *Sat. 3. vers. 130.*
- p. 58. l. 8. *solum*] add. l. 21. *de contrah. empt.*
l. 17. *Appianus lib. 4.* έμφυλ. in fin.
- p. 60. l. 21. *eodem Tacito*] *dict. lib. 3. cap. 70.*
- p. 61. l. 6. *Livius lib. 5.] cap. 31. & lib. 6. cap. 27.*
- p. 68. l. ult. l. 9. D. *pro socio*:] *puto legendum in l. 23. D.*
pro socio, vel 52. §. 8.
- p. 70. l. ult. *Hadriano cap. 4.*
- p. 72. l. 13. *Spartianus in Hadr. cap. 15.*
- p. 73. pr. *Plin. lib. 7. cap. 21.* quibus visus erat infirmior,
iis membranarum usum familiarem fuisse non do-
cet; verum refert, fuisse, qui in nuce inclusam Ilia-
da Homeri in membrana scriptam habuerit.
- l. 24. *hodie*] adde à principe.
- p. 77. l. 19. *lege*: l. non ex omnibus 39. D. de recept. Ex
duodecimo l. 33. de pecul. Ex decimotertio l. 22. D.
de acquir. possess. Ex decimoquarto, & decimoquinto
l. morbus. 113. l. solvendo 114. de verb. sign.
- p. 79. l. 14. *lege*: Anno V. C. 866. vid. *Onuphrium in Fast.*
- l. antep. *antiq. inscript.*] eam exhibet Onuphr. in com-
ment. ad A. v. c. DCCCXXCI.
- p. 85. l. 4. male Labeonem in l. 30. de usurp. de Domi-
tio interpretatur quem & J.C. fuisse, & libros epi-
stolarum scripsisse contendit ex verbis l. 28. qui test.
fac. poss. *Domitius Labeo Celso suo salutem.* Ego quoque
cum Bertrand. nihil mutandum in d. l. 30. §. 1. exi-
stimo, sed longe alia de causa: sc. quia adduci non
possum ut credam, *Domitium illum Labeonem*
fuisse J. C., cuius ut Jurisconsulti meminit nemo.
Cellum quidem consuluit, sed non inde sequitur
pro-

protinus eum juris auctōribus esse annumerandum:
quanquam juris auctōres sese invicem consulebant,
sed alii eos etiam consulebant, ut patet ex l. 3. §. 1. D.
de min. l. 18. de jur. cod. Etiam J. C. non fuisse La-
beonem illum apparet ex stulta, & plusquam ridicula
quæstione quam Celso proposuit. *Menag. cap. 20.*

l. 25. *INSTITUTIONUM*] hi libri apud Labittum non
citantur, & dubito an *institutiones* Celsus scripserit.

p. 87. l. 15. Frustra Bertrand. in l. 64. §. 9. D. pro soci
legendum existimat: *Et ait Sextus Pomponius Julianum*
referre Sabinum respondentem &c. & in vita Pedii
(dum ipse sibi non constat) & *ait Julianus Sextum*
Pedium. Breviter autem monuisse sufficiat libros
xxxv. *ad Sabinum* scripsisse Pomponium, ut verisimilius
sit, quod in d. leg. 64. sequitur, de Sabino id
Pomponium retulisse, quam Julianum, qui ad Sabi-
num nullos libros scripsit. *Menag. cap. 20.*

p. 89. l. 26. ad hunc * transferenda sunt verba pag.
seq: asterisco (*) simili notata **AD SABINUM LIB.**
XXXV.

p. 91. l. 10. Pomponium scripsisse librum singularem de
tacitis fideicommissis, ex l. pupillus 239. D. de verb. sign.
non recte colligitur, cum d. l. pupillus sumpta sit ex
Pomponii libro singulari Enchiridii.

p. 94. l. 22. lib. 4. epist. 24.

p. 95. l. 5. & seqq. *Marcum Metium &c.*] in inscript.
quæ est apud Onuphr. lib. 2. Faſt. ad a. v. c.
DCCCCCLXXVI **111.** legitur *Marcum Mæcium Rufum &c.*
porro notandum Ulpianum auctōrem esse l. 5. D.
de jure Fisci, non vero Metium. puto ita sensisse
Virum Clar. ut intelligatur de Metio, jurisconsulto illo,
qui auctōr est novæ sententia in l. 50. D. *de jure fisc.* ubi
tamen in vulg. edit. legitur Messius.

l. 15. *Qui aliis à libris fideicommissorum est*] Fallitur hic Bertrand. dum putat libros questionum de fideicommissis alias esse à libris fideicommissorum; Ego sane non diversos crediderim. Et ita Anton. Augustino videbatur. *Menag. cap. 5. amœn. jur. civ.*

p. 97. l. 14. 944:] apud Onuphr. est 948.

p. 98. l. 4. Ad locum Lampridii quod attinet, omnino mendosus est, siquidem præter Africanum, multi alii Jurisperiti inter consiliarios Alexandri ibi numerantur, qui ætate Alexandrum antecesserunt, quales sunt Pomponius, Alphenus, Mæcianus &c. neque etiam hæc nomina in vetustis membranis comparent, quarum ope Claud. Salmas. hunc locum integrum restituit, quem vid. *Menag. cap. 23.*

p. 101. l. 1. Putat quidem Bertrand. in inscript. *leg. 42. de fideic. libert.* legi debere *Marcellus* non *Martianus*, quia sc. Marcianus sub Alexandro vixit, auctor vero dictæ leg. Pium Imper. appellat suum: sed omnino ibi legend. ut in *Pandectis Flor.* legitur; *Mæcianus lib. 7. Fideicommissorum.* Ille enim libros fideicomm. scripsit, non item Marcellus. *Menag. cap. 5.* Et dato Martiani esse hanc, nihil propterea mutandum, non obstante temporum ratione; extat enim rescriptum Antonini ad eundem hunc Martianum in §. 2. *Inst. de his qui sui vel alien. jur.* Vide ipsum Bertrandum pag. 164. & intellige, quam male habitus sit ab heredibus auctoris nostri fœtus ejus postumus, quamque negligenter in lucem editus.

p. 103. l. 9. l. 85. *D. de cond.*] lege: in l. 86. quæ tamen & ipsa huc non spectat, cum Mæciani sit, non Marcelli.

l. 10. *Scauro*] in vulg. edit. *Gauro.*

p. 104. l. 7. & ex inscriptione l. 11. quod met. caus.] male;
hæc enim lex non Marcelli, sed Pauli est.

p. 108. l. 18. ut ex illius verbis &c.] verba Setvii hæc
sunt: Manifesti eum furti arguit, dicendo vidi. Eadem
allegat Cujac. lib. xi. obs. cap. 38. ubi addit: ad
illum, opinor, respexit locum, eumque ex Cajo sumpsit Tri-
bonianus, legit in Cajo Servius &c. Hæc cum apud Cu-
jacium legeret auctor, quæ Cujacii sunt verba,
Servii esse ratus est.

l. pen. lege: interpretis ad lib. 3. Georg. vers. 307.

p. 114. l. pen. ex lib. sing. &c.] male. nam l. si quis. Pau-
lum auctorem habet, non Cajum.

p. 115. l. 1. ejusdem &c.] & hæc lex non bene Cajo tri-
buitur, cum sit Pauli.

l. 21. & 4. seqq. Omnia quæ hic de Cajo proferuntur
Scævolæ competunt, cui & ipse auctor ea tribuit

p. 107. l. 22. & seqq. non tamen id ejus, verum ope-
ris postumi editorum διαρρηκε crediderim.

p. 116. l. 7. C. Caſſium:] atqui in vulg. edit. est Cajum &
Caſſium.

l. pen. l.x. C. ex quib. caus. inf. irrog.] in toto hoc titulo
Venulejo lex inscripta non occurrit: imposuit Ber-
trando similitudo vocum Venerii, aut Venustiani, quæ
leguntur in inscript. l. 2. & l. 4 d. t.

p. 117. l. 1. l. xvi. D. de pæn.] hæc l. Claudii Saturnini
est, quem diversum à nostro Venulejo facit Labit-
tus, eundem vero cum eodem Venulejo faciunt Me-
rillus, & Bertrandus. Complures Venuleji libri
memorantur in indice D. Florentino, quorum quia
nullos hic recenset, contra quam solet auctor noster,
conjicere licet quam minus perfectum opus hoc,
quam destinaverat, morte præventus nobis relique-
rit.

p. 119. l. 15. *Lampridio cap. 27.*

p. 122. l. 12. lege: tradit Athenæus lib. 1. *Deipnosoph.*
in arg. oper.

l. seq. vocatur ab eod. ὄνομ.] verius si dixisset κατηγόρων. vid. loc. cit. Non enim Ulpianus Sophista, verum ejus ξελογῆς Pompejanus Philadelphensis ὄνοματοθήρας vocatur ab Athen. lib. 3. cap. 19. Non sat tis recte etiam confunditur Ulpianus Sophista, cum nostro Jurisconsulto Ulpiano.

l. 20. libro 2. excus.] adde in l. 4. in fin. D. de excus.

p. 129. l. 6. Novella nondum edita; jam autem edita est.

l. 6. Videtur in l. 9. de jur. cod. Ulpian. notasse apud Marcellum non apud Aristonem.

p. 133. l. 10. lege: militum impetrato imbre discussam contestatur.

l. 23. testimonio] adde exornavit &c.

l. pen. Spart. in ejus vita cap. 1.

p. 134 l. 1. lege: collusorem suum puerum.

l. seq. lege: neque patrem suum, neque patrem pueri.

l. 11. lege: Zeno apud Prienenses.

p. 135. l. 4. & in l. servum 27. D. de pignor.] hæc verba transferenda sunt ad lin. 7. ubi lege: ad Marcellum ex l. servum 27. D. de pignor. & l. tutor 28. &c. in d. enim l. servum non ad Papinianum, sed ad Marcellum Ulpianus notat.

l. 8. non pauca ad Minitii &c.] male: lex enim vinaria 206. de verb. sign. Juliani est, non Ulpiani.

p. 136. l. 2. quædam decrevisse Ulpianus scribit in l. 2. §. sed & si quis 9. &c.] & hic editores peccasse puto, nam in d. §. Juliani, non Pomponii meminit Ulpianus. Sensus erit commodus, si ita legas: quædam scripsisse apparent ex l. ult. D. ad Sen. Tert. Ulpianus etiam meminit hujus Tertulliani in l. sive ingenua &c.

1. ult. in l. 41. non sit mentio Pompeii sed Pomponii.
p. 138. l. fin. ejusque mentionem illum facere &c.] atque id
ob temporis diversitatem fieri non potuisse antea
demonstravit auctor.
- p. 141. l. 4. in l. 9. de supell. leg.] male: cum lex hæc Pa-
piniani sit, non Pauli.
- p. 143. l. 4. *Justinianus*] male: est enim *Gordiani*; quare &
id falsum quod sequitur, *imitatus Diocletianum*, nam
eum Gordianus antecessit.
1. 7. lege: *Modestinus libro iv. de excusat. tut. in l. 13. §. 2.*
D. *de excus. tut. &c.*
- p. 147. *Justinianus*:] adde in l. 33. §. 1. C. *de inoff. test.*
- p. 161. l. 18. vide Marcellum Donatum *ad Tac. l. An-*
nal. cap. 37.
- p. 162. l. 6. male *Harmenopulus ad l. 11.*] ea quæ adducit
Scholiaſtæ, non Harmenopuli sunt verba (*lib. 1. tit. 2.*
§. 46.) quamobrem non jure Harmenopulus repre-
henditur.
- p. 167. l. 20. & seqq. Quod dicit auctor per capita
Martianum libb. Instit. divisisse, absonum est, multo-
que magis quod confirmare id vult ex inscript. leg.
19. de rit. nupt. Nam non est ea de capite Institutionum
Martiani accipienda, verum de capite leg. Juliæ.
- p. 169. l. 14. *notas in Julianum conjicio &c.*] atqui in d. l.
§. 2. Mauricianus, non Martianus commemoratur;
& hic variat ipse Bertrandus (confer p. 97.) aut po-
tius hi, qui illoris manibus tanti viri opus perficien-
dum suscepere.
- p. 170. l. 2. *in quo rescriptum*] scilicet in aliquibus tantum
editionibus. vid. Ant. August. *ad d. l. 15. Modestini.*
- p. 173. l. 10 probat l. 35.] malè: est enim hæc l. Mæciani.
- p. 174. l. 22. fit mentio &c.] atqui hæc leges, quibus pro-
bare nititur *Modestinum ad Casium* scripsisse Javo-
leni sunt. confer p. 77. l. fin.

1. fin. in inscript. leg. homo liber de adq. rer. dom. non fit mentio lib. 35. nec Modestini sed Pomponii lib. 3.
ad Sabinum.

p. 177. l. 11. Theogoniam ut perp. script. est apud P. Crin.]
Æmilius Macer Theogoniam scripsit (Non. in Picumnus) Licinius vero Macer Ornithogoniam, teste eod. Nonio in proœcta. Non bene ergo Crinitus notatur.

p. 180. l. antep. Rufini meminit &c.] in d. l. Junii Rufini, non nostri Licinii fit mentio.

l. ult. & p. seq. consulatum etiam exercuit &c.] Titius Rufinus Cos. A.V.C. 950. uti apparet ex inscriptione quam adfert Onuphrius in Fast. ad d. ann. V. C. Confundit ergo Bertrandus Licinium, Junium, & Titium Rufinos.

p. 181. in fin. Collationem legum Mosaicarum & Romanarum Licinius Rufinus non scripsit. At Licinium Rufinum illius collationis auctorem alium esse ab hoc nostro certissimum est. Illic enim tit. v. & vi. &c. referuntur constitutiones ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano, quas Licinius Rufinus Julii Pauli JC. æqualis legere per ætatem non potuit. Menag. cap. 7.

p. 182. l. 2. Christianum fuisse] hæc sententia jam dudum explosa à Frehero lib. 1. parerg. cap. 9.

l. 22. l. 29. de liberali causa] hæc l. non Antini est sed Arrii Menandri, in vet. edit. Arriani.

p. 183. l. ult. inscr. duar. legum si heres &c.] quatuor ll. si heres in d. t. occurrunt l. 35. quæ Pauli est. l. 73. Caji. l. 110. Africani. l. 125. Rutilii Maximi. Fallitur ergo Bertrandus, primum, quod neget esse in h. t. legem quæ inscribatur Rutilio Maximo, deinde, quod alteram harum ll. Juliano tribuat. Imposuit forte

illi hæc, nescio, quâ usus est, editio, cujus etiam vi-
tio pleraque hujusmodi menda commissa fuisse
reor.

p. 184. l. 18. Cornelium Maximum ad L. Falcidiam scri-
psisse mihi non sit verosimile, repugnante tempo-
rum ratione: Trebatius enim cum iam hujus disci-
pulus esse desisset; in signisque ipse juris scientia
haberetur, bello Gallico Cæsarem secutus est: lex
vero Falcidia sub Augusti demum III. viratu lata est,

p. 185. l. propen. Male Bertrand. ex leg. 60. ff. de donat.
inter vir. & ux. colligit Hermogenianum JC. fuisse
Christianum. Verum quidem est veteres Christia-
nos, qui uxorem habentes ad sacerdotium vocaban-
tur, ab uxoribus divortisse: verum hoc ante Impp.
Christianos, quos ante vixisse Hermogenianum non
dubitamus, legibus statutum fuisse, minus est vero-
simile. Igitur aut hæc vox *Sacerdotium* est à manu
Tribon. aut, si est Hermogeniani, quod magis puto,
de sacerdotio paganorum accipienda videtur. Paga-
norum quosdam sacerdotes non solum à Venere an-
te sacrificium abstinuisse; verum etiam matrimo-
nium in totum abdicasse constat ex Tertulliano.

Menag. cap. 11.

p. 187. l. 25. ejusdem Galli meminit Virgil. &c.] In eo gra-
viter etiam errat Servius ad d. eclog. cum hunc Asi-
nii Pollonis filium facit: rectius Ammianus Mar-
cell. loc. hic cit. Gallus is, de quo Virgilius, Cornelius
Gallus est, de quo & Ovid. lib. 1. amor. el. ult. & lib. 3. el.
9. & 2. Trist. vers. 445. nec non Propert. lib. 2. in fin.
item Sueton. in Aug. c. 66. unde paret non convenire
inter auctores de ejus morte. Circumferuntur quæ-
dam Maximiani Elegiæ, hujus Corn. Galli nomen
præferentes. Celebris illa cuius princ.

Non

Non fuit Arsacidum tanti expugnare Seleucen &c.
cui larvam detraxit Jos. Scaliger *in opusc. postumis. C.*
Afinius Pollio Virgilii & Horatii amicus (*vid. Horat. 2.*
carm. od. 1.) *Cos. fuit A.v.c. DCCXIV. cum Cr. Do-*
micio Calvino. Hujus filius *C. Afinius Gallus Cos. fuit*
A.v.c. DCCXLVI qui dimissam à Tiberio Vipsaniam,
Agrippæ F., Pomp. Attici N. uxorem duxit auctore
Tac. l. 1. ann. c. 12. à Tiberio egestate cibi refertur
peremptus ab eod. *Tac. l. 6. ann. c. 23.* Hujus Filius,
Pollionis N., Afinius Gallus *A. v. c. DCCLXXV. nono*
principatus Tiberii anno Cos. fuit (*teste Plinio lib.*
33. cap. 2.) *cum Antistio Vetere.* Hic sub Claudio ad
res novas conspiravit. *Suet. in Claud. cap. 13.*

Cæterum nostrum Ælium Gallum, qui *de verbo-*
rum significatione scripsit, eundem puto, cum eo, qui à
Festo citatur, quique Varronis ætate vixit, eo tamen
ætate grandior. *vid. Varr. de L.L. p. 9. & 55.*

p. 187. 1. antep. lege Tiberio Claudio Donato.

p. 188. 1. 8. *libenter colligerem &c.*] *vid. Valesium ad*
Ammian. Marcell. p. 136.

p. 189. 1. 2. *in verbo Tribunitia &c.*] *is locus extat in edit.*
Rom. Fulvii Ursini (*quam & Gothofredus in Auct.*
L.L. exhibet) p. 159. *in Ant. Augustini & Scaligeri*
editione eum suo loco non reperio.

p. 191. 1. 21. *præter Josephum Scaligerum, idem Sena-*
tusconsultum emendavit Villalpandus in Ezechiel.
tom. 3. part. 2 lib 3. cap. 19.

p. 200. 1. ult. & p. seq. *Frater Mutii non L. Crassus fuit, sed*
P. Crassus Dives, Cic 1. de orat. cap. 37. & in Brut. cap. 26.
unde nota Pomponii errorem in §. 40. l. 2. de orig. jur.

p. 219. 1. 13. *dicendi: ita Bertrandus. in vulg. tamen edi-*
tionibus, veluti Gruteri &c. descendit est: nihil ergo
hic mendi apud Pompon.

l. 21. *consensu omnium qui ea etate vixerunt.*] hæc verba apud Vi-
etorem non occurunt. Puto id voluisse auctorem nostrum: habuisse
Aquilum jurisconsultum domum in colle Viminali, ut scribit P. Vi-
etor in quinta urbis regione, quam pulcherrimam consensu omnium
ea etate fuisse, ita ut ex ea clariorem, quam ex juris civilis scientia
Aquilum evaluisse Plinius dicere non dubitaverit.

p. 227. l. 20. *prætura et ius &c.*] teste Cic. pro Muran. cap. 20.

p. 231. l. 4. locus is Suetonii mendosus est, quem ita emendavit Manu-
tius in lib. de Senat. Rom: *rege inter Romanas gentes allecta, mox*
à Servio &c.

l. 17. non videtur Gruchius recte reprehendi ab auctore nostro; nam
ob censum patritii aliquando equitibus, & hi plebi accensebantur;
ut notum ex illo Horat. l. epist. l. vers. 57.

*Si quadringentis sex septem millia desunt
Plebs eris.*

p. 241. l. 22. in Fastis:] lib. 2.

p. 249. in med. Magnopere à vero aberrat Bertrandus, quod ex verbis
Ciceron. lib. 7. ep. 5. colligit Trebatum Sectæ Principem fuisse.
Quod familiam dicit, proverbialis est loquendi modus significans
quod præcipuum est. Quo usus etiam idem Cicero lib. de fin. 4,
Sed primum illud vide, gravissimam illam sententiam, qua fami-
liam dicit &c. Traductus autem hic loquendi modus à venialium
servorum familiis, in quibus pulchriora mancipia reliquum duce-
bant gregem, ut vendibiliorem redderent, ut recte Turneb. ob-
servat. Menag. cap. 14.

p. 253. l. 1. LIB. DUOS: à Macrobio tamen d. loc. citatur decimus.

p. 254. l. 8. *minime tamen cum Mess.*] non bene percepit Horatii men-
tem Bertrandus, non enim ab eo Messala cum Casellio compo-
nitur.

p. 269. l. 20. *extraordinarius:*] fuit quidam Longinus consul suffectus,
vid. Onuphr. ad A. v. c. 764. ad quem forte respexit Cuspinianus,
non jure eo nomine hic reprehensus.

p. 278. l. 16. recte in d. l. Numidius emendavit Cuspinianus, nam ex
Numidia gente Quadrati fuere. vid. Casaub. ad loc. cit.

lin. penult. Vindius Varus l. 3. de test. ibi legitur Vivius Varus, in
corp. gloss. Junius Varrus.

p. 279. l. 22. & 24. non bene Salvio Juliano. in Capitolino est *Salvio*
Valente. de quo Ulpian. in l. 7. §. 2. de accusat.

p. 280. l. ult. in l. II. §. 2. de min. fit mentio *Aelii Severi.* in corp.
gloss. Decii Severi.

p. 292. ad fin. Bertrand. hoc loci *Emiseno Frontoni* emendat: *Emisa*
autem sive *Emissa*, sive *Emessa*, aut *Emesa* (namque omnibus his
modis

modis hujus urbis nomen à scriptoribus effertur) Phœnicia urbs fuit, de qua Ulpian. l. 1. de cens. & l. 8. tit. eod. Sed præterquam quod nomen patriæ adjungi non solet nominibus propriis in epistolis, verisimile non est de testamento militis Imperatorem ad rhetorem rescripsisse. Quare in l. 52. de man. testam. nihil mutandum. Aut si quid mutandum, legendum forte *Messieno Frontoni*. Menag. cap. 31.

p. 293. l. 3. lex *Mela* 14. de alim. leg. est lex Ulpiani.

p. 295. Campanum jurisconsultum ex Cocceiorum familia ortum fuisse & Severi atque Antonini vixisse temporibus, scribit hic Bertrand. sed utrumque falso. Alius est JC. Campanus à Cocceio illo Campano ad quem apud Marcian. in l. si quis 29. ad S. C. Treb. & apud Justinian. in institut. tit. quib. mod. testam. infirm. exstat rescriptum Impp. Severi & Antonini. Jurisconsultum citant Valens atque Pomponius: hic in l. 34. §. 1. de fideic. libert. ille in l. 47. de oper. libert. Unde apparet Severo & Antonino antiquiore multo fuisse. Siquidem & Pomponius & uterque Valens Hadriani & Antonini Pii vixere temporibus. Menag. cap. 37.

p. 308. l. 1. Junius &c. Idem tamen prioren suam sententiam reprobavit in erratis ad calcem libri.

p. 321. l. 18. *Tuscius Fuscianus* reponit Bertrand. Is sub Hadriano vixit, & sub Pio legatus Numidiæ fuit, & ad eum exstat hujus Imp. constitutio in l. 7. de leg. prefst. Sed cum Fuscianus ille à nullo scriptorum inter Jurisconsultos reponatur, accedo lubens Anton. August. sententiae, qui scribendum putat *Macianus* in l. 2. de orig. jur. Menag. cap. 5.

F I N I S.

Errata, quæ festinantes opera ex Tolosana editione superstitione nimis, dicam, an oscitanter, expressere, benevolus Lector ita emendabit.

In vita Bertrandi.

- pag. 8. lin. 15. lege: *multa*.
p. 11. l. 9. nobilitate.
p. 2. l. 10. lege: *Justinianus*.
p. 5. l. 7. lege: *qui ac. vel profess. se excus.*
p. 7. l. 6. l. 1. D. de jur. f/c. lege.
1. 8. lege: *quaesitum est?*
p. 8. l. 2. lege: *pet. part.*
1. 7. lege: *l. 57. D. de acq. her.*

l. antep. 27. r/r, adde 1789. π.	p. 9. l. 23. lege: ex lib. 64.
	1. 24. lege: l. 18. D.
	p. 13. l. 4. lege: <i>cuius</i> 29.
	l. 16. adde: D. cod. tit.
	l. 18. lege: <i>Noy. conf.</i> 127.
	l. 19. lege: <i>utere.</i>
	p. 21. l. 6. lege: l. 58. D. pro socio.
	p. 22. l. 17. leg. ex §. in tertio autem anno.

- p. 26. §. enim autem adde C.
 p. 23. l. 2. §. illud adde C.
 p. 24. l. 1. lege: l. etiam. 12. D.
 l. 7. lege: A' suorum.
 l. 23. lege: αὐτοὶ παρόντες.
 p. 26. l. 14. lege: Quintiliani lib. XI.
 p. 27. l. 16. lege: pro C. Cornelio majeſta-
 tis reo.
 p. 29. l. 9. lege: ὅρων.
 p. 30. l. 11. lege: l. Mutiana. 7. C. in
 l. 79. D. de cond.
 p. 31. l. 10. lege: libro 4. obs.
 p. 32. l. 20. lege: l. in cuius 18. D. de cond.
 l. 25. lege: quādām.
 l. ult. lege: ΣΠΩΝ.
 p. 33. l. 6. lege: in l. qui penum 3. D. de
 pen. leg. in l. 19. §. 9.
 l. 25. lege: obſerv. cap. 39.
 p. 37. Annulino.
 p. 38. l. 20. lege: quod ex princ. de htr.
 l. 26. lege: lib. XI. cap. ult.
 p. 39. l. antep. lege: cooperendinationi-
 busque.
 l. seq. C. ex Sabini.
 p. 40. l. 1. commoniti, C. admin.
 p. 44. l. 25. leg. ad Claudianum Julianum.
 p. 46. l. 16. lege: lib. 4. cap. 9.
 p. 47. l. 1. lege: faces.
 p. 50. l. 4. lege: l. 40. D. de petit.
 p. 53. l. pen. lege: l. 5. D. de jur. imm.
 p. 55. l. 2. lege: P. Vinitio.
 p. 57. l. 6. lege: in l. in summa 2.
 l. 9. lege: Favo'nenus in l. si in qui 25.
 l. 12. lege: ut in l. in lege locationis 29.
 D. locat. l. Caesar vel tenor 15. D.
 de public.
 l. 23. lege: l. Scapham 44. l qui fundum
 55. D.
 l. 27. lege: l. actione 65. §. items scri-
 ptum 8.
 p. 58. l. 14. lege: in l. pediculis 32. §. 6.
 l. 21. lege: οὐτε σπερούμενοι.
 p. 61. l. 20. lege: proconsulatu.
 p. 63. l. 3. lege: σωματ.
 p. 66. l. 15. lege: l. si pater 9. D. de vul-
 gar. C. pupill. subit.
 p. 67. l. 19. lege: si quis 9. §. 4. vers.
 hac.
 p. 68. l. 13. lege: in l. 88. §. Licius Titius
 17. D.
 l. pen. lege: in l. 14. in l. adiles 38. D.
 p. 71. l. 14. qui servum 6. D. ad leg. Corn.
 de Sicar. SC. quad.
 p. 72. l. 1. lege: in l. quasitum 12. §. 43.
 vers. deniq. D. de instr. vel in instr. leg.
 p. 74. l. 6. lege: sed addes 19. §. 2.
 l. pen. lege: an apud se manumittere 5.
 p. 76. l. 23. lege: in l. 30. D. de excus.
 p. 77. l. 17. lege: l. si in 14. de interrog. in
 jur. fac.
 p. 80. l. 16. lege: Q. JULIUS.
 p. 81. l. 10. lege: emend. 3. cap. 4.
 l. ult. reperto] adde, conſtat vel ſimile
 quid.
 p. 94. l. 25. lege: te vel praeceptis.
 p. 99. l. 23. lege: l. cum servus 39. D.
 p. 107. l. 23. lege: si pacis 54.
 p. 120. l. 3. lege: αὐτοῖς ναῖοις δίεστοι.
 p. 131. l. 25. lege: REGULARUM.
 p. 132. l. 2. lege: sanctimus.
 p. 139. l. 1. lege: quidam.
 l. 2. lege: stylis sui.
 p. 144. l. 19. lege: lecta 40. vers. dicebam.
 p. 149. l. 23. FIDEICOMM.
 p. 151. l. 25. SILAN.
 p. 153. l. 14. ORATIONEM.
 p. 158. fin. lege: lib. I. diſpunct. cap. 14.
 p. 159. l. 23. verbo adde nostri.
 p. 168. l. 3. lege: lib. I. definitionum in
 l. I. ebd. tit.
 l. 8. lege: γρίφων.
 p. 185. l. 10. & 11. Camelia.
 p. 198. l. 23. lege: εἰλις Q. F.
 l. 25. lege: L. Pauli.
 p. 202. l. 1. lege: ρυμοδεκτή.
 p. 211. l. 1. differentem.
 p. 224. l. pen. lege: nimis quidem lentus
 in dic.
 p. 228. l. 8. lege: ipſi.
 p. 241. l. 7. lege: quod cum is.
 p. 245. l. 23. lege: capite ejus aff.
 p. 248. l. 3. lege: etiam.
 p. 259. l. 10. lege: Granii.
 p. 280. l. 6. lege: Antonini.
 p. 283. l. 10. lege: repetundarum.
 p. 311. l. 4. lege: Cicerone.
 p. 312. l. 5. lege: extant.

F I N I S.